

เอกสารวิชาการลำดับที่ ๓๑
Academic Document no. 31

ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน : อัตลักษณ์และการแพร่กระจาย

Palm Leaf Manuscript Wrap in Northeast Thailand : Identity and Diffusion

Associate Professor Weenah Weesapen

Specific art and culture project

รองศาสตราจารย์วิณา วิสเพ็ญ

เรียบเรียง

โครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแบบมุ่งเป้า
ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๕

ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน อัตลักษณ์และการแพร่กระจาย

Palm Leaf Manuscript Wrap in Northeast
Thailand : Identity and Diffusion

Academic Document no 31
Associate Professor Weenah Weesapen
Specific art and culture project

เอกสารวิชาการลำดับที่ ๓๑
รองศาสตราจารย์วีณา วิสเพ็ญ
เรียบเรียง

โครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแบบมุ่งเป้า
ปีงบประมาณ ๒๕๖๔

สารจากอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้ตระหนักเสมอมาว่า การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของทุกคนภายในมหาวิทยาลัย ที่จะต้องเรียนรู้ สืบเสาะ นำมาคัดสรรและสืบทอดในองค์กร ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร คณาจารย์ นิสิตและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ เพราะหน้าที่สำคัญหนึ่งของสถาบันอุดมศึกษาก็คือ การมีความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม สามารถชี้นำสังคมในการอนุรักษ์ สืบสานและพัฒนา วัฒนธรรมให้มีครรลองที่ถูกต้อง มีวิชาการ มีเหตุผลและเหมาะสมกับยุคสมัย รวมทั้งทุกคนในชาติต่างมีหน้าที่รักษามรดกภูมิปัญญาของชาติ มหาวิทยาลัยจึงได้สนับสนุนให้ทุกหน่วยงานในมหาวิทยาลัย ดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแบบมุ่งเป้าขึ้น และในปีงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ สถาบันวิจัย ศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน ได้เลือกจัดทำหนังสือเรื่อง ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน : อัตลักษณ์ และการแพร่กระจาย อันเป็นผลมาจากการที่คณะทำงานได้ออกสำรวจภาคสนามในจังหวัดต่าง ๆ ได้พบผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่สะท้อนให้เห็นฝีมือเชิงช่างด้านการทอ รูปแบบของผ้าที่นำมาห่อคัมภีร์ และคุณค่าทางศิลปะที่หลากหลาย จึงได้เสนอแนะให้จัดทำหนังสือนี้เป็นสองภาษาคือ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อให้ นักวิชาการชาวต่างประเทศที่สนใจด้านหัตถกรรมสิ่งทอได้รับประโยชน์ตามสมควร และสาระความรู้ด้านนี้ได้แพร่หลายในวงกว้างขึ้น

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์วิณา วิสเพ็ญ ผู้เขียน คณะทำงานด้านเอกสารโบราณ และผู้เกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ทำให้งานด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยก้าวหน้าไปอีก ระดับหนึ่ง

(รองศาสตราจารย์ ดร. ประยุกต์ ศรีวิไล)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Message from the President

Maharakham University has always considered moral and cultural preservation as part of our community that we - our executives, lecturers, students, and staff - must be able to learn, place, and inherit. As one of our prior missions is to possess, continue, and develop the knowledge and pedagogy of the land, the university has continued to support various art and cultural projects in every of our faculties and institutes. This year, the Ancient Manuscripts Division as part of the Research Institute of Northeast Arts and Culture has published an academic document entitled *Palm Leaf Manuscript Wrap in Northeast Thailand : Identity and Diffusion*. This book is a result of our dedicated field workers who had travelled throughout Isan provinces and found the manuscript wraps which reflect creative skills and spiritual values of the locality. Our editorial team genuinely aims at expanding the knowledge to the wider reader and suggests the book be translated into English. This is to serve the scholarly, growing interests of handicraft and textile around the world.

I am very much obliged to Associate Professor Weenah Weesapen, the ancient documents fellows, and all the related personnel. Your dedications in moral and cultural preservation are very much appreciated.

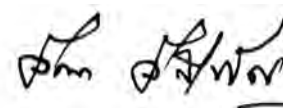
(Associate Professor Prayook Srivilai, PhD)

President of Maharakham University

คำนำ

นับแต่โครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้เริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ คณะทำงานได้เริ่มงานเร่งด่วนในระยะแรกก็คือ การสำรวจคัมภีร์ใบลาน ตามวัดวาอารามต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อทราบสถานะของคัมภีร์ใบลานว่า คงอยู่หรือไม่ มากน้อยเพียงใด และอยู่ในสภาพใด เพื่อจะได้วางแผนการทำงานในขั้นตอนต่อไปได้ถูกแนวทาง ในระยะ ๑๖ ปีเต็ม ของการทำงานจนถึงปัจจุบัน พบว่า ความสำคัญของคัมภีร์ใบลานนั้น นอกจากจะบันทึกพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังบันทึกเรื่องราวทางโลกทั้งตำรายา กฎหมาย ประเพณี พิธีกรรม โหราศาสตร์ วรรณกรรมพื้นบ้านและอื่น ๆ การสร้างคัมภีร์ใบลาน การเก็บรักษาและกระบวนการที่เกี่ยวข้อง ล้วนแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน ที่บุคคลในชุมชนร่วมกันสร้างสรรค์ ขึ้น สะท้อนให้เห็นงานหัตถศิลป์ที่ประณีตบรรจงที่ทำด้วยความศรัทธาและความเชื่อในผลบุญ ที่จะเกิดขึ้น การทำงานภาคสนามทำให้ได้พบตู้พระธรรม หีบสำหรับเก็บคัมภีร์ใบลาน ผ้าห่อคัมภีร์ ที่ใช้ผ้าแพรพรรณในท้องถิ่นห่อหุ้มเพื่อรักษาคัมภีร์ใบลานให้มีอายุยาวนาน ในระยะที่ผ่านมา มีบุคคล ที่ทำงานด้านการทอผ้าและนักวิชาการด้านสิ่งทอ ได้แสดงความสนใจเกี่ยวกับผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน ในภาคอีสานจำนวนมาก การทำงานภาคสนามทำให้ได้พบผ้าห่อคัมภีร์หลายลักษณะ หลายรูปแบบ ทั้งเป็นผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของอีสาน และผ้าที่มาจากแหล่งอื่น ผู้เขียนจึงเห็นว่า การประมวลให้เห็น ภาพรวมของผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน ประกอบการเสนอภาพประกอบ จะช่วยสร้างเสริม ความรู้ ความเข้าใจที่เป็นรูปธรรม โดยคัดสรรข้อมูลตามปรากฏการณ์ที่พบจริงจากวัดวาอาราม ที่เป็นแหล่งข้อมูล และงานนี้จะสำเร็จไม่ได้เลย หากไม่ได้รับความร่วมมือจากคณะทำการสำรวจ คัมภีร์ใบลาน ที่ได้บันทึกภาพผ้าห่อคัมภีร์ใบลานอย่างต่อเนื่อง และได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ จากกองการวิจัยและบริการทางวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม การอำนวยความสะดวกด้าน การเบิกจ่ายจากงานการเงินสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน การให้กำลังใจในการทำงานจาก ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน และการให้ความอนุเคราะห์แปลหนังสือเล่มนี้ เป็นภาษาอังกฤษจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิมยุพา วัดเข้าหลาม และคณะ จนทำให้งานสำเร็จลุล่วง ไปด้วยดี

จึงขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกท่าน ณ โอกาสนี้ และหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะมีส่วนสำคัญ ในการสร้างเสริมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับผ้าห่อคัมภีร์ในภาคอีสานหลายมิติเพิ่มขึ้น

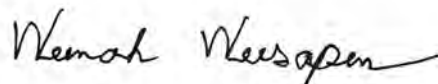

(รองศาสตราจารย์วิณา วิสเพ็ญ)

Preface

It has been sixteen years that our Manuscript Conservation Project began the journey in 2003. Our team urgently started their initial working phrase in surveying and evaluating the existing numbers of palm - leaf manuscripts in the temples. We found that not only do the manuscripts inhabit the Tripitaka (Buddhist Scriptures), but they also contained pharmacopoeia, law, traditions, rituals, superstitions, astrology, literature, and other miscellanies. The making of the palm - leaf manuscripts, the conservation, and other related processes were the reflection of the remarkable tradition in the Isan region and the strong communal faith in Buddhism of the local people. We also discovered chests and cabinets where the manuscripts were stored, and spotted fabric wraps which were used to keep the manuscripts in longevity. In recent years, many textile individuals and scholars have put their attentions in the fabric manuscript wraps in Isan. Our team also found various types of manuscript wraps whether the local fabrics or the foreign ones. As the author of this book, I would like to conceptualize and illustrate the tradition of the manuscript wraps with the hope that our authentic findings might underpin substantial knowledge within the field. This book cannot be accomplished without the spontaneous collaborations from the surveying team, the funding bodies from the Division of Research Facilitation and Dissemination, Mahasarakham University. Also, I would like to thank you the Director of the Research Institute of Northeastern Arts and Culture for his moral supports and Assistant Professor Dr Pimyupa Praphan - together with her team - for their enormous work in translating this work into English.

Finally, I would like to say thank you to everyone who involves in this project and hope that this book can bring about the knowledge and understanding of the manuscript wraps in Isan in different dimensions.

(Associate Professor Weenah Weesapen)

สารบัญ

บทที่	หน้า	
สารจากอธิการบดี	๓	
คำนำ	๕	
๑	วัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ใบลาน	๑๓
พระพุทธศาสนากับที่มาของวัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ใบลาน	๑๖	
วัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ใบลานในประเทศไทย	๒๑	
อานิสงส์การสร้างคัมภีร์ใบลาน	๓๘	
ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานและความหลากหลายทางวัฒนธรรม	๕๐	
๒	การถวายนวนิพนธ์คัมภีร์ใบลานในมิติทางวัฒนธรรมของชาวอีสาน	๖๗
วัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ใบลานในภาคอีสานและงานพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้อง	๗๓	
การถวายนวนิพนธ์คัมภีร์ใบลานและผ้าห่อคัมภีร์ในวัฒนธรรมอีสาน	๙๒	
จุดประสงค์ของการถวายนวนิพนธ์คัมภีร์ในภาคอีสาน	๙๕	
สภาพของคัมภีร์ใบลานภาคอีสานในปัจจุบัน	๑๐๐	
๓	ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่ปรากฏในภาคอีสาน : แก่ขึ้นในวัด	๑๐๕
แก่ขึ้นในวัด .. พบงานพุทธศิลป์แห่งพลังศรัทธา	๑๐๙	
แก่ขึ้นในวัด .. พบอะไร	๑๓๕	
บันทึก .. ศึกษา	๑๓๙	
การห่อคัมภีร์ใบลานและการอนุรักษ์ผ้าห่อคัมภีร์	๑๔๑	
ลักษณะผ้าห่อคัมภีร์ในภาคอีสาน	๑๔๖	
๔	อัตลักษณ์ : ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน	๑๔๙
ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในภาคอีสาน	๑๕๒	
ผ้าที่ทอเพื่อเป็นเครื่องใช้ในวิถีชีวิต	๑๕๒	
ลักษณะภาพรวมของผ้าขึ้นที่นำมาห่อคัมภีร์ใบลาน	๑๕๕	
การปรับรูปแบบผ้าห่อคัมภีร์ประเภทผ้าขึ้น	๑๘๗	
๕	การแพร่กระจายผ้าห่อคัมภีร์ใบลานจากแหล่งภายนอกสู่ภาคอีสาน	๒๔๙
ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่แพร่มาจากภาคกลาง	๒๖๘	
ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่นำวัสดุหรือเทคนิคมาจากแหล่งอื่น	๓๑๔	
ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์	๓๑๙	
บทสรุป	๓๒๗	
บรรณานุกรม	๓๓๑	
ภาคผนวก	๓๓๙	
แหล่งข้อมูลผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน ๑๐ จังหวัด ๖๑ วัด	๓๔๑	
ทีมสำรวจคัมภีร์ใบลาน (ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๖๔)	๓๔๖	

Table of Contents

Chapter	Page
Message from the President	4
Preface	6
1 The Making of Palm - leaf Manuscripts	13
2 The Consecration of Pha Ho Kham Phi in Isan's Cultural Dimensions	67
3 The Appearance of Pha Ho Kham Phi in Isan Region : To Undress at a Temple	105
4 Identity : Pha Ho Kham Phi in Isan Region	149
5 The Dissemination of Pha Ho Kham Phi into Isan Region	249
Bibliography	331
Appendix	339

พระไตรปิฎก

วัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ใบลาน

The Making of Palm - leaf Manuscripts

คัมภีร์ใบลานเป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่ง ที่ผู้คนในประเทศแถบเอเชียได้ใช้ใบลานเป็นวัสดุในการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ สมัยโบราณที่ยังไม่มีกระดาษใช้ โดยบันทึกทั้งคำสอนทางศาสนา ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ ไสยศาสตร์ กฎหมาย ตำรายา ภาษาศาสตร์ วรรณกรรม และปณิกะต่าง ๆ

วิธีการบันทึกจะใช้เหล็กปลายแหลมกรีดลงบนเนื้อใบลานเป็นอักขระต่าง ๆ ของแต่ละถิ่น บางครั้งจะบันทึกรูปภาพ ตาราง หรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ต้องการสื่อสาร ศัพท์เฉพาะเรียกว่า “การจาร” แต่ตัวอักษรที่จารยังไม่สามารถอ่านได้ ต้องใช้เขม่าผสมน้ำมันทาลงไปบนใบลานที่จารแล้ว และขีดด้วยสำลีหรือทรายละเอียดหรือผ้า เขม่าสีดำจะซึมลงไปร่องตัวอักษรที่จาร ทำให้มองเห็นข้อความต่าง ๆ และสามารถอ่านได้ การจารใบลานจะจารทั้งสองด้าน เนื้อหาอาจยาวหรือสั้นแตกต่างกัน เพื่อให้ใบลานที่จารแล้วเนื้อหาเรียงต่อกันและนำไปใช้สะดวก จึงมักจะจัดใบลานเป็นผูก ๆ โดยร้อยใบลานแต่ละใบด้วยเส้นด้ายที่ทำขึ้นมาเฉพาะเรียกว่า “สายสนอง” จำนวนใบลานที่ร้อยนิยมจำนวน ๑๒ ใบเป็น ๑ ผูก ถ้าเนื้อหาจะนำใบลานแต่ละผูกมามัดรวมกันเป็นเรื่อง ๆ ดังนั้นใบลาน ๑ มัด อาจมีจำนวนใบลานหลายผูก ตั้งแต่ ๒ ผูกขึ้นไป อาจถึง ๔๐ ผูกและมัดรวมเป็น ๑ เรื่อง เมื่อแต่ละเรื่องรวมเข้าเป็นมัดใหญ่ และเพื่อป้องกันมิให้ใบลานบิดงอ จึงใช้ไม้เนื้อแข็งประกบทั้งสองด้าน เรียกว่า “ไม้ประกบ” และห่อหุ้มภายนอกด้วยผ้า เพื่อป้องกันฝุ่นหรือแมลงมากัดแทะ ซึ่งเป็นผ้าที่มีในชุมชน หรืออาจทำขึ้นมาเพื่อห่อคัมภีร์โดยเฉพาะ เรียกว่า “ผ้าห่อคัมภีร์”

กระบวนการบันทึกสาระความรู้ลงในใบลานแต่ละชาติ ล้วนมีวิถี มีกระบวนการที่ชัดเจน จนเรียกว่า “วัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ใบลาน” เริ่มแต่การคัดเลือกใบลาน การเตรียมใบลาน การสร้างและตกแต่งเหล็กจารรูปแบบต่าง ๆ การสร้างไม้ประกบ ไม้บอกชื่อเรื่อง ซึ่งไม้บอกชื่อเรื่องนี้ทางภาคเหนือเรียก “ไม้ปัญญาชุก” อีสานเรียก “ไม้ปี่” การห่อคัมภีร์ใบลาน การสร้างหีบพระธรรม ตู้พระธรรมเก็บคัมภีร์ใบลาน กล่าวได้ว่า หากศึกษาวัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ใบลานหรือหนังสือใบลานแล้ว สิ่งที่น่าทึ่งคือ ศิลปะแขนงต่าง ๆ ในเกือบทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น ศิลปะการจารให้สวยงาม การเขียนภาพประกอบ ศิลปะในการทำไม้ประกบ ซึ่งมีทั้งการแกะสลัก การทำลายรดน้ำ ทาสี การติดลายกระแหง การปิดทอง เป็นต้น ศิลปะ

Palm - leaf manuscripts are one of the ancient documents found in many Asian countries. Used before the coming of actual papers, the manuscripts function as the historical records on where religious teachings, traditions, rituals, beliefs, astrology, astronomy, superstitions, law, pharmacopoeia, linguistics, literature, and other miscellanies are inscribed.

To write on palm leaves is to use a sharp iron pen scribbling onto the leaves. Stories will be written on both sides of the palm leaves containing pictures, tables, and symbols, together with stories written in various regional alphabets. This process of writing is called “Kan Chan” ¹. After the process, the leaves will be anointed with carbon and oil and wiped with cotton, fabric, or fine sand. By doing so the black carbon will seep into the groove of each channed alphabet making it visible and able to be read. To collate, these channed palm leaves will, then, be assembled and strung by a specific yarn called “Sai Sanong” which will hold, traditionally, twelve leaves together as one completed book. Longer stories that cannot be completed in one book will be on another twelve leaves. To make a whole story, these books will then be bundled as one manuscript. A manuscript, therefore, can comprise several books ranging from two to forty sets of strung palm leaves. To maintain and strengthen the structure of a manuscript, it will be bound by two pieces of hardwood technically called “Mai Prakap” and wrapped by a fabric to protect the manuscript from dust and insects. This particular fabric which can be any cloth from the local area or specifically made for manuscript wrapping is called “Pha Ho Kham Phi”

¹ Chan (v.) is shortened for Cha Ruek which means ‘to inscribe’. In Thai, putting Kan in front of a verb is equivalent to adding ‘to’ or ‘-ing’ before or after a verb changing that specific verb to a noun.

การทำป้ายบอกชื่อเรื่อง ชื่อผู้แต่ง ผู้จารฯ ซึ่งวัสดุที่ใช้มีตั้งแต่วัสดุที่มีค่าหายาก เช่น งาช้าง ไม้เนื้อแข็งชนิดต่าง ๆ จนถึงไม้ไผ่ ศิลปะในการสร้างหีบพระธรรม ตู้พระธรรมที่ไม่ใช่แค่เก็บคัมภีร์ไบลานอย่างธรรมดา แต่ผนังด้านนอกข้างได้นำเรื่องราวจากชาดก หรือนิทานพื้นบ้านมาแต่งแต้มโดยใช้เทคนิคทางศิลปะแบบต่าง ๆ ทั้งลายรดน้ำ การเขียนสี การทำลายกระแหง หรือการแกะลงไปบนเนื้อไม้เพื่อสร้างลวดลายต่าง ๆ และด้านผ้าห่อคัมภีร์นั้นพบว่า มีการสรรค์สร้างและถ่ายทอดฝีมือเชิงช่างลงในผืนผ้าด้วยเทคนิควิธีต่าง ๆ ทั้งการมัดหมี่ การขีด การยกดอก การปัก โดยมีทั้งผ้าเต็มผืน และขนาดเล็กพอเหมาะกะกับไบลานมัดไม้ไผ่ขนาดเล็ก ด้านเส้นใยที่ใช้สร้างผืนผ้า ก็มีความหลากหลาย ทั้ง เส้นไหม เส้นฝ้าย เส้นด้าย เส้นเงิน เส้นทอง ดิ้นแบบต่าง ๆ ตามพัฒนาการการใช้เส้นใยที่มีในชุมชนนั้น ๆ แต่สิ่งที่ปรากฏในผ้าห่อคัมภีร์ไบลานทุกภูมิภาค คือ ความประณีต สวยงาม สะท้อนความศรัทธาของผู้ถวายมาเพื่อการห่อคัมภีร์ไบลาน อันเป็นคัมภีร์ที่บันทึกพระไตรปิฎกและคำสอนทางพระพุทธศาสนา และในภายหลังได้บันทึกสรรพความรู้ต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรมก็ตาม

กล่าวได้ว่า วัฒนธรรมคัมภีร์ไบลาน คือที่รวมของศิลปะในชุมชนนั้น ๆ โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางในการหลอมรวมพลังแห่งศรัทธาของผู้คน

พระพุทธศาสนากับที่มาของวัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ไบลาน

ในการเผยแพร่คำสั่งสอนในช่วงที่พระพุทธองค์ดำรงพระชนม์ชีพอยู่นั้น พระสงฆ์สาวกมักได้รับฟังจากพระโอษฐ์และจดจำกันสืบเนื่องต่อ ๆ มา มีการสืบทอดพุทธธรรมด้วยการสวดเรียกว่า “มุขปาฐะ” เมื่อเกิดการผิดเพี้ยนหรือไม่แน่ใจ ก็ได้สอบถามจากพระพุทธองค์และพระอัครสาวก ดังนั้นก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จสู่ปรินิพพาน ทรงห่วงใยว่าเมื่อสิ้นพระองค์และพระอัครสาวกแล้ว ผู้ที่ยังผูกพันอยู่กับพระองค์จะมีสิ่งใดเป็นที่ยึดเหนี่ยว ได้เรียกพระอานนท์มาปรารภบอกกล่าวถึงแนวทางปฏิบัติว่า

The term “the making of palm - leaf manuscripts” broadly defines the process of recording knowledge onto palm leaves in each Asian nation which is unique in details and methods. The process begins with choosing and preparing palm leaves, making sharp iron inscribing pens, and crafting Mai Prakap. The process also includes carving titles², wrapping manuscripts, and building chests and cabinets for storage. It can be said that the tradition of palm - leaf manuscript making usually incorporate almost all forms of arts, for example, the art of inscribing, drawing and illustration, woodcrafts, lacquering, painting, embossing, and goldgilding. Plus, the carving of titles, authors, and inscribers requires rare materials such as ivory and hardwood, or general ones such as bamboo. The building of chests and cabinets is also an extraordinary art ; Jataka tales and folk tales are painted, lacquered, embossed, and gilded onto the outer surface of the storage. Likewise, the weaving of Pha Ho Kham Phi involves various techniques such as Mat Mee³, raised patterns, damask, and embroidery which show creativities and skills of a weaver. These techniques can be woven on a full - length cloth or a smaller, bundle - sized one. The weaving materials are ranging from silk, cotton, yarn, and silver and gold - or even metallic - threads depending on which can be found in the locality. Woven in different materials, Pha Ho Kham Phi in all regions, however, appear to berich and exquisite reflecting sublime, religious faith of a giver.

This can be assumed that the tradition of palm - leaf manuscript making is a unity of the local arts orbiting around the belief and faith in Buddhism.

² The titles are carved on logs called “Mai Banchak” in the North or “Mai Pi” in Isan.

³ Traditional Thai patterns made by knotting thread before it is dyed prior to weaving.

“โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญญโต โส โว มมจฺเจเน สตถา

ดูก่อน อานนท์ ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”

(มหาปริณิพพานสูตร ทีฆนิกาย มหาวรรค)

หมายความว่า ในอนาคตนั้น คำสอนของพระองค์คือตัวแทนพระองค์อย่างแท้จริง

พระพุทธศาสนาได้ก่อเกิดขึ้นที่ประเทศอินเดียก็จริง แต่กาลเวลา การเมือง การปกครองและการเข้ามาของศาสนาอิสลามในระยะต่อมา รวมทั้งลัทธิความเชื่อที่หลากหลายในประเทศอินเดียที่มีมาแต่เดิม หลังการเสด็จปรินิพพาน ทำให้พระพุทธศาสนา ลดทอนความสำคัญลง ศาสนสถานถูกทำลายและเสื่อมโทรม เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชขึ้นครองราชย์ ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทรงให้พระโอรสคือ พระมหินทร และพระธิดาพระนามว่า สังฆมิตตา นำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ที่เกาะซีลอน คือประเทศศรีลังกาในปัจจุบันและให้พระเถระนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่สู่ประเทศต่าง ๆ มากมาย รวม ๘ สายและมายังดินแดนที่เรียกว่า “สุวรรณภูมิ” พระราชโอรสและพระราชธิดาของพระเจ้าอโศกมหาราช ได้ผนวชและเป็นผู้ที่สถาปนาพระพุทธศาสนาขึ้นในประเทศศรีลังกา

เหตุแห่งการบันทึกพระไตรปิฎกลงในใบลานนั้น มีความเกี่ยวข้องกับการสังคายนาพระไตรปิฎกในประเทศต่าง ๆ โดยการสังคายนานั้นเกิดจากเริ่มมีพระภิกษุมีความคิดเห็นต่อคำสอนของพระพุทธเจ้าแตกต่างกันออกไป จึงมีการสังคายนาคำสอนของพระพุทธองค์ขึ้น ขอกกล่าวโดยสังเขป ดังนี้ (พระวิเทศโพธิคุณ. ๒๕๔๕ : ๑๐๖ - ๑๑๐)

ครั้งที่ ๑ หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว ๓ เดือน สังคายนาที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ภูเขาเวภาระ บริเวณนครราชคฤห์ แคว้นมคธ พระมหากัสสปเถระ เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ พระเจ้าอชาตศัตรูราชาแห่งแคว้นมคธเป็นองค์อุปถัมภ์ มีพระสงฆ์อรหันต์ เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น ๕๐๐ องค์ ใช้เวลา ๗ เดือนจึงสำเร็จ

Buddhism and the Origin of the Tradition

During the Buddha's living era, the disciple monks often used speech and remembering to disseminate the Buddhist teachings (Dhamma). At that time, the Dhamma was, therefore, inherited through the oral tradition ; all of the Dhamma depend only on the Buddha himself. Nevertheless, the Buddha had been aware of the issue considering how the disciples could be able to disseminate the Dhamma when he passed away. To solve this, the Buddha called one of his disciples, Phra Ananda, and stated :

“Look, Ananda. All the Dhamma and discipline that I have demonstrated shall be your prophet after I pass away”

(Mahaparinirvana Sutra, Digha Nikaya, Mahavagga)

It means the Buddha teachings are the true presentation of Him ever.

Although Buddhism was founded in India, its religious sites were destroyed and deteriorated due to the coming of Islam and the rise of other diverse beliefs. The serious preservation of Buddhism, however, was made after Asoka the Great ascended the throne. He ordered his son, Mahindra, and his daughter named Sanghamitta to bring Buddhism to Ceylon Island. He also let the Elders bring Buddhism to propagate to many countries. With eight religious routes in total, the land was called “Suvarnabhumi” . Later on, Mahindra and Sanghamitta were ordained and considered the founders of Buddhism in Sri Lanka.

The reason for recording the Tripitaka on the palm leaf is closely associated with the revisions of the Tripitaka

ครั้งที่ ๒ หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๑๐๐ ปี สังคายนา ที่วาฬการาม แห่งนครเวสาลี มีพระสัพพคามีเถระเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ พระเจ้ากาลาโศกราช เป็นองค์อุปถัมภ์ มีการประชุมสงฆ์ทั้งสิ้น ๗๐๐ รูป ใช้เวลา ๘ เดือน จึงสำเร็จ

ครั้งที่ ๓ หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๒๓๔ ปี สังคายนา ที่โอศการาม แห่งกรุงปาฏลิบุตร มีพระโมคคัลลิตุตรติสสะเถระ เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ พระเจ้าอโศกมหาราช เป็นองค์อุปถัมภ์ มีพระสงฆ์ร่วมประชุมทั้งสิ้น ๑,๐๐๐ องค์ ใช้เวลาอยู่ ๑๐ เดือนจึงสำเร็จทั้ง ๓ ครั้งนี้ ทำที่ประเทศอินเดีย

ครั้งที่ ๔ หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๒๓๘ ปี สังคายนา ที่ประเทศศรีลังกา สถานที่คือ ภูปารามมหาวิหาร พระมหินทเถระเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะเถระ เป็นองค์อุปถัมภ์

ครั้งที่ ๕ หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๔๕๒ ปี สังคายนาที่ประเทศศรีลังกา ที่ถ้ำอาโลกวิหาร สมัยพระเจ้าวัฏฏคามินีอภัย แห่งอนูราชปุระ มหานครแห่งแรกของศรีลังกา ทรงเป็นศาสนูปถัมภ์ มีพระพุทธทัตตเถระเป็นประธานและผู้ชักถามพระติสสมหาเถระ เป็นผู้ตอบ มีพระสงฆ์เข้าร่วมประชุม ๑,๐๐๐ รูป ใช้เวลา ๑ ปีจึงสำเร็จ การสังคายนาคครั้งนี้มีความสำคัญมาก เพราะมีการจารพระไตรปิฎกเป็นภาษาสิงหลลงในใบลาน เพื่อให้กุลบุตรได้เล่าเรียน เป็นการสืบทอดพระศาสนา และพระอรหันต์เห็นว่า ต่อไปข้างหน้า สติปัญญาของกุลบุตรอาจเสื่อมถอยลงไม่สามารถจดจำพระไตรปิฎกได้แม่นยำ หากไม่มีการจารึกเป็นตัวอักษรไว้แล้ว พระพุทธศาสนาอาจเสื่อมสูญ ธรรมเนียมคือคำสอน จะคลาดเคลื่อนไปจากเดิม และพระไตรปิฎกในประเทศไทย หรือประเทศที่นับถือพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาท ได้ยึดพระธรรมคำสอนจากการสังคายนาคครั้งนี้เป็นหลัก

ครั้งที่ ๖ หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๔๕๖ ปี พระพุทธโฆษาจารย์จากอินเดีย ได้เดินทางมาศรีลังกา แปลพระไตรปิฎก และแต่งอรรถกถาภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี แล้วจารึกลงในใบลานในโลหะปราสาทเมืองอนูราชปุระ พระเจ้ามหามานเป็นศาสนูปถัมภ์ ปี ๑ จึงสำเร็จ

ครั้งที่ ๗ หลังพระพุทธศาสนาถว้มาถึง ๑,๕๘๗ ปี บางแห่งระบุว่า พ.ศ. ๑๖๙๖ พระเจ้าปราคกรมพาทุมหาราชได้เสวยราชสมบัติในลังกาทวีป พระกัสสปเถระเจ้ากับพระสงฆ์ผู้ทรงธรรมวินัย ประชุมกัน

in many different countries. These revisions, regarded as “the Buddhist Council” , were caused by different interpretations of the text which will be briefly explained : (พระวิเทศโพธิคุณ reference)

The First Buddhist council was held three months after the Lord Buddha had passed away. The council was organised at Sattaban Khuha Cave located in Mouth Weba, in Rajagrha (modern Rajgir, Bihar state, India). Thera Mahakasyapa presided over as the leader together with King Ajatashatru of Magadha as the patron. With a total number of 500 arhats attended, the revision took seven months to complete.

The Second Buddhist council was held at Vaisali (Bihar state) a century after the Buddha’s death.

The council was headed by Thera Sabkhami under King Kalasoka’s patronage. With a total number of 700 monks attended, the revision took eight months to complete.

The Third Buddhist council was held in Asokaram, Patliputra - 234 years after the Buddha’s death. Thera Mokkaliputratisa presided over as the monk leader together with King Asoka the Great as the patron. With a total number of 1,000 monks attended, the revision took ten months to complete.

All these three councils were undergone in India.

The Fourth Buddhist council was held at The Great Hall of Thuparamaya in Sri Lanka - 238 years after the Buddha’s death. Thera Mahinda presided over as the monk leader together with King Devanampiya Tissa as the patron.

The Fifth Buddhist council was held in Sri Lanka at the Alu Vihara cave - 452 years after the Buddha’s death. Thera Buddhadatta presided over as the monk leader

ชำระพระไตรปิฎกซึ่งเป็นภาษาสิงหล ภาษามครบ้างปะปนกันอยู่ ให้แปลออกเป็นภาษามครล้วน ๆ แล้วจารึกลงในใบลานใหม่ โดยพระเจ้าปราคัมมาพุทธมหาราชเป็นศาสนูปถัมภก ที่เมืองโปโลนนารูวะ

ตั้งแต่นั้น เป็นต้น มา ได้มีการคัดลอกพระไตรปิฎกจากลังกา ทวีป เชิญลงเรือสำเภามายังชมพูทวีปและเผยแพร่ไปยังนานาประเทศ แต่ละประเทศต่างคัดลอกพระไตรปิฎกต่อ ๆ กันไป ทำให้ปริยัติธรรม แพร่ไพศาลไปในประเทศต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอักษรตามภาษาของตน ๆ ทำให้แต่ละคัมภีร์ผิดเพี้ยนไปมากบ้างน้อยบ้าง เหตุการณ์สำคัญในครั้งนั้น ได้ปรากฏเป็นภาพจิตรกรรมที่ผนังและเพดานภายในวิหารวัดกัลยาณี กรุงโคลัมโบ ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ของศรีลังกา ผู้เขียนได้มีโอกาสไปชมวัดดังกล่าว ได้พบภาพการสังคายนาพระไตรปิฎก การคัดลอก และจารลงในใบลาน ทั้งฝ่ายพระสงฆ์ และราชบัณฑิต การศึกษาพระธรรมวินัยจากคัมภีร์ใบลาน ดังรูป

จิตรกรรมภายในวิหารวัดกัลยาณี กรุงโคลัมโบ ประเทศศรีลังกา (วิลลา วิลเพ็ญ บันทึกภาพ พ.ศ. ๒๕๔๙)

together with King Vattagamani - Abaya as the patron. With a total number of 1,000 monks attended, the revision took a year to complete. This council was recognized the most important event as the Tripitaka was - ever in the history - written on the palm leaf in Sinhala language. The monks recognized the danger of not writing it down so that even if some of the monks whose duty was to study and remember parts of the Tripitaka died, the teachings would not be lost for later generations. This version of the Tripitaka was commonly used in Thailand and other Theravada countries.

The Sixth Buddhist council was done 956 years after the Buddha's death. Buddhaghosa had travelled from India to Sri Lanka and translated the Tripitaka from Sinhala to Pali. He also gave the exegesis to the canon and inscribed it on the palm leaf at a metallic castle in Anuradhapura. Under King Mahanama's patronage, the revision took a year to complete.

The Seventh Buddhist council was done during the reign of King Parakramabahu the Great of Sri Lanka - 1,587 years after the Buddha's death. Kassapa Buddha and other disciplined monks initiated the translated version of the Tripitaka from Sinhala - Bihar language to Bihar language only. Under King Parakramabahu the Great's patronage, they inscribed the Tripitaka onto the palm leaf in Polonnaruwa, Sri Lanka.

Since then, the Tripitaka in Sri Lanka had been uplicated, shipped to India, and propagated to many other countries. The Buddhist morality, then, was distributed over the continent and translated into many different languages. These significant Buddhist movements appeared as wall and ceiling paintings inside Kelaniya Temple, one of the Buddhist temples in Columbo, Sri Lanka.

ครั้งที่ ๘ หลังพระพุทธศาสนาแล้วมาถึง ๒๐๒๐ ปี พระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ได้อาราธนาพระภิกษุผู้ทรงไตรปิฎกหลายร้อยรูป ให้ชำระอักษรพระไตรปิฎก ในวัดโพธาราม เป็นเวลา ๑ ปี จึงสำเร็จสังคายนา ครั้งนี้จัดเป็นครั้งที่ ๑ ในประเทศไทย

ครั้งที่ ๙ พ.ศ. ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมกษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์ กรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงอาราธนาพระสงฆ์ให้ชำระพระไตรปิฎก ในครั้งนี้มีพระสงฆ์ ๒๑๘ รูป กับราชบัณฑิตจำนวน ๓๒ คน ช่วยกันชำระพระไตรปิฎก แล้วจัดให้มีการจารึกลงในใบลาน สังคายนาครั้งนี้สำเร็จภายใน ๕ เดือน จัดว่าเป็นสังคายนาครั้งที่ ๒ ในประเทศไทย และใน พ.ศ. ๒๓๓๒ สมเด็จพระวันรัต ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นพระพิมลธรรม ได้เรียบเรียงหนังสือสังคิตยวงศ์ ซึ่งเนื้อหาได้ประมวลถึงการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งนี้ของไทย และสาระในนี้ จะกล่าวถึงอานิสงส์ในการสร้างคัมภีร์ใบลานหลายประการ ซึ่งจะกล่าวทีหลัง

ประเทศที่นับถือศาสนาพุทธและได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกในระยะต่อมาคือ พม่า ได้ทำสังคายนาครั้งแรกโดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้ามินดง ใน พ.ศ. ๒๔๑๔ (ค.ศ. ๑๘๗๑) พระมหาเถระ ๓ รูป คือ พระชาคราภิวงษะ พระนรินทาภิธชะ และพระสุมังคละสามิ ได้ผลัดเปลี่ยนกันเป็นประธานโดยลำดับ มีพระสงฆ์และพระอาจารย์ผู้แตกฉานในพระปริยัติธรรมร่วมประชุม ๒,๔๐๐ ท่าน กระทำอยู่ ๕ เดือนจึงสำเร็จ (พระไตรปิฎกฉบับประชาชน)

ที่สำคัญมีการจารึกพระไตรปิฎกลงในแผ่นหินอ่อน ๔๒๙ แผ่น ณ วัดกุโสดอ เมืองมณฑลทะเลย์ ซึ่งปัจจุบันได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกความทรงจำ จากองค์การยูเนสโก

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ พม่าได้สังคายนา ครั้งที่ ๒ เริ่มกระทำเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ จนถึงวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ ในการปิดงานได้กระทำร่วมกับการฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ด้วยการสังคายนาครั้งนี้ มุ่งพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นสำคัญ และจัดพิมพ์อรรถกถา (คำอธิบายพระไตรปิฎก) และคำแปลเป็นภาษาพม่า โดยลำดับ มีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนหลายประเทศไปร่วมพิธีด้วย โดยเฉพาะประเทศเถรวาท คือ พม่า ลังกา ไทย ลาว เขมร ทั้งห้าประเทศนี้ ถือว่าสำคัญสำหรับการสังคายนาครั้งนี้มาก เพราะใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลีอย่างเดียวกัน จึงได้มีสมัยประชุม ซึ่งประชุม

Ceiling paintings inside Kelaniya Temple

The Eighth Buddhist council was done 2020 years after the Buddha's death. Over a hundred Buddhist monks were invited by King Tilokaraj of Chiang Mai. Revised at Wat Photharam, the council took a year to complete. This incidence was recognized as the first Buddhist council in Thailand.

The Ninth Buddhist council was done in 1788. King Phra Phutthayotfa Chulalok Maharaj, also known as King Rama I, had invited 218 Buddhist monks and 32 royal scholars for the council. Completed within five months, the Tripitaka was inscribed onto the palm leaf. This event was recognized as the second council in Thailand ; its progress and virtue were documented and written on a book called Sangitiyavansa by Somdet Phra Wannarat.

The Buddhist council was also conducted in Myanmar. The first council was done in 1871 under King Mindon Min's patronage. Three Buddhist monks, namely Chakraphiwangsa, Narinthaphithacha and Sumagalasamee, were taking turns as the leader. Attended by over 2,400 Buddhist monks and masters, the council took five months

ศิลาจารึกพระไตรปิฎก วัดกุโสดอ เมืองมัณฑะเลย์ ประเทศเมียนมาร์
Tripitaka inscribed onto 429 marble slaps

to complete. This version of the Tripitaka was also inscribed onto 429 marble slaps located at Kuthodaw Pagoda in Mandalay and has been registered as a memorial heritage by UNESCO.

The council was conducted in Myanmar again from 17 May 1954 to 24 May 1956. This council aimed at publishing the Burmese - translated version of Tripitaka with the commentary. Many Buddhist - dominant countries such as Sri Lanka, Thailand, Laos, and Cambodia were invited to join as they shared the same Pali version of the Tripitaka. After this council the Burmese version of the Tripitaka was distributed to many countries including Thailand.

สถูปทรงจตุบุษมีเจดีย์ประดับยอด สร้างครอบศิลาจารึกพระไตรปิฎก
ภายในบริเวณวัดกุโสดอ
Kuthodaw Pagoda in Mandalay Myanmar

The Making of Palm - leaf Manuscripts in Thailand

The tangible evidence of the making of palm - leaf manuscripts appeared even before Thailand was consolidated into one Kingdom. They were studied and investigated through artifacts and chronicles from the Sukhothai, Ayutthaya, and Rattanakosin eras. These materials illustrated the huge influence of Buddhism in Thailand : the construction and maintenance of temples, the building of Buddha statues, praying, the education through entering the monkhood, especially for Thai males. Even though the country had been through many wars and had lost some of its territories, the evidence regarding the tradition of palm - leaf manuscript making remained unharmed especially since the Ayutthaya period. With the admirable efforts from the Ancient Language Unit - working under The National Library, The Fine Arts Department - and many publications, it clearly shows that the making of palm - leaf manuscripts remain until the present day. This book, then, aims at discussing this phenomenon in a contemporary, up - to - date context. The palm - leaf

หรือผู้แทนประมุขของทั้งห้าประเทศนี้เป็นหัวหน้า เป็นสมัยของไทย สมัยของลังกา เป็นต้น เมื่อเสร็จแล้วได้แจกจ่ายพระไตรปิฎกฉบับอักษรพม่าไปในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

วัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ใบลานในประเทศไทย

การสร้างคัมภีร์ใบลานในประเทศไทยนั้น มีหลักฐานปรากฏเป็นรูปธรรมทั้งก่อนที่อาณาจักรล้านนาจะรวมเป็นประเทศเดียวกับไทย และหลังรวมเป็นประเทศเดียวกันแล้ว แต่หลักฐานการสร้างคัมภีร์ผ้าห่อคัมภีร์และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องยังมีหลักฐาน จากการศึกษาจากศิลปวัตถุ ที่ตกมาถึงปัจจุบันและจากการศึกษาจากพงศาวดาร ทั้งสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี และรัตนโกสินทร์ แสดงให้เห็น

การรับพระพุทธศาสนา มาเป็นศาสนาประจำชาติ การสร้างและทำนุบำรุงวัดวาอาราม สร้างพระพุทธรูป การสวดมนต์ การศึกษาธรรมะโดยการบวชเรียนของผู้ชายไทย และศึกษาพระไตรปิฎกผ่านคัมภีร์ต่าง ๆ แต่เมื่อบ้านเมืองมีศึกสงครามในแต่ละช่วงและเสียกรุงทำให้เอกสารโบราณทั้งศิลาจารึก สมุดไทย คัมภีร์ใบลานชำรุดและกระจัดพลัดพรายไป แต่อย่างไรก็ตาม แต่ละยุคของบ้านเมือง ได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา มาเป็นลำดับ ทั้งการปฏิบัติธรรม การสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม การสร้างคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเพื่อให้พระสงฆ์ได้ใช้ศึกษาเล่าเรียน หลักฐานที่ยืนยันเป็นรูปธรรมว่ามีการสร้างคัมภีร์ใบลาน ตู้อพระธรรม หีบพระธรรม ผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน ปรากฏหลงเหลือชัดเจนในสมัยอยุธยา จากการทำงานของส่วนภาษาโบราณ สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร และเผยแพร่ในรูปแบบของหนังสือ ทำให้เห็นปรากฏการณ์ด้านคัมภีร์ใบลานที่หลงเหลือมาถึงปัจจุบัน ซึ่งขอนำมากล่าวในที่นี้ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวัฒนธรรมในการสร้างคัมภีร์ใบลานในภาคอื่น ๆ ของไทย โดยเฉพาะภาคอีสาน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของหนังสือเล่มนี้ต่อไป

คัมภีร์ใบลานในประเทศไทย และการจารใบลานเกี่ยวกับศาสนา น่าจะมีมาแล้วพร้อม ๆ กับการรับพระพุทธ ศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้น มา พบหลักฐานคำกล่าวถึงคัมภีร์ใบลานครั้งแรกที่ปราสาทพระวิหาร ซึ่งจารึกลงบนแผ่นหินความว่า “....ต่อมาก็เขียนประวัติไว้บนใบลาน”

ในสมัยสุโขทัยพบคำว่า “พระปิฎกไตร” ในจารึกนครชุม พ.ศ. ๑๙๐๐ และในจารึกวัดช้างล้อม พ.ศ. ๑๙๒๗ ปรากฏคำว่า “หอปิฎกธรรม, หอพระไตรปิฎก, หอไตร” (หอสมุดแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติ ร. ๙ นครราชสีมา ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔) คำเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า มีการเก็บพระไตรปิฎก ซึ่งอาจคือใบลานที่ได้คัดลอกมาจากการสังคายนาครั้งที่ ๗ ที่กล่าวมาแล้ว แต่เนื่องจากใบลานเป็นสิ่งที่แตกหักเสียหายได้ จึงไม่ปรากฏคัมภีร์ใบลานให้เห็นเป็นหลักฐาน

คัมภีร์ใบลานที่พบเก่าแก่ที่สุด อยู่ในอาณาจักรล้านนา สมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ. ๒๐๑๔ โดยตรงกับสมัยพระบรมไตรโลกนาถของกรุงศรีอยุธยา คัมภีร์ใบลานนี้เก็บอยู่ที่วัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง จารเป็นตัวอักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี เรื่อง ดิงสนิปาต

manuscripts in Thailand and the religious inscription probably emerged in Thailand with the coming of Buddhism in the 12th Buddhist century. The first evidence which the palm - leaf manuscripts were mentioned was found at Temple of Preah Vihear. The message inscribed on the slat said : “...then (it) was written on the palm - leaf manuscripts” .

The word “Tripitaka” was found on the Nakhon Chum Inscription during the Sukhothai period in 1357. Additionally, the words “Hall of Dhamma” , “Hall of Tripitaka” , and “Scripture Library” was found on the Wat Chang Lom Inscription in 1384 (หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔). It affirmed the fact that the Tripitaka made of palm leaves was collected and probably was the duplicated one from the seventh council. However, the actual palm - leaf manuscript which was fragile was not found.

The oldest palm - leaf manuscript was found in Lanna Empire during the reign of King Tolikaraj in 1471. The manuscript was kept at Wat Lai Hin, Ko Kha District, Lampang. It was inscribed in Pali using Tham Lan Na script entitled Tingsa nibat

The oldest manuscript kept at the National Library was inscribed in 1615 during the reign of King Ekathotsarot in the Ayuttha period entitled Vinaya Pitaka Samantapasadika Atthakatha. This dark red edition was inscribed in Pali using Khom Thai script. (หอสมุดแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติ ร. ๙ นครราชสีมา ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔)

ส่วนใบลานที่หอสมุดแห่งชาติเก็บรักษาไว้ ฉบับที่เก่าที่สุด จารในปี พ.ศ. ๒๑๕๘ เป็นคัมภีร์ใบลานสมัยอยุธยา ตรงกับสมัย พระเอกาทศรถ คัมภีร์สมนตปาสาทิกา วินยฎฐกถา (ทุติย) ปาจิตติยวณณา ฉบับขาดทียบ จารด้วยอักษรขอม ภาษาบาลี (หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร. ๙ นครราชสีมา ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔)

สมัยอยุธยา

การสร้างคัมภีร์ใบลานในสมัยอยุธยามีมาอย่างต่อเนื่อง โดยพิจารณาจากหลักฐานที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีวัดวาอารามจำนวนมาก แม้จะเสียกรุงไปถึง ๒ ครั้ง แต่สิ่งที่ปรากฏถึงปัจจุบันได้สะท้อนถึงการที่พระมหากษัตริย์แต่ละราชวงศ์ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา สืบมา โดยได้สร้างพระพุทธรูป วัดวาอาราม สืบทอดประเพณีทางพระพุทธศาสนา แม้ปัจจุบันกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวง แต่สุโขทัยและอยุธยาก็ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เพราะเมื่อธุรกิจการท่องเที่ยวเกิดขึ้น เป้าหมายที่นักท่องเที่ยวไปชมก็คือ วัดวาอารามสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และวัดสำคัญ ๆ สมัยปัจจุบัน รวมทั้งอุทยานทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ คณะทำงานของส่วนภาษาโบราณ สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร นำโดย นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ และได้เรียบเรียงหนังสือชื่อ “สารนิเทศจากคัมภีร์ใบลานสมัยอยุธยา” โดยกรมศิลปากร พิมพ์เผยแพร่ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นงานวิจัยด้านเอกสารโบราณที่ทำให้มองเห็นร่องรอยของคัมภีร์ใบลานในประเทศไทย ทั้งในสมัยอยุธยาและระยะถัดมาว่าในสมัยอยุธยานั้น ประเทศไทยเรามีการสร้างคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

โดยจารลงในใบลาน พบทั้งวัดที่อยู่ในชุมชนใหญ่และนอกเมือง โดยคณะผู้สำรวจได้ศึกษาเอกสารโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดใกล้เคียงจำนวน ๙ จังหวัด ๆ ละ ๒ วัด ได้แก่ ลพบุรี สิงห์บุรี อ่างทอง เพชรบูรณ์ พิษณุโลก ปราจีนบุรี สระแก่นครนายก ราชบุรีและเพชรบุรี รวม ๒๕ วัด และได้สำรวจคัมภีร์ใบลานสมัยอยุธยาที่มีในหอสมุดแห่งชาติด้วย ผลการสำรวจพบว่า

สภาพคัมภีร์ใบลานที่พบใน ๙ จังหวัด มีสภาพคล้ายกันทุกจังหวัดคือ ขาดการดูแลรักษา ปล่อยให้ชำรุดโดยมาก มีทั้งเป็นสมบัติ

The Ayutthaya Period

The existence of many temples in present - day Ayutthaya served as the best evidence of the continuation of the manuscript - making tradition. Though Ayutthaya was defeated twice, the remains of the past still reflected a devoted contribution of Thai monarch in maintaining Buddhism ; building a Buddha image and temples to name a few examples. Nowadays, Sukhothai and Ayutthaya have become one of the top attractions for tourists whose interests included both ancient and modern temples, and many historical parks.

In 1995, the Ancient Language Unit led by Kongkaew Weeraprajak had composed a book entitled The Information from Palm - leaf Documents during Ayutthaya Period⁴ (Thai : สารนิเทศจากเอกสารใบลานสมัยอยุธยา) which was later published in 2002. The book was the research about ancient texts which traced the origins of palm - leaf manuscripts in Thailand since the Ayutthaya period. It investigated on how the religious manuscripts - found at urban and local temples - were made and inscribed onto palm leaves. The Unit studied ancient texts and documents in Ayutthaya and nine other nearby provinces : Lopburi, Sing Buri, Ang Thong, Phetchabun, Phitsanulok, Prachin Buri, Sa Kaeo, Nakhon Nayok, Ratchaburi, and Petchaburi. The relevant documents were selected from twenty - five temples - two from each province - and from the resource available at the National Library. The survey illustrated that :

The palm - leaf manuscripts found in nine provinces were in bad conditions. Some originally belonged to the temples, and some were given by local people

⁴ The English title is translated by the translator of this book.

เดิมของวัด ชาวบ้านเอามาถวายเนื่องจากได้รับมรดกจากบรรพบุรุษ แต่ไม่สามารถอ่านได้ บางวัดไม่เก็บรักษาต่อแต่นำไปเผาทิ้ง บางวัดเก็บไว้แต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์เพราะคัมภีร์จารด้วยอักษรขอม ภาษาบาลี พระเณรในวัดอ่านไม่ได้

ด้านการสร้างคัมภีร์ใบลาน มีข้อค้นพบที่น่าสนใจมีดังนี้

คัมภีร์ใบลานมีทั้งจารด้วยอักษรขอม อักษรธรรมอีสาน อักษรธรรมล้านนา อักษรไทยน้อย อักษรมอญและอักษรไทย ขนาดของคัมภีร์ใบลานมีทั้งลานยาวและลานก้อม วัดพนัญเชิงวรวิหาร เป็นวัดที่มีคัมภีร์ใบลานจำนวนมากและเก่าแก่อยู่นับไปถึงสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๙๑ - พ.ศ. ๒๔๕๙ ขอยกตัวอย่างชื่อวรรณกรรมและบัญชีการสำรวจบางส่วน เพื่อจะได้มองเห็นลักษณะคัมภีร์ใบลานและส่วนที่เกี่ยวข้องพอประมาณ ดังนี้

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดพนัญเชิง

พระปาจิตตตี ฉบับล่องชาด ๑ คัมภีร์ อักษรขอม ภาษาบาลี - ไทย พ.ศ. ๒๑๙๑ มหาธมมปาฐลภิกขุสร้าง พ.ศ. ๒๑๙๑ ชาวตัมภุทธิศก ลานมีขนาดยาว ๕๕.๕ ซม. กว้าง ๔.๓ ซม. ฝ้ายห่อคัมภีร์เป็นผ้าไหมสีม่วง ไม้ประกบอักษรธมดา

ธาตุอาชยาต ฉบับทองทึบ ๑ คัมภีร์ อักษรขอมไทย ภาษาบาลี - ไทย พ.ศ. ๒๒๐๖ นังสีอพรฉิตฐปณฺยูน วุตขุนยวน จุ่ปวัน ๖ เดือน ๑๐ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมโรง จอสก พุทธพุทธศกกลากไตเสางพันห้ก เราย ๒๒๖ พรวสา แล

มหาวคค ฉบับล่องชาดข้างลาย ๑ คัมภีร์ อักษรขอม ภาษาบาลี - ไทย พ.ศ. ๒๒๒๕ มหายสเสเทียนสร้าง พ.ศ. ๒๒๒๕ ปีจอ จัตวา ศก

จุลวน ฉบับล่องชาด ๑ คัมภีร์ อักษรขอม บาลี - ไทย พ.ศ. ๒๒๖๑ มณีเชาตตนนภิกขุณาสาางพุทธศกกราชไต ๒๒๖๑ ปีระกา

พรอพิธานสปป ฉบับล่องชาด ๑ คัมภีร์ อักษรขอม ภาษาบาลี - ไทย พ.ศ. ๒๒๘๓ ลานมีขนาดยาว ๕๒.๘ ซม

inherited in their families as they could not read the texts. Some manuscripts were burned, and some were kept uselessly as they were written in Pali ; no one was able to read them.

The survey also shows that the inscribed palm - leaf manuscripts were written by many different scripts : Khom, Tham Lao, Tham Lan Na, Tai Noi, Old Mon, and Thai. The manuscripts appeared in both long and short sizes. Many of them were found at Wat Phanan Choeng ; those written in Ayuttha to Sukhothai periods between 1648 to 1916. For example :

Phra Nakhon Si Ayuthhaya

Wat Phanan Choeng

Pha Pacitti (red filled⁵) 1 ea ; Khom script ; Pali - Thai language ; 1648 Size of a Folio : Width : 55.5 cm Height : 4.3

Pha Ho Kham Phi : Purple silk with normal Mai Prakap

That Akhanyat (solid gold filled) 1 ea ; Khom script ; Pali - Thai language ; 1663

Mahavak (red filled with side stripes) 1 ea ; Khom script ; Pali - Thai language ; 1682

Chulavana (red filled) 1 ea ; Khom script ; Pali - Thai language ; 1718

Brahphithansapa (red filled) 1 ea ; Khom script ; Pali - Thai language ; 1740 Size of a Folio : Width : 52.8 cm

⁵ This term is translated from the word “ล่องชาด” which literally means to fill in the grooves (of a manuscript) with red color.

อย่างไรก็ตาม ที่วัดพนัญเชิงนี้ มีการสร้างคัมภีร์ใบลาน มาเรื่อย ๆ แม้เข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งจะไม่กล่าวในที่นี้ แต่ยังมีข้อมูลที่มาของการสร้างคัมภีร์สมัยรัตนโกสินทร์ เรื่องหนึ่งคือ ฎีกา มูลปณณาสส ฉบับล่องชาด ๑ คัมภีร์ อักษรขอม ภาษาบาลี - ไทย พ.ศ. ๒๓๒๔ ที่ผู้จารใบลานได้บอกเหตุปัจจัยในการสร้างคัมภีร์ มีข้อสังเกตด้าน พ.ศ. ที่สร้าง ควรแก่การพิจารณาในโอกาสต่อไป ขอปรับเป็นภาษาไทยปัจจุบัน ทั้งการสะกดการันต์ความว่า

“ศุภมัสดุพระพุทธศักราช ๒๓๒๔ พระวัสสาปีชลา จัตวาศก สมเด็จพระบรมมหาราชราชิราชได้ปราบดาภิเษกในกรุงรัตนโกสินทร์ อินทอยุธยา ทรงพระราชศรัทธาบำรุงพระศาสนา พระราชทานพระราชทรัพย์แก่ช่างจารเป็นอันมาก ให้สร้างพระไตรปิฎกจนสิ้นฉบับไทย แล้วจำลองฉบับลาว รามัญ ออกเป็นไทย ไว้ ณ หอพระมณเฑียรธรรม สำหรับพระศาสนา อุทิศพระราชกุศลนี้ ให้แก่สรรพสัตว์อนันตจักรวาล พระราชกุศลอันนี้ จงเป็นปัจจัยแก่พระโพธิญาณ ขอได้ตรัสแก่พระปรมาภิเษกสมโพธิญาณ ในอนาคตกาลเทอญ”

ตัวอย่างการบันทึกของคณะผู้สำรวจนี้ ได้ใช้การถ่ายภาพอัดอักษรวิธีตามต้นฉบับสมัยอยุธยา ทำให้เห็นลักษณะและรายละเอียดองค์ประกอบของคัมภีร์ใบลาน พบว่า บางคัมภีร์ปรากฏเฉพาะไม้ประกบ บางคัมภีร์มีผ้าห่อคัมภีร์และผู้สำรวจได้ระบุลักษณะของผ้าไว้พอควร ขอประมวลผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่คณะผู้สำรวจได้ระบุไว้ พอให้เห็นภาพลักษณะผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ ดังนี้

จังหวัดสิงห์บุรี

วัดพระปรารค์ คัมภีร์ของวัดพระปรารค์ส่วนใหญ่มีผ้าห่อคัมภีร์ และไม้ประกบ ขณะปฏิบัติทางวัดได้มอบผ้าสบงและจีวรใช้เป็นผ้าห่อคัมภีร์แทนของเดิมที่ขาด

ทศชาติ ฉบับล่องชาด ๓ คัมภีร์ อักษรขอม ภาษาบาลี - ไทย สร้างพุทธศตวรรษที่ ๒๕ มีผ้าห่อคัมภีร์ปักอักษร บอกศักราช พ.ศ. ๒๔๖๘

The making of manuscripts at Wat Phanan Choeng had continued to Rattanakosin period. Mulapannasaka Tika, one of the manuscripts found during this period, explained the reason of making the manuscripts : quote

The quotation was deciphered using the Ayutthaya original transcription method. It shows general features and details of the palm - leaf manuscripts.

Sing Buri

Wat Phra Prang

The manuscripts found in this temple mostly appeared with Mai Prakap and Pha Ho Kham Phi acquired from many parts of the Buddhist monk's garments.

Thotsa Chat (red filled) 3 ea ; Khom script ; Pali - Thai language ; 1925

Examples of Pha Ho Kham Phi from Wat Phai Kho Nam, Phitsanulok

จังหวัดพิษณุโลก

วัดไผ่ขอน้ำ

พระปถมสามนตปาสาทิก ฉบับข้างลาย ๑ คัมภีร์ อักษรขอม ภาษาบาลี - ไทย สร้างพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ผ้าห่อคัมภีร์เป็นผ้าพิมพ์ลายดอกสีแดงฟ้า ซับในแพรจีน ฉลากงา ระบายสีเขียวแดง ดังรูป

ตัวอย่างผ้าห่อคัมภีร์วัดไผ่ขอน้ำ จังหวัดพิษณุโลก
(กองทัพเรือประจักษ์และคณะ: ๒๔๔๔ : ๑๘๒ - ๑๘๓)

คัมภีร์ใบลานสมัยอยุธยาในหอสมุดแห่งชาติ

พระจุฬินทเทศ ฉบับล่องชาด ๑ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี - ไทย สร้าง พ.ศ. ๒๑๗๘ ผ้าห่อคัมภีร์ลายเข็มขาบ ไม้ประดับตกแต่งด้วยลายรดน้ำบนพื้นรักแดง สลากงา สหุทธิมราเชนภิกขุ สร้างด้วยใจศรัทธาปรารถนาพระนิพพานเป้นที่สุด

พระหมนารถชาฎก ฉบับข้างลายเป็นลายกรวยเชิง ๑ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี - ไทย สร้าง พ.ศ. ๒๒๕๐ ไม้ประดับตกแต่งด้วยลายรดน้ำ พลัดหน้าหลังต่างลาย

Phitsanulok

Wat Phai Kho Nam

Phrapathom Samantapasadika (side stripes) 1 ea ;
Khom script ; Pali - Thailanguage ; 24 Buddhist century.

Pha Ho Kham Phi : Red and blue floral - printed fabric with Chinese satin lining. Label title : Ivory painted in red and green.

The Ayutthaya manuscripts at the National Library

Phraculanitthet (red filled) 1 bind ; Khom script ; Pali - Thailanguage ; 1635. Pha Ho Kham Phi : Kimkhap Mai Prakap : Red lacquered

Phromnarathachadok (side stripes in conical pattern) 1 bind ; Khom script ; Pali - Thai language ; 1707
Mai Prakap : lacquered (front and back are in different patterns)

Mahavessanthasakthiwiwan (red filled) 5 binds ; Khom script ; Pali - Thai language ; 23 Buddhist century.

Pha Ho Kham Phi : Chinz - printed fabric with star patterns

6 The name of a Thai decorative pattern which illustrates a flower with four petals : rosette and lozenge design.

มหาเวสสันดรศสคณฐีวโรณ ฉบับล่องชาด ๕ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี - ไทย สร้างพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ผ้าห่อคัมภีร์เป็นผ้าพิมพ์ลายดอก ลักษณะเหมือนลายแก้วชิงดวง มีกรวยเชิง พื้นแดง ไม้ประกบลายทองจีน

สารตถทีปนี ฉบับชาดทึบ ๑๐ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี - ไทย สร้างพุทธศตวรรษที่ ๒๒ สารตถทีปนี รวม ๔ คัมภีร์อยู่ในมัดเดียวกัน ผ้าห่อเป็นผ้าพิมพ์ลายอย่าง เป็นลายดาราarayเหมือนเพดานโบสถ์ ขอบผ้าลายประจำยามลูกฟักกำมปู มีรูปสิ่งโตอยู่ในลูกฟัก มุมขอบลายมีภาพเทพนมครึ่งตัว สีผ้าพื้นสีเปลือกมังคุด ดอกสีแดง ขาว เทา ฟ้า เป็นต้น ดังรูป

ผ้าห่อคัมภีร์ ผ้าพิมพ์ลายอย่าง ลายดาราaray (ก่องแก้ว วีระประจักษ์และคณะ: ๒๕๔๕ : ๑๘๔)

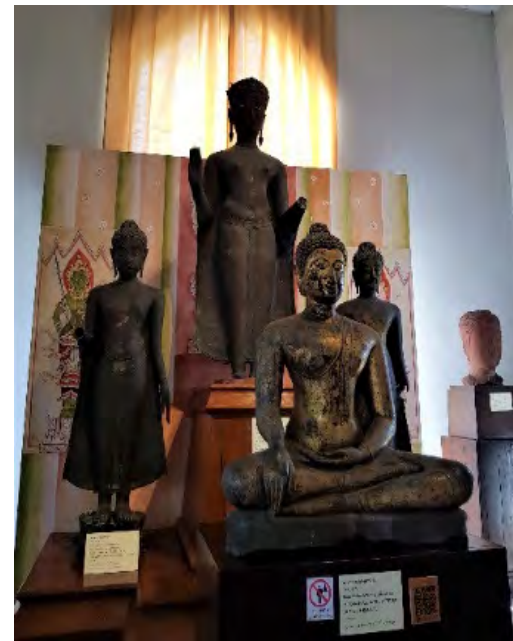
ความเชื่อและคตินิยมในการสร้างคัมภีร์โบราณทั้งสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ปรากฏเป็นข้อความจารในคัมภีร์โบราณอยู่เนือง ๆ ซึ่งเป็นคติมหายาน แต่บางคัมภีร์ระบุเพียงผู้สร้างเท่านั้น คติความเชื่อที่ปรากฏประมวลได้ ๓ ประการ (สารนิเทศจากคัมภีร์โบราณสมัยอยุธยา. ๒๕๔๕ : ๑๗๗ - ๑๗๘) คือ

Pha Ho Kham Phi : Floral - printed fabric, glass pattern with cone and red background Mai Prakap : Chinese gold.

Saratthathipani (solid red filled) 10 binds ; Khom script ; Pali - Thai language ; 22 Buddhist century. Each bind contains four manuscripts. Pha Ho Kham Phi : Chinz - printed fabric with star patterns - like the ceiling of a church ; Prachamyarm Lukfak Kampu⁶ pattern on the edge with a lion image ; a half - body of Thep Phanom (an angel) at the corner. Varies in colors : mangosteen peel, red, white, grey, blue, etc.

The making of palm - leaf manuscripts often comes with religious beliefs which can be categorized into three aspects :

- 1) To share merits with other people such as a deceased relative.
- 2) To maintain Buddhism for 5,000 years and to let Buddhist monks use as a textbook.

Buddha Images

๑. เพื่อเป็นการแบ่งส่วนบุญที่กระทำให้แก่บุคคลอื่น เช่น
ญาติผู้ล่วงลับ

๒. เพื่อสืบพระพุทธศาสนาให้อยู่ยั่งยืนถึง ๕,๐๐๐ ปี และ
ประสงค์จะให้พระสงฆ์ใช้เป็นหนังสือเรียน

๓. เพื่อให้ถึงพระนิพพานในอนาคต หรือสำเร็จโพธิญาณและ
การสร้างคัมภีร์ใบลานนั้น ได้ระบุชื่อผู้สร้าง ชื่อผู้จารไว้ด้วย บางคัมภีร์
สร้างคนเดียว บางคัมภีร์เป็นคณะรวมกันสร้าง โดยระบุชื่อไว้ซึ่งมักเป็น
บุคคลในครอบครัว

หลักฐานที่แสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา
และมีการสร้างคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้
จากวัดวาอารามต่าง ๆ ที่ยังคงปรากฏร่องรอยและมีคัมภีร์ใบลาน
อยู่บ้างนอกเหนือจากที่สำนักหอสมุดแห่งชาติได้ศึกษาไว้และปัจจุบัน
หากประสงค์จะติดตามความเจริญด้านต่าง ๆ ของบ้านเมืองในอดีต
สามารถหาข้อมูลและชมศิลปวัตถุโบราณวัตถุทางประวัติ - ศาสตร์ได้ที่
พิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พิพิธภัณฑ์สถานแห่ง
ชาติในสมัยอยุธยา นั้น มีพิพิธภัณฑ์หลายแห่ง แต่พิพิธภัณฑ์สถานแห่ง
ชาติเจ้าสามพระยา มีความโดดเด่นทางด้านศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับ
พระพุทธศาสนา เช่น มีห้องแสดงพระพุทธรูปและห้องแสดงส่วนที่เกี่ยวข้อง
กับคัมภีร์ใบลาน เช่น ธรรมาสน์สำหรับเทศน์ ตู้พระธรรม หีบพระธรรม
ผ้าพระบฏ ตัวอักษรที่ปรากฏสมัยอยุธยา เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยานี้ สร้างขึ้นเนื่องใน
วโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรม
ราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรโบราณวัตถุที่พบจาก
กรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๒๓
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ทรงมีพระราชปรารภกับรัฐมนตรีกระทรวง
ศึกษาธิการและอธิบดีกรมศิลปากรในสมัยนั้นว่า

“โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ
นี้ สมควรจะได้มีพิพิธภัณฑ์สถานเก็บรักษา และตั้งแสดงให้
ประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หาดูรนาไปเก็บ
รักษาและตั้งแสดง ณ ที่อื่นไม่”

Manuscripts cabinet

Pulpit

3) To reach nirvana or enlightenment Therefore,
the manuscripts usually contain the names of the authors
and inscribers together with the names of their family
members.

Beside the National Library's archives, the
prosperity of Buddhism and the history of palm - leaf
manuscripts can also be accessed through local museums
nationwide. Chao Sam Phraya Nation Museum is one of the
outstanding museums ; there are many galleries which
exhibit artifacts, antiquities, Buddha images, and information
about palm - leaf manuscripts.

The museum was built on the occasion of His
Majesty the King and Her Majesty the Queen came to visit
the discovery of artifacts found at Phra Prang of Wat
Ractchaburana on 23 November 1957.

The exhibitions inside are the collections of religious
artifacts made by the finest craftsmen from Ayutthaya

⁷ A Buddhist term often translated as “insight” , the training of the mind.

กรมศิลปากร จึงได้สร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ขึ้นเพื่อเก็บรักษา จัดแสดงโบราณวัตถุที่พบจากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ รวมถึงโบราณวัตถุที่พบในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อาคารก่อสร้างด้วยเงินบริจาคจากประชาชน ซึ่งผู้บริจาคจะได้รับพระพิมพ์ที่พบจากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะเป็นการสมนาคุณ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระนามสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ผู้ทรงสร้างพระปรางค์วัดราชบูรณะเป็นนามพิพิธภัณฑ (Museum Thailand. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา)

เมื่อผู้เขียนได้เข้าไปชมพิพิธภัณฑแห่งนี้ สิ่งที่แสดงภายใน และเป็นหลักฐานสะท้อนให้เห็นศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา ที่สร้างสรรค์ด้วยฝีมือเชิงช่างที่งดงามของอยุธยา มีหลายประเภท ที่นี้ขอยกตัวอย่างบางส่วน เช่น พระพุทธรูป ฝาพระบฏ ธรรมาสน์ ตู้พระธรรม หีบพระธรรม นิทรรศการเกี่ยวกับตัวอักษรโบราณ เป็นต้น

ฝึอุWS:-SSSU
Dhamma Casket

นิทรรศการตัวอักษรสมัยอยุธยา

period. These artifacts include Buddha images, Buddhist robes, pulpits, Dhamma cabinets and caskets, exhibitions about ancient scripts, etc.

The Thonburi Period

The making of palm - leaf manuscripts after the Burmese - Siamese War had still been flowing quietly in the community. The restoration of Buddhism after the war was greatly done by the effort of King Taksin, the Great, who had great faith in Buddhism and always practiced Vipassana⁷. By after 1768, the King had commanded the constructions and renovations of various temples and offered the four necessities for the monks to consume asking them to take care of both Kantha⁸ and Vipassana. The actions of King Taksin are often mentioned in The Royal Chronicle of Thonburi Phanchanthanumas Edition :

The Restoration of Buddhism

“... His Majesty the King said that Buddhism would prosper if the four assemblies of Buddhist served the teachings of Buddha. The monks today, still, not fully followed the teachings. Therefore, His Majesty the King set up a Supreme Patriarch to remind all monks and hired groups of civilian soldiers to build temples, lodgings, and more than two - hundred monk’s residence. A lot of royal property had been lost. His Majesty, then, gave the royal sermon saying, “May all Gods set their minds and serve in complete disciplines. Do not let your religion become miserable. Even if the Lord lacks all gods have complete virtues - even if one wishes for vegetarianism - one may be able to slaughter meat and spill blood to make sacrifices...”

(The Fine Arts Department, 1937 : 23 - 24)

สมัยธนบุรี

การสร้างคัมภีร์ไบเบิลในสมัยต่อมาหลังเสียกรุงศรีอยุธยา แม้จะไม่มีผู้กล่าวถึงนักแต่กล่าวได้ว่า ยังคงไหลรินในชุมชนอย่างเงียบ ๆ เพราะแม้แต่พระเจ้าตากสิน ซึ่งดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์ ก็ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นที่ยิ่ง ทรงฝึกวิปัสสนากรรมฐาน และถือเป็นพระราชกรณียกิจที่สำคัญในการฟื้นฟูและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยหลัง พ.ศ. ๒๓๑๑ เมื่อศึกพม่าเบาบางลง โปรดให้ทำการสร้างปฏิสังขรณ์พระอารามต่าง ๆ และถวายจตุปัจจัยอันควรแก่สมณบริโภค โดยขอให้พระสงฆ์รักษาศูธรรมทั้งคัมภีร์ และวิปัสสนา ดังความในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ได้กล่าวไว้หลายตอน ดังนี้

ทรงรื้อฟื้นพระพุทธศาสนา

“...ลุดิศกรราช ทรงพระราชดำริว่า พระพุทธศาสนาจักสมบูรณรุ่งเรืองนั้นด้วยบริษัททั้งสี่ ปรนนิบัติตามพุทธโอวาท แลพระสงฆ์ทุกวันนี้ยังปรนนิบัติพระจตุปาริสุทธศีลสังวรนั้นมิบริบูรณ์จึงทรงพระกรุณาตั้งพระสังฆราชาคณะขึ้นไว้ให้กำกับว่ากล่าวพระสงฆ์ทั้งปวง แล้วทรงพระราชศรัทธาจ้างให้หมู่เสนาทหารพลเรือน สร้างพระวิหาร เสนาสนะ กุฏิมากกว่า ๒๐๐ กุฏิ สิ้นพระราชทรัพย์เป็นมาก แล้วจึงตรัสพระราชทานโอวาทประกาศไว้ว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าของทั้งปวงจงตั้งสติอารมณ์ปรนนิบัติ ตั้งอยู่ในพระจตุปาริสุทธศีลสังวรวินัยบัญญัติบริบูรณ์ อย่าให้พระศาสนาของพระองค์เศร้าหมองเลย แม้นพระผู้เป็นเจ้าของจะขัดสนด้วยวัตถุปัจจัยทั้ง ๔ ประการนั้น เป็นธุระโยมจะอุปถัมภ์ ถ้าผู้เป็นเจ้าของทั้งปวงมีศีลคุณบริบูรณ์ ในพระศาสนาแล้วแม้นจะปรารถนามังสะรุธิระโยม ๆ ก็อาจสามารถจะเชือดเนื้อแลโลหิตออกมาบำเพ็ญทานได้...”

(กรมศิลปากร, ๒๔๘๐ : ๒๓ - ๒๔)

ทรงสนับสนุนการเล่าเรียนพระไตรปิฎก

“...ลุดิศกรราช ทรงพระราชดำริว่า พระศาสนาจะวุฒิจริฐิติกาลนั้น เพราะปริยัติกุลบุตร เล่าเรียนพระไตรปิฎก

To Underpin the Study of the Tripitaka

“...His Majesty said that the religion would last eternally if the Tripitaka was studied and taught. Therefore, His Majesty commanded his religious attendant to create a name - list of all monks. Anyone who could recite a lot of the Tripitaka would be offered a finely grained robe. The King would give the four necessities to the novices depending on how much they had learned about the Tripitaka. In addition, the royal property and foods were distributed to the paupers every day...”

(The Fine Arts Department, 1937 : 24)

The Conquer of Nakhon Si Thammarat and Being the Buddhist Fosterer

“...In November, Friday evening, His Majesty had arrived in Nakhon Si Thammarat. In January, Friday at 7 p.m., the fire broke out in the city of Nai - Kai sub - district. His Majesty declared that all Thai and Chinese soldiers would not kill buffaloes nor persecuted the Brahmins nor the people. His Majesty, then, asked his religious attendant to invite monks, synods, novices, and nuns living both inside and outside Nakhon Si Thammarat over. The King gave each of them a bucket of rice and three baht. Those who were in needs of monk's robes were given so. The paupers were handed out quarter of a baht every day. His Majesty then graciously initiated there storation of all the governor to Bangkok and appointed Prince Narasuriwong Sithammarat together with Phraya Ratchasuphawadi Phra Sri Trailat as his service...”

(The Fine Arts Department, 1937 : 31 - 32)

จึงทรงพระกรุณาให้สังฆการี ธรรมการทำสารบัญชี่พระสงฆ์ องค์โตบอกเล่าเรียนพระไตรปิฎกได้เป็นอันมาก จึงทรงถวาย ไตรผ้าเทศเนื้อละเอียด แล้วพระราชทานจัดปัจจัยแก่เถรเถร ตามได้เล่าเรียนมากแล่น้อย อนึ่งโปรดปรายพระราชทรัพย์ แลแจกทานแก่ยาก ทุกวันปีณรสี้อฐุมมีอุโบสถ แลตั้ง นิติภคไตรไว้สำหรับคนโซ่ทั้งปวง...”

(กรมศิลปากร, ๒๔๘๐ : ๒๔)

พ.ศ. ๒๓๑๒ ทรงได้ช่วยชนะเมืองนครศรีธรรมราช และบำรุง พระศาสนา

“...ครั้น ณ วัน ๖ ๑ ๑๒ ๑๒ คำ เสด็จพระราชดำเนินมาถึง เมืองนครศรีธรรมราช ครั้น ณ วัน ๖ ๑ ๒ ๒ คำ เพลา ๗ ทุ่ม เกิดเพลิง ณ เมืองนครตำบลนายไก่อ ทรงพระกรุณาให้มีกฎหมาย ประกาศไป มิให้ไพร่ทหารไทยจีนทั้งปวงฆ่าโคกระบือ แลข่มเหงสมณชีพรามณ์อาณาประชาราษฎร์ ฝ่ายผีพาย ทนายเลือกซึ่งตามเสด็จครั้งนั้น ได้ลาภสการเป็นอันมาก ทรงพระกรุณาให้เล่นให้สนุก แล้วให้กำถั่วหน้าพระที่นั่ง กระดานละ ๕๐ ชั่งบ้าง ๑๐๐ ชั่งบ้าง สนุกปรากฏกว่า ทุกครั้ง แล้วทรงพระราชศรัทธา ให้สังฆการีธรรมการนิมนต์ พระภิกษุ, เถร, เณร, รูปชีในเมือง นอกเมืองนครศรีธรรมราช มาพร้อม พระราชทานข้าวสารองค์ละถึง เงินองค์ละ ๓ บาท ที่ขาดผ้าสบงจีวรก็ถวายไตรจีวร แล้วแจกยาก วนิพกเสมอ คนละ ๑ สลึง ทุกวันพระอุโบสถ แล้วทรงพระกรุณาจ้างข้า ทูลละอองฯ ให้ฐานาบุรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ, พระวิหาร, การเปรียญ, พระระเบียง, ศาลากุฎี สิ้นพระราช ทรัพย์เป็นอันมาก ให้ตั้งการสมโพธิพระสารีริกบรมธาตุสรรพ ด้วยการสมโพธิ แล้วให้ปลุกษาโทษเจ้านคร เสนาบดีปลุกษา โทษถึงตายทรงพระกรุณาไม่เห็นด้วย ให้คงจำเจ้านครไปให้ ถึงกรุงเทพฯ จึงปลุกษากันใหม่ แล้วทรงตั้งเจ้านราสุริวงค์ พระเจ้าหลานเธอ ไวรครองนครศรีธรรมราช แลให้พระยาราช สุภาวดี, พระศรีไตรลาศ อยู่ช่วยราชการ...”

(กรมศิลปากร, ๒๔๘๐ : ๓๑ - ๓๒)

To Replicate the Tripitaka back to Bangkok and set up the Supreme Patriarch

“... His Majesty commanded the royal academics to load the Tripitaka onto boats back to Bangkok. When all the scripture had been replicated, they were sent back. Phra Ajarn Sri, who had escaped to the city of Nakhon Si Thammarat, together with his disciples, was invited back. Later, he was appointed as the Supreme Patriarch. His Majesty then hired skilled craftsmen to complete the entire Tripitaka losing a huge amount of royal property. The governor of Nakhon Si Thammarat was punished by drinking the water of oath to the King. From then, Buddhism gradually recovered and flourished, and His Majesty was prospering in wisdom and power.

(The Fine Arts Department, 1937 : 12)

Manuscripts cabinet in Thonburi Period

ตู้พระธรรมลายรดน้ำ สม.๓
สร้าง พ.ศ. ๒๓๒๐
(ท้องแก้ว วีระประจักษ์และ
นิยะดา กาสุคนธ์. ๒๕๒๓ :
๒๗๒)

ทรงจำลองพระไตรปิฎกกลับพระนครและตั้งสมเด็จ
พระสังฆราช

“...อนึ่ง ทรงพระกรุณาให้ราชบัณฑิตย จัดพระไตรปิฎก
บรรทุกลงเรือเข้ามากรุงเทพฯ แต่พอจำลองได้ทุกพระคัมภีร์
แล้วจึงจะเชิญออกมาไว้ดั่งเก่า แลพระอาจารย์ศรีซึ่งแตกหนี
ออกไปอยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราชนั้น ให้นิมนต์เข้ามากับ
สาธุศิษย์ด้วย ลุศักราช ๑๑๓๑ ปีฉลูเอกศก (พ.ศ. ๒๓๑๒)
เสด็จดำเนินทัพกลับมาเมืองธนบุรี จึงตั้งพระอาจารย์ศรีเป็น
พระสังฆราช แล้วทรงพระกรุณาจ้างให้ช่างจาร ๗ พระไตรปิฎก
ทั้งจบสิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก ฝ่ายเจ้านครนั้นพระราชทาน
โทษ ให้รับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัจจา ตั้งแต่นั้นมาพระ
ศาสนาก็ค่อยเฟื่องฟูขึ้นได้ดั่งเก่า พระเจ้าอยู่หัว
ก็ทรงพระวิวัฒนาการจำเริญพระปรีชาญาณแลพระกฤษฎา -
นุภาพยิ่ง ๆ ขึ้นไป...”

(กรมศิลปากร, ๒๔๘๐ : ๓๒)

การบำรุงพระศาสนาของพระองค์ท่านยังมีอีกมาก เช่น
สักพระด้วยวิธีการดำน้า นมัสการพระปฎิมาศักดิ์สิทธิ์ และพระธาตุ
เจดีย์ในเมืองต่าง ๆ เป็นต้น

เมื่อจำลองพระไตรปิฎกแล้ว ทรงให้บรรทุกบนหลังช้าง
ทั้งช้างพลายและช้างพัง ไปแจกจ่ายตามเมืองต่าง ๆ ดังข้อความว่า

บัญชีช้างหลวง ปิวอก อัฐศก พ.ศ. ๒๓๑๙

“...จ่ายไปนครศรีธรรมราชและกรุงกัมพูชาเมืองสุพรรณ
ขวา ไปเมืองนคร (ศรีธรรมราช) รับพระไตรปิฎกด้วยพระ
พรหมมุนี ๒ (ช้าง) คงพลาย ๑ พัง ๑ (รวม) พลาย ๓ พัง ๑
เมืองนครชัยศรี ไปเมืองนคร รับพระไตรปิฎกด้วยพระพรหม
มุนี ๑ คง (เมือง) พลาย ๑ (รวม) พลาย ๒ จ่ายไปราชการ
รับพระไตรปิฎกเมืองนคร ด้วยพระพรหมมุนี ขวา พลาย ๓
กรุงกัมพูชาด้วยพระองค์แก้ว ช้าง พัง ๑ (รวม) ๓...”

(กรมศิลปากร, ๒๔๘๐ : ๑๑๓)

His Majesty the King had nourished Buddhism in so
many ways, for example, diving as to leave the monkhood,
and worshipping the scared Buddha images and pagodas.

After the Tripitaka had been replicated, His
Majesty distributed the copies, loaded on elephants’
back, to each province (total). To receive the
Tripitaka with three Brahmuni. Cambodia with Phra
Kaew...”

(The Fine Arts Department, 1937 : 113)

Account of Chang Luang, Year of the Rat, 1786

“... were distributed to Nakhon Si Thammarat and
Cambodia Suphan, right to Nakhon (Si Thammarat)
received the Tripitaka with two Brahmuni (Elephant),
one male, and one female : 3 males and one female
(total).

Nakhon Chaisi to Nakhon received the Tripitaka with
one Brahmuni and one male : 2 males

“... Phra Brahmuni went to Nakhon There was a
letter to Phraya Suphan. The Political Department
of Suphan has announced that those elephants
were (1) enlisted by the Department of Elephants

The watering patterned Dhamma Cabinet ;
Registration Number 25 Built in 1780
(Kongkaew Weeraprajak and Niyada
Tasukon. 1980 : 290)

ตู้พระธรรมลายรดน้ำ กระจับปี่เลขที่ ๒๔
สร้าง พ.ศ. ๒๓๒๓

“...พระพรหมมุนีไปเมืองนคร มีหนังสือบอกพระยาสุพรรณ
กรมการเมืองสุพรรณบอกจำหน่ายแลคง เป็น (๑) กรมข้าง
เกณฑ์ไปบรรทุกปืนเกณฑ์หามเมื่อเสด็จฯ ขึ้นไปปราบเมือง
เชียงใหม่ ปี่มะแหม สับตศก.... (๒) จ่ายไปรับพระไตรปิฎกเมือง
นคร ด้วยพระพรหมมุนี.....”

(กรมศิลปากร, ๒๔๘๐ : ๑๑๓ - ๑๑๔)

จะเห็นว่า พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อ
ประเทศชาติเป็นล้นพ้นทั้งโลกและทางธรรม ทรงฟื้นฟูพระพุทธ ศาสนา
และทรงสร้างพระไตรปิฎก สร้างตู้พระธรรมเพื่อเก็บคัมภีร์พระไตรปิฎก
ที่สร้างขึ้น ดังปรากฏหลักฐานตู้พระธรรม ดังรูป

ดังนั้น ในการเก็บรักษาคัมภีร์พระไตรปิฎกที่สร้างขึ้น ก็คงมี
การใช้ผ้าห่อหุ้มตามขนบนิยมที่มีมาแต่สมัยอยุธยาคือผ้าต่างประเทศ
ประเภทต่าง ๆ ที่เคยใช้กันมาคือผ้าจากจีนและอินเดีย ทั้งผ้าลายอย่าง
และผ้าแพรพื้นเรียบและมีลวดลาย แต่มีข้อน่าสังเกตว่า การคัดลอก
พระไตรปิฎกสมัยธนบุรีนี้ ได้ให้นำพระไตรปิฎกจากเมืองนครศรีธรรมราช
ซึ่งพระอาจารย์ศรีได้นำหนังสือธรรมจากอยุธยาติดตัวไปมาคัดลอก และ
ทรงให้ไปสืบหาจากเขมรโดยทรงให้ราชบัณฑิตนำมาและจ้างช่างจาร
คัดลอก สิ้นพระราชทรัพย์จำนวนมาก เมื่อสำเร็จก็ทรงให้นำช่างบรรทุก
เอาพระไตรปิฎกแจกจ่ายไปตามเมืองต่าง ๆ หากจะกล่าวถึงผ้าห่อ
คัมภีร์ในสมัยนี้ อาจเป็นไปได้ว่า คงมีผ้าจากนครศรี ธรรมราชมาด้วย
ก็เป็นได้

สมัยรัตนโกสินทร์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จ
ขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ แล้วทรงฟื้นฟูกรุงรัตนโกสินทร์ในทุก
ด้านทั้งการศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และวรรณคดี
โดยรวบรวมวรรณคดีที่หลงเหลือมาจากช่วงเสียกรุงให้มีการชำระ
วรรณคดีและแต่งเพิ่มเติม ในฐานะปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์
มีพระราชดำริ ที่จะเจริญรอยตามพระราชประเพณีของพระมหากษัตริย์
ไทยแต่โบราณ ในการสร้างพระราชมณฑลเถียรใหม่ ดังนั้นใน พ.ศ. ๒๓๒๖
จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระอารามขึ้นภายใน

to carry His Majesty the King when He went up to
defeat Chiang Mai, Year of the Goat. (2) summoned
to carry the Tripitaka from Nakhon ...”

(The Fine Arts Department, 1937 : 113 - 114)

Evidently, the King of Thonburi has immeasurable
kindness towards the nation. He restored Buddhism,
created copies of the Tripitaka, and built Dhamma cabinets
to store those scriptures. The cabinet is shown in the
pictures below.

To preserve the scriptures, pieces of cloths were
used as wrappers following the traditions that had existed
since the Ayutthaya period. Different types of fabrics (i.e. :
Chintz and patterned and plain Satins) were imported from
China and India. However, there was a possibility that some
might be from Nakhon Si Thammarat as some of the
duplicated scriptures were originated from there.

Rattanakosin Period

When Phra Phutthayotfa Chulalok Maharaj, also
known as King Rama I, ascended to the throne in 1782, he
restored Rattanakosin in all aspects, including religion,
economy, politics, governance, and literature by collecting
remaining pieces of literature for editing and further
compositions. As the first king of the Chakri dynasty, King
Rama I initiated and ordered the establishment of a temple
within the Grand Palace in 1783. Wat Phra Si Rattana
Satsadaram or Wat Phra Kaew, commonly known in English
as the Temple of the Emerald Buddha, consisted of the
Ubosot⁸, the Chedi⁹, the Viharn¹⁰, the Sala Rai¹¹, as well as

⁸ Ordination hall

⁹ Stupa

¹⁰ Assembly hall

¹¹ Pavilion

พระบรมมหาราชวัง คือ วัดพระศรีรัตนศาสดารามซึ่งประกอบด้วย พระอุโบสถ พระเจดีย์ พระวิหาร ศาลาราย พร้อมทั้งชุดสระ และ สร้างหอพระไตรปิฎกลงในสระ แล้วพระราชทานนามว่า หอพระมณเฑียรธรรมซึ่งแปลตามรูปศัพท์ หมายถึง เป็นที่สถิตแห่งธรรม โปรดเกล้าฯ ให้เป็นที่เก็บคัมภีร์พระไตรปิฎกของหลวงและใช้เป็น สถานที่ทำงานของบรรดานักปราชญ์ราชบัณฑิต ที่เป็นอาจารย์ทำหน้าที่ตรวจสอบและบอกพระไตรปิฎก แก่พระสงฆ์สามเณรด้วย เนื่องจากในระหว่างสงครามนั้น หนังสือคัมภีร์ต่าง ๆ ได้กระจัดกระจาย พลัดหายไป มีไม่ครบจบเรื่องเป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีพระราชประสงค์ที่จะรวบรวมและ สร้างขึ้นใหม่ให้ครบ จึงใช้หอพระมณเฑียรธรรมเป็นสถานที่รวบรวมหนังสือของหลวง และโปรดเกล้าฯ ให้กระทำการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นที่ วัดนิพพานาราม (ปัจจุบันคือ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร) โดยอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะให้ดำเนินการ และ สมเด็จพระสังฆราชได้เลือก พระราชาคณะ ฐานานุกรมเปรียญอันดับที่เล่าเรียนพระไตรปิฎกได้พระสงฆ์ ๒๑๙ รูป กับ ราชบัณฑิตยอาจารย์ ๓๒ คน และ แบ่งพระสงฆ์ออกเป็น ๔ กอง ดังนี้

สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) เป็นแม่กองชำระพระสุตตันตปิฎก
พระวินัยุต เป็นแม่กองชำระพระวินัยปิฎก
พระพิมลธรรม เป็นแม่กองชำระพระสัททวารวิเศษ
พระธรรมไตรโลก เป็นแม่กองชำระพระปรมัตถปิฎก

การชำระพระไตรปิฎกครั้งนี้ใช้เวลา ๕ เดือน ได้จารึกพระไตรปิฎกที่สังคายนาลงลานใหญ่ แล้วปิดทองทึบ ทั้งปกหน้าปกหลัง ลงใบลานด้วยอักษรขอม ตกแต่งคัมภีร์ลงรักปิดทองทึบตลอดเป็นฉบับหลวง เรียกว่า ฉบับทองทึบ ในรัชกาลต่อมา มีการสร้างคัมภีร์ปิดทองขึ้นอีก จึงเรียกฉบับทองทึบที่สร้างในรัชกาลที่ ๑ ว่า ฉบับทองใหญ่

เมื่อการสร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับหลวงตามที่สังคายนาสำเร็จใน พ.ศ. ๒๓๓๑ แล้วเสร็จ ได้อัญเชิญเข้าประดิษฐานในตู้ประดับมุก ตั้งในหอพระมณเฑียรธรรมกลางสระในวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้วโปรดเกล้าฯ ให้มีการมหรสพสมโภชพระไตรปิฎก และหอพระมณเฑียรธรรม แต่ในคืนวันสมโภชนั้น เวลาจุดดอกไม้เพลิง ลูกพลุปลิวไปตกลงบนหลังคาหอพระมณเฑียรธรรม เกิดเพลิงไหม้ขึ้น แม้ว่าจะ

a pond with the Tripitaka Hall built within it. The hall was bestowed its name as Hor Phra Montien Tham, which means the dwelling place of Dhamma. It was the place where the royal scriptures were kept and used as a workplace for royal scholars who were also responsible for teaching the Tripitaka to the novice monks. During the war, various pieces of books and scriptures were scattered and disappeared, the King wished to collect those books and scriptures. The hall, therefore, was also used a place for collecting royal books and scriptures. He, then, ordered the revision of the Tripitaka at Wat Nibbanaram (presently know as Wat Mahathat Yuwaratransarit Ratchaworawihan) entreating the Patriarch to carry out the revision.

The revision took five months to complete. The Tripitaka was inscribed in huge palm leaves covered with solid gold on both the front and back covers. As a royal version, the manuscripts were written with Khmer characters and were decorated with lacquer and gilded gold ; later known as the solid gold edition. In the later reigns, other gilded manuscripts were created. Therefore, the solid gold edition created in the reign of King Rama I was called the Big Golden Edition.

When the royal manuscripts were completed in 1788, they were enshrined in a cabinet decorated with pearls located at Hor Phra Montien Tham. However, on the celebration night of the manuscripts, fireworks flew onto the roof of the hall. The fire broke out and, even though the cabinet and manuscripts were safe, burned down the entire hall.

¹² Mondop or Mandapa is usually square and cubical pavilion with a spired roof. It can be used either as a place to store manuscripts or objects used in temple ceremonies.

สามารถยกตู้ประดับมุก และชนคัมภีร์พระไตรปิฎกออกมาได้ทั้งหมด แต่เพลิงก็ไหม้หอพระมณฑิยธรรมหมดทั้งหลัง หอพระมณฑิยธรรม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร เป็นที่เก็บคัมภีร์พระไตรปิฎกของหลวงฉบับต่าง ๆ และใช้เป็นสถานที่ทำงานของนักปราชญ์ราชบัณฑิต ในสมัยก่อน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดเกล้าฯ ให้ถมสระเดิมนั้น แล้วสร้างพระมณฑปขึ้นแทนสำหรับใช้เป็นที่เก็บพระไตรปิฎกแทนหอพระมณฑิยธรรมเดิมที่ถูกเพลิงไหม้ แต่พระมณฑปเล็กและแคบ ไม่พอที่จะเก็บคัมภีร์พระไตรปิฎกของหลวงไว้ได้ทั้งหมด ครั้งนั้นสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท จึงทรงรับอาสาให้ช่างวังหน้ามาสมทบสร้างหอพระมณฑิยธรรวายใหม่อีกหลังหนึ่ง ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระมณฑป (ก่องแก้ว วีระประจักษ์. ๒๕๕๔ : ๔๕ - ๕๔)

อนึ่ง การทำสังคายนาพระไตรปิฎกเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๑ นี้ ได้มีบันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ อย่งละเอียด แต่งโดยเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) ควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง จึงขอนำมากล่าวในที่นี้ ตามความที่ปรากฏพอสังเขป ดังนี้

“...ในปีวอก สัมฤทธิศกนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชรำพึง ถึงพระไตรปิฎกธรรม อันเป็นมูรธาแห่งพระปริยัติศาสนา ทรงพระราชศรัทธาพระราชทานพระราชทรัพย์เป็นอันมาก ให้เป็นค่าจ้างจารจารึกพระไตรปิฎกลงลาน แต่บรรดามีฉบับในที่ใด ๆ ที่เป็นอักษรลาว อักษรรามัญ ก็ให้ชำระแปลงออกเป็นอักษรขอมสร้างขึ้นไว้ในตู้ ณ หอพระมณฑิยธรรมและสร้างพระไตรปิฎกถวายพระสงฆ์ให้เล่าเรียนทุก ๆ พระอารามหลวงตามความปรารถนา จึงจมีนไวยวรนารถกราบทูลว่า พระไตรปิฎกซึ่งทรงพระราชศรัทธาสร้างขึ้นไว้ทุกวันนี้ อักษรบทพยัญชนะตกวิปลาอยู่แต่ฉบับเดิมมา หากจะทำบำรุงตกแต่มีดัดแปลงให้ถูกต้องบริบูรณ์ขึ้นมิได้ ครั้นได้ทรงสดับ จึงทรงพระปรารภว่า พระบาลีและอรรถกถา ฎีกา พระไตรปิฎกทุกวันนี้ เมื่อและผิตเพี้ยน วิปลาอยู่เป็นอันมากจะนี้ จะเป็นค้ำมูลพระศาสนากระไรได้ อนึ่งท่านผู้รักษาพระไตรปิฎกมีอยู่ทุกวันนี้ก็น้อยนัก ถ้าสิ้นท่านเหล่านี้แล้วเห็นว่าพระปริยัติศาสนา และปฏิบัติศาสนาและปฏิเวธ ศาสนาจะเสื่อมสูญเป็นอันเร็วนัก สัตว์โลกทั้งปวงจะหาที่พึ่งบมิได้ในอนาคตภายหน้า

The Mondop where the Big Gold Edition was enshrined located in Wat Phra Kaew. (Rattasat Bathcharee, Photographer, 2021)

Hor Phra Montien Tham where many editions of the Tripitaka were stored.

ควรจะทำนุบำรุงพระบรมพุทธศาสนาไว้ให้ถาวรวัฒนาการ เป็นประโยชน์แก่เทพตามนุษย์ ทั้งปวง จึงจะเป็นทางพระบรม โพรธิญาณบารมี ทรงพระราชดำริฉะนี้แล้ว จึงดำรัสให้ประชุม พระราชวงศานวงศ์ มีสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวัง บวรสถานมงคลเป็นประธานในพระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหา ปราสาท ให้อาราธนาสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะ ฐานานุกรม เปรี๊ยะ 600 รูป มารับพระราชทานฉนั้น ครั้นเสร็จ สังฆมัตถกิจแล้ว พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงถวายนมัสการดำรัสเผด็จกามพระราชาคณะทั้งปวง ว่าพระไตรปิฎกธรรมทุกวันนี้ ยังถูกต้องบริบูรณ์อยู่หรือพิรุศ ผิดเพี้ยนประการใด จึงสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะทั้ง ปวง พร้อมกันถวายพระพรว่า พระบาลีและอรรถกถาฎีกา พระไตรปิฎกทุกวันนี้ พิรุศมาช้านานแล้ว หากษัตริย์พระองค์ ใดจะทำนุบำรุงให้เป็นศาสนูปถัมภกมิได้ แต่กำลังอาตมภาพ ทั้งปวง ก็คิดจะใคร่ทำนุบำรุงอยู่ แต่เห็นจะไม่สำเร็จ และกาล เมื่อสมเด็จพระสรรเพชญ์พระพุทธรองค์ผู้ทรงทศอรหาคคุณ อันประเสริฐ เมื่อพระองค์บรรทมเหนือพระปรีนิพพานมัญจ พุทธอาสน์ เป็นอนุฐานะไสยาสน์ ณ ระหว่างนางรังทั้งคู่ ในศาลวโนทยานของพระเจ้ามหาราช ไกลกรุงกุสินารานคร มีพระพุทธรูป ตรีศกั กฤษุทั้งหลายว่า .... ดูกรสงฆ์ทั้งปวง พระธรรมวินัยอันใดทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นธ อัน พระตถาคต เทศนาสั่งสอนท่านเมื่อพระตถาคตนิพพานแล้ว พระธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นธนั้นจะเป็นครูสั่งสอนท่าน และสรรพสัตว์ทั้งปวงต่างองค์พระตถาคตสืบไป พระองค์ตรัส มอบพระพุทธรูปไว้ อาศัยพระปริยัติธรรมฉะนี้แล้ว ก็เสด็จ ดับขันธปรินิพพาน....”

(เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค). ๒๕๓๑ : ๕๗ - ๕๘)

The Dhamma cabinet decorated with pearls where the Big Gold Edition was enshrined.

The watering - patterned cabinet built in the reign of King Rama I displayed inside the Tripitaka Hall at Wat Rakang Kositaram. (Nattaphong Mankhong, Photographer, 2017)

พระมณฑปภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประดิษฐานคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับทองใหญ่ (รัฐศาสตร์ บากซารี บันทึกภาพ ปี ๒๕๖๔)

หอพระมณฑลยธรรม ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
เก็บคัมภีร์พระไตรปิฎกของหลวงว้านต่าง ๆ
(รัฐศาสตร์ ภาควิชา บันทึกภาพ ปี ๒๕๖๔)

The watering - patterned cabinet built in the reign of King Rama I displayed
inside the Tripitaka Hall at Wat Rakang Kositaram.
(Nattaphong Mankhong, Photographer, 2017)

ตู้พระธรรมลายรดน้ำ สร้างสมัยรัชกาลที่ ๑ ด้านหน้าและด้านข้างลายเทพบุตรและเทพธิดา
วางแสดงบนหอพระไตรปิฎก วัดระฆังโฆสิตาราม
(ณัฐพงษ์ มั่นคง บันทึกภาพ ปี ๒๕๖๐)

อานิสงส์การสร้างคัมภีร์ใบลาน

หากเราศึกษาคัมภีร์หรือหนังสือที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา นอกจากพระไตรปิฎกซึ่งเป็นแก่นสำคัญแล้ว ในภูมิภาคต่าง ๆ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือพระพุทธศาสนา ต่างได้สร้างหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาตามพลังศรัทธา ทั้งในรูปแบบของประวัติพระพุทธรูป การเสวยพระชาติต่าง ๆ ในช่วงเป็นพระโพธิสัตว์เรียกว่าชาดก และหนังสือที่กล่าวถึงผลจากการทำบุญในพระพุทธศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ เรียกว่า หนังสืออานิสงส์ เป็นต้น

หนังสืออานิสงส์นี้ หลายประเทศได้เรียบเรียงไว้ โดยเนื้อหา แสดงให้เห็นถึงผลบุญที่จะเกิดขึ้นเมื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ เป็นการอธิบายผลแห่งการกระทำเพื่อศาสนาตามอุดมคติแบบชาวบ้าน คือเมื่อทำบุญหรือทำความดีประการต่าง ๆ ตามหลักธรรมแล้ว ตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์เป็นเทวดา นางฟ้า มีความสุข มีสิ่งทีล้อมรอบตัวสวยงามด้วยสิ่งต่าง ๆ ตามความปรารถนาของมนุษย์ และพบศาสนาพระศรีอาริยมตโดยในอนาคต ลักษณะความเชื่อเช่นนี้ได้สืบทอดต่อ ๆ กันมา อันเป็นแรงจูงใจให้ชาวพุทธทำบุญด้วยวิธีการต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง

หนังสืออานิสงส์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคัมภีร์ใบลาน และกล่าวถึงการถวายผ้าเพื่อห่อคัมภีร์ใบลานนั้นกล่าวได้ว่า พม่า น่าจะแต่งขึ้นก่อนประเทศอื่น โดยลีลาการเขียน อาจมีเรื่องพระมัลลย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นโดยใช้ภาษาบาลีและมีศัพท์สันสกฤตปะปนกันชื่อ “มาเลย์ยต เถรวตถุ” เป็นแรงบันดาลใจ ซึ่งศาสตราจารย์แสง มนวิฑูร ได้วิเคราะห์ว่า หนังสือฎีกามัลลย์นี้ น่าจะเป็นภิกษุชาวพม่าแต่ง เพราะในเรื่องขอบอรรถหลักฐานที่พระพม่าด้วยกันแต่ง และเมื่อผู้เขียนได้เดินทางไปประเทศศรีลังกา เมื่อปี ๒๕๕๙ ได้สอบถามพระสงฆ์ชาวศรีลังกา ณ วัดแห่งหนึ่งว่า รู้จักเรื่องพระมัลลย์หรือไม่ คำตอบคือ ไม่รู้จัก ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องสืบสาวกันต่อไป อย่างไรก็ตาม ลีลาการเขียนหนังสืออานิสงส์ที่ปรากฏจำนวนมากตามวัดต่าง ๆ ทั้งภาคอีสาน ภาคเหนือ เมื่อศึกษาเนื้อหาและกลวิธีการเรียบเรียง มีบางส่วนคล้ายเรื่องพระมัลลย์ นั่นคือ ตอนพระมัลลย์ได้ขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อนำดอกบัวไปไหว้พระธาตุเกตแก้วจุฬามณี ได้สนทนากับพระอินทร์ และพระศรีอาริยมตโดย ถึงเหตุที่บุคคลได้มาจุติเป็นเทพบุตร เทพธิดา บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สถิตในวิมาน มีผิวพรรณสวยงาม มีบริวารมากมายนั้นเป็นด้วยเหตุใด พระอินทร์ก็ตอบว่า บุคคลเหล่านี้ได้ทำบุญ

Later, King Rama I ordered a construction of a Mondop¹³ as a new place to store the manuscripts. Nevertheless, the Mondop was small and narrow, and could not keep all the manuscripts. Maha Sura Singhanat, King Rama I's brother, therefore, had gathered the royal workers and built a new Hor Phra Montien Tham in the Northeast of the Mondop. The revision of the Tripitaka during the reign of King Rama I was such an important event and was recorded in the Rattanakosin Chronicle composed by Chao Phraya Thiphakonwong (Kham Bunnag).

The Religious Benefits of Creating Palm - leaf Manuscripts

If we study manuscripts or books related to Buddhism, many ethnic groups believe in Buddhism of their own kinds and have created many stories on Buddhism. Be they the history of the Buddha, the reincarnations of the Buddha called Jataka, or books that discuss the results of making merit in various forms of Buddhism called the merit books, etc.

These merit books have been compiled by many countries. The contents are about the merits that will occur when one upholds Buddhism in various ways. They also explain the results of religious actions, for example, one will go to heaven as live there happily after death if one makes good actions and deeds. This kind of belief has been passed down from generations to generations which is an incentive for Buddhists to continuously make merit through various methods.

Merits books related to the making of palm - leaf manuscripts is believed to be first written by a Burmese. The story - probably about Phra Malai - was composed using Pali language with Sanskrit words “Malayyat Therawat”

ด้วยอะไรบ้าง ขอยกตัวอย่างจากเรื่องสมุดพระมาลัยฉบับของวัดบูรพ์ จังหวัดนครราชสีมาบางส่วน ดังนี้

“กล่าวถึงพระมาลัยถามพระอินทร์ว่า เทพที่มีบริวาร ๔๐,๐๐๐ นั้น ทำบุญใดจึงได้มีอำนาจและมีบริวารมากมาย พระอินทร์ตอบพระมาลัยว่า เดิมเทพองค์นี้เป็นช่างหูกผู้มีปัญญา อยู่ที่เมืองอนูราชบุรี เห็นซากผี จึงได้เก็บพินมาเผา และนิมนต์พระสงฆ์ให้บังสุกุล และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้และใส่บาตรเลี้ยงพระ ถวายผ้าไตร พุกหมอน ตั่ง เตียง จึงได้มาจุติในสวรรค์มีบริวารสี่หมื่น เทพองค์นั้นไหว้พระเกศธาตุทั้งแปดทิศพร้อมบริวารแล้ว จึงนั่งตามลำดับไป จากนั้นมีเทพองค์หนึ่ง มาพร้อมบริวาร ๕๐,๐๐๐ องค์ มีรัศมีรุ่งเรือง มาไหว้พระเจดีย์ พระมาลัยถามพระอินทร์ว่าเป็นใคร พระอินทร์ตอบว่าเทพองค์นี้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ ได้เป็นพระยาในเมืองลังกา ชื่อท้าวสัทธาทิส เป็นน้องท้าวอภัย ท่านได้เคารพไหว้พระรัตนตรัย พระอรหันต์ ได้อธิฐานสร้างศาลทำ ศิลปะแปด และภวานาพระไตรลักษณ์ญาณ”

(วิณา วิสเพ็ญ. ๒๕๕๘ : ๖๘)

เนื้อหาดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงอันสงส์ของการทำบุญของช่างหูกกับพระสงฆ์ โดยอุทิศส่วนกุศลถึงบุคคลไ้ญาติด้วยการเก็บพินมาเผา นิมนต์พระสงฆ์มาบังสุกุล ใส่บาตร เลี้ยงพระ ถวายผ้าไตร พุกหมอน ตั่ง เตียง จึงได้มาจุติบนสวรรค์ มีบริวารมากด้วยความเชื่อในผลแห่งการทำบุญ น่าจะเป็นเหตุให้บูรพาจารย์ที่สืบทอดพระพุทธศาสนาในอดีต อาจใช้แนวทางจากเรื่องพระมาลัย เรียบเรียงหนังสือขึ้นในชั้นหลัง สารจะเกี่ยวกับการชี้แนะผู้ศรัทธาให้ร่วมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อผลของบุญจะสนองทั้งชาตินี้และชาติหน้า การทำบุญที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ได้กล่าวไว้ก็คือ การสร้างคัมภีร์พระไตรปิฎก และถวายสิ่งๆเกี่ยวกับการสร้างคัมภีร์ตามกำลังและความสามารถ ซึ่งต้องอาศัยพลังศรัทธาจากบุคคลจำนวนมาก จึงจะแล้วเสร็จ ทำให้มีการแต่งหนังสืออันสงส์ในการทำบุญลักษณะต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาขึ้นในแต่ละพื้นที่หลายสำนวน และคัดลอกหรือบอกต่อ ๆ กันมา

as inspiration. Professor Saeng Monwitun analyzed that these books were probably written by a Burmese monk. Also, when I, the author, traveled to Sri Lanka in 2016, I asked a Sri Lankan monk if he knew about Phra Malai. The answer was he did not know about that story. However, the style of writing in many merit books that appeared in various temples in the northeastern region was similar to the story of Phra Malai. The story was when Phra Malai went up to the heaven bringing lotus flowers to Phra Sri Ariyamettai, he had a conversation with Indra and Phra Sri Aritamettai asking the reason why a person had been reincarnated as gods and goddesses in the heaven. Indra, then, explained about the merits that these gods and

Chulakanthawong Manuscript in Thai version. Printed in 2003.

คัมภีร์ที่มีอายุเก่าแก่เท่าที่พบนอกประเทศ กล่าวถึงการจาร
ใบลาน การถวายผ้าห่อคัมภีร์ใบลานแล้วจะได้บุญคือ คัมภีร์จุฬคันถะ
วงศ์ คัมภีร์นี้จัดเป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาขนาดเล็ก จารึกลงบนใบ
ลานเป็นภาษาบาลี อักษรพม่า ผู้แต่งมีนามว่า พระนันทปัญญาจารย์
เป็นพระสงฆ์ฝ่ายอริยวาสี เมืองหงสาวดี ประเทศพม่า โดยอนุมานว่า
แต่งในราวพุทธศักราช ๒๐๑๐ นั่นคือ คัมภีร์นี้รจนาเมื่อ ๔๐๐ ปี
ล่วงมาแล้ว

เนื้อความที่ปรากฏเป็นบัญชีคัมภีร์ที่ได้กล่าวถึงประวัติของ
พระคัมภีร์บาลี อรรถกถา ฎีกา อรรถกถา สัททวิเสส ของพระพุทธ
ศาสนาแต่โบราณ ในคัมภีร์จุฬคันถะวงศ์นี้ ท่านได้แสดงไว้ ๕ ประการ
ด้วยกัน คือ

๑. ปิฎกัตถยที่ปกปริจเฉท ตอนที่แสดงพระไตรปิฎก

๒. คันถการการจรรย์ที่ปกปริจเฉท ตอนที่แสดงอาจารย์ผู้แต่ง
คัมภีร์

๓. อัจฉริยสัตยชาติฐานที่ปกปริจเฉท ตอนที่แสดงถิ่นฐาน
ที่เกิดของอาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์

๔. อายาจการจรรย์ที่ปกปริจเฉท ตอนที่แสดงอาจารย์ผู้ อารารณา
ให้แต่งคัมภีร์

๕. ปกิณณกที่ปกปริจเฉท ตอนที่แสดงข้อเบ็ดเตล็ด

ในส่วนปริจเฉทที่ ๕ แสดงข้อเบ็ดเตล็ดนั้น ได้แบ่งเป็น ๓ ส่วน
ส่วนแรก กล่าวเรื่องการตั้งชื่อ พระธรรมชั้นร์ (การตั้งชื่อเรื่อง ปุจฉา
วิสัชนาการทำสังคายนา) ส่วนที่สอง แสดงเรื่องการจารึกลงในใบลาน
เป็นปุจฉาวิสัชนา ว่าทำเมื่อไหร่ ใครทำ ทำเพราะอะไร และส่วนที่ ๓
เรื่องอานิสงส์การสร้างคัมภีร์ โดยการจารเองหรือให้คนอื่นจาร ทั้ง ๓
ส่วนนี้ มีความเกี่ยวข้องกัน เพื่อเป็นบทสรุปของการสร้างพระคัมภีร์
ในพระพุทธศาสนาว่า เกิดขึ้นมาอย่างไร มีประโยชน์อย่างไร เมื่อทราบ
คุณประโยชน์แล้ว พุทธศาสนิกชนก็ควรจะบำรุงการสร้างคัมภีร์ด้วย
วิธีการต่าง ๆ ตาม ที่กล่าวไว้ในอานิสงส์ ก็ย่อมจะมีผลมาก

ในส่วนท้ายของคัมภีร์ ท่านพระนันทปัญญาจารย์ ได้กล่าวไว้
ในตอนท้ายคัมภีร์ ดังนี้ว่า

“อิติ ปาโมชชตถายารณญวาสินา นนทปัญญาจริเยน กโต จุฬ
คนถวิโส นิญฐิตโต” คัมภีร์จุฬคันถะวงศ์ พระนันทปัญญาจารย์
ฝ่ายอริยวาสีแต่งไว้ เพื่อประโยชน์แก่ความบันเทิงใจ จบแล้ว
ด้วยประการฉะนี้.”

(พระนันทปัญญาจารย์. สิริ เพ็ชชชัย (แปล). ๒๕๔๖ : ๙๕)

ขอยกตัวอย่างเนื้อความในปริจเฉทที่ ๕ ซึ่งได้กล่าวถึงอานิสงส์
ในการสร้างคัมภีร์ใบลาน โดยการจารเองหรือให้คนอื่นจารให้ หรือ
ถวายน้ำมัน เฆมา ด้าย เพื่อร้อยใบลาน หรือช่วยเช็ดใบลานและถวาย
ผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน จะได้รับบุญมาก มีอานิสงส์ เช่น เดียวกับการสร้าง
พระเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ แห่ง และ เช่น เดียวกับการสร้างพระพุทธรูป
๘๔,๐๐๐ องค์ เช่น เดียวกับการปลูกต้นโพธิ์ไว้ ๘๔,๐๐๐ ต้น เช่น เดียว
กับการสร้างพระวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง ดังข้อความต่อไปนี้

เรื่องอานิสงส์การสร้างคัมภีร์ โดยการจารเองหรือให้คนอื่นจาร

“ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นบัณฑิต มีปรีชาญาณ สร้างเองก็ดี ให้คนอื่น
สร้างก็ดี ซึ่งคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา ย่อมเป็นกองบุญอันหาที่สุด
มิได้ มีอานิสงส์บุญไม่มีที่สุด เช่น เดียวกันการสร้างพระเจดีย์
๘๔,๐๐๐ องค์ และ เช่น เดียวกันการสร้างพระพุทธรูป
๘๔,๐๐๐ องค์ เช่น เดียวกับ การปลูกต้นโพธิ์ไว้ ๘๔,๐๐๐ ต้น
เช่น เดียวกันการสร้างพระวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง

อนึ่ง ผู้ใดสร้างหีบใส่พระพุทธรูป หรือแนะนำให้คนอื่นสร้าง
อนึ่ง ผู้ใดทำการประดับตกแต่งพระพุทธรูปก็ดี อนึ่ง ผู้ใด
ทำการจารึกพระพุทธรูปลงใบลานเองก็ดี ให้ผู้อื่นกระทำ
ก็ดี อนึ่ง ผู้ใดให้เองก็ดี ให้ผู้อื่นก็ดี ซึ่งใบลานก็ดี มูลค่าใบลาน
ก็ดี

อนึ่ง ผู้ใดให้เองก็ดี ให้ผู้อื่นให้ก็ดี ซึ่งน้ำมันก็ดี จุนกก็ดี (เฆมา)
ข้าวเปลือกก็ดี ซึ่งผ้าไหมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อประโยชน์แก่
การเช็ดขัดใบลานซึ่งด้ายอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อประโยชน์แก่
การห่มด้ายเป็นร้อย ในรอยเจาะใบลานก็ดี ซึ่งแผ่นกระดาน

ทั้งคู่อีกดี ซึ่งผ้าย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี เพื่อประโยชน์แก่การห่อใบลาน ซึ่งเชือก อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์แก่การผูกใบลาน ซึ่งถุอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อประโยชน์แก่การห่อกำใบลาน

อนึ่ง ผู้ใดกระทำการเองก็ดี ใช้ผู้อื่นให้กระทำก็ดี ซึ่งการประดับใบลานก็ดี ซึ่งการประดับแผ่นกระดานไม้ก็ดี ด้วยหรรดลหรือด้วยมโนศิลา หรือด้วยทองหรือด้วยเงิน ผู้นั้นย่อมมีกองบุญอันยิ่งสุดมิได้ เช่น เดียวกับการสร้างพระเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ แห่ง เช่น เดียวกับการสร้างพระวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง ผู้นั้นเป็นผู้ประกอบด้วยศีลคุณ เมื่อบังเกิดอยู่ในภพ ย่อมเป็นผู้มีเดชมากอยู่ทุกเมื่อ บันลือสีหนาทแก่ล้ากล้า ประกอบด้วยอายุวรรณะ และพละ เป็นผู้ใคร่ธรรมอยู่ทุกเมื่อ เป็นผู้มีความยิ่งใหญ่ในหมู่เทวดาและมนุษย์ ปราศจากโรคภัย ผู้นั้นเมื่อบังเกิดอยู่ในภพ เป็นผู้มั่งคั่ง มีจิตตั้งมั่นด้วยดี มีความเป็นใหญ่ ประกอบด้วยบริวาร ย่อมบรรลุนิพพานเป็นผู้มีศรัทธามีหิริ รู้ถ้อยคำของผู้ขอ ด้วยวิบากผลของตน ย่อมเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอวัยวะน้อยใหญ่ มีทรวดทรงงามเป็นที่รักใคร่ของสัตว์ทั้งปวง ได้รับการบูชาในที่ทุกสถาน เมื่อยังท่องเที่ยวไปในหมู่เทวดาและมนุษย์ ก็มีมิตรสหายคุ้มครอง ย่อมเสวยเทวสมบัติและมนุษย์สมบัติอยู่เนื่อง ๆ จักบรรลุนิพพานถึงซึ่งพระนฤพาน จักได้ปฏิสัมภิทา ๔ อภิญญา ๖ วิโมกข์ ๘ อันประเสริฐในอนาคตกาล

เพราะเหตุฉะนั้นแหละ บุรุษผู้เป็นบัณฑิต เล็งเห็นประโยชน์ของตน ควรสร้างเอง และให้แม่ผู้อื่นสร้างคัมภีร์แลจารเอง ให้ผู้อื่นจารคัมภีร์ บาลีและอรรถกถา เป็นต้น ลงในใบลาน และหีบใส่คัมภีร์พระธรรม พึงเป็นผู้มีจิตเลื่อมใสให้เองและชักชวนมิตรสหายพวกพ้องให้ใบลาน มูลค่าใบลานน้ำมันจุน (เขม่า) และข้าวเปลือก ท่อนผ้าเก่า เป็นต้น ด้วยแผ่นไม้ทาบคัมภีร์ทั้งคู่ ผ้ารากาแพงอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์แก่การห่อคัมภีร์พระธรรม เชือกผูกคัมภีร์พระธรรม ถุอย่างใดอย่างหนึ่ง ตลอดทั้งรางวัลค่าจารพระธรรมฉะนี้แล”

(พระนนทปัญญาจารย์. สิริ เพ็ชชชัย (แปล).
๒๕๔๖ : ๔๑ - ๔๓)

goddesses had made before death. For instance, the merits of a weaver by collecting firewood to burn corpses which died without family or relatives, giving clothes to, and feeding monks. The weaver was reborn in heaven.

Found outside the country, the oldest manuscript which talked about palm - leaf inscription was the Chulakanthawong Manuscript. This manuscript was classified as a small Buddhist manuscript. Inscribing on palm leaves in Pali language with Burmese alphabet, the author of the manuscript was Phra Nanthapanyachan. He was an Aranyawasi monk in Hongsawadee, Burma. It was assumed to be written in 1467 or about 400 years ago.

สังคิตยวงค์ ฉบับพิมพ์ปี ๒๕๒๖ (www.lunghong.com)

Sangkhitayawong Manuscript printed in 1923

The manuscript comprised of five chapters :

1. The Tripitaka
2. The Author
3. The Origin of the Author
4. The Teacher who Wishes to Compose the Manuscript

เนื้อความข้างต้นนี้ จะเห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนที่ผู้แต่งชี้ให้เห็นถึง การถวายสิ่งที่เป็นในพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวกับการสร้างคัมภีร์ไบเบิลว่า มีอานิสงส์ไต่บ้าง เช่น มีอายุยืน ผิวพรรณสวยงาม มีบารมี มีรูปทรงที่สวยงาม เป็นที่รักใคร่และมีศักดิ์ในหมู่เทวดาและมนุษย์ ไม่มีโรคภัย มีปัญญาดี มีเทวดาคุ้มครอง จะบรรลอรหันต์และนิพพาน เป็นต้น

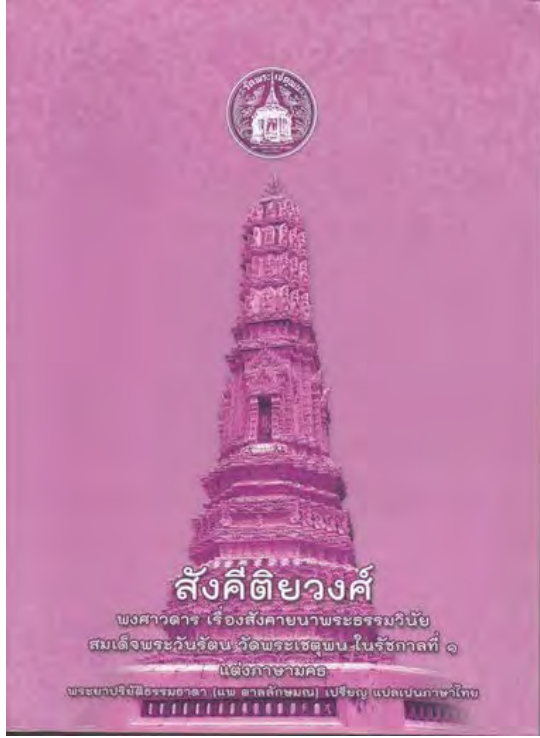

ที่ขาของการแปลคัมภีร์จุฬินถวงค์ ฉบับภาษาไทย

ส่วนในประเทศไทยนั้น คัมภีร์ที่กล่าวถึงอานิสงส์ในการทำบุญด้วยการสร้างตุ้พระธรรม สร้างพระมณฑปเป็นที่ประดิษฐานพระธรรม คัมภีร์ สร้างคัมภีร์ไบเบิลโดยการถวายไบเบิล จารไบเบิล ทาชาด ทาหาดาล ถวายผ้าห่อคัมภีร์และอื่น ๆ จะได้รับอานิสงส์ด้วยประการต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วเป็นสิ่งที่ดีงามเป็นยอดปรารถนาของมนุษย์ คือ คัมภีร์สังคิตยวงศ์ คัมภีร์นี้สร้างเสร็จในระยะใกล้เคียงกับที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสังคายนาพระไตรปิฎกแล้วเสร็จคือ ปี พ.ศ. ๒๓๓๒ ซึ่งน่าจะเป็นการสร้างควบคู่กัน เพื่อเป็นการประมวลการสังคายนาพระไตรปิฎกทั้งหมดในประเทศต่าง ๆ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๑

สังคิตยวงศ์ ฉบับพิมพ์ปี ๒๕๒๐ Sangkhitiyawong Manuscript printed in 1978

สังคิตยวงค์ ฉบับพิมพ์ปี ๒๕๔๘
Sangkhitiyawong Manuscript
printed in 2015
(ภาพจาก www. คอหนังสือ)

ความสำคัญของคัมภีร์สังคิตยวงค์

เรื่องสังคิตยวงค์นี้ เป็นหนังสือที่สมเด็จพระพนรัตน์ (วันรัต) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นพระพิมลธรรม (แก้ว) นิพนธ์ขึ้นเป็นภาษาบาลี โดยจารลงในใบลาน ๗ ผูก เนื้อหาของสังคิตยวงค์นี้มีเนื้อหา ๙ ปริเฉท เริ่มจากการทบทวนพระธรรมวินัย และเริ่มการปลุกสังคายนาลงที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน ครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓ การสังคายนาที่ประเทศศรีลังกา สยามประเทศ และระยะหลัง ๆ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในล้านนา ในประเทศไทย สมัยสุโขทัย อยุธยา จนถึงการสังคายนา ช่วงรัชกาลที่ ๑ สมัยรัตนโกสินทร์ เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของสาระการแต่ง ขอเสนอชื่อปริเฉทต่าง ๆ ดังนี้

ปริเฉทที่ ๑ ว่าด้วยการสังคายนาในชมพูทวีป ๓ ครั้ง

ปริเฉทที่ ๒ ว่าด้วยการสังคายนาในลังกาทวีป ๔ ครั้ง การบันทึกพระธรรมวินัยสู่ใบลาน ครั้งที่ ๕ ว่าด้วยการจารพระไตรปิฎกลงใบลาน ครั้งที่ ๖

ปริเฉทที่ ๓ ว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป

ปริเฉทที่ ๔ ว่าด้วยพระพุทธทันตธาตุไปประดิษฐานในประเทศต่าง ๆ

5. Miscellaneous

The making of palm - leaf manuscripts and the merits of making them were illustrated in chapter five.

Found in Thailand, the Sangkhitiyawong Manuscript discussed the merits of building Dhamma cabinets, building Mondop, offering palm leaves, making palm - leaf manuscripts, etc. The manuscript was completed around 1789 in the reign of King Rama I.

The Importance of the Sangkhitiyawong Manuscript

Written in Pali, the manuscript was composed by Somdet Phra Phanarat (Wanrat) of Wat Phra Chetuphon Wimonmangklaram. There were nine chapters in total :

Chapter 1. On the three Buddhist Councils in India

Chapter 2. On the four Buddhist Councils in Lanka

The 5th Recording of Dhamma and Vinaya into Palm Leaves

The 6th Inscription of the Tripitaka on Palm Leaves

Chapter 3. On Enshrining of Buddhism in Lanka

Chapter 4. On Enshrining Buddha's Dental Relics in Various Countries

Chapter 5. On 500 Kings

Chapter 6. On the Royal Family in Indian

Chapter 7. On the Ayutthaya Dynasty

Chapter 8. On the making of Rattanakosin

Chapter 9. On Merits and Desires Various Merits On the Desires of the Author

ปริเฉทที่ ๕ ว่าด้วยพระราชชา ๕๐๐ องค์

ปริเฉทที่ ๖ ว่าด้วยราชวงศ์ในชมพูทวีป แลลาววงศ์

ปริเฉทที่ ๗ ว่าด้วยทศราชวงศ์กรุงศรีอยุธยา

ปริเฉทที่ ๘ ว่าด้วยสร้างกรุงรัตนโกสินทร์

ปริเฉทที่ ๙ ว่าด้วยบอกอานิสงส์ และความปรารถนา เรื่อง อานิสงส์ต่าง ๆ แลปัญจอันตรธาน เรื่องความปรารถนาของผู้แต่ง สังคีตยวงค์

ในปริเฉทที่ ๙ นี้เอง ผู้แต่งได้กล่าวถึงอานิสงส์ในการสืบทอด พระพุทธศาสนา โดยอ้างถึงปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้าก่อนเสด็จ สู่ปรินิพพาน ในเรื่องแนวทางการสืบทอดคำสอนของพระองค์ ซึ่งผู้แต่ง ได้กล่าวถึง การรักษาอักขรวิธีที่ได้บันทึกพระธรรมคำสั่งสอน การจาร คำสอนลงใบลาน การสร้างพระไตรปิฎก มีอานิสงส์เหมือนสร้าง พระพุทธรูป ถวายผู้สำหรับบรรจุพระธรรม การสร้างพระมณฑปใส่ พระธรรม การได้ถวายใบลาน ผู้จารอักษร การทาชาดแลหรรดาด ด้วยมือของตนเอง ปิดทองพระธรรม การถวายผ้าห่อ (พระธรรม) ถวายสายรัด (พระธรรม) ถวายตู้เพื่อประดิษฐานพระธรรม การถวาย ข้าคนให้รักษาพระมณฑปพระธรรม จะได้รับอานิสงส์มากมาย อันเป็น ความปรารถนาของมนุษย์ ขอยกตัวอย่างข้อความ ว่าด้วยอานิสงส์ และความปรารถนา เพื่อจะได้เห็นเนื้อหาสาระ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการ ส่งผลต่อความเชื่อในการทำบุญเพื่อช่วยสืบทอดศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างพระไตรปิฎก และผลจากการทำบุญว่าจะได้รับผล บุญในลักษณะต่าง ๆ อย่างไร และได้กลายเป็นความหวัง ความใฝ่ฝัน และความปรารถนาของบุคคลในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยต่อ ๆ มา ขอยกตัวอย่างบางส่วน ดังนี้

ว่าด้วยบอกอานิสงส์แลความปรารถนา ๑ เรื่องบอก อานิสงส์ต่าง ๆ แลพระเจดีย์ต่าง ๆ แลปัญจอันตรธาน อิทธา นิ นานานิสัสนานาเจดีย์ปญจอนตรธานนิเทศกถา เวทิตพพา ถัดนี้ไป ขอให้เข้าใจว่า เปนกถาสำแดงอานิสงส์ต่าง ๆ พระเจดีย์ต่าง ๆ แลอันตรธานด้วยปรินิพพานมฤเจ นิปปน โน กิร ตถาคโต อานนทเถร อามนเตตวา โยโว อานนท มยา ฌมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญญุตโต จ

In Chapter 9, the author mentioned the merits of inheriting Buddhism by referring to the last testimony of the Lord Buddha before he entered nirvana. The author discussed how to record the teachings of Dhamma by inscribing them on palm leaves. The making of the Tripitaka offers us merits like building a Buddha image, donating a Dhamma cabinet, or building a Mondop. These will fulfil our religious desires.

In the reign of King Rama VI, the Sangkhitiyawong Manuscript was later translated into Thai and published. Phraya Pariyatthamthada (Pae Tallak) Prien, the translator of this manuscript, called it the Chronicle of the Buddhist Councils.

Although the printing system had come to Thailand contributing to the convenience of making Buddhist books and manuscripts, the making of palm - leaf manuscripts

สังคีตยวงค์ ฉบับพิมพ์ปี ๒๕๔๘
Sangkhitiyawong Manuscript printed in 2015
(ภาพจาก www. คอหนังสือ)

ตั้งได้สดับมา สมเด็จพระศรีสุทนต์เจ้า ครั้งหนึ่งพระองค์
ประทับอยู่เหนือพระแท่นปรีนิพพานมัญจาคาอาสน์ ได้ตรัสเรียก
พระอานนทเถรเจ้ามาสั่งว่า ดูกรสำแดงอานนท พระธรรม
ก็ดี พระวินัยก็ดี อันใดที่เราพระตถาคตตรัสเทศนาแล้วก็ดี
ทรงบัญญัติแล้วก็ดี แก่ท่านทั้งหลาย

โส โว มมจเจเนย สตถา อภิสมโพธิโต ยาว ปรีนิพพา
นา ปณจจตตافیสวาสสานิ ภาสิตานิ จ จตุราสีตีธมมกขนธสทส
สานิ ติฏฐุนติ เวย อหิ เอกโกโว ปรีนิพพายิสสามิ อหิ ปนิทา
นินิ เอกโกโว โอวทามิ อนุสาสิสสามิ

โดยกาลที่เราพระตถาคตเสด็จล่องลับไปเสียแล้ว
พระธรรมพระวินัยนั้น ก็จักเป็นพระศาสดา ผู้สั่งสอนท่านทั้ง
หลาย พระธรรมชั้นนี้ ๘๔๐๐๐ ที่พระตถาคตได้ตรัสไว้แล้ว
ตั้งแต่ วันอภิสมโพธิมาจนถึงวันจะปรีนิพพาน ได้ ๔๕ ปี
จักดำรงอยู่แท้ ตถาคตองค์เดียวดอก จักปรีนิพพาน เดียวนี้
มีอยู่แต่ตถาคตอยู่องค์เดียว ให้โอวาทท่านทั้งหลายอยู่ ให้
อนุสาสน์ ท่านทั้งหลายอยู่

มยิ ปรีนิพพุตเต อิมานิ จตุราสีตีธมมกขนธสทส
สานิ จตุราสีตีสทสพุทสทิสทานิ ตุมเมห โอว ทิสสนนติ อนุสาสิส
สนนติ

ครั้นเมื่อตถาคตปรีนิพพานแล้ว พระธรรมชั้นนี้
๘๔๐๐๐ นี้จักเป็นประหนึ่งว่า พระพุทธเจ้า ๘๔๐๐๐ องค์จัก
ให้โอวาทท่านทั้งหลาย จักอนุสาสน์ท่านทั้งหลาย ดังนี้แล

อตตนา เทสิเต จตุราสีตีสทสพุทสทิสทสทส
ยมภูเต จตุราสีตีสทสพุทสทิสทสทส

สมเด็จพระศาสดาจารย์เจ้า ได้ทรงประดิษฐาน
พระธรรมชั้นอันประเสริฐ ๘๔๐๐๐ ที่พระองค์ได้ตรัสเทศนา
แล้ว สถาปนาไว้ให้เป็นพระสยามภูอันล้ำเลิศเป็นสมเด็จพระ
พุทธเจ้าองค์ประเสริฐ ๘๔๐๐๐

เตนาห อุกขรมปี เอกมกั จ พุทธรูปสมิ สिया

เหตุตั้งนั้น พระโบราณจารย์เจ้าจึงกล่าวคาถา
ประพันธ์ว่า อุกขรมปี เอกเมกณจ พุทธรูปสมิ สिया เป็นอาทิว่า

แม้ว่าอักษรแต่ละตัว ๆ ก็ทรงคุณเสมอด้วยพระพุทธรูปแต่ละ
องค์ ๆ

ตสมมาหิ ปณทิตโตโปโส ลิกขเยย ปิฏกัตตยั จตุราสีตี
สทสส ปรมานตธา คตา ฐิตานาม ภาวิสสนนติ ติฏฐุนเต ปิฏก
ัตตเย อุกขรพุทธรูปยจ ผลเมว สมิ สिया

เพราะเหตุนั้นสาธุชนผู้บังเกิด ฟังจารึกพระไตรปิฎก
ไว้ ก็เป็นอันเชื่อว่า พระตถาคตเจ้าทั้งหลายมีประมาณ ๘๔๐๐๐
พระองค์ ยังทรงพระชนม์อยู่ เมื่อพระไตรปิฎกยังเป็นดำรงอยู่
(ตราบไต่) ผลคืออักษรดังพระพุทธรูปจะฟังดำรงอยู่เสมอ
(ตราบนั่น)

ตสมมา ลิกขเย ลิกขยาเปยเย โปฏฐเก ธมมเจติเย
ติปิฏกานิ อุกขรานัง ปมาณตา ทวิสตตตยาทิกญเจว จตสโส
สโตโกฏฐิโย เย ปิฏกา นิกขนตติกา เต ปติมาย ทวิสตตตยาทิกญ
เจว จตสโส สโตโกฏฐิโย อิติ

เพราะเหตุนี้ ให้สาธุชนฟังจารด้วยตน แลให้ผู้อื่น
จารพระธรรมลงในใบลาน แลบรรจุไว้ในพระเจดีย์ อักษร
แห่งพระไตรปิฎกทั้งหลาย ท่านประมาณไว้ว่า ๔๐๐ โกฏิ ๗๒
อักษร พระไตรปิฎกเหล่าใดที่นึกขิตไว้แล้ว ปิฎกเหล่านั้นก็ได้
ชื่อว่าเหมือนสร้างพระปติมาไว้ ๔๐๐ โกฏิ ๗๒ พะองค์

ภควา ธมมลิกขานิสสิ สั ทสเสตวา

สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้า ได้สำแดงอันสงส์
การจารพระธรรมไว้แล้วด้วยประการนี้

อิทานิ กรณทกานิสสิ สั ทสเสนโต เอวมมาห อธิ ภิกขเว
โย โภจิ ปุริสบุคคโล อิตถิ วา ปรีโส วา ขตติโย วา พุราหมโณ
วา เวสโส วา สุโท วา พาโล วา ปณทิตโต วา สาสเน สทชาย
สมปนโน ธมมฐปนตถาย กรณทกั ทตวา

บัดนี้จักสำแดงอันสงส์ ผู้พระธรรมต่อไปโดยวาระ
พระบาฬีว่า อธิ ภิกขเว โยภจิ เป็นอาทิว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
บุรุษบุคคลผู้ใด ในพระศาสนานี้ จะเปนนพญิงก็ดี ชายก็ดี
กษัตริย์หรือพราหมณ์ พ่อค้า พ่อครัว แลคนพาล แลบัณฑิต
ก็ตาม ได้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาในพระพุทธรูปสาสนา ได้ถวายตัว
สำหรับบรรจุพระธรรมแล้ว

เตส มหปผล มหานิสส์ เสยยถาปี สาริปุตโต ปุสสกคว
โต สาสสเน สทถาย สมปนโน ฌมมฐปนตถาย กรณทกั ทตวา
เตน ปุณญผลเนน ยทา จกกวตติกาเล จตฺราสีตีสหสฺ สานิ ปา
สาทานิ อหฺส (สูง) เตสฺ เอโก ปาสาโท ราชุมโย เอโก สุวณณม
โย เอโก ปวาล รตนมโย เอโก โลหิตาจรตนมโย เอโก ผลิกม
โย เอโก อินฺทนิลมโย เอโก สตฺตรตนมโย เตสฺ เอโก ปาสาโท
มขณฺเฐ ฐิตฺโต เวชยนตปาสาททสิโส

มหาผล อานิสงส์จกัมีแก่ชนทั้งหลาย จำพวกนั้น
เหมือนกับพระสาริปุตฺร ผู้บังเกิดศรัทธาในพระศาสนาของ
สมเด็จพระพุทฺธปุสสผู้ทรงพระภาคเจ้า ได้ถวายตู้บรรจุ
พระธรรม ด้วยเหตุอานิสงส์ผลอันนั้น ครั้นถึงกาลจะมีพระยา
จักรพรรดิมาเกิดขึ้นคราวใด พระสาริปุตฺรก็ได้มาเกิดเป็น
พระยาจักรพรรดิราช ปราสาททั้งหลาย ที่เกิดคราวบุญพระยา
จักรพรรดิราชนั้นถึง ๘๔๐๐๐ องค์ ปราสาทแต่ละองค์นั้น
คืออร่ามงามไปด้วยเงินอร่ามงามไปด้วยทองอร่ามงามไปด้วย
แก้วประพาฬอร่ามงามไปด้วยแก้วทับทิม อร่ามงามไปด้วย
แก้วผลึก อร่ามงามไปด้วยแก้วอินทนิล อร่ามงามไปด้วยแก้ว
๗ ประการ และมีปราสาทองค์หนึ่งเป็นประธานตั้งอยู่ในระหว่าง
กลางปราสาททั้งหลาย แลละม้ายคล้ายเวชยันตปราสาท

สพเพ ปาสาทา ตํ ปริวาเรตวา ปุณฺณจฺนโท วिय นกฺขต
เตหิ ปริวาริตฺโต โสภมาโน วิโชตมาโน อมฺพเร

ปราสาททั้งปวง ก็ห้อมล้อมปราสาทกลางนั้นไว้
แลวิไลยเล่ห์พระจันทร์เพ็ญเปล่งรัศมีงามรุ่งเรืองอยู่ในฟ้ามี
ดารากรเป็นบริวาร

เตน วุตฺตํ โย โกจิ ปุคฺคโล อิตฺถิ วา ปุริโสปี จ ขตฺติ
โย พฺราหฺมโณ เวสฺโส สุทฺโท พาโล จ ปณฺชิตฺโต สทฺธาปสนนจิตฺ
โต ทตวา ฌมมกรณทกั เมรุปมาณสผลํ นิโครธมิว พิชกั มรณ
กาเล อสมฺมุโฬห อฺขุ คจฺฉติ สุคฺติ

เหตุนั้น พระคณฺฐรจนาจารย์ จึงกล่าวอานิสงส์ผลไว้
ว่า บุคคลผู้ใดจะเป็นหญิงชายก็ตามถ้าเป็นกษัตริย์ พราหมณ์
แพศ สุต พาลบัณฑิต ก็ทำเนา มีจิตระซัดเกล้าผ่องใสด้วยศรัทธา
ได้ถวายตู้พระธรรมแล้ว กุศลพิชจักผ่องแผ้วเพียงว่า ต้นนิโครธ
อันทรงผลอยู่เหนือยอดเขาเมรุราช เมื่อถึงกาลจะพินาศดับจิด
รสถิตดำรงจิตรมิให้ลุ่มหลง มีคติตรงสู่สุคติสวรรค์

ชุดิตฺตาโป มโนเรถ ยนฺติ มนุสฺเส รมนฺติ เต นานาสุร
ภิสฺสิณฺณเน นานารตฺนโสภิตเ รมนฺติ โถมวณฺณเนน ฌมมกรณทส
สิทํ ผลํ ราชา จกกวตฺติ โหติ จตฺุทฺธิโป จ อีสฺสโร สตฺตรตนม
ปนฺโน ฌมมกรณทสสิทํ ผลํ

แม้ถึงจะกำเนิดในหมู่มนุษย์ ก็จะมีอำนาจรุ่งเรืองสม
มโนเรฐนรมย์ทุกประการ ทั้งจะมีกลิ่นอันหอมฟุ้งจร มั่งคั่ง
สฤงฆารด้วยแก้วแหวนเงินทองรัตนต่าง ๆ จะมีผิวพรรณผ่องใส
น่าเชยชม อันนี้ก็เพราะผลแห่งตู้พระธรรม แลจักเป็นพระยา
จักรพรรดิ เป็นเจ้าเป็นใหญ่ในทวีปทั้ง ๔ มีแก้ว ๗ ประการ
นี้เป็นอำนาจผลทานที่ถวายตู้พระธรรม

ปาสาทเ รตโนกาเส ทฺวาทส โยชนเปปี จ นาริสตฺสทส
सानิ เทว กณฺญา สุรालโย ปริวาเรสฺ สนฺติ ตํ นิจฺจํ ฌมมกรณทส
สิทํ ผลํ จตฺราสีตีสหสฺ สานิ ปาสาทานิ มโนรมฺมานิ นานาร
คณฺยาตฺตา เหมกาया สุโสภณา

ในปราสาทก็โอกาสด้วยแสงแก้วส่องออกไป ๑๒
โยชน์ จักมีนางนารีแสนหนึ่งเป็นบริวาร ปานนางเทพกัญญา
สุราลัย ห้อมล้อมพระยาจักรพรรดินั้นเป็นนิตย์ อันนี้ก็เปผล
อานิสงส์แห่ง ทานคือตู้ทอง จักมีปราสาท ๘๔๐๐๐ องค์
เป็นที่สำราญใจ มีนางในอันน่าน้อยนำขมิพวกายประพรหม
ด้วยน้ำทองงามล้ำองนำปลื้มใจ

ชมพูทีเป จ ราชา คนตฺวา ตํ อภิเสเจยฺย (ยุง) ยาย
เสนาย มหฺติยา เสนา สุรา วิรงฺครูปกาจมมธฺรา โสภา จรฺนฺติ
ปตฺตติคคฺขอสฺสรธา เภาลา สตฺตโยชฺนา ปริวาเรนฺติ ตํ นิจฺจํ ฌ
มกรณ ทสสิทํ ผลํ

แลพระยาจักรพรรดิราชนั้น จะเสด็จประพาสใน
ชมพูทวีปแล้วประชาชนก็ชวนกันอภิเษกพระเจ้าจักรพรรดิ
ราช พวกเสนาล้วนเป็นคนกล้า มีกายอันองอาจสวม
เกราะมาศงามโสภาคแห่นแห่เป็นกระบวนพลเดินคชพลม้ารถ
ทุกประการเป็นบริวารแวดล้อม พระเจ้าจักรพรรดิราชนั้นไกล
ได้ถึง ๗ โยชน์อยู่ เป็นนิตย์ อันนี้ก็เปอานิสงส์ทานตู้ทองแล

สตฺตกฺขตฺตํ (ตุง) จ เทวิฺนโท ฉตฺตีสจกกวตฺติโน
ปเทสฺรชฺชํ วิปุลฺลํ คณฺนาโต อสิเชยโย อนนตฺพลพาหโน
โกเคหิ น ตาว นตฺถิ ฌมมกรณทสสิทํ ผลํ

แลจักเกิดเปนท้าวเทวรินทร์ถึง ๗ ครั้ง จักเปนพระยาจักรพรรดิราชกำหนดได้ถึง ๓๖ พระองค์แล้วจักรเปนพระยาประเทศราชอันไพบูลย์โดยคณาชาติได้อสงไขย มีพลพาหนะทรงกำลังไม่มีที่สุด ไซ้ว่าจะไพบูลย์โดยโภคสมบัติทั้งหลายเท่านั้นก็หามิได้ อันนี้ไซ้ก็คือผลานิสงส์แห่งทานตั้งพระธรรม

น ยตถ ฐาเน คจจนโต อปจจุคคมโน ภเว ชายนโต ปุนมาเสนุพยโต ปณฺทิตโต จ วิสารโท จกุโสตถยจ ฆานถยจ ชิวหา กาโย จ มโน วิสุทธา โหนติ เต สพเพ ฆมมกรณทสสิทฺถิ ผลิ

เมื่อไปในที่ใดจะไม่มีใครเชื่อเชิญต้อนรับให้นั่งนอนนั้น เปนอันว่าหามิได้เลย ถึงจะเสวยชาติในภพมนุษย์ต่อไป ก็เป็นคนเฉลียวฉลาด เปนนักปราชญ์ราชบัณฑิต มีความคิดอันแตกฉาน มีจักขุโสตฆานชิวหากายใจ ก็ผ่องใสสะอาดงาม อันนี้เป็นผลที่ได้พยายามทำทานตั้งถวายพระศาสนา

เทเวสุ เทวราชาโน ราชานํ มนุสเสสุ จ สพพตถ อิสฺสโร โหติ เทวปุเช มนุสเส อนาคเต จ สมพุทฺโธ โลกสมิ อูปฺปชติ ตสฺส ฆมฺมํ สฺมุติว ปพฺพชิตฺวา สตถุ สนฺติเก

แลจักเปนท้าวเทวราช ในหมู่เทพดาทั้งปวง ถึงจักเปนพระราชาในมนุษย์ ก็จักเปนสมเด็จพระเจ้าหลวงผู้ทรงอิสสรภาพเหนือพระราชาทั้งหลาย หมู่เทพยนิกายแลมนุษย์ก็ย่อมจักบูชาสักการทุกเมื่อ เพื่อไปในอนาคตถึงกำหนด สมเด็จพระสัมพุทธเจ้าได้อุบัติในโลก ก็จักได้สดับพระธรรมเทศนาออกบรรพชาในสำนักสมเด็จพระศาสดาจารย์เจ้านั้นแล

เตน ปุณฺณผลเนว ธาเรตวา ปิฎกตฺถยํ สเจปิ พุทฺโธ อิจฺฉเยย ปตถนา เตสํ สมิฆตฺติ

ด้วยผลบุญนั้น จักได้ทรงไว้ซึ่งพระไตรปิฎกโดยแท้ ถ้าหากจักปราถนาเปนองค์พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าบ้าง ความปรารถนาก็จักสำเร็จแก่บุคคลผู้นั้น

อิติ ภควา ฆมมกรณทกานิสฺสํ ทเสตวา

สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้า ทรงสำแดงอานิสงส์สร้างตั้งพระธรรมจบลงด้วยประการนี้

อิทานิ มณฺทปานิสฺสํ ทสฺเสนโต เอวมหา

บัดนี้เมื่อจักสำแดงอานิสงส์ สร้างพระมณฑปต่อไป จึงกล่าวความตามพระพุทธานุญาตไว้ ดังนี้ว่า

อิธ ภิกฺขเว โยโกจิ ปุคฺคโล อิตฺถิ วา ปุริโส วา ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วา เวสฺโส วา สุทฺโท วา สาสเน สทฺธาสมปฺนโน ฆมฺมฏฺฐปฺนตถาย มณฺทปํ กาเรตวา มหปฺผลํ มหานิสฺสํ เต ยตถ ชายนติ จตฺตึเปสุ ทฺวิสทฺสปริตฺตทึปฺริวารเสสุ อิสฺสโร รชฺชํ กาเรนโต มหิทฺธิโก มหานุภาโว อโหสิ

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ใดในโลกนี้ จะเปนบุรุษ สตรีมิได้ว่า ถ้าเปนกษัตริย์พราหมณ์ เวศ สุทก็ดี เมื่อมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้สร้างมณฑปเพื่อสถาปนาพระธรรมไว้มหาผลมหาอานิสงส์ยิ่งใหญ่ (ควรพรรณนา) ว่าชนจำพวกนั้นจักไปเกิดในครั้งใด ก็จักเสวยราชสมบัติเปนอิสสรในทวีปทั้ง ๔ มีทวีปน้อย ๒ พัน เปนบริวาร ทรงฤทธิมหา มหาอานุภาพแล

เตน วุตฺตํ โยโกจิ ปุริโส อิตฺถิ ขตฺติโย พฺราหฺมโณปิ จ เวสฺโส สุทฺโท จา พาลो จ ปณฺทิตฺโต สุทฺธปฺณญฺวา กาเรตพฺพมณฺทปํ ทตฺวา ฆมฺมตถปฺนตถาย จ เตน ปุณฺณผลเนว ลภนฺติ จกฺกวตฺติโน จตฺราสฺติสทฺสสา ปาสาทาปิ มโนรมฺมา เอกจเจ รชฺฏสฺเสว เอกจเจ สุวณฺณสฺส จ เอกจเจ รตนสฺส จ เอกจเจ สพฺพรตนสฺส เตน ปุณฺณผลเนว ลภนฺติ สพฺพสมฺปตฺติ

เหตุนี้พระคัมภีร์จนาจารย์ จึงกล่าวไว้ เปนคาถาว่า โยโกจิ ปุริโสอิตฺถิ เปนอาทิว่า บุรุษ สตรีก็ดี กษัตริย์พราหมณ์ก็ดี เวศ สุท ก็ดี เหล่าใดเหล่า จะเปนพาลถาบัณฑิตก็ตาม เปนผู้ทรงปริชาแจ่มแจ้ง ก็ควรให้สร้างพระมณฑปประดิษฐานพระธรรมไว้ ด้วยอำนาจผลบุญอันนี้ไซ้ ก็จักได้ไปเกิดเปนพระยาจักรพรรดิราช มีมหาปราสาท ๘๔๐๐๐ องค์บันเทิงใจ ปราสาทแต่ละองค์ ๆ นั้นไซ้ เปนวิการเงินวิการทอง วิการแก้ว วิการรัตน์ะ ก็ล้วนแล้วด้วยแก้วทุกประการ ด้วยผลบุญมณฑปทานนี้ จักได้สมบัติทุกประการ

เสยยถาปิ สาริปุตฺโต กาเล ทคฺคตเกปิ จ สุชาโต ชาโตปิ กาเล ปุสฺสสฺส สนฺติเก ภควโต ปาวจเน กตวา มณฺทปกสุภํ ฆมฺมฏฺฐปฺนตถายเว เตปิฎกพุทฺธวณฺํ เตน ปุณฺณผลเนว

ลภติ ติวธิ์ สุขุ สุขมานุสสกี เทติ สคเคสุ ปรมิ สุขุ มณฑปเปน ลภิสสตี

เปรียบด้วยนิทานพระสารีบุตรเถรเจ้า ฌกกาลบังเกิด เปนทุกตบุรุษนามว่าสุชาติ แลสร้างมณฑปสอาดงาม ถวาย ในศาสนาสมเด็จพระผู้มีพระภาคพระพุทธรูปสุสเจ้า เพื่อให้ ประดิษฐานพระธรรม คือพระไตรปิฎกพุทธวจนะ ด้วยอำนาจ ผลบุญสร้างมณฑปนั้นแล ย่อมให้ได้สมบัติ ๓ ประการ คือให้ สุขเปนมนุษย์สมบัติ แลให้สุขในสวรรค์ แลให้บรมสุข คือ พระนิพาน

ยถา ปี โชติกเสฏฐี กตวา มณฑปกั ฆริ์ สาสเน พุทฺธ เสฏฐสฺส วิปสสิสฺส มเหสีโน ฌมมภูฏ ปนตถาย เตปิฎกพุทฺธว จนึ เตน ปุณฺณผลเนว ลภติ รตนมเย ปาสาเท ปุณฺณกมเมน ยาว อรหตฺตกั

เหมือนกับโชติกเสฏฐีสั่งสร้างเรือนมณฑป ครั้งศาสนา สมเด็จพระวิปัสสิพุทธเจ้าผู้แสวงหา ซึ่งพระคุณอันยิ่งใหญ่ ถวายเพื่อประดิษฐานพระธรรม คือ พระไตรปิฎกพุทธวจนะ ด้วย ผลบุญนั้น ก็มาได้ปราสาทแล้วล้วนด้วยแก้ว ด้วยกรรม เปนบุญนั้นไซ้แต่เท่านั้นยังให้ได้ สำเร็จพระอรหัตตผลอีกด้วย

เตนาห ภควา เย ทตฺวา โปฏฺฐกทานํ โสภากฺขนิรुป ทฺทวสุโขโต โทติ นิทุกฺโข โปฏฺฐทานสฺสตี ฬลั

เหตุดังนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ว่า นรชนทั้งหลายใด ได้ถวายโบลาน ผู้นั้นจะได้มีทิพศุข ทรงสิริ รุปงามปราศจากสรรพทุกข์ อันนี้ผลโปลูกทาน การถวาย โบลาน

เยหิ ธีรา อกฺขริ์ ลิกฺখে มหาปณฺญา วิสารทา ปฺรจิตต วิณฺญาณา อกฺขรลิกฺขิสฺสตี ฬลั

แท้จริงบัณฑิตชนเหล่าใด เปนแต่ผู้จารอักษร ผู้นั้น ก็จักมีปัญญามาก เฉลียวฉลาด มีญาณสามารถรู้วารจิตผู้อื่น ได้ อันนี้แสดงผลของการจารอักษรแล

เย ชาตหิงคฺลเกเนว ลิมเปตฺวา ฌมมโสภณริ์สิฏฺฐา สหตฺเถน ฌมมลิมปสฺสตี ฬลั

นรชนเหล่าใด ได้ทำชาตแลหธาแลก็ตี ด้วยมือของตน เพื่อให้พระธรรมมีรัศมีอันงาม อันนี้ก็เป็นผลของการทำพระธรรมด้วยชาตแลหธาแลนั้น

เยปี ฌมมึ สุวณฺณึ ลิปเปตฺวา สุทฺธมานสา สุวณฺณวณฺณา ภิริฎา เต สุวณฺณลิมปสฺสตี ฬลั

นรชนเหล่าใด ได้ปิดทองพระธรรม นรชนเหล่านั้น จักเป็นคนมีใจสะอาดผ่องใส มีรัศมีสีกายงามดังทอง อันนี้ แสดงว่าเป็นอานิสงส์ปิดทอง

เย ปารุตฺตถถั ทตฺวา โภฏฺฐาการา ลภนติ เต จตฺราสี ติสหฺสฺสานิ ปารุตฺตสฺสตี ฬลั

นรชนเหล่าใด ถวายผ้าห่อ (พระธรรม) นรชนเหล่านั้น จักได้เรือนคลัง ๘๔๐๐๐ หลัง อันนี้แสดงอานิสงส์ผ้าห่อ (พระธรรม)

เย สุตฺตพฺนชน ทตฺวาน ยั ยั ลทฺถณฺจ สมฺปตฺติ เตสั ทพฺหึ น นสฺสนติ สุตฺตพฺนธฺสฺสตี ฬลั

นรชนเหล่าใด ถวายสายรัด (พระธรรม) สมบัติของ นรชนเหล่านั้นที่ได้มีอยู่แล้วเท่าไร ๆ สมบัตินั้นก็จะมั่นคงยั่งยืน ไม่ฉิบหาย อันนี้แสดงอานิสงส์สายรัด (หนังสือ)

เย ทตฺวา กรณฺทานิ ฌมมภูฏปนตถาย จตฺราสีติสหฺส สานิ ปาสาทานิ รตนานิ ลภนติ จ รชฺชฺทานมยั กตฺวา กรณฺทส สฺสตี ฬลั

นรชนเหล่าใด ถวายตู้เพื่อประดิษฐานพระธรรม นรชนเหล่านั้น จะได้ปราสาทแก้ว ๘๔๐๐๐ หลัง อนึ่งกระทำ ทานเชือกร้อยหูกก็ตี อันนี้ก็เป็นผลเหมือนกับผลที่ถวายตู้

เย กตฺวา มณฑปฌมมึ จตฺทีเปสุ อิสฺสรา ทวิสฺสสปริ วาริตา รชฺชั กาเรนติ เต สทา มหาจกฺวตฺติ โหนฺติ มณฑปสฺสตี ฬลั

นรชนเหล่าใด ได้สร้างมณฑปใส่พระธรรม นรชน เหล่าใดก็จักได้เป็นพระยามหาจักรพรรดิ เสวยราชย์เป็นเจ้า เปนใหญ่ใน ๔ ทวีปมีทวีปน้อย ๒ พัน เปนบริวารอยู่ทุกครั้ง อันนี้แสดง

เย จ ทตวา ชเน รกเช ฌมมณชป ฌภณติ เต ราชป
ริเส ฉตติส ปริมณฑลา ปริวารเสสนติ ตํ นิจจํ ชนรกชสสิทํ ผล
อิติ จกกวตติ จตุราสีติปสาทสหสสานิ อหเส (สูง) จตุราสีติมณิ
โชติ สหสสานิ อหเส (สูง)

นรชนเหล่าใด ได้ถวายข้าคนให้รักษาพระมณฑป
พระธรรม นรชนเหล่านั้น ย่อมได้ผลเกิด แต่มณฑปพระธรรม
จักมีราชบุรุษห้อมล้อมเป็นนิจ บิรवारประมาณปริมณฑลได้
๓๖ (โยชน์) อันนี้สำแดงผลการถวายคนเฝ้าพระมณฑป ครั้น
เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ก็มีปราสาท ๘๔๐๐๐ แล มีแก้วมณี
โชติ ๘๔๐๐๐ ดวงแล

จกกวตติรณโณ สหสสปุตตา วิรงครูปา ปรเสนปมท
ทนสมตถา สกถจตุราสีติอัสส สหสสานิ อหเส (สูง) จตุราสีติ
สหสสสตรตนปจจภูฏรณานิ อหเส (สูง) จตุราสีติสหสส วตถ
โกฏฐาคารานิ อหเส (สูง) กปุปาสิกถย โภสมย โขมโกทุม
พรานิ จ สุขุมานิ อหเส (สูง)

เปนพระเจ้าจักรพรรดิราช มีพระราชบุตร ๑๐๐๐
องค์ ล้วนองอาจการสงคราม สามารถจะย้ายเสนาปัจจาไมตร
(ให้อยู่ใต้อำนาจ) มีม้าทั้งสิ้น ๘๔๐๐๐ ตัว มีพระบรรจฐรม
แก้ว ๗ ประการ ๘๔๐๐๐ แทน มีคลังผ้าก็ ๘๔๐๐๐ มีผ้าเนื้อ
สุขุมทั้งหลายคือ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าใยไหม ผ้าเปลือกไม้

เตน อกขรลักษานิสเสน จตุราสีตินิฏุมภิสหสสานิ
อหเส (สูง) เตน ผลเนน จตุราสีติ สหสสนธณญโกฏฐาคารานิ
อหเส (สูง) เตน ผลเนน จตุราสีติมจฐรหสสสานิ อหเส (สูง) เตน
ผลเนน จตุราสีติสหสสสานิ โปกขรณิโย อหเส (สูง) เตน ผลเนน
จตุราสีติสหสสสานิ โขจารสโกชนานิ อหเส (สูง) สตรตปการานิ
อหเส (สูง)

มีกฐบรรจฐทรัพย์ฝังไว้ ๘๔๐๐๐ ด้วยอำนาจอานิสงส์
การจารอักษรนั้น มีคลังทรัพย์แลนางเข้าอย่างละ ๗ ๘๔๐๐๐
ด้วยการจารหนังสือนั้น มีของรศหวน ๘๔๐๐๐ ด้วยอำนาจ
ผลจารอักษรนั้น มีสระโบกขรณี ๘๔๐๐๐ สระ ด้วยอำนาจ
ผลแห่งการจารอักษรนั้น มีโภชนโอหารสถึง ๘๔๐๐๐ รส
มีกำแพง ๗ ชั้นด้วย

เอโก ปากาโร สุวณณมโย เอโก ปากาโร โลหิตางคม
โย เอโก ปากาโร ปวามโย เอโก ปากาโร ผลิกมโย เอโก ปา
กาโร มสารคคูลมโย เอโก สตรตรตนมโย อิมานิ สตรตปการา
นิ จกกวตติรณโณ ออุปชชติ

กำแพง ๑ เป็นวิหารแห่งทองคำ กำแพง ๑ เป็นวิหาร
แห่งแก้วทับทิม (หรือปัทมรัตก็ว่า) กำแพง ๑ เป็นวิหารแห่ง
แก้วประพาฬ กำแพง ๑ เป็นวิหารแห่งแก้วพลี กำนแพง ๑
เป็นวิหารแห่งแก้วโมรา หรือ (มรกต ก็ว่า) กำแพง ๑ เป็น
วิหารแก้ว ๗ ประการ กำแพงทั้ง ๗ ชั้น เหล่านั้น ก็เกิดขึ้น
สำหรับบุญพระยาจักรพรรดิราชแล

เอวํ ติปิกุกอานิสเส วุตตนติ

เรื่องเหล่านี้มีสำแดงไว้ในอานิสงส์แห่งการสร้างพระ
ไตรปิฎกแล

(สมเด็จพระวันรัตน์. ๒๔๖๖ : ๕๐๘ - ๕๒๓)

คัมภีร์สังคีตยวงค์สำนวนข้างต้นนี้ พระยาปริยัติธรรมธาดา
(แพ ตาลลักษณ์) เปรียญ แปลเป็นภาษาไทย โดยท่านเรียกเรื่องนี้ว่า
พงศาวดารเรื่อง สังคายนาพระธรรมวินัย สำนวนภาษาและการสะกด
เป็นของเดิมสมัยรัชกาลที่ ๖ เรื่องสังคีตยวงค์ พระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาล
ลักษณ์) แปลเป็นภาษาไทย และจัดพิมพ์เพื่อให้หนังสือที่มีประโยชน์
นี้คงอยู่และเป็นที่รู้จัก และให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพสมเด็จพระ
พระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย
ณ เมรุท้องสนามหลวง พ.ศ. ๒๔๖๖

แม้ว่าในสมัยต่อ ๆ มา ประเทศไทยจะมีพัฒนาการเรื่องการ
สร้างหนังสือทางพุทธศาสนา โดยใช้ระบบการพิมพ์ในโรงพิมพ์ แต่การ
สร้างคัมภีร์ไบเบิล หรือการคัดลอกไบเบิลยังมีอยู่ตามวัดวาอาราม
ที่เป็นสำนักเรียนต่าง ๆ จนกระทั่งมีพระราชบัญญัติการประถมศึกษา
แห่งชาติ ที่คนไทยทุกคนต้องเรียนภาษาไทย ตัวอักษรไทย ทำให้การ
ใช้ไบเบิลเพื่อการเรียนรู้ค่อย ๆ ลดลง แต่การทำบุญโดยถวายคัมภีร์
ไบเบิล ยังฝังแน่นในความเชื่อของบุคคล จึงเกิดการพิมพ์ตัวอักษร
ทองถิ่น ตัวอักษรไทยลงบนไบเบิล และสร้างผ้าห่อคัมภีร์ไบเบิลจำหน่าย
ตามร้านสังฆภัณฑ์ และคัมภีร์ไบเบิลที่สร้างมาแต่ดั้งเดิม ตู้พระธรรม

หีบพระธรรม และสิ่งที่เกี่ยวข้อง ถูกเก็บรักษาในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ บางแห่งก็ละเลยไม่ดูแล กลายเป็นวัตถุโบราณของวัดไป

ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานและความหลากหลายทางวัฒนธรรม

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่า การสร้างคัมภีร์ใบลาน มีผ้าห่อคัมภีร์ใบลานเป็นส่วนประกอบสำคัญในการห่อหุ้มเพื่อรักษาคัมภีร์มาแต่สมัยโบราณแล้ว เช่น ผ้าห่อคัมภีร์สมัยอยุธยา พบผ้าพิมพ์ลายอย่าง ซึ่งเป็นผ้าที่ราชสำนักไทยส่งตัวอย่างลวดลายไปให้ช่างที่อินเดียหรือจีนพิมพ์ และจากการที่ผู้เขียนได้ศึกษาผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในวัดต่าง ๆ ทั้งภาคกลางและภาคอีสาน พบว่า แต่ละวัด มีผ้าหลายลักษณะ ทั้งผ้าของราชสำนัก ผ้าที่ผลิตในชุมชน และ ผ้าที่มาจากแหล่งอื่น ๆ เนื่องจากหนังสือเล่มนี้ มีจุดมุ่งหมายในการเสนอเรื่องผ้าห่อคัมภีร์ใบลานโดยเฉพาะ จึงขอเสนอผ้าห่อคัมภีร์ที่ปรากฏในวัดบางแห่งของภาคกลาง เพื่อให้มองเห็นปรากฏการณ์ด้านนี้ และเป็นแนวทางสังเกตเปรียบเทียบกับภาคอีสานต่อไป

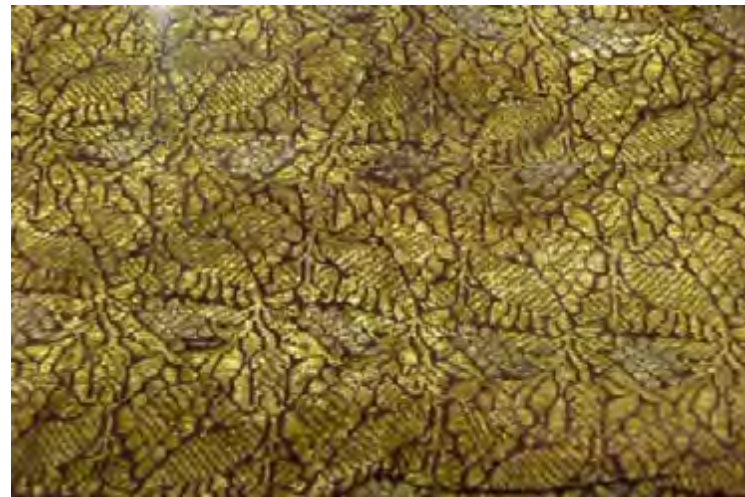
ผ้าห่อคัมภีร์วัดทองนพคุณ

วัดทองนพคุณ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ตั้งอยู่ที่เขตคลองสาน เดิมชื่อวัดทองล่าง คาดว่า สร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย ต่อมา พระยาโชฎ๊กราชเศรษฐี (ทองจีน) เป็นผู้บูรณะซ่อมแซม ถวายเป็นพระอารามหลวงในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และบูรณปฏิสังขรณ์ใหญ่อีกครั้งในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แม้ว่าวัดทองนพคุณจะเป็นเพียงวัดเล็ก ๆ เมื่อเทียบกับวัดอื่น ๆ ในกรุงเทพฯ ธนบุรี แต่จากการสำรวจของส่วนภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ ในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ นำโดยนายวัฒนา พิงชื่น พบว่า วัดทองนพคุณมีคัมภีร์ใบลานที่ตรวจพบจำนวน ๗๘๒ มัด ๑๓,๒๐๐ ผูก (รายการ) และตู้พระธรรมอีกจำนวนหนึ่ง แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตถึงปัจจุบันของวัดนี้ได้เป็นอย่างดี หากศึกษาประวัติของวัดช่วง พ.ศ. ๒๕๐๐ พบว่า เคยเป็นแหล่งสร้างนักปราชญ์ เช่น อาจารย์เสฐียรพงศ์ วรรณปก ที่เป็นนักหลวงคนแรกที่สอบ ป.ธ. ๙ (โดยวิธีเขียน) ได้ขณะที่เป็นสามเณร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ และอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ นักวิชาการและนักวิจารณ์สังคม ก็เป็นศิษย์เก่าที่นี่โดยเคยบวชเป็นสามเณร (วัฒนา พิงชื่น. ๒๕๖๐)

still continued in temples. It was until the National Primary Education Act had been implemented that all Thai people must learn Thai language and characters. This caused the use of palm leaves for learning to gradually decrease. However, the act of making merit by offering palm - leaf manuscript was still ingrained in Thai people's beliefs. Thus, the printing of local and Thai characters on palm leaves and the making of manuscript's wrapping cloth still continued. Some ancient manuscripts, Dhamma cabinets and caskets, were kept in museums, and some were ignored.

Pha Ho Kham Phi and Cultural Diversity

From all of the above, it can be seen that Pha Ho

Pha Ho Kham Phi
at Wat Thong
Noppakhun

จากการสำรวจคัมภีร์ใบลานวัดทองนพคุณพบว่า ได้พบคัมภีร์ใบลานเรื่อง ปาฏิโกวคค ที่มณีทาย มีอายุถึง ๓๙๕ ปี ระบุชื่อยุคที่สร้างว่า อยู่ในสมัยพระธรรมิกราช จารด้วยอักษรขอม บอกปีที่แต่งย้อนไปถึง พ.ศ. ๒๑๖๖ ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยา ในจำนวนคัมภีร์ใบลานที่สำรวจพบว่า คัมภีร์ที่มีอายุ ๒๐๐ ปี มี ๒๓ เลขที่ หรือ ๕๐ - ๑๐๐ รายการ / ผูก แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตว่า วัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษา เป็นแหล่งรวบรวมศิลปวิทยาการต่าง ๆ และเป็นแหล่งเรียนรู้ของภิกษุสามเณร และชุมชน เมื่อวัดเป็นศูนย์กลาง เป็นที่รวมของผู้คน ความต้องการตำราจึงมีสูงตามไปด้วย จึงทำให้วัดแห่งนี้มีคัมภีร์ใบลานจำนวนมาก (วัฒนาพิงษ์ชื่น. ๒๕๖๐)

ผู้เขียนได้มีโอกาสไปวัดทองนพคุณ หลังจากที่ข่าวเรื่องการสำรวจคัมภีร์ใบลานของคณะหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ เผยแพร่ทางสื่อมวลชนและได้ประจักษ์ด้วยตนเองว่า วัดแห่งนี้มีความสำคัญโดยพิจารณาจาก เป็นวัดที่เก็บรักษาคัมภีร์ใบลานไว้จำนวนมาก มีตู้พระธรรมที่อยู่ในสภาพดีมีลวดลายทางศิลปะ สะท้อนฝีมือเชิงช่างจำนวนมาก และที่สำคัญผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน ซึ่งคณะทำงานได้แยกเก็บไว้ต่างหาก มีความหลากหลายมาก ทั้งผ้าลายอย่าง ผ้ายกไหม ผ้าปุม ผ้าพิมพ์อินเดีย ผ้าแพร เป็นต้น สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมผ้าแพรพรรณในการห่อคัมภีร์ของวัดในภาคกลางได้เป็นอย่างดี ซึ่งผ้าเหล่านั้น ได้นำมาสร้างเป็นผ้าห่อคัมภีร์ใบลานโดยเฉพาะ มีการรองผ้าซับเพื่อให้ความหนาห่อหุ้มได้เหมาะสม ดังรูป

Ubosot at Wat Thong Noppakhun

Kham Phi has been used as a key item for preserving manuscripts since ancient periods. For instance, Pha Ho Kham Phi found in the Ayutthaya period were designed by Thai royal court and sent to India or China for printing. Plus, from the author's study of Pha Ho Kham Phi in various temples in both the central and north - eastern regions, it was found that each temple had its own style of fabrics. Be in the royal court fabrics or the local - made ones. This book serves as an anthology of Pha Ho Kham Phi offering some well - selected manuscript wrapping fabrics both in the central and northeast of Thailand.

Located in Khlong San District, Wat Thong Noppakhun is a third - class royal temple. It is believed to be built in the late Ayutthaya period. Even though this temple is small compared to other temples in Bangkok, the survey of the Ancient Language Department, National Library, in 2017, found that the temple collected 782 palm - leaf manuscripts with 13,200 bindings (items) and a number of Dhamma cabinets. This clearly shows the religious prosperity of this temple throughout the past to the present.

The survey also found Patokavag Digha Nikaya, a 394 - year - old manuscript inscribed with Khmer letters in the reign of Phra Thammikarat which corresponded to the reign of King Songtham of Ayutthaya in 1666. Twenty - three

Printed Fabrics

ศิลปะการแกะสลักชาติแบบต่าง ๆ ของวัดทองนพคุณ
The art of Dhamma cabinets legs wood cutting

ผ้าอัตลัดมีเชิง ๒ ด้าน
Atlat Fabrics

Pha Poom
(Mat Mee)

manuscripts (about 50 to 100 entries/binds) were found to be 200 years old. Clearly, Thong Noppakhun was prosperous and was the center of education with various arts and religious sciences (Wattana Puengchuen, 2017).

After the news of the survey had spread out, I travelled to Wat Thong Noppakhun and witnessed all the palm - leaf manuscripts, Dhamma cabinets, and, most importantly, Pha Ho Kham Phi. The working group of the survey kept these fabrics separately. There were varieties of these fabrics such as silk, Mat Mee, Indian printed, satin, etc. This reflects the culture of creating a particular palm - leaf manuscript wrapper.

ผ้าห่อคัมภีร์วัดกลางบางแก้ว

วัดกลางบางแก้ว เป็นวัดโบราณริมแม่น้ำท่าจีน แต่เดิมชื่อ วัดคงคาราม อยู่ที่ตำบลนครชัยศรี ภายในบริเวณวัดมี โบสถ์ วิหาร และพระประธานเก่าแก่ ซึ่งนักโบราณคดีสันนิษฐานว่า สร้างสมัย กรุงศรีอยุธยา และยังมีอาคารพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูปวิจิตร กะปิรักษา โบราณวัตถุและศิลปวัตถุล้ำค่าต่าง ๆ รวมทั้งข้าวของเครื่องใช้ของอดีต เจ้าอาวาส ๒ รูป คือ หลวงปู่บุญหรือท่านเจ้าคุณพุทธรูปวิจิตร (บุญ ชันชิต) ซึ่งปกครองวัดตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๒๙ - ๒๔๗๘ และหลวง ปู่เพิ่ม พระพุทธรูปวิจิตร (เพิ่ม ปุณฺณวสุโน) ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของหลวง ปู่บุญและสืบตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดต่อมา ภายในแบ่งเป็น ๓ ชั้น โดยจัดวางแสดงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

ชั้นล่าง จัดแสดงประวัติ และข้าวของ เครื่องใช้ ของหลวงปู่ บุญและหลวงปู่เพิ่ม เครื่องราง วัตถุ มงคล และพระบูชาของหลวงปู่ ตัวยาไทย สมุนไพร ยารักษาโรค ปฏิทินโหราศาสตร์เขียนด้วยลายมือ หลวงปู่ รูปปั้นและรูปถ่ายของหลวงปู่ คัมภีร์ใบลาน สมุดข่อย ตำรา โหราศาสตร์ ตำรายาไทย สมุดภาพพระมาลัย และเครื่องมือช่างสารพัด รูปแบบ ในฐานะที่หลวงปู่เป็นนักพัฒนาก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดมาโดยตลอด

ชั้นที่สอง จัดแสดงเครื่องถ้วยชามของใช้ แก้วเจียรไน เครื่องทองเหลือง ธรรมาสันมุขของหลวงปู่บุญ ซึ่งพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ สร้างถวาย

ชั้นที่สาม จัดแสดงพระพุทธรูป ธรรมาสันมุขเก่าสลักไม้ลงรัก ปิดทอง และกุฎีเก่าของหลวงปู่ที่นำมาประกอบในลักษณะเดิม เพื่อ ประดิษฐานหุ่นขี้ผึ้งของหลวงปู่เหมือนสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่

จากที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนเห็นความสำคัญของวัดแห่งนี้ เป็นอย่างดีว่า เป็นวัดที่สำคัญและเป็นที่พักของชุมชนหลายด้าน โดยมีพระสงฆ์ผู้ทรงคุณ เจ้านายในราชวงศ์อุปถัมภ์ เป็นแหล่งเรียนรู้ ทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นที่พักของชุมชน เมื่อผู้เขียนได้เข้าชมการ แสดงนิทรรศการผ้าห่อคัมภีร์ใบลานภายในพิพิธภัณฑ์ พบว่า เป็นผ้า ที่ถือว่าเป็นผ้าชั้นดี มีราคาจากราชสำนักเป็นส่วนใหญ่ เช่น ผ้าพิมพ์ ลายอย่าง ผ้าปุม ผ้ายก ผ้าเยียรบับ ผ้าปักดินเงิน ทอง และผ้าแพร จากต่างประเทศ เป็นต้น และมีทั้งใช้ห่อคัมภีร์ใบลานเต็มผืน และ

Pha Ho Kham Phi at Wat Klang Bang Kaeo

Wat Klang Bang Kaeo is an ancient temple on the Tha Chin River. Originally known as Wat Khong Kha Ram in Nakhon Chai Si sub - district, the temple was built in the Ayutthaya period. Inside, there is a museum called Buddha Withi Nayok Museum which collects antiques and art pieces. Buddha Withi Nayok Museum has three floors :

Ubosot

The ground floor exhibits the history and utensils of Luang Pu Boon and Luang Pu Perm, amulets, sacred objects, Thai medicines, herbs, astrology calendars, statues and photographs, palm - leaf manuscripts, Phra Malai picture books, etc.

The second - floor exhibits crockery, cut glass, brassware, and the pearl pulpit. of Luang Pu Boon which was given by Prince Athit Thiphapha, the regent of King Rama VIII (King Anada Mahidol).

The third - floor exhibits silver - padded Buddha images, old pulpit engrave with lacquer and gilded to enshrine a wax figure of both Luang Pu.

Luang Pu Boon

The Tripitaka Hall

ผ้าพิมพ์ลายอย่าง
Printed Fabrics

ตู้เก็บคัมภีร์ใบลาน
Palm - leaf Manuscript Cabinets

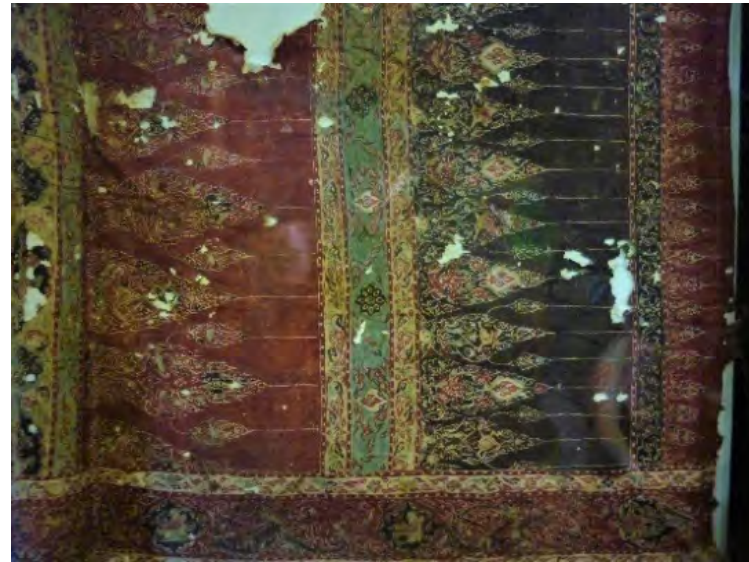

จัดทำโดยเฉพาะให้เหมาะกับขนาดของโบราณโดยซิปผ้าขาวและ
กั้นริมผ้าอย่างเรียบร้อยสวยงาม ผ้าห่อคัมภีร์เหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็น
ความสัมพันธ์และอิทธิพลของการใช้ผ้าจากราชสำนัก และการให้คุณค่า
ต่อคัมภีร์โบราณของวัดในภาคกลาง ซึ่งไม่ห่างจากกรุงเทพฯ มากนัก
เป็นอย่างดี ดังรูป

ผ้าห่อคัมภีร์วัดม่วง

วัดม่วง เป็นวัดเก่าแก่ของชุมชนชาวมอญ ตั้งอยู่ตำบลบ้านม่วง
อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ริมแม่น้ำแม่กลอง ตามประวัติได้เขียน
ไว้ในคัมภีร์โบราณเป็นอักษรมอญว่า วัดมีอายุอยู่ในปลายสมัย
กรุงศรีอยุธยา ในช่วงเวลานั้น ชุมชนบ้านม่วงและบริเวณสองฝั่ง
ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง มีกลุ่มชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายมอญ อยู่
ร่วมกันกับกลุ่มชนอื่น ๆ เช่น ไทย จีน ลาว ญวน เขมรและกะเหรี่ยง
โดยมีการผสมผสานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกัน เกิดเป็นเอกลักษณ์
ของคนในท้องถิ่น ชาวบ้านม่วงมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับประเพณีและความ
เชื่อดั้งเดิม ทำให้กลายเป็นชุมชนทรัพยากรทางความรู้ด้านมอญศึกษาแก่
ผู้สนใจมากมาย จึงได้ร่วมกันตั้ง “พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง” ขึ้นและ
เป็นอาคารพิพิธภัณฑ์โดยเฉพาะในบริเวณวัด เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้า
รวบรวมประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น
ชาวมอญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงนี้ ได้แบ่งการจัดแสดงนิทรรศการ
เกี่ยวกับชุมชนบ้านม่วงด้านต่าง ๆ โดยแบ่งเนื้อหาเกี่ยวกับชาติพันธุ์
มอญเป็นส่วน ๆ ดังนี้

ผ้าพิมพ์ลายดอกไม้และลายสัตว์
Floral and Animal Printed Fabrics

Brocade (Zarabaft) or Yerabup
เย็บบัว

Brocade ฝ้ายก

ห้องโถงทางเข้า จนถึงห้องต่าง ๆ แสดงนิทรรศการเกี่ยวกับเรื่อง มอญในตำนาน มอญในทางประวัติศาสตร์ ภาษามอญและจารึก ภาษามอญ ประเพณีวัฒนธรรมมอญ มอญอพยพ มอญในไทยและผู้นำทางวัฒนธรรม โบราณวัตถุ คัมภีร์ใบลานที่เขียนด้วยอักษรมอญ มีอายุกว่า ๓๐๐ ปี เสื้อผ้า สิ่งของ เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่บ่งบอกถึงมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่น แสดงความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของลุ่มน้ำแม่กลองในอดีต ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านม่วงกับชุมชนในเขตอำเภอบ้านโป่งและอำเภอโพธาราม

This reflects the importance of this temple relied upon by the community in many aspects. It is a resource for both worldly and religious learning. When I visited the exhibition of Pha Ho Kham Phi. I found that the cloths and fabrics were considered fine cloths. There were mainly royal fabrics (i.e., printed fabrics, Mat Mee, brocade cloths, Yerabab, silver and gold embroidered cloths and silk from foreign countries). These were used to wrap palm - leaf manuscripts. These fabrics reflected the relationship and influence of the use of cloths from the royal court and the value palm - leaf manuscripts in the central region.

Pha Ho Kham Phi at Wat Muang

Located in Ban Muang, Ban Pong, Ratchaburi province, Wat Muang is an old temple of the Mon community. The temple dates back to the end of the Ayutthaya period. During that time, the locals of Ban Muang and Mae Klong River Basin communities were of Mon descent coexisting with other ethnic groups such as Thai, Chinese, Laotian, Vietnamese, Khmer, and Karen. There was a mix of cultural exchanges between one another making a unique identity of the local people. Ban Muang villagers, whose lives strong tied to traditional beliefs, jointly established “Wat Muang Folk Museum” in the temple area as a source of research, collections, and history of life and culture of the local Mon community.

Wat Muang Folk Museum exhibits various aspects of the community divided into parts as follows :

The entrance hall showcases an exhibition about the legendary, history, language, inscriptions, culture, traditions, immigrants of Mon in Thailand. Antiques, palm - leaf manuscripts written in Mon letters over 300 years old, clothes, utensils are displayed indicating local wisdom and heritage, demonstrating knowledge of people

ผู้เขียนมีโอกาสเข้าชมพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ๓ ครั้งและพบว่า เป็นพิพิธภัณฑ์ที่วัด ผู้คนในชุมชน และโรงเรียน ได้ร่วมกันมีบทบาท ในการสืบสาน และนำเสนอวัฒนธรรมของตนเองอย่างเข้มแข็ง โดยให้นักเรียนเป็นผู้บรรยายนิทรรศการต่าง ๆ โดยมีผู้ใหญ่เป็นที่เลี้ยง ซึ่งเป็นกระบวนหนึ่งที่พบในแหล่งวัฒนธรรมชุมชนต่าง ๆ ในแต่ละภูมิภาคในระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมา ดังรูป

อุโบสถเก่าซึ่งมีภาพจิตรกรรมฝาผนังโดยรอบ
Painting around Ubosot

Museum Building

The New Ubosot
อุโบสถหลังใหม่

Mon Stupa เจดีย์มอญ

ภาชนะสำหรับวางใบลาน
Palm - leaf Manuscript
Inscription Desk

ใบลานโลหะ ลวรักปิดทอง
Lacquered and Gilded Metal Palm
Leaf

Exhibition Hall

โต๊ะจารคัมภีร์
Palm - leaf Manuscript
Inscription Desk

Lacquered and Gold Gilded Palm Leaf in Mon Letters.

ตู้พระ:SSSU
Dhamma Cabinet

ฝัุพระ:SSSU
Dhamma Casket

ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในพิพิธภัณฑ์บ้านม่วง
Pha Ho Kham Phi at Wat Muang

ผ้าอัตลิต Atlat

ลักษณะการห่อคัมภีร์โบราณพร้อมฉลากชื่อเรื่อง
Wrapped Manuscripts with Title Labels

ผ้าปูมไหม
Pha Poom Silk Mat Mee

ผ้ายกดั้นเงินดั้นทอง
Silver and Gold Brocade

ผ้ายกลายดอกไม้
Floral Brocade

ผ้าพิมพ์ลาย
Printed Fabric

ผ้าพิมพ์
Printed Fabric

ผ้าปักด้วยบนผ้ากำมะหยี่
Embroidery Thread on Velvet

เมื่อพิจารณาผ้าห่อคัมภีร์บ้านม่วงพบว่า มีความหลากหลายด้านชนิดของผ้า รูปแบบและเทคนิคการทอ นั่นคือ มีทั้งผ้าที่มาจากราชสำนัก และบุคคลชั้นสูง คือ ผ้าลายอย่าง ผ้าปุม ผ้าอัตลัด ผ้ายก ผ้าจากต่างประเทศ คือ ผ้าพิมพ์ลาย ผ้าแพร ฯ และผ้าจากชุมชนชนิดต่าง ๆ เช่น ผ้าทอสอดสลับสีกับไหมไผ่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมไทยวน ทางภาคเหนือ สะท้อนให้เห็นการแพร่กระจายของคัมภีร์ใบลาน และการใช้ผ้าห่อคัมภีร์ ที่มีลักษณะคล้ายกับ ๒ วัด ที่กล่าวมาแล้ว คือ มีผ้าจากราชสำนัก ผ้าในชุมชน และผ้าจากแหล่งอื่นที่มีผู้นำมาถวาย

ผ้าทอสอดสลับสีเส้นด้วยไหมไผ่
Woven Fabric Interspersed with Colored Yarn and Bamboo

in Mae Klong River Basin community, and showing socio - economic relations between Ban Muang community and other communities in Ban Pong and Photharam Districts.

I have visited this museum three times. This is a place where temples, local people, and schools play a role in preserving and presenting their own culture.

Pha Ho Kham Phi at Wat Ban Muang contain a variety of types of cloth with many patterns and techniques of weaving. Cloths usually come from the royal court or high - ranking people. These elements reflect the spread of palm - leaf manuscripts and the use of Pha Ho Kham phi that are similar to the two temples mentioned before.

ผ้าห่อคัมภีร์วัดคงคาราม

วัดคงคาราม ตั้งอยู่ที่ ตำบลคลองตากอต อำเภोधงคาราม จังหวัดราชบุรี อยู่ห่างจากจังหวัด ๒๒ กิโลเมตร เป็นวัดที่มีมาแต่โบราณ จะสร้างในครั้งใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่เล่าสืบต่อมาของชาวบ้านซึ่งมีเชื้อสายมอญว่า ในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยาต่อกับกรุงธนบุรี และต้นรัตนโกสินทร์ มีพวกมอญได้อพยพเข้ามาตามลำน้ำแม่กลอง มาตั้งถิ่นฐานอยู่เหนือเขตอำเภोधงคารามขึ้นไป จุดใต้อำเภอบ้านโป่ง และได้สร้างวัดนี้ขึ้น อีกกระแสหนึ่งกล่าวว่า วัดนี้อาจจะสร้างมาก่อนที่พวกมอญจะอพยพเข้ามา หลังจากเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ ก็ได้ทำนุบำรุงเป็นวัดมอญสืบต่อมา เดิมวัดนี้ชื่อ “วัดกลาง” ภาษามอญ เรียกว่า “เกียไต๋” มีความหมายอยู่สองนัย คือ ศูนย์กลางชุมชน หรือชื่อวัดเดิมสมัยอยู่ประเทศมอญ เป็นวัดที่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดพระราชทานผ้ากฐินหลวงที่วัดนี้หลายปี และได้พระราชทานนามใหม่เป็น “วัดคงคาราม” วัดนี้มีพระมอญจากพระนครที่มีความรู้ความสามารถมาปกครอง โดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะใหญ่ ได้ปกครองวัดตามแม่น้ำแม่กลองทั้งสองฝั่ง วัดนี้จึงได้เป็นวัดเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายรามัญนิกาย แขวงเมืองราชบุรี และเจ้าคณะได้รับการแต่งตั้งสมณศักดิ์เป็นพระครูรามัญธิปัตย์ถึง ๖ รูป

วัดคงคาราม เป็นวัดของชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญ ในวัดมีศาสนาคารประกอบด้วย อุโบสถ ซึ่งมีจิตรกรรมฝาผนังที่มีความสวยงามโดดเด่นสวยงาม เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของผู้เรียนจิตรกรรมไทย มีกุฏิเรือนไทย ๙ ห้อง สร้างในสมัยธนบุรี ปัจจุบันจัดให้เป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน รวบรวมวัตถุเก่าแก่ซึ่งเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาหลายประเภท ที่สำคัญนั้น มีนิทรรศการคัมภีร์ใบลาน ผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน ตู้พระธรรม หีบพระธรรมและผ้าห่อคัมภีร์ใบลานบางส่วนของวัดวางแสดง ทำให้มองเห็นวัฒนธรรมด้านคัมภีร์ใบลานของชาวมอญว่า ยังคงบันทึกพระไตรปิฎกและเรื่องราวต่าง ๆ เป็นภาษาและตัวอักษรมอญ

Pha Ho Kham Phi at Wat Khong Kha Ram

Located in Khlong Takot, Photharam District, Ratchaburi Province, Wat Khong Kha Ram has been around since ancient times. There is no clear evidence about the date it was built. Some believe that the Mon immigrants built this temple. Some said it was built before the Mon immigrants came. This temple had been named “Wat Klang” meaning the central temple before His Majesty King Mongkut (King Rama IV) gave this temple the new name as “Wat Khong Kha Ram” .

Wat Khong Kha Ram is a temple of the Thai - Mon community. The temple consists of Ubosot which has outstandingly beautiful murals. It is an important learning center for Thai painting students. There are nine Thai houses built in the Thonburi period. These houses are now modified as a folk museum collecting old objects related to the locality. Importantly, there is an exhibition of palm - leaf manuscripts, Pha Ho Kham Phi, Dhamma cabinets and caskets. Some of the Pha Ho Kham Phi are displayed making it possible to see the culture of the palm - leaf manuscripts of Mon people which record the Tripitaka and various religious stories in Mon language and letters.

ภาพจิตรกรรมบนบานประตู
Door Painting

Ubosot with Mon - styled Stupa

อุโบสถและเจดีย์แบบมอญ

Dhamma Casket

จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ
Murals Painting in Ubosot

Palm - leaf Manuscripts inside the Cabinets

กุฏิหลังเก่าแก่ของวัด
The Old Cloister

The Pha Ho Kham Phi at Wat Khong Kha Ram are quite similar to those at Wat Ban Muang. Additionally, there are some Khit - patterned cloths which may come from the northeaster region. Sobong (inner garment of Buddhist monks) also appears and is used to wrap the manuscripts. This is a phenomenon that is found in many provinces including the Northeast.

Dhamma Cabinets

ส่วนผ้าห่อคัมภีร์โบราณนั้น วัดคงคารามจะมีผ้าห่อคัมภีร์โบราณคล้ายกับวัดบ้านม่วง ซึ่งเป็นชาวมอญ เช่น เดียวกัน คือ มีผ้าพิมพ์ลายอย่าง ผ้าเข้มขาบ ผ้าทอสอดสลับสีเส้นด้ายกับไม้ไผ่ ที่สำคัญวัดนี้มีผ้าลายขีดปรากฏ สะท้อนให้เห็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ซึ่งอาจมาจากภาคอีสาน หรือ ไทยพวน หรือลาวเวียง ซึ่งอยู่จังหวัดราชบุรี ทอมหาเวียงวัด ก็อาจเป็นไปได้ และบางส่วนเป็นผ้าสบง จีวรพระที่ทางวัดได้นำมาใช้ห่อหุ้มคัมภีร์ เป็นปรากฏการณ์ที่พบมากในหลายจังหวัด แม้แต่ทางภาคอีสานก็พบสิ่งเหล่านี้

ผ้าทอสอดสลับสีเส้นด้ายกับไม้ไผ่
Woven Fabric Interspersed with Colored Yarn and Bamboo

ผ้าสบงห่อคัมภีร์โบราณ
Sabong as a Palm - leaf Manuscript Wrapper

Kimkhab

Printed Fabric with a Cone shaped (Kruai choeng)

Khit - patterned

จะเห็นว่า วัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ใบลานที่เสนอมาทั้งหมดนี้ ประเทศไทยมีสถาบันกษัตริย์ เป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกมาโดยตลอด และให้ความสำคัญกับการทำนุบำรุงศาสนาในทุกด้าน ทำให้เกิดทั้งคัมภีร์ทางศาสนา คือพระไตรปิฎก ศิลปวัตถุที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ใบลานเรื่องต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์อย่างสวยงามสะท้อนถึงความเคารพศรัทธา ด้วยการแสดงออกด้วยฝีมือทางศิลปะชั้นเยี่ยมของช่างผู้สร้างสรรค์ จึงทำให้มีตู้พระธรรม หีบพระธรรม ผ้าห่อคัมภีร์ ธรรมาสน์เทศน์ ห่อพระไตรปิฎกปรากฏอยู่ตามวัดวาอารามต่าง ๆ โดยมีเมืองหลวงเป็นศูนย์กลาง เป็นแม่แบบในหลายเรื่องและแพร่กระจายไปตามหัวเมืองด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ วัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ใบลานดังกล่าว น่าจะปรากฏในแนวทางที่ไม่แตกต่างกันในภาคอีสานด้วย แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเมืองหลวงมีเรื่องสังคีตยวงค์เป็นเหมือนแม่บทหรือแรงจูงใจในการถวายนผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน และสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคัมภีร์ใบลาน ภาคอีสานจะได้รับอิทธิพลของเรื่องนี้ไม่น้อยเพียงใด เป็นสิ่งที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง ในบทต่อไปจะกล่าวถึงการถวายนผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในมิติทางวัฒนธรรมของชาวอีสาน และวัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานภาคอีสานประกอบกันไป ซึ่งเป็นจุดประสงค์ของหนังสือเล่มนี้

All in all, the culture of making palm - leaf manuscripts in Thailand is strongly related to the monarchy who uphold religion in all aspects and produce the Tripitaka. Artifacts used to preserve the Tripitaka and all beautifully created palm - leaf manuscripts reflect great religious respects. These are expressed through the great artistic craftsmanship of the creators of those artifacts (i.e., Dhamma cabinets, caskets, Pha Ho Kham Phi, pulpits, Tripitaka halls). The culture of making such manuscripts should appear similarly in the Northeast. How much influence does Isan region in this regard? This is something quite interesting to further investigate. The next chapter discusses the offering of palm - leaf manuscripts in the cultural dimension of the Isan people, together with the culture of palm - leaf manuscripts in the northeast, which is the purpose of this book.

๒

การถวายผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน
ในมิติทางวัฒนธรรมของชาวอีสาน

The Consecration of Pha Ho Kham Phi in
Isan's Cultural Dimensions

“...สาธโว คุณก่อนท่านทั้งปวง มีกุศลเจตนาถวายห่อพระคัมภีร์
ก็ดี สายรัดพระคัมภีร์ก็ดี ฉลากหนังสือก็ดี ได้ถวายหรือย
หนังสือก็ดี ท่านทั้งปวงแต่ล้วนนับเข้าในธรรมบูชาสิ้นทั้งนั้น
มีผลานิสงส์เป็นอันมากกว่ามาก คือ มหาปัจจัยทานอธิบดี
จะบังเกิดในภายภาคหน้า จะมีรูปโฉมโนมพรรณอันงาม
เปรียบปานประดุจดั่งรูปทิพย์ เป็นที่ทัศนาการหลังแลดูแก่
หมู่ชน หญิงชายทั้งปวงไม่รู้ลืม รู้เต็ม รู้เปื้อน รู้หน่ายในที่
ทัศนาการ แล้วก็จะไม่มีกาลพฤกษ์บังเกิดขึ้นในทิศะทั้งปวง
รอบคอบปราศจากชนมเฑียร แลไม่มีกาลพฤกษ์ทั้งหลายนั้น
จะห้อยย้อยไปด้วยผ้าอันมีสีต่าง ๆ แลแก้วแหวนแสนสุขคติ
รัตนะเงินทอง สิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคทั้งปวงนั้น จะนับ
จะประมาณปมิได้ จะปรารถนาสิ่งอันใดก็จะสำเร็จในต้นไม้
กาลพฤกษ์นั้น ทุกสิ่งทุกประการ สมิทธาโหนดิ แล้วก็จะมั่งคั่ง
ไปด้วยโภคไอสुरิยสมบัติโค กระบือ ช้าง ม้า ข้าหญิงชาย
สมบัติทั้งหลายนั้น มีรู้ฉิบหายด้วยราชภัย แลอัคคีภัย แล
อุทกภัยจะได้เคลื่อนคลาด ฉิบหายจากทรัพย์นั้น หาปมิได้
ด้วยอานิสงส์ถวายผ้าห่อคัมภีร์”

(บุญชู ภูศรีและคณะ. ๒๕๖๒ : ๑๙ - ๒๐)

ภาคอีสานเป็นภาคหนึ่ง ที่มีวัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ใบลาน
และมีการถวายสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการคัดลอกคัมภีร์พระไตรปิฎก
เพื่อให้พระสงฆ์สามเณรในวัดวาอาราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัดที่มี
สำนักเรียนต่าง ๆ ได้เรียนรู้มายาวนาน เพราะวัดคือศูนย์กลางในการ
ศึกษาของพระสงฆ์และผู้ชายไทยมาแต่สมัยโบราณ การสร้างคัมภีร์
พระไตรปิฎกและการคัดลอกสรรพวิชาที่จำเป็นลงในใบลาน จึงเป็น
หน้าที่สำคัญของฝ่ายปกครองบ้านเมืองทั้งอาณาจักรและศาสนจักร

เราจึงเห็นบทบาทของพระมหากษัตริย์ในการทำนุบำรุง
พระพุทธศาสนาทุกยุคสมัย โดยมีสมเด็จพระสังฆราช หรือประธาน
กิจการคณะสงฆ์ ทรงนำในการตั้งกองชำระ ตรวจสอบ คัดลอกลงใน
ใบลานฉบับหลวงและสร้างฉบับราษฎร์ เผยแพร่ไปยังวัดต่าง ๆ ในราชอาณาจักร
ตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์และสืบต่อมาเรื่อย ๆ จนกระทั่ง
ในระยะหลัง มีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นตัวอักษรไทย ภาษาบาลี
และตัวอักษรไทยล้วนเผยแพร่เพื่อสร้างเสริมความเข้าใจ จึงทำให้การ
ศึกษาพระไตรปิฎกผ่านคัมภีร์ใบลานลดลงและหายไปในที่สุด

“...look at all of you. with good intentions to offer
the manuscript, its strap, label, and its ring. All of
you are counted into the Dhamma offerings, and
their merits are much greater. Great things will occur
in the future. Be it a beautiful appearance ; like a
celestial figure that all men and women desire
eternally. Be it a sapling tree that will arise in all
directions dangling with cloth of different colors,
and the golden ring. All of them priceless.
Whatever desires will be accomplished in that
ephemeral tree. Be it wealthy with the wealth of
wealth ; cattle, buffaloes, elephants, and horses.
Ladies and gentlemen, all those disasters, fires and
floods shall not be obtained by virtue of offering
Pha Ho Kham Phi.”

The Northeastern region of Thailand, also known
as Isan, is one of the regions that practice the culture of
palm - leaf manuscript making. Objects related to the
making of the manuscript were offered to novice monks
especially in a long - standing temple. This is because
temples have been the center of education for monks and
Thai men since ancient times. The making of manuscripts
and inscribing all necessary subjects onto palm leaves is,
therefore, an important duty for both a kingdom and
temples. A king therefore plays a vital role in preserving
Buddhism for all ages. With helps from the Buddhist
Supreme Patriarch and the chair of Buddhist affairs, two
versions of the manuscript (the royal version and the
people’s version) were carefully made and distributed to
various temples since the beginning of Rattanakosin. Later
on, the printing culture had emerged, and the manuscript
was printed in Pali with Thai characters. As a result, the
study of the Tripitaka through palm - leaf manuscripts
decreased and eventually disappeared.

อย่างไรก็ตามหากย้อนไปในอดีต ภาคอีสานก็ได้มีการคัดลอกพระไตรปิฎกเป็นอักษรทองถิ่นเพื่อการเรียนรู้ โดยคัดลอกเป็นตัวอักษรธรรมลงในใบลานโดยพระสงฆ์ที่มีความสามารถด้านการจารใบลาน และสามารถอ่านอักษรธรรมได้ บางครั้งก็จ้างผู้ที่ผ่านการบวชเรียนช่วยคัดลอก จึงเกิดกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคัมภีร์ใบลานไม่แตกต่างจากภาคอื่น ๆ ที่ต้องระดมสรรพกำลัง และผู้มีความสามารถหลายด้านมาร่วมสร้างคัมภีร์ใบลานจนทำให้เกิดหนังสือเชิญชวนตั้งข้อความที่คัดมาข้างต้น ซึ่งเป็นข้อความที่ปรากฏในใบลานที่วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี สะท้อนให้เห็นการสร้างคัมภีร์ใบลานว่า เป็นงานที่ต้องประกอบด้วยพลังศรัทธาจากบุคคลหลายฝ่าย ในการรักษาและสืบทอดคำสอนของพระพุทธเจ้า การบริจาคสิ่งของที่จะทำให้การสร้างคัมภีร์ใบลานสำเร็จเป็นผูก เป็นมัดและสุดท้ายก็ห่อหุ้มด้วยผ้าต่าง ๆ เพื่อปกป้องคัมภีร์ใบลานจากฝุ่นละอองแมลงต่าง ๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมในการสร้างคัมภีร์ใบลานทางใดทางหนึ่งนี้ นักปราชญ์ครูบาอาจารย์ได้ชี้ให้เห็นว่าเป็นบุญกิริยาวัตถุอย่างหนึ่งในข้อที่ว่า “ทานมัย” มีอานิสงส์มาก ไม่ต่างกับบุญกิริยาวัตถุข้ออื่น ๆ ในภาคอีสานจึงมีการเรียบเรียงหนังสือชื่อ “ฉลอง, สลองหรือสอง” ขึ้นจำนวนมากโดยเนื้อความในหนังสือประเภทนี้ได้ชี้ให้เห็นอานิสงส์จากการทำบุญลักษณะต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจน ดังตัวอย่างข้อความข้างต้นที่ระบุว่า “การถวายห่อพระคัมภีร์ สายรัดพระคัมภีร์ ฉลากหนังสือ หูร้อยหนังสือ จัดว่าเป็นธรรมบูชาทั้งสิ้น มีผลานิสงส์เป็นอันมาก เป็นการให้ทานที่ยิ่งใหญ่...” จะสุขสมบุญทุกประการ มั่งคั่งไปด้วยทรัพย์สมบัติ ข้าทาสนบริวารช้าง ม้า โคกระบือ ชีวิตจะเจริญรุ่งเรือง ไม่มีภัยใด ๆ ได้แก่ ราชภัย อัคคีภัย และอุทกภัยมาทำอันตรายได้ ทรัพย์สมบัติก็มีแต่จะพอกพูนขึ้นไม่ลดเลยลงเลย ทั้งนี้เพราะอานิสงส์ของการถวายผ้าห่อคัมภีร์นั่นเอง

หากเราศึกษาเกี่ยวกับคัมภีร์ใบลานตามวัดต่าง ๆ ในภาคอีสานพบว่า การสืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยการสร้างคัมภีร์ใบลาน และถวายสิ่งที่เกี่ยวข้องมีมานานแล้ว ตั้งแต่เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง จนมาเป็นภาคอีสานของประเทศไทย พบวัฒนธรรมการจารใบลาน ทั้งจารเอง และว่าจ้างผู้ที่มีความสามารถจารให้ โดยคัดลอกจากใบลานต้นฉบับ การถวายผ้าห่อคัมภีร์ สายรัด ฉลากบอกชื่อเรื่อง ซึ่งเรียกว่า “ไม้ซี่” การสร้างกาเกะเยียวางใบลานเพื่ออ่าน การสร้างตู้ซึ่งเรียกว่า “ตู้พระธรรม” และการสร้างหีบพระธรรม เพื่อเก็บคัมภีร์

However, in the Northeast of Thailand, the Tripitaka was copied and inscribed onto palm leaves using local characters. This was done by Buddhist monks who had ability to inscribe and was literate in the Dhamma letters. Oftentimes, they hired someone who had been ordained to help. This culture happened in every region in Thailand. As seen on the selected excerpt above, which appears in the palm - leaf manuscript at Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani, it reflects faith and unity of the local people that help maintain and inherit the teachings of the Buddha. To complete a bundle of palm - leaf manuscripts or to wrap it with clothes is a great act of merit. Buddhist practitioners have pointed out that this merit - making act is called “Danamai” which is a great merit. In the northeast, there are a number of books called “Chalong, Salong or Song” which clearly point out different types of merits as stated in the text above. If we investigate in the palm - leaf manuscripts in various temples in the northeastern region, the act of offering objects to create the manuscripts has been around for a long time since the Lan Xang Kingdom. The act of Kan Chan, the consecration of Pha Ho Kham Phi, Mai Prakap, palm - leaf stands, and storages have been found in the region too. In the past, each temple, especially if it was a Dhamma school, palm - leaf manuscripts were considered important learning resources. An abbot of a temple was given an important role in the making and providing the Tripitaka manuscripts to foster the learning of monks and novices. For this reason, people with craftsmanship skills played a vital role in creating the manuscripts believing that the merits would be given to them and their families. With the craftsmanship, which is considered a Buddhist artwork, it reflects a strong believe and faith of the people in each local community.

ใบลาน เป็นสิ่งที่มีควมคู่กับการนับถือพระพุทธศาสนาในภาคอีสานมา ยาวนาน ไม่แตกต่างจากภาคอื่น แต่ละวัดในอดีตโดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัดใดที่เป็นสำนักเรียนมูลกัจจายน์ โรงเรียนพระปริยัติธรรม คัมภีร์ ใบลานเป็นสื่อการเรียนรู้หลักที่สำคัญเจ้าอาวาสวัดถือเป็นหน้าที่สำคัญ ในการสร้าง หรือจัดให้มีคัมภีร์พระไตรปิฎก และสรรพความรู้ด้าน ต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ของพระภิกษุ สามเณร ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่มีความ สามารถเชิงช่างประเภทต่าง ๆ ก็ได้มีโอกาสใช้ความสามารถทางช่าง สร้างสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคัมภีร์พระไตรปิฎก และ จารสรรพความรู้ต่าง ๆ ลงในใบลาน ด้วยมีความเชื่อและศรัทธาใน อาณิสสที่บังเกิดแก่ตนเองและครอบครัวทั้งในปัจจุบันและภพหน้า ดังการสืบทอดความเชื่อและค่านิยมนี้ในหนังสือฉลองหรือ สล่อง หรือสองดังกล่าวมาแล้ว เราจึงพบศิลปวัตถุต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัคัมภีร์ ใบลานที่วัด ทั้งพระอารามหลวงและวัดโดยทั่วไป ด้วยฝีมือช่างซึ่งถือว่าเป็นงานพุทธศิลป์ที่สะท้อนฝีมือเชิงช่างและสะท้อนพลังศรัทธาของคน ในแต่ละชุมชนได้เป็นอย่างดี

จากการสำรวจคัมภีร์ใบลานในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน ของคณะทำงานกลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ สถาบันวิจัยศิลปะ และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ - ปัจจุบัน พบผ้าห่อคัมภีร์หลายลักษณะและมีเทคนิควิธีสร้างแตกต่างกันไป ผ้าเหล่านี้เป็นสิ่งสะท้อนเจตนาของการทำบุญ ซึ่งอาจมีความ ปรารถนาในผลลัพธ์ที่แตกต่างกันไป แต่มีผ้าห่อคัมภีร์บางวัดได้ปัก ข้อความแสดงเจตนารมณ์ของผู้สร้างหรือผู้ถวายผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน ปรากฏเป็นตัวอักษร แสดงสะท้อนให้เห็น ความคิด ความเชื่อและความ ปรารถนาของการถวายผ้าห่อคัมภีร์ อาจตรงกันหรือต่างกันบ้าง จึงขอ ยกตัวอย่างข้อความที่ปรากฏด้านหลังของผ้าห่อคัมภีร์ลายขีด ซึ่งมีทั้ง การขีดเป็นข้อความ และเขียนด้วยปากกา พบที่วัดหลายแห่งใน ภาคอีสาน ดังนี้

Presently, our Ancient Document Conservation Group under the Research Institute of Northeastern Art and Culture at Maharasakham University has found many types of Pha Ho Kham Phi. These fabrics reflect the intent of making merit of the local people. Some of them contain embroidered messages expressing the intention, beliefs, and desires of their creators. These are some of the Pha Ho Kham Phi that have been found in various temples in the northeast :

I, Ms Ngern of Mueng Kia, have made the verses with Buddhism. May I live a longevity life, be blessed three happiness, and reach Nirvana. (Transliteration and spelling according to the original text) (Wat Rattanamanit, Ban Hua Moo, Kam Phu, Phayakkhaphum Phisai, Maha Sarakham)

In addition to the embroidered fabric, those were found handwritten, as shown :

(Buddhist chanting) Buddhabuddhomenato, Dhammomenato, Sanghomenatho, Namobows to the monks to pay respect to the guardian. My name is Kaew with all my sons and daughters. I have a humble heart. I have made this fabric to cover the Buddha's knowledge. I bow to the 5 precepts and Benjakhan. May I live a healthy life. (Wat Sri Sa - ard, Ban Nam Thaeng, Dan Sai, Loey)

These indicate that the consecration of Pha Ho Kham Phi has been practiced in the northeastern region. Surveyed and collected from many temples in many provinces, it was found that Pha Ho Kham Phi appeared in many forms, patterns, and making techniques. Many of them reflects the overall identity of the northeastern region. Some shows the relationships of the local values, ways of life, and the textile creating techniques of different ethnic groups. Pha Ho Kham Phi in the Northeast is, therefore, related to the local culture of the making of palm - leaf

ข้าพเจ้านางเงินบ้านเมืองเกียได้สร้างคำไว้กับพระพุทธรูป ขอให้มีอายุวันละสุขะผลาขอให้ได้ถึงสุข ๓ ประการ มีสภาพเป็นที่แล้วก็ขาทอดที่โหนดที่โหนด

(วัดรัตนมาตย์ บ้านห้วย หมู่ ๑. พยัคฆภูมิพิสัย จ. มหาสารคาม)

นอกจากการทำสร้างข้อความด้วยลายขีดตัวอักษรแล้ว บางวัดยังพบการเขียนด้วยลายมือไว้ที่ด้านหลังผ้าห่อคัมภีร์ แสดงจุดมุ่งหมายในการสร้างและถวายเป็นพุทธบูชา ซึ่งขอคัดลอกที่ละบรรทัดตามต้นแบบ ดังนี้

"พุทธโรพุทธโรเมนาโต รับโหมเมนาโต สังโหมเมนาโต นะโหมบะบัสกาลบ้อมไห้คุณพระยงไส เกลาสุสไห้ข้อยสุยาม นามกรข้อยเฮียกชื่อว่านางแก้ว กังนุตรตราฟ้าพ้อม ข้อยก็มีใจอ่อนบ้อม โภคนาน้ำเพิน ข้อยก็ทำเพียรสร้างคำกรณแล้ว พกห่อหุ้มรำพระพุทธรูปเจ้าตนลำโลกสือ ข้อยก็ บงจิตบ้อมใจบงตั้งต่อ ศีล ๔ ตั้ง หุห้างฮ่อธา อักขะระแก้ว ๓๒ โตตั้งแต่ง ฮอมไห้เป็นอุปแล้ว ชัน ๔ ฮับโหมหัทธะบังได้เป็นพระยาตุ้มโพธิ์ จักขุทั้งโลดระวิญญานเยียมกิต...ตั้งตาม...ไห้ต่าง ตนใช้ช่วง ชิวหาจะบังเป็นศิษย์ชั้นพ่อครูแก้วแต่งถวายเหินทระวาน ๒ ไร่ เป็นบักตุนออก บัสะวาดไห้พาเจ้าดวงเดิน โลกศัต เลียงมังสังป้อ ไห้หน้า ตะโจพทอหุ้มเวียงแก้วเวดระวัง บ่อ ไห้บัลเสลาสำเข้าชวนไปทางออยาก ชันต่ออ้อมบ้อมใจตั้งแต่งกาน อึงคำเข้ากานทอดโพธิะบัง ประสงเอาทางประพางจึงใส่ใจเพียนล้าง...พระสลัดเป็นผู้แต่ัน รังนาเขียนขีด"

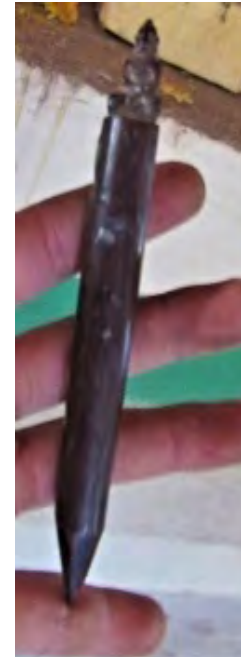
(วัดศรีสะอาด บ้านหนามแก่ง อ. ตำบลชัย จ. เลย)

manuscripts. It has been recognised as of the Buddhist arts that many people from a local community create. Next, I would like to give an overall concept and discuss the culture of palm - leaf manuscript making in the Northeast in related to Buddhist arts.

The Making of Palm - leaf Manuscripts and Buddhist Arts

1. The Inscription of Palm - leaves

The inscription of palm - leaves or Kan Chan is the creation of letters to appear on palm leaves. By pressing an inscribing iron on the leaves, they are smeared with soot mixed with oil. The oil, then, will be removed using find sand or a piece of cloth. The soot will cause readable black letters. Both sides of palm - leaves are smeared. There are two sizes of palm leaves : long and short. A inscriber usually sits on their knees, and uses their thumb pressing down the inscribing pen and straightening the lines.

Different types of the inscribing pens

จะเห็นได้ว่า ภาคอีสานก็มีชนบในการถวายเป็นผ้าห่อคัมภีร์ไบลาน เมื่อสำรวจและรวบรวมจากหลายวัดในหลาย ๆ จังหวัดก็พบว่า ผ้าห่อคัมภีร์ในภาคอีสานนั้นมีหลายรูปแบบ หลายลวดลาย หลายเทคนิคในการสร้าง หลายผืนเห็นเด่นชัดว่า สะท้อนเอกลักษณ์โดยรวมของภาคอีสาน บางผืนแสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับรากฐานวิถีชีวิต และชนบของการสร้างสิ่งทอแต่ละชาติพันธุ์ ผ้าห่อคัมภีร์ไบลานในภาคอีสาน จึงมีที่มาที่ไปอันสัมพันธ์กับวัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ไบลานในชุมชน เป็นองค์ประกอบหนึ่งของงานพุทธศิลป์ ที่บุคคลในชุมชนหลายส่วนสร้างขึ้นตามความสามารถของตน ต่อไปนี้จึงขอกล่าวถึงวัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ไบลานในภาคอีสานและงานพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อความเข้าใจภาพรวม ดังนี้

วัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ไบลานในภาคอีสานและงานพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้อง

วัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ไบลานในภาคอีสานและงานพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยประเด็นต่อไปนี้

๑. การจารไบลาน

การจารไบลาน คือ การสร้างตัวอักษรให้ปรากฏบนไบลาน โดยการใช้เหล็กจารกดลงบนเนื้อไบลานทำให้เกิดเป็นตัวอักษร และทาด้วยเขม่าผสมน้ำมันยางและลบน้ำมันออกด้วยทรายละเอียดหรือผ้า ทำให้เกิดรอยตัวอักษรสีดำจากเขม่าจึงจะสามารถอ่านได้ โดยจารลงบนไบลานทั้งสองด้าน ไบลานที่จารมี ๒ ขนาด คือ ไบลานยาวและไบลานสั้น การจารมักจะนั่งชันเข่าเพื่อรองรับหมอนรองจารใช้นิ้วหัวแม่มือกดไบลานและบังคับเหล็กจารให้ตรงเส้น รวมทั้งทำหน้าทีเลื่อนไบลานจากซ้ายไปขวา ดังรูป

A villager from Ban Na Sorn, Vientiane, Laos, inscribing a palm leaf.

There are various kinds of letters written on palm leaves, for example, the Khom Thai letters, the Tham Isan letters, and the Thai Noi letters. Others are written in the modern Thai alphabets. Few other scripts are found, such as, the Ancient Thai, Yuan, Burmese, and Sinhalese, etc.

The inscribed handwriting is recognised as a work of Buddhist art. It must be deep, clear, orderly line with 4 - 5 lines per page. Those who have the ability to scribble beautifully can write up to 7 - 10 lines per page reflecting their highly artistic ability. The characteristic of an appealing work, if written in the Tham letters, is that each letter must be rounded like a grain of corn. (Picture 3)

เหล็กจารใบลาน

พ่อใหญ่ นังจารใบลาน
(สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
มหาสารคาม)

ตัวอักษรที่จารบนใบลาน ในภาคอีสานพบอยู่หลายชนิด เช่น
อักษรขอมไทย อักษรธรรมอีสาน และอักษรไทยน้อย เป็นส่วนใหญ่
รองลงมาเป็นอักษรไทยปัจจุบัน พบตัวอักษรอื่น ๆ เพียงเล็กน้อย เช่น
อักษรไทยโบราณ อักษรยวน อักษรพม่า และอักษรสิงหล เป็นต้น
ดังรูป

ตัวอักษรไทยน้อย ลานยาว

ตัวอักษรธรรม
ลานสั้น

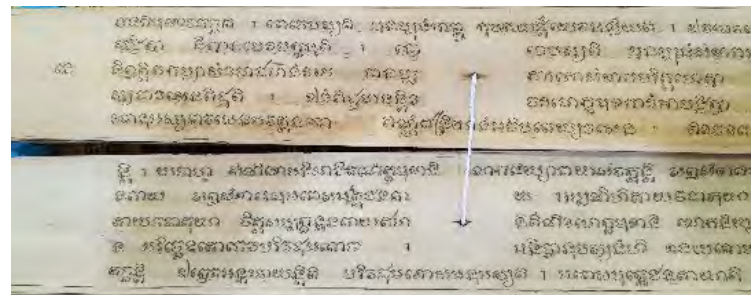
ตัวอักษรขอม ลานยาว

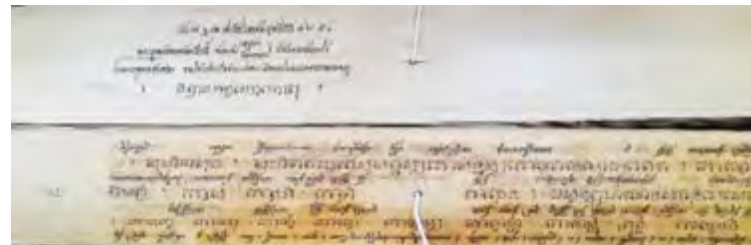
Thai Noi letters

Dhamma letters

Khom Thai letters

Thai and Khom Thai letters

2. Collating Palm Leaves

After the palm leaves are inscribed, they will be assembled and strung by a specific yarn called “Sai Sanong” which will hold, traditionally, twelve leaves together as one completed book. Longer stories that cannot be completed in one book will be on another twelve leaves. To make a whole story, these books will then be bundled as one manuscript.

ลายมือที่จารลงบนใบลานและจัดว่าเป็นงานพุทธศิลป์ จะต้อง มีเส้นเล็ก ชัดเจน เป็นระเบียบ หนึ่งหน้าลานจาร ๔ - ๕ บรรทัด แต่พบว่า ผู้ที่มีความสามารถจารได้อย่างสวยงาม เป็นระเบียบเท่า ที่พบ จารได้ถึง ๗ - ๑๐ บรรทัดก็มี สะท้อนความสามารถของผู้จาร ลักษณะของตัวอักษรที่สวยงามนั้น ในกรณีจารตัวอักษรธรรม มีคำพูด ของครูบาอาจารย์พูดเปรียบเทียบว่า ตัวอักษรต้องกลมมนเหมือน เม็ดข้าวโพด ดังรูป

(Picture 3)

๒. การร้อยใบลาน

ใบลานเมื่อจารแล้ว จะถูกร้อยด้วยเชือกที่เรียกว่า “สายสนอง” ใบลาน ๑ ผูก จะมีจำนวน ๑๒ ใบ ๒๔ หน้า ใบลานแต่ละผูกจะนำมา รวมกันเป็น ๑ มัด แต่ละมัดหากเป็นเรื่องที่มีเนื้อหายาว ใบลานจะมี หลายผูกตั้งแต่ ๑ - ๒๐ ผูก หรือมากกว่านั้น เมื่อรวมเป็นมัดจะมีความ หนามาก การจัดสายสนองให้เป็นระเบียบก็มีความสำคัญ เพราะสะดวก ต่อการเรียงลำดับเรื่อง และสามารถเลือกมาใช้สะดวก ดังรูป

การจัดระเบียบสายสนอง

3. Naming Palm - leaf Manuscripts

Palm - leaf manuscripts will be named mainly according to the decorative edge of the palm leaves. As these manuscripts are created and copied many times, edging the palm leaves helps to distinguish each bundle clearly ; some are oriented cone pattern, and some are in different types of Thai patterns. Besides being beautiful, when dissembles a bundle for reading or studying, the edge

Red Lacquer. Side Stripes.

patterns help recollect and each one correctly. There are various names for the manuscripts according to the decorative edge, such as Raw Palm, Solid Gold, Red Paint, Solid Red, Red Lacquer, Side Stripes, etc. Palm - leaf manuscripts in the Isan region are diverse, both from the central and from the local. These manuscripts are the copy from the original one in the central region. Therefore, most of their names are corresponding to that region. Some specific decorative edges are found in some temples.

๓. การเรียกชื่อฉบับของคัมภีร์ใบลาน

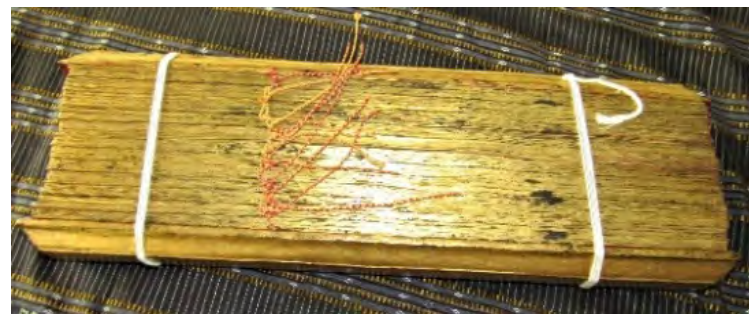
การเรียกชื่อจะเรียกตามลักษณะการตกแต่งริมขอบของใบลานเป็นหลัก เนื่องจากใบลานมีการสร้างและคัดลอกหลายครั้ง การตกแต่งริมขอบใบลานการช่วยในการแยกแต่ละฉบับให้ชัดเจน บางฉบับสร้างลวดลายกรวยเชิง หรือลายไทยแบบต่าง ๆ ก็มี นอกจากสวยงามแล้ว เมื่อแตกมดไป สามารถสังเกตลายขอบและนำมาเข้ามดได้ถูกต้อง การเรียกฉบับของคัมภีร์ใบลาน จึงยึดลายขอบของใบลานเป็นหลัก เช่น ฉบับลานดิบ ฉบับทองทึบ ฉบับล่องขาด ฉบับรักทึบ ฉบับรักขาด ฉบับข้างลาย เป็นต้น คัมภีร์ใบลานในภาคอีสานมีความหลากหลาย มีทั้งมาจากภาคกลาง และสร้างในภาคอีสาน โดยการคัดลอกจากต้นฉบับเพื่อให้มีคัมภีร์ใบลานเพื่อศึกษาให้มากที่สุด จึงทำให้พบการเรียกชื่อฉบับตรงกับภาคกลางเป็นส่วนใหญ่ แต่ริมขอบใบลานที่มีลักษณะเฉพาะที่พบบางวัด ก็มี เช่น เดียวกัน ดังรูป

Black Lacquer. Side Stripes
คัมภีร์ใบลานฉบับรักดำ ข้างลาย

คัมภีร์ใบลานฉบับรักขาด ข้างลาย วัดไชยมงคล อ. เมือง จ. อุบลราชธานี
Red Lacquer. Side Stripes.

Solid Gold.
คัมภีร์ ใบลานฉบับทองทึบ วัดมณีวนาราม อ. เมือง จ. อุบลราชธานี

คัมภีร์ใบลานฉบับรักขาดข้างลาย
วัดไตรภูมิคุณาจารย์ อ. สุวรรณภูมิ จ. ร้อยเอ็ด
Red Lacquer. Side Stripes.

Black Lacquer. Solid Silver.
คัมภีร์ใบลานฉบับรักดำปิดเงินเปลว วัดมณีวนาราม อ. เมือง จ. อุบลราชธานี

คัมภีร์ใบลานฉบับรักชาติ วัดไชยมงคล อ. เมือง จ. อุบลราชธานี
Red Lacquer.

๔. ไม้ประกับใบลาน

เมื่อมัดใบลานแล้ว ด้านนอกสุดจะมีไม้ประกับใบลาน ที่สร้างขึ้นโดยเฉพา เพื่อประกบใบลานทั้งสองด้านให้มั่นคง มักทำจากไม้เนื้อแข็งและตกแต่งให้สวยงาม ซึ่งเป็นงานหนึ่งที่สะท้อนฝีมือเชิงช่างในชุมชน เพราะใช้วิธีการทางศิลปะด้านต่าง ๆ เช่น การลงรักปิดทอง การรดน้ำ การฝังมุก การติดกระจก การแกะสลักไม้ เป็นต้น ไม้ประกับคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน มีทั้งไม้ประกับที่มาจากแหล่งอื่น เช่น ไม้ประกับลงรักเขียนลายทอง และไม้ประกับประดับมุกแบบญี่ปุ่น ซึ่งน่าจะเป็นไม้ประกับที่มาพร้อมคัมภีร์ใบลานที่นำมาจากกรุงเทพฯ หรือนั้นเป็นไม้ประกับฝีมือของช่างท้องถิ่น ดังรูป

ไม้ประกับลายรดน้ำ
Mai Prakap. Gilded black lacquer.

ไม้ประกับแกะสลัก การรักและชาด
Patterned Mai Prakap. Red lacquer.

Solid palm leaves
คัมภีร์ใบลานฉบับลานดับ วัดยางทองวราราม บ้านยาง อ. บรบือ จ. มหาสารคาม

4. Maintaining the Structure of a Manuscript

To maintain and strengthen the structure of a manuscript, it will be bound by two pieces of hardwood technically called “Mai Prakap”. This is one of the elements that reflects the craftsmanship in a community ; they use various artistic methods such as gilded gold, gilded black lacquer, pearl inlay, glass gluing, wood carving, etc. These woods are from local craftsmen, and some are brought from Bangkok.

Patterned Mai Prakap. Gilded Gold lacquer with decorative glasses.
ไม้ประกับแกะลาย การรักปิดทอง ประดับกระจก

ไม้ประดับลวดรักดำ
Mai Prakap. Black lacquer.

ไม้ประดับประดับบุกแบบญี่ปุ่น
Mai Prakap. Japanese - style.

ไม้ประดับแกะสลักลวดรัก
Carved Mai Prakap. Black lacquer.

ไม้ประดับลวดรักเขียนลายทอง
Mai Prakap. Gilded Gold lacquer.

ไม้ประดับแกะสลัก
Carved Mai Prakap.

๕. การห่อคัมภีร์ใบลาน

การห่อคัมภีร์ใบลาน เป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งของวัฒนธรรม การสร้างคัมภีร์ใบลาน ในภาคอีสานพบผ้าห่อคัมภีร์ใบลานหลากหลาย ประเภท ทั้งที่เป็นผ้าที่เป็นของภาคอีสานและมาจากภาคกลางหรือ แหล่งอื่น ๆ โดยพิจารณาจากลักษณะ ลวดลาย เทคนิควิธี และความ สัมพันธ์ของสถาบันสงฆ์ที่มีต่อกัน ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานถือเป็นวัสดุที่อยู่ ภายนอกสุดของคัมภีร์ใบลาน ใช้ห่อเพื่อช่วยในการรักษาคัมภีร์ให้ปลอดภัย จากฝุ่นหรือมด แมลงกัดเจาะ เป็นงานหัตถศิลป์ที่อาศัยการทอ การปัก การถัก การเย็บ ตามความถนัดและตามวัฒนธรรมการทอของ แต่ละท้องถิ่น เป็นงานที่สตรีในชุมชนสร้างสรรค์ขึ้น วัสดุที่ใช้ห่อคัมภีร์ ส่วนใหญ่เป็นผ้าชนิดต่าง ๆ แต่ก็มีวัสดุประเภทหญ้า และไม้มาเกี่ยวข้อง พบในหลายชุมชน ผ้าห่อคัมภีร์ที่พบในภาคอีสานมีหลากหลาย เช่น ผ้าจีน ผ้ายกดอก ผ้าปักดิน ผ้าปักด้าย ผ้าแพรจีน ผ้าพิมพ์ลายอย่าง ผ้าเปียง ผ้าไสร่งไหม หญ้าหางหมาว้อ เป็นต้น รายละเอียดเกี่ยวกับ ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานนี้ จะเสนอในบทต่อ ๆ ไป ดังรูป

ไม้ประดับธรรมดา
Normal Mai Prakap.

ผ้าซิ่น (Pha Sin)

ผ้ามัด Khitted Fabrics

ผ้าเบี่ยง Sabai

5. Wrapping Palm - leaf Manuscripts

Wrapping palm - leaf manuscripts is considered one of the important parts of this culture. In the northeastern region, many different kinds of Pha Ho Kham Phi (wrapping fabrics) are found. Considering the patterns and techniques, these fabrics are both from the local Isan and from other parts of Thailand. The main purpose of these fabrics is to protect a manuscript from dust and insects. It is a handicraft that involves weaving, embroidering, knitting, and sewing depending on each locality. These fabrics are usually made by women in the community. Found in many regions, the materials used to wrap a manuscript are mostly different types of cloth ; grass - type materials are found, too. The Pha Ho Kham Phi in Isan are diverse ranging from Sarong (Pha sin), brocade, lace - embroidered, thread - embroidered, Chinese silk, printed, Sabai, silk Sarong, and Hang Mawo Grass.

Silk Sarong ผ้าโสร่งไหม

Lace - embroidered ผ้าปักดิน

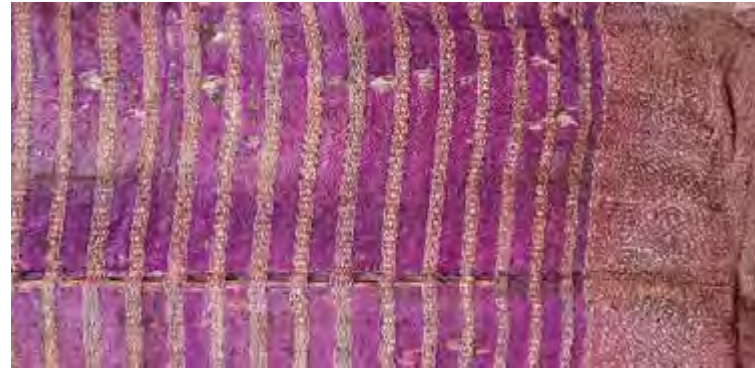

Thread - embroidered ผ้าปักด้าย

ผ้าพิมพ์ลายอย่าง Printed Fabrics

Brocade ผ้ายก

Pha poom in ikat techniques (Mat me)
ผ้าปูม

๖. การบอกชื่อเรื่อง (สลาก ไม้ปักบอกชื่อเรื่อง)

เมื่อห่อคัมภีร์โบราณด้วยผ้าและมัดด้วยเชือกแล้ว ด้านนอกจะมีป้ายบอกชื่อคัมภีร์ หรือชื่อเรื่อง เพื่อสะดวกต่อการนำไปใช้ ในภาคอีสานพบฉลากไม้ไผ่ เป็นส่วนใหญ่ รองลงมาเป็นไม้เนื้อแข็ง และมีฉลากงาในบางวัด โดยชื่อเรื่องจะใช้วิธีการตัวอักษรธรรม หรือตัวอักษรไทยน้อยลงบนผิวไม้ไผ่ ทาเขม่าและเช็ดด้วยน้ำมัน จะปรากฏข้อความที่จาร ส่วนปีที่ทำจากผ้า ใช้วิธีเขียนด้วยหมึกดำ ดังรูป

ปักไผ่ (สลากบอกชื่อเรื่อง) ทำจากไม้ไผ่
Bamboo labels

Hang Mawo Grass
หญ้าหางหมาว้อ

ป้ายจากผ้า Fabric label

๗. ตู้พระธรรม หีวพระธรรม

การจัดเก็บคัมภีร์ใบลานในวัดต่าง ๆ จะมีลักษณะคล้ายกัน คือ มีการสร้างตู้ และหีบในการเก็บรักษา ซึ่งเรียกว่า “ตู้พระธรรม” และ “หีบพระธรรม” มีลักษณะ รูปทรงและการตกแต่ง เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละภาค ในภาคอีสานนั้น มีทั้งการตกแต่งด้วยศิลปะลายรดน้ำ การปิดทอง การฉลุลายทอง การเขียนสี และสร้างตู้ไม้ธรรมดา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างของแต่ละวัด ซึ่งมีเงื่อนไขทั้งการเป็นพระอารามหลวง การเป็นวัดเก่าแก่ การเป็นสำนักเรียนปริยัติธรรม การอยู่ห่างไกลชุมชน และเป็นวัดขนาดเล็ก ทำให้ตู้พระธรรมและหีบพระธรรมมีลักษณะ รูปแบบ และเล็ก ทำให้ตู้พระธรรมและหีบพระธรรมมีลักษณะ รูปแบบ และ กรรมวิธีในการประดับตกแต่ง การสร้างลวดลายที่หลากหลายนั้น บางส่วนได้รับอิทธิพลจากภาคกลาง แต่อย่างไรก็ตามหลายส่วน ทั้งเทคนิคลวดลาย รูปแบบ และโครงสร้าง จะมีเอกลักษณ์ของภาคอีสานโดยเฉพาะ ดังรูป

6. Naming a Manuscript

After a palm - leaf manuscript was wrapped and tied, there is a label with the name of each manuscript. In the northeastern region, bamboo labels are commonly found, followed by hardwoods in some temples. A title will be engraved on bamboo surface using the Tham or Thai letters. The label will, then, be painted with soot and wiped with oil. The engraved title will finally appear. Black ink is used for labels made by fabrics.

Bamboo label
ป้ายไผ่ (สลักบอกชื่อเรื่อง
ทำจากไผ่ไผ่)

Wood label
ป้ายไม้จรง

Ivory label
ป้ายงา

7. Manuscript Chests and Cabinets

In many temples, palm - leaf manuscripts are usually stored in a chest or a cabinet - which are called “Too Phra Tham” or “Heeb Phra Tham” in Thai. The building of these chests and cabinets is also an extraordinary art ; Jataka tales and folk tales are painted, lacquered, embossed, and gilded onto the outer surface of the

ตู้พระธรรมแบบต่าง ๆ

storage. These techniques are uniquely different depending on each region and how or small the temples are.

Different Styles of Cabinets (Too Phra Tham)

Different Styles of Cabinets
(Too Phra Tham)

ตู้พระธรรมแบบต่าง ๆ

หีบพระธรรมแบบต่าง ๆ

Different Styles of Chests
(Heeb Phra Tham)

หีบพระธรรมแบบต่าง ๆ

Different Styles of Chests (Heeb Phra Tham)

๘. หอพระไตรปิฎก

หอพระไตรปิฎกเป็นอาคารที่สร้างขึ้นเปรียบเหมือนห้องสมุดสำหรับเก็บคัมภีร์ไบเบิล สมัยโบราณมักสร้างในน้ำ มีสะพานเชื่อม ทั้งนี้เพื่อป้องกันมด ปลวก ไม้ให้ไปกัดคัมภีร์ไบเบิลได้ ในภาคอีสานนั้น หอพระไตรปิฎกมีหลายลักษณะ ตามค่านิยมและวัฒนธรรมการก่อสร้างของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งวัฒนธรรมไทยลาว วัฒนธรรมไทยส่วย หรือกวย วัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย โดยสร้างด้วยไม้เป็นส่วนใหญ่ และพัฒนามาเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนก็มี หอพระไตรปิฎกในภาคอีสานมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมหลายรูปแบบ ทั้งแบบหลังคาซ้อนชั้น แบบหลังคาทรงมณฑปซ้อนชั้นยอดจตุรมุข แบบหลังคาชั้นเดียวหน้าจั่ว ธรรมดา หอพระไตรปิฎกมีความสำคัญต่อคัมภีร์ไบเบิลมาก ให้คุณค่าสำหรับผู้ศึกษาด้านสถาปัตยกรรมด้านศาสนาการเป็นอย่างดี ปัจจุบันไม่พบการสร้างหอพระไตรปิฎกนัก มีเพียงการบูรณะอาคารหลังเดิมให้คงอยู่ บางหลังได้รักษาขนบเดิมคือ นำคัมภีร์ไบเบิลของวัดมาเก็บรักษา เช่น วัดมหาธาตุ อ. เมือง จ. ยโสธร วัดไตรภูมิ บ้านผือ อ. ร้อยเอ็ด บางแห่งเหลือเพียงอาคารเท่านั้น ดังรูป

หอพระไตรปิฎก วัดไตรภูมิ บ้านผือ อ. จตุรพักตรพิมาน จ. ร้อยเอ็ด

หอพระไตรปิฎก วัดไตรภูมิ บ้านโคกสว่าง อ. พนมไพร จ. ร้อยเอ็ด

8. The Tripitaka Hall

The Tripitaka Hall is a building built as a library for storing palm - leaf manuscripts. In the past, the hall was usually built on water with a connecting bridge. This was to prevent ants and termites from eating the palm - leaf manuscripts. In Isan, there are many different styles of the Tripitaka Hall depending on local values and culture of each ethnic group : Thai, Laos, Suay or Kui, and Khmer. The Hall is mostly made of wood and later develops into a brick building. There are many architectural styles of the Hall : stacked roofs, stacked Mondop - shape with tetrahedron, or simple gable single - storey roofs.

The Tripitaka Hall, Cabinets, and Chests at Wat Maha That. Mueng, Yasothon.

หอพระไตรปิฎก ตู้พระธรรม ตู้พระธรรม วัดมหาธาตุ อ. เมือง จ. ยโสธร

The Palm - leaf Manuscript Shelf at Wat Maha That, Mueng, Yasothon. ชั้นวางคัมภีร์ใบลานภายในหอพระไตรปิฎก

ศิลปะการลงรักปิดทอง ห้องเก็บคัมภีร์ใบลาน ในหอพระไตรปิฎก วัดมหาธาตุ จ. ยโสธร

๙. กากะเยีย ขาเขีย หรือ ขาสะเยีย

เป็นสิ่งที่ใช้สำหรับวางใบลานเพื่ออ่าน ลักษณะเป็นไม้กลึง ๘ ชิ้นโยงด้วยเชือกหรือด้าย เวลาใช้จะกางออกเป็นสี่เหลี่ยม นำใบลานหรือสมุดไทยที่จะอ่านมาวางข้างบน มี ๒ รูปแบบ กากะเยีย แบบที่ ๑ พบว่ามีการใช้โดยทั่วไป ปรากฏทั้งภาคกลาง และภาคอีสาน (ดังรูป)

The Tripitaka Hall at Wat Thung Sri Mueng, Mueng, Ubon Ratchathani. หอพระไตรปิฎก วัดทุ่งศรีเมือง อ. เมือง จ. อุบลราชธานี

The Tripitaka Hall is very important for storing palm - leaf manuscripts and provides great value for those who study religious architecture. Nowadays, building a new hall is scarcely found ; only the restoration of the original building remains. Some of them are still used as a manuscript storage. Some are no longer used.

9. Kakayear, Kayear or Kasayear (Manuscript Stand)

A Kakayear is used for placing a manuscript for reading. It looks like 8 pieces of spool tumings connected by rope or thread. When used, unfold it into a square and put a manuscript or a book on top.

ทากะเขย แบบที่ ๑ Kakayear

พ่อใหญ่อ่านหนังสือโบราณที่วางบนทากะเขย (ภาพจากสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม)

๑๐. ตั้งหรือธรรมมาสน์

เมื่อพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาเป็นโอกาสสำคัญที่คัมภีร์โบราณ ได้รับการนำมาใช้ ทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล เมื่อพระสงฆ์แสดงพระธรรม จะนำโบราณผูกที่เตรียมไว้ ซึ่งเนื้อหาสอดคล้องกับโอกาสที่ได้รับนิมนต์ ห่อด้วยผ้าห่อคัมภีร์มาประกอบการแสดงธรรม ทำให้พบว่า ในแต่ละวัด มักมีผ้าห่อคัมภีร์หลายขนาด ทั้งสำหรับห่อหุ้มมาแสดงธรรม และสำหรับเก็บรักษาโบราณมัตใหญ่ เมื่อแสดงธรรมนั้น พระสงฆ์จะนั่งบนธรรมมาสน์ซึ่งจัดไว้โดยเฉพาะ มี ๒ ชนิดคือ ตั้งหรือธรรมมาสน์ทรงเตี้ย และธรรมมาสน์ทรงบุษบก ซึ่งชนิดหลังนี้พบในการเทศน์มหาชาติเป็นส่วนใหญ่ ตั้งหรือธรรมมาสน์นี้ เป็นงานพุทธศิลป์อีกกลุ่มหนึ่ง ที่สะท้อนวัฒนธรรมและฝีมือเชิงช่างในชุมชนที่มีความน่าสนใจมาก (ดังรูป)

Kakayear at Ubon Ratchathani National Museum

10. A Seat or Pulpit

In occasions like an auspicious, religious event when monks are giving a sermon, palm - leaf manuscripts are usually brought out of their storage and used. When the monks preach the Dhamma, they will bring the prepared manuscripts - which the content corresponds to the occasion invited - to accompany the sermon. It was found that the monks used various sizes of Pha Ho Kham Phi to cover the manuscripts. When giving a sermon, the monks usually sit on a seat or a pulpit. There are two types of a pulpit : a low pulpit and a throne pulpit. The latter is usually found mainly in the sermon of Thet Maha Chat. This seat or pulpit is another element of Buddhist arts which interestingly reflects the culture and craftsmanship of a local community.

ธรรมมาสน์ตั้งแบบต่าง ๆ

ตั้งโบราณ วัดกลาง
An antique seat at Wat Klang, Mueng, Ubon Ratchathani.

ตั้งวัดป่าโคม อ. เมือง จ. อุบลราชธานี
A seat at Wat Kha Kom, Mueng, Ubon Ratchathani.

พระสงฆ์ใช้ในลานสั้นและใบลานยาวประกอบการเทศน์มหาชาติที่วัดเสียบ อ. อุบลราชธานี
โดยนั่งบนธรรมมาสน์ตั้ง ศิลปะสมัยปัจจุบัน
A monk using a short and long palm - leaf manuscript for The Maha Chat and sitting on a more present - style seat at Wat Leab, Ubon Ratchathani.

Different Styles of Seat

Phra Thepvarajarn, the Head Monk of Ubon Ratchathani, giving a sermon on an antique seat at Wat Ban Nong Lai, Mueng, Ubon Ratchathani.

An antique seat at Wat Maha That, Mueng, Yasothon.

ธรรมมาสน์ทรงบุษบก

ธรรมมาสน์ทรงบุษบก
เครื่องไม้ฉลุ อ. กุดรัง
จ. มหาสารคาม
A stencil throne pulpit.
Kud Rang, Maha
Sarakhom.

ธรรมมาสน์ทรงบุษบกเครื่องไม้ฉลุ
วัดสระแก้ว อ. รั้วขนุน
จ. รั้วเอ็ด
A stencil throne pulpit at
Wat Sa Kaew, Thawachburi,
Roi Et.

ธรรมมาสน์ทรงบุษบก
เครื่องไม้ลงรักปิดทอง
วัดหนองเต่า อ. รั้วขนุน
จ. รั้วเอ็ด
A gold - gilded throne
pulpit at Wat Nong
Tao, Thawachburi,
Roi Et.

ธรรมมาสน์ทรงบุษบก
ก่ออิฐผสมเครื่องไม้ฉลุ
A mixed masonry and
stencil throne pulpit at Wat
Yang Kradao.
Donmoddaeng, Ubon
Ratchathani.

ธรรมาสน์ทรงบุษบกเครื่องไม้ลงรักปิดทอง วัดทักษิณาราม อ. นาเชือก จ. มหาสารคาม
A gold - gilded throne pulpit at Wat Thaksinaram. Na Chuek, Maha Sarakham.

ธรรมาสน์ทรงบุษบกเครื่องไม้ลงรักปิดทอง
วัดนาคำใหญ่ อ. เขื่องใน จ. อุบลราชธานี
A gold - gilded throne pulpit at Wat
Na Kham Yai. Khueang Nai, Ubon
Ratchathani.

ธรรมาสน์ทรงบุษบกเครื่องไม้ลงรักปิดทองและฉลุลาย
เขียนสี วัดดอกไม้ อ. สุวรรณภูมิ จ. ร้อยเอ็ด
A gold - gilded and colored - stencil
throne pulpit at Wat Dok Mai.
Suvarnabhumi, Roi Et.

Phrakru Ratchakorn
Sunthornwati at Wat Phra
That Chaiyaphum, Kaeng
Khro, Chaiyaphum,
preaching on the applied
- tetrahedron style
throne pulpit.

จะเห็นว่า การสร้างคัมภีร์ใบลาน จะขาดองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้เลย ต่างเกี่ยวพันและมีความ สำคัญต่อกัน ทุกคนสามารถทำบุญด้วยการสร้างหรือบริจาคสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ใบลานก็จะได้บุญและเกิดอานิสงส์ทั้งสิ้น ดังข้อความที่ปรากฏในหนังสือฉลอง ซึ่งแสดงอานิสงส์ของการสร้างหรือถวายสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมใบลานที่กล่าวมาข้างต้น แท้ที่จริงแล้ว เป็นการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนให้ร่วมสร้าง คัดลอก รักษาและสืบทอดคำสอนของพระพุทธเจ้าคือ พระไตรปิฎกที่จารลงในใบลาน ให้มีการศึกษาและนำไปใช้เป็นหลักในการดำรงชีวิตให้ผาสุกนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อกาลเวลาผ่านไป ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้เกิดโรงพิมพ์ขึ้น มีการสร้างตัวอักษรทองถิ่นและนำมาพิมพ์ลงบนใบลาน โดยมักจะเลือกเนื้อหาที่สั้นกะทัดรัด เหมาะในการใช้เทศน์มาพิมพ์ ในขณะเดียวกัน ก็มีการสร้างผ้าห่อคัมภีร์ขนาดเล็กพอเหมาะกับใบลาน ๑ ผูก มาจำหน่าย จากที่มีผู้ศรัทธาจ้างผู้มีความสามารถในการจารใบลานและนำมาถวายวัดในโอกาสต่าง ๆ แต่เดิม พัฒนามาเป็นการซื้อจากร้านสังฆภัณฑ์ และนำมาถวายวัดโอกาสต่าง ๆ วัฒนธรรมการจารใบลานเริ่มลดน้อยลง จนกระทั่งหายไปหลายชุมชน

การถวายคัมภีร์ใบลานและผ้าห่อคัมภีร์ใบ วัฒนธรรมอีสาน

การถวายผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน มีมาควบคู่กับวัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ใบลาน โดยวัดเป็นศูนย์กลางร่วมกับทายกทายิกาในชุมชน ได้สร้างคัมภีร์ใบลานและผ้าห่อคัมภีร์ขึ้น ดังปรากฏหลักฐานการเขียนตัวอักษรธรรมอีสานลงบนด้านหลังผ้าห่อคัมภีร์ โดยพระสงฆ์ผู้สามารถอ่าน เขียนตัวอักษรธรรมเป็นผู้เขียน เนื้อหาได้แสดงความปรารถนา และแสดงข้อธรรมในพระพุทธศาสนา ดังได้ยกตัวอย่างมาข้างต้น บางผืนเขียนภาษาไทย บางผืนปักเดินเส้นด้วยด้าย ข้อความที่ปรากฏส่วนใหญ่ จะระบุชื่อผู้สร้าง คือผู้ที่ออกเงินให้ทำ ระบุปีที่ทำ บางผืนมีรายละเอียดค่อนข้างมากคือ ได้ระบุชื่อผู้สร้าง ผู้ทำผ้าห่อคัมภีร์ ปีที่ทำและเจตนาที่ถวายผ้าห่อคัมภีร์ ดังตัวอย่างข้างล่าง ซึ่งขอรักษาการสะกดการันต์ตามที่ปรากฏบนผืนผ้า ดังนี้

It can be said that any of these elements cannot be missed or ignored in the making of palm - leaf manuscripts. Each element is related and important to one another. Everyone can make merit by creating or offering any of these elements. As mentioned in the earlier excerpt, it is an invitation for Buddhists to join in creating, copying, preserving, and inheriting the teachings of the Buddha.

As a matter of fact, technological advancement has created a printing house. Local letters and scripts are created and printed on palm leaves. The content is usually short and compact suitable for use in sermons. As a result, the handmade inscription - or Kan Chan - on palm leaves has begun to decline until it disappeared in many communities.

The Consecration of Palm - leaf Manuscripts and Pha Ho Kham Phi in Isan's Culture

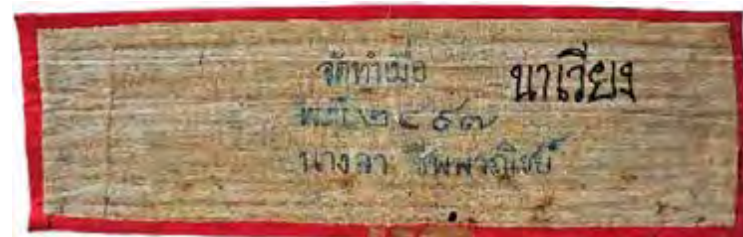
In Isan, the consecration of Pha Ho Kham Phi often comes with the culture of making palm - leaf manuscripts. These acts of making the manuscripts and the wrapping fabrics are practiced by local people and local temples. This is evident in the back of most Pha Ho Kham Phi where wishes and Dhamma teachings are written using the Tham Isan letters. Some are written in Thai, and some are embroidered. Most of the texts that appear specify the name of the creator, its sponsor, and the year of making. A more detailed piece often includes wishes and intention of its creator.

ลายขีดแทรกตัวอักษร ความว่า
 “บางจันบ้านหนองหวักมได้พร้อมญาติพี่น้องมีสักธาสร้างผ้าห่อคัมภีร์ไว้กับพระพุทธรศาสนาขอ
 ให้พ้นจากสงสารขอให้ถึงพระนิพานเป็นที่แล้วก็ข้าเอน”
 (วัดรัตนมาติย์ บ้านหวักม อ. พยุหะภูมิพิสัย จ. มหาสารคาม)

Khit – patterned fabric with texts
 “Ms Chan of Ban Nong Hua with all relatives We made this fabric with faith in Buddhism May we reach Nirvana”

ผ้าสอดสลับเส้นฝ้ายหลากสีกับไม้ไผ่ เขียนข้อความว่า
 “จัดทำเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ นางลา ชีพพานิชย์”
 Interlaced cotton fabric with messages “Made in 1964.
 Ms La Cheepphanit” Wat Pho Sri Nawieng, Dan Sai, Loei.
 วัดโพธิ์ศรีนาเวียง อ. ด่านซ้าย จ. เลย

ผ้าฝ้ายปักด้าย ความว่า
 “.. (ชำรุด)..ได้สร้างคัมภีร์ไว้ในพระศาสนา เมื่อวันที่.. (ชำรุด)” thread – embroidered
 cotton “...made the manuscript for Buddhism at... (lost)”
 วัดทุ่งศรีวิไล อ. เขื่องใน จ. อุบลราชธานี

Lace – embroidered velvet fabric (front)

ผ้าสอดสลับเส้นฝ้ายหลากสีกับไม้ไผ่ ปักเดินเส้นตัวอักษรความว่า
 “ของบ้านหนองผือ สร้าง พ.ศ. ๒๔๙๖”
 Interlaced cotton fabric and bamboo. Embroidered text
 “of Ban Nong Phue. Made in 1953”

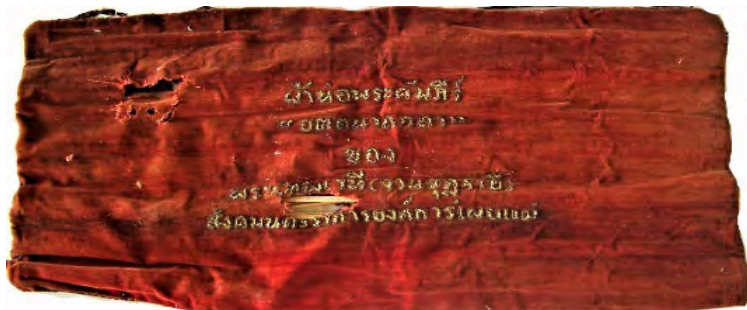
Text (back) “Mr Kimjew Kasemsap Mrs Noi Kasemsap Made in 1933”

วัดบ้านหนองผือ อ. ด่านซ้าย จ. เลย

โอกาสในการถวาย

การถวายผ้าห่อคัมภีร์โบราณในภาคอีสานนั้น มักถวายในกองบุญต่าง ๆ เช่น บุญกฐิน บุญบวช บุญอุทิศส่วนกุศลถึงญาติพี่น้องผู้วายชนม์ ซึ่งเรียกว่า “บุญอุฎฐะ” และไม่จำกัดโอกาส แล้วแต่ผู้ศรัทธาจะนำมาถวาย ซึ่งนอกจากจะมีผู้ศรัทธาในชุมชนนำมาถวายแล้ว ยังมีผ้าห่อคัมภีร์ที่สร้างจากองค์กรปกครองคณะสงฆ์จากส่วน กลางคือ กรุงเทพมหานคร โดยมีสมเด็จพระสังฆราช หรือ สังฆนายก จัดสร้างและเผยแพร่ไปวัดวาอารามทุกภูมิภาคในโอกาสสำคัญต่าง ๆ ผ้าห่อคัมภีร์กลุ่มนี้พบอยู่หลายวัด มักเป็นผ้าท่วนกำมะหยี่ปักตัวอักษรโดยใช้ด้าย ระบุชื่อผู้สร้างคือ สมเด็จพระสังฆราชในช่วงนั้น ๆ ภายหลังเข้าใจว่า ทางกรุงเทพมหานครคงมีกลุ่มผู้รับจ้างทำเป็นจำนวนมาก และนิยมปักรูปสัตว์ตามปັນักษัตร พุทธศาสนิกชนได้ซื้อจากร้านสังฆภัณฑ์มาถวายพร้อมกองบุญต่าง ๆ

จึงกล่าวได้ว่า ผ้าห่อคัมภีร์ในภาคอีสาน มีทั้งผ้าที่ทางวัดได้รับมาจากองค์การเผยแพร่ตามนโยบายของสังฆมนตรี กรุงเทพมหานคร และเป็นผ้าที่สร้างขึ้น หรือมีอยู่ในชุมชนและนำมาถวาย ในงานบุญ เช่น งานกฐิน ดังรูป

ผ้าห่อคัมภีร์ “อรรถนาคกถา” ของพระเทพเวที (จวน อุฏฐายี) สังฆมนตรีว่าการองค์การเผยแผ่
“Attanathakaga” of Phra Thep Vethi (Juan Utthayi), the Council Minister.

งานกฐินแม่สิน ศรีสมบุญ
Mother Sin Srisomboon's Kathin ceremony

Offering Occasions

A consecration is typically offered in various merit events such as Kathin (a ceremony of presenting yellow robes to the Buddhist monks), an ordination ceremony (a ceremony of a male Buddhist entering monkhood), or a memorial event of deceased relatives. However, practically, an offering can be done at any time if a person feels like so. Pha Ho Kham Phi can be variedly made ; from local Buddhist people or from a Sangha governing body like “The Sangha Supreme Council of Thailand” in Bangkok. The Buddhist Supreme Patriarch would order the making of Pha Ho Kham Phi and distribute them to regional temples on a special religious occasion. The Pha Ho Kham Phi made by the governing body are mostly made of velvet sateen with lace - embroidered letters indicating the name of a current Supreme Patriarch. In Bangkok, these fabrics are also popularly embroidered in Chinese zodiac animal figures and are easy to buy from a Buddhist alms shop.

Pha Ho Kham Phi. Wat Jommanee. Dan Sai, Loei. Offered for the Kathin Ceremony 1956. (Front)

จุดประสงค์ของการถวายผ้าห่อคัมภีร์ในภาคอีสาน

จุดประสงค์ในการถวายผ้าห่อคัมภีร์ของชาวอีสาน มักจะกล่าวโดยรวมว่า เพื่อทำบุญ อานิสงส์จากการทำบุญจะทำให้ได้ขึ้นสวรรค์ มีความสุขในภพหน้า แต่หากพิจารณาจากข้อความที่ปรากฏบนผ้าห่อคัมภีร์ ซึ่งปักด้วยเส้นด้ายก็ตี ขีด หรือเขียนด้วยปากกาที่ดี บางแห่งก็สลักเป็นข้อความบนกล่องเก็บคัมภีร์โบราณ จะเห็นจุดประสงค์เฉพาะของผู้ถวายพอสมควร ส่วนใหญ่จะพบในกลุ่มผ้าห่อคัมภีร์ที่จัดทำขึ้นโดยเฉพาะ มีขนาดพอเหมาะสำหรับการห่อคัมภีร์ พบที่วัด ในเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นข้อความที่ประพันธ์ขึ้นโดยใช้ร้อยหรือฮ้าย หรือกลอนร้อย ซึ่งผู้รู้ในชุมชนคงแต่งขึ้น และบรรจุชื่อผู้สร้างคัมภีร์ลงไป พร้อมกับบระบุดความปรารถนาในการทำบุญ โดยจัดทำผ้าห่อคัมภีร์ในลักษณะและขนาดเดียวกันมาถวาย แร่งบันดาลใจและจุดประสงค์ในการสร้าง จะเป็นการสืบทอดความเชื่อเรื่องอานิสงส์ในการถวาย ที่บอกกล่าวต่อ ๆ กันมาในครอบครัว และชุมชน โดยเขียนไว้ที่ด้านหลังผ้า ส่วนผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่เป็นเครื่องนุ่งห่ม จะถวายทั้งผืนไม่มีตัวอักษรปรากฏ แต่เป็นการทำบุญกับพุทธศาสนา เช่น เดียวกัน เจตนาในการถวาย ๕ ประการ ดังนี้

๑. เป็นการทำบุญเพื่อให้เกิดอานิสงส์กับผู้ถวาย ทั้งปัจจุบันและอนาคต ดังข้อความที่ปรากฏหลังผ้าห่อคัมภีร์ พบมากที่วัดศรีสะอาด บ้านนามแห่ง อ. ด่านซ้าย จ. เลย

ผ้าห่อคัมภีร์วัดศรีสะอาด บ้านนามแห่ง อ. ด่านซ้าย จ. เลย ข้อความที่ปรากฏมีดังนี้
" ลากู ลากู ผู้ที่ได้สร้างคำให้เป็นที่
กาน ขอให้ได้บุญสมพาทแก่กล้า ขอ
ให้ได้ถึงชั้นฟ้าแลมีรพาท ขอให้ผู้เข้า
ได้ควยเขบชั้นอาบคำแลแผ่นแก้ว ผู้
เข้าได้สร้างแล้วอย่าให้หลงกอนบุญ
ขอให้ก้องงามแหวแค้นแค้นแพน แล
คิ้วทอง นังล้องคล้องหน้าบัวไข ตา
เสียวโหลคิ้วคาคล้อง คิ้วทอง
กวยตา ขอให้นิ้วมือช่วยเสมอตั้ง
เทียบสังข์ ขอให้เรากังงามดังอันทร
ลง แด็บ แยม ๆ ปากเสียงหวาน
ขอให้ได้บุญยะสมพาท ผู้เข้าได้สร้าง
ก็เข้าเทอณ นางคบบา ได้สร้าง
คัมภีร์ ให้เป็นกาน"

ผ้าห่อคัมภีร์วัดจอมมณี อ. ด่านซ้าย จ. เลย ถวายในงานบุญกฐิน พ.ศ. ๒๕๕๙ ด้านหลัง (Back)

A Purpose of the Consecration of Pha Ho Kham Phi in Isan

The purpose of offering Pha Ho Kham Phi in Isan is generally to make merit that will lead to heaven after death and happiness in the next life. Nevertheless, if looked closely at texts appeared on a fabric (either embroidered by thread, written by a pen, or engraved), the purpose of an offeror is quite specific. The texts appeared are composed as chanting poems by local authors and include names of the makers, together their wishes. In doing so, the culture and beliefs will be inherited and told to families and to communities. There are five main purposes of the consecration :

1. To make merit hoping for good fortune in the present and future as shown on the pictures :

The back of Pha Ho Kham Phi at Wat Sri Sa - ard. Ban Nam Thaeng, Dan Sai, Loei.

๒. เพื่อเป็นการอุทิศบุญกุศลให้เกิดแก่ญาติ พี่น้องที่วายชนม์ โดยระบุชื่อชัดเจน ดังตัวอย่าง ข้อความที่ปรากฏบนกล่องไม้ ซึ่งเป็นวัสดุอีกประเภทหนึ่งในการรักษาคัมภีร์ใบลาน ดังนี้

กล่องไม้เก็บคัมภีร์ใบลาน ข้อความที่ปรากฏมีดังนี้
 “ข้าพเจ้านายอ่อนได้สร้างหนังสือบฏสมโพธิไปหาขายสอน ผู้มรณะภาพไปสู่ปรโลกย์ ขอกุศลส่วนนี้จงตามไปทุกชาติ”

๓. เพื่อมีส่วนร่วมในการสร้างคัมภีร์ใบลานไว้ในพระพุทธศาสนาและเป็นการบูชาคุณพระพุทธ พระธรรมและพระสังฆคุณ อันเป็นที่พึ่งของพุทธศาสนิกชน ตัวอย่างข้อความ ที่ปรากฏอยู่ด้านหลังผ้าห่อคัมภีร์ ดังนี้

ผ้าห่อคัมภีร์วัดศรีสะอาด บ้านหมอนแท่ง อ. ด่านซ้าย จ. เลย

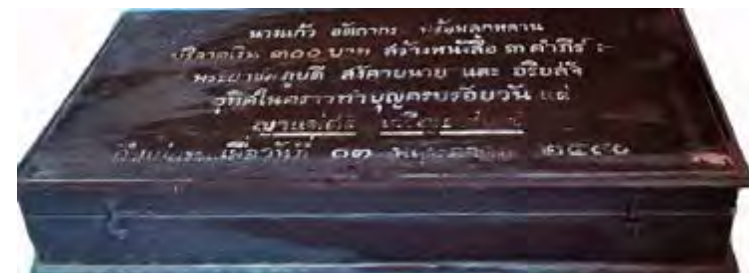
“Sadhu Sadhu. The one who has created the alms. May you get merit. May you reach the heaven and nirvana. May I raise my arms up for a pile of fortune. May I appear beautiful both face and body. Like Indra's painting. May I speak sweet voice. As I, Mrs Komba, has created alms.”

Pha Ho Kham Phi at Wat Sri Sa - ard. Ban Nam Thaeng, Dan Sai, Loei.
 “Mrs Hom Sriphumsawat with all my relatives Has made and donated the alms. Sadhu Sadhu. For eternal happiness to come.”

2. To consign merit to a deceased relative as shown left :

Wood box that preserved plam leaves manuscript

“Mrs keaw Autthakorn with her family donated 300 bath to made 3 palm leaves manuscript for Mrs Sri Carean Ratchadet ceremony in 100 days she passed away.”

“พุทธโธเมนาโถ ธัมโมเมนาโถ สังโฆเมนาโถ นโมน้อมนัมมัสการ
 น้อมไหว้คุณพระยกลีเกล้า ซูลีไหว้อยู่สู่ยาม นามกรข้อยชื่อ
 ว่านางคำมุล สามีโกพ่าพ้อม ข้อยก็มีใจอ่อนน้อมโมทนานำ
 เพ็น ข้อยก็ทำเพียรสร้างคัมภีร์สนแล้ว พกห่อหุ้มพระพุทเจ้า.
 โลกถือ ข้อยก็ปงจิตร น้อมใจปงตั้งตํ คีล 5 ตั้งหูข้างฮ้อธำ อักขร
 แก้ว 32 โตตั้งแต่ง ฮอมใส่...แล้วขันธ 5 ฮีบโฮม หัทธนังได้
 เป็นพระยาตุ้มไพร่ จักขุทั้งโสติวิญญูณเป็นสิดขันเสนาเถ้า...
 อังคู้ให้ต่างตน ไซ่ช่วง ชิวหาจ มักเป็นสิดขัน พ้อคร้วแก้ว
 แต่งถวาย อันตคุณณมัยนโพชนของใหม่...”

(ต่อด้วยอักขรธรรม เนื้อหาเหมือนกับตัวอักษรไทย)

๔. เป็นการสืบพระศาสนาให้ยาวนานถึง 5000 ปี

การถวายผ้าห่อคัมภีร์โบราณนั้น ชาวพุทธเชื่อว่า แม้จะไม่ได้
 สืบทอดพระพุทธศาสนาโดยการบวชเรียน แต่สามารถทำนุบำรุงได้
 หลายทาง เพื่อให้คำสอนของพระพุทธเจ้าได้รับการ ศึกษาและสืบทอด
 ไปยังพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนให้ยาวนานตราบที่ยังมีการศึกษารุ่น
 ต่อรุ่น การถวายผ้าห่อคัมภีร์ก็เป็นส่วนหนึ่ง ดังนั้นจึงขอนำคำถวาย
 ผ้าห่อคัมภีร์โบราณ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ ดังนี้

คำถวายผ้าห่อคัมภีร์

ในการถวายผ้าห่อคัมภีร์โบราณ มีคำกล่าวเป็นภาษาบาลีและ
 คำแปล ดังนี้

ยัคเข ภันเต / สังโฆ ชานาตุ / อิมานิ มะยัง ภันเต / โปตถะ
 กะวัตถานิ / สะปะริวารานิ / นิยามาเทมะ / โปตถะกะรักขะนัตถะ
 ถายะ / อะยัง / โปตถะกะวัตถานัง / ทานัสสะ / อานิสังโส
 / สังวัตตะตุ / อัมหากัญเจะ / มาตาปีตุ / อาทีนัญเจะ / ญา
 ตะกานัง / ทีฆะรัตตัง / หิตายะ / สุขายะ / ข้าแต่พระสงฆ์ผู้
 เจริญ / ขอพระสงฆ์จงรับทราบ / ข้าพเจ้าทั้งหลาย / ขอมอบ
 ถวาย / ซึ่งผ้าห่อคัมภีร์ / พร้อมทั้งของบริวารทั้งหลาย
 เหล่านี้ / เพื่อประโยชน์แก่การรักษาคัมภีร์ / ขออานิสงส์ /
 แห่งการถวาย / ผ้าห่อคัมภีร์นี้ / จงเป็นไป / เพื่อประโยชน์

3. To participate in the creation of palm - leaf manuscripts and to worship the Buddha, Dhamma, and Sangha : the three pillars for all Buddhists.

Pha Ho Kham Phi at Wat Sri Sa - ard. Ban Nam
 Thaeng, Dan Sai, Loei.

Wat Nong Bua Daeng, Ban Nong Bua Daeng, Na Chuaek, Maha Sarakham

“ (Chanting) My name is Mrs Kammul. I have good
 faith. I have made this book for the world - renowned
 Buddha. I have a humble heart and mind.

I set up my mind to set up the 5 and the 8 precepts.

Write 32 letters and making 5 aggregates.

(Continuing with the Tham letters, same content)”

“Kruba Jim, Phra Khru Khampha ... made this
 manuscript for the Buddha. Mae Ok Dha, the
 maker. Kru Kam Lunn...Manuscript...”

/ เพื่อความสุข / แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย / และแก่ญาติทั้งหลาย
/ มีมารดาบิดา เป็นต้น / ตลอดกาลนาน เทอญ

(นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย ป.ธ.๙
อดีตผู้อำนวยการกองอนุศาสนาจารย์
กรมยุทธศึกษาทหารเรือ)

๕. เพื่อประโยชน์สุขของผู้สร้างคัมภีร์ โดยขอให้ผู้มีพลังใจในการปฏิบัติธรรม รักษาศีล มีความสุขกาย สุขใจ การได้สร้างคัมภีร์ใบลานนั้น ก็เพื่อให้ธรรมะแห่งพระพุทธองค์ได้เผยแพร่ไปให้โลกกว้างไกล ขอผลจากการรักษาศีล ทำบุญให้ทาน เมื่อสิ้นชีวิตไปขอให้ได้ขึ้นสวรรค์ พบพระศรีอาริยมตไตร และขอให้ไปสู่นิพพาน ดังข้อความที่ปรากฏหลังผ้าห่อคัมภีร์ วัดศรีสะอาด บ้านหนามแท่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เขียนด้วยตัวอักษรธรรม นายเกต เป็นผู้แต่งเป็นกลอนร้อยแบบอีสานและเขียนตัวธรรม เนื้อหาประมวลจดมุ่งหมายในการสร้างคัมภีร์ใบลานในทัศนะของชาวบ้านไว้อย่างสมบูรณ์ ทำให้มองเห็นความเชื่อ ความศรัทธาของชาวบ้านที่สืบทอดกันมา จึงขอยกข้อความมาทั้งหมด ดังนี้

“นะโมพุทธายะ นะโมน้อมนมัสการน้อมไหว้ คุณพระยกใส่เกล้าซุสึ ไหว้อยู่ชู่ยาม นามกรข่อยเฮียกชื่อว่านายเกตกับนางคำฟอง ข่อยก็มีใจอ่อนน้อมโมทนานำเพ็น จึงได้ทำการสร้างคัมภีร์ทานทอด พกฮ่อธรรมพระพุทธเจ้าตนล้ำโลกถือ ข่อยก็ปลงจิตตั้งใจประสงค์ตั้งต่อ ศีล ๕ ศีล ๘ ตั้งหอห้ำฮ่อธรรมอักษรแก้ว ๓๒ โตตั้งแต่ง ฮ่อมให้เป็นฮูปแล้วขันธ ๕ ฮีบฮม หัตถนังได้เป็นพระยาตุ้มไพร่ จักขุทั้งโสตทิญาณเป็นศิษย์ชั้นเสนาแก้วแก่น อังคให้ตางตนใช้ช่วง ทำมจักมักเป็นศิษย์ชั้นก็ควักแก้แต่งถวาย อันตะคุณณังเมี้ยนโกชนังของใหม่ อันตั้งฮองฮีบเมี้ยนอาหารเนาเหม็น ทวาร ๔ ไว้ เป็นปักตูขนออกปัสวาสให้พาเจ้าดุงเดิน โลหิตเลี้ยงมังสังบให้เนา ตะโจ กกฮ่อหุ้มเวียงแก้วแวดระวัง บให้หม..คำเข้าชวนไปทางอยาก...อดอ่อนน้อมใจตั้งแต่งทาน ฮุงคำเข้าทานทอดโกชนัง ประสงค์เอานีรพานใส่ใจเพียรสร้าง อันวายศยอดแก้วนางนาฏธรรณีขอมาเป็นพยานจื่อจำเฮียมไว้ ยามใดข้าหากจืดเมี้ยนมรณาลดชั่วไปนั้น ขอให้ซื่อฮ้างนำวเมื่อฟ้าสู่สวรรค์แต่ท่อน อัน ๑ ขอ

4. To inherit the religion for 5000 years

Buddhists believe that there are many ways to maintain and inherit Buddhism. Consecrating Pha Ho Kham Phi is one of the approaches.

Consecrating Chant (in Pali with translation)

“Yakke Pante / Sangko Chanatu / Imani Mayang Pante / Potthakawattani / Sapariwarani / Niyatema / Potthakarakchanattaya / Ayang / Pottha / Kawatthanang / Tanassa / Anisangso / Sangwattatu / Amhakanjewa / Matapitu / Atinanja / Yatakanang / Thikarattang / Hitaya / Sukaya / Atinanja / Yatakanang / Thikarattang / Hitaya / Sukaya / Venerable Sangha / May the Sangha be informed / We / Shall offer / Pha Ho Kham Phi / With all these retinues / For the use of preserving the manuscript / May the blessing / of offering / this Pha Ho Kham Phi / be going / for the benefit / for happinessTo us / and to our relatives / Mother and father, etc. / Forever and ever. /

(Captain Thongyoi Sangsingchai, former Director of the Chaplaincy Division Department of Naval Studies)

5. For the good fate of the makers.

To have the strength to practice Dhamma, to maintain the precepts, and to be physically and mentally happy. The making of palm - leaf manuscripts is to spread the world about the Buddha. To die peacefully and meet Phra Sri Ariyamattri in heaven. To the Nirvana. The message below appears in the back of a Pha Hom Kam Phi at Wat Sri Sa - ard, Ban Nam Thaeng, Dan Sai, Loei. It is written in Tham letters by Mr Kade, an Isan poet. The content

แก่บุญไปชูค้ำทั้งปีตามาตาแลบุตรพร้อมพรา ฝูงหมู่ญาติเมี้ยน
เขาตายไปก่อนนั้นขอให้บุญชูถึงสู่สวรรคเมืองฟ้าแต่ทอน ข้า
นี้ไปไชโยโสเชื้อเนรคุณชาติชั่ว ศีล ๕ ศีล ๘ ยังอยู่ค้ำเทียมเนื้อ
อยู่สู้อยาม นบไหว้วทุกคำวันคืน ขอให้บารมีหนุนมุงเมืองเมื่อ
หน้า อัน ๑ ข้าขอเว้นหว่างฮ้ายภยสรวอยศาสนาหมด ขอให้
ข้าได้พ้นอบายทั้ง ๔ トラบใดไกล้อาริยะเมตไตรยเจ้าลงมาตัด
โลก ขอให้ได้ลงมาพราพร้อมพุทธเจ้าอย่าคลากก็ข้าเทอญ
นายเกิดกับนางคำฟองเป็นคนสร้างโตอักษรทานทอด อดเมื่อย
ค้ำนเพียรสร้างชีวิตเขียน กับทั้งบุตตีพร้อมสามิโกพร้อมพรา
ขอให้อินทร์อยู่ฟ้าลงมาผายโผด นำหอบอุ้มเมื่อฟ้าสู่สวรรค
แต่ทอน ขอให้เตชะผละโกศลอันผู้ข้าได้สร้างคัมภีร์พกฮ่อ
ธรรมพระพุทธเจ้าไว้กับศาสนานี้ค้ำชู ขอให้ผู้ข้าได้เกิดสุข ๓
ประการ เข้าสู่ Nirvan พร้อมพระเจ้าอาริยะเมตไตรยองค์
จักมา ภายหน้านี้อย่าคลาดอย่าคลากก็ข้าเทอญ

นิพานะ ปัจจะโยโหตุ นิพานังปารมะมังสุขัง อนิจจัง
เที่ยงแท้สะแล นายเกิดเป็นผู้แต่มีริจนาเขียนชีวิต ขอให้บุญชู
ค้ำถึงยอดนिरพานก็ข้าเทอญ อรโหโตโหติ นิพานะ ปัจจะโย
โหตุ นิพานังปารมะมังสุขัง

(ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ และณัฐพงศ์ มั่นคง : ปวีรบรรต)

complies the purpose of making a manuscript from the villagers' point of view. It reflects the faith of the villagers that has been passed down from generation to generation.

“Namo Putthaya, to worship the monks I put on the dust and pay homage to him at all times.
My name is Mr. Ket and Mrs Khamfong. I have a humble heart I, therefore, creating a manuscript to spread out
the Buddha’s teachings.
I, therefore, creating a manuscript to spread out the Buddha’s teachings.
I set up my mind to set up the 5 the 8 precepts. I write 32 letters, making it 5 aggregates.
May the senses be in good use.
Dhamma Chakra is often a disciple, so please offer the blessings.
For fresh and nutrient foods.
What in the anus be got out. Urinate well.
Blood flow does not get rot.
Be mindful. Not to face hardships.
Be humble and willing to offer.
Wishes of Nirvana and strive to create and live an ambitious life.”

(Narongsak Rawarin and Nattaphong Mankong translated)

สภาพของคัมภีร์ใบลานภาคอีสานในปัจจุบัน

ปัจจุบันคัมภีร์ใบลานที่พระสงฆ์ใช้ในการเรียนรู้พระไตรปิฎก และสาระความรู้อื่น ๆ แบบในอดีตได้หมดไป เนื่องจากได้เรียนรู้ผ่านเอกสารที่พิมพ์เป็นหนังสือและเป็นอักษรไทยปัจจุบัน ทำให้คัมภีร์ใบลานไม่ได้นำมาใช้ในวัดวาอารามเท่าที่ควร แม้มีการเรียนบ้างก็มักเป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่มีความสามารถในการอ่านตัวอักษรธรรม อักษรขอม อักษรไทยน้อยเพียงบางรูปเท่านั้น แม้ว่าบางวัดหรือโรงเรียนพระปริยัติธรรม มหาวิทยาลัยสงฆ์บางแห่งได้สืบทอดการอ่านอักษรโบราณโดยเปิดเรียนเป็นรายวิชา ก็ยังทำได้ไม่เต็มทีนัก เพราะพระอาจารย์ที่สามารถอ่านได้ สอนได้มีจำนวนจำกัด ในวัดต่าง ๆ ที่มีตู้พระธรรม หีบพระธรรม และผ้าห่อคัมภีร์ ใบลานหลายวัด และไม่ได้เก็บรักษาให้เป็นระเบียบ หรือรู้คุณค่านัก เพราะไม่ได้ใช้เรียนรู้ หรือนำมาใช้เทศน์ แต่หลายวัดและเก็บไว้ในห้องอย่างดี โดยถือว่าคัมภีร์ใบลานเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่ให้ฆราวาสแตะต้อง แต่ก็ไม่เคยเปิดตู้หรือหีบพระธรรม มีผลให้คัมภีร์ใบลานอยู่ในลักษณะเก่าเก็บ ชำรุดด้วยกาลเวลา ผ้าห่อคัมภีร์ขาด เปื่อยยุ่ย หลายวัดก็นำใบลานมาบดทำมวลสารในการสร้างพระเครื่อง เพราะถือว่า ใบลานได้จารธรรมะของพระพุทธเจ้า ย่อมมีพุทธคุณมาก อย่างไรก็ตาม ในระยะหลัง เมื่อมีการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษา ทั้งสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม มีหลักสูตรรายวิชาเกี่ยวกับเรื่องของท้องถิ่น เช่น วรรณกรรมท้องถิ่น ภาษาถิ่น ภาษาและตัวอักษรไทย คติชนวิทยาในบางสถานศึกษา ก็มีส่วนทำให้เกิดการเรียนรู้ในวัดวาอาราม ในชุมชน และมีส่วนกระตุ้นให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านอื่น ๆ ตามมา รวมทั้งเรื่องคัมภีร์ใบลานด้วย

ในระยะ ๑๗ ปีที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้สำรวจคัมภีร์ใบลานตามวัดต่าง ๆ ในภาคอีสานหลายจังหวัดในโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นต้น มา ถึงปัจจุบัน ปี พ.ศ. ๒๕๖๔ ในระหว่างการทำงานของคณะสำรวจนั้น ได้พบเห็นคัมภีร์ใบลานรวมทั้งสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมใบลานในวัดต่าง ๆ จำนวนมาก เฉพาะอย่างยิ่งผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน ซึ่งเป็นจุดประสงค์หลักของหนังสือเล่มนี้ โดยพบว่า ผ้าห่อคัมภีร์แต่ละวัดมีความหลากหลายในของลักษณะผืนผ้า ลวดลายที่ปรากฏ เทคนิคการทอ และการนำมาใช้ห่อ มีทั้งลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน แต่ก็สามารถมองเห็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ได้

The Present Condition of Palm - leaf Manuscripts in the Isan Region

Presently, the palm - leaf manuscripts used for studying the Tripitaka and other knowledge have been disappeared. Because of the printing culture, the palm - leaf manuscripts have not been used in temples as before. Though there are some uses, they are only read by a few senior monks who are still able to read the Tham, Khmer, and Thai Noi letters. Although some temples, Buddhist schools and universities have inherited the reading of ancient scripts, it is still not fully practical as there are a limited number of instructors who are able to do so. Many temples do not take care and keep the manuscripts in a good condition as there is no use of them. Some temples keep the manuscripts too well ; they consider the manuscripts sacred and not to be touched by common people. They never open the cabinets and chests, then resulting in the old - manner, damaged manuscripts, and the torn, bloated Pha Ho Kham Phi. Many temples grind the palm leaves to create Buddhist amulets as the leaves are considered sacred. However, in recent years, the Ministry of Education and the Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation has provided courses on local matters such as local literature, dialect, language and letters, and folklore in some educational institutes.

In the past 17 years, the Northeastern Palm - leaf Manuscripts Conservation Project, Mahasarakham University has surveyed palm - leaf manuscripts at various temples in the northeastern provinces since 2003. During the work of the survey team, we have seen a lot of palm - leaf manuscripts and objects related to the palm - leaf culture. Investigating on the Pha Ho Kham Phi, as one of the objects of this project, is the main purpose of this book. We have found that that Pha Hom Kam Phi are truly

พื้นที่ในการสำรวจได้แก่ จังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ยโสธร อำนาจเจริญ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ ชัยภูมิและจังหวัดเลย ทำให้มองเห็นวัฒนธรรมสิ่งทอ (Textile culture) ของจังหวัดในเขตอีสานเหนือและอีสานใต้ จนพัฒนามาเป็นผ้าห่อคัมภีร์ (Wrapped in pha ho kamphi) แสดงให้เห็นฝีมือด้านสิ่งทอในสังคมอีสานผ่านผ้าห่อคัมภีร์ในหลายมิติ และผ้าห่อคัมภีร์หลายผืน ได้สะท้อนให้เห็นบทบาทของการคณะสงฆ์จากส่วนกลางคือกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อส่วนภูมิภาค โดยได้มอบคัมภีร์ใบลานจากส่วนกลางมายังวัดหัวเมืองในโอกาสต่างๆ สิ่งที่มาพร้อมก็คือ ผ้าห่อคัมภีร์ บางท้องถิ่นในภาคอีสานก็มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากวัฒนธรรมหลักด้านทอผ้าแล้ว ก็ยังทำให้เห็นผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่แปลกแตกต่างจากวัฒนธรรมหลักในบางส่วนด้วย และมองเห็นปรากฏการณ์ที่เป็นจริงของวัฒนธรรมผ้าห่อคัมภีร์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

varied and unique in depending on where they are made. We have surveyed the Pha Ho Kham Phi in Maha Sarakham, Roi Et, Kalasin, Yasothon, Amnat Charoen, Ubon Ratchathani, Sri Saket, Chiyaphum and Loei. We have observed the textile culture which represents many dimensions of craftsmanship in Isan. We have also observed the role of the central government in Bangkok by handing palm - leaf manuscripts, which are usually covered by Pha Ho Kham Phi, to many regional temples on various occasions. As Isan is home to a variety of ethnic groups, we have noticed different kinds of exotic Pha Ho Kham Phi and seen the current phenomenon of this culture more clearly.

สภาพการเก็บคัมภีร์ใบลานในวัดต่าง ๆ
The Condition of Palm - leaf Manuscripts in Various Temples

The Condition of Pha Ho Kham Phi in some local places in Isan
สภาพผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสานบางแห่ง

สภาพของผ้าห่อคัมภีร์ที่ปรากฏ แม้จะอยู่ในสภาพที่นำห้วงไย นั้นคือ ชำรุด เก่า ขาด และสูญสลายไปตามวันเวลา อันขึ้นอยู่กับสภาพ อากาศ การเก็บรักษาของแต่ละพื้นที่ แต่ส่วนที่เหลืออยู่ ล้วนก่อให้เกิด ประโยชน์ทางวิชาการด้านหัตถกรรมสิ่งทอ แก่นักวิชาการด้านวัฒนธรรม นักเอกสารโบราณ และบุคคลทั่วไป ที่สนใจเรื่องผ้าด้านใดด้านหนึ่ง เสมอ

Though the condition of the palm - leaf manuscripts is in serious concern, the remaining ones are still useful and beneficial for those in the field of textile and craftsmanship, scholars in cultural studies, archaeologists, and people who are interested in the field.

๓

ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่ปรากฏใน
ภาคอีสาน : แก้วชิ้นในวัด

The Appearance of Pha Ho Kham Phi in
Isan Region : To Undress at a Temple

“อยากกินข้าว	ให้ปลูกใส่พะลานหิน
อยากมีศีล	ให้ฆ่าพ่อตีแม่
อยากมีคนมาแห้ว	ให้ฆ่าหมู่เดียวกัน
อยากขึ้นสวรรค์	ให้ไปแก้ขี้ในวัด”

คำกล่าวที่ยกมาข้างต้นนี้ คนโบราณทั้งพระสงฆ์และฆราวาส ที่ผ่านการบวชเรียนแล้ว มักจะได้ยินบ่อย ๆ เป็นคำกล่าวเชิงปริศนาธรรมที่ผู้ใหญ่ใช้สอน หรือบอกสอนคนให้รู้จักธรรม และนำไปประพฤติปฏิบัติ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญ การลดละกิเลสภายในตน การมีน้ำใจไมตรี และการศึกษาธรรมะ การที่จะเข้าใจเนื้อหาและเจตนาในการกล่าวข้อความนั้นๆ ต้องอาศัยภูมิรู้ในการตีความถ้อยคำที่ปรากฏให้เข้าใจ ข้อความข้างต้นหากแปลความหมายตรงตามตัวอักษรวรรคหน้าก็วรรคหลังเป็นข้อความที่ขัดแย้งกัน ไม่สามารถเป็นไปได้ เช่น ปลูกข้าวใส่พะลานหิน ซึ่งทำไม่ได้อยู่แล้ว แต่แท้จริงแล้ว ข้อความข้างต้นเป็นศิลปะในการสร้างถ้อยคำชวนให้คิด นับเป็นภูมิปัญญาของคนอีสานสมัยก่อน ที่มักผูกปริศนาในถ้อยคำเพื่อเป็นการฝึกสมอง ทดลองปัญญาไปในตัว การผูกถ้อยคำลักษณะนี้เรียกว่า “ผญา”

บทผญาข้างต้น หากตีความและอธิบายความหมายที่ละเอียดพิสดาร พระมหาสุวตน์ ปญญาวิโร ได้อธิบายไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

อยากกินข้าวให้ปลูกใส่พะลานหิน หมายถึง ถ้าอยากได้บุญให้หมั่นทำบุญในบวรพระพุทธศาสนา การปลูกข้าวบนลานหิน ก็คือการทำบุญต่อบาตร ข้าวก็เป็นเหมือนบุญ หินก็เป็นเหมือนบาตรหรือนาบุญ การที่ปลูกข้าวคือบุญลงในนาบุญคือบาตรของพระ ก็เป็นการบำเพ็ญบุญเอาไว้เป็นเสบียง เพื่อจะได้กินข้าวคือบุญนั้น ทั้งในชาตินี้และในชาติหน้า

อยากมีศีลให้ฆ่าพ่อตีแม่ หมายถึง ถ้าอยากเป็นคนมีศีลมีธรรมก็ให้กำจัด ตัดกิเลส อุกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ อันเป็นดุจพ่อแม่ที่ครอบครองจิตใจเรามาตั้งแต่กำเนิด ถ้าฆ่ามันออกไปจากจิตใจใจโยมได้แล้ว ไม่เป็นผู้ข้องเกี่ยวด้วยโลก โภจร หลงไม่เป็นผู้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสที่ถือว่า เป็นพ่อแม่เหล่านั้นแล้ว ก็จะเป็นผู้มีศีลมีธรรม นั่นเอง

“If you need to eat, plant rice on a stone field. If you practice precepts, kill your father, and hit your mother. If you want to go far, kill your friends. If you want to go heaven, undress at a temple.”

This form of statement is often heard by old monks and people who have been ordained. It is a riddle that is used to teach people about Dhamma and put into practice philanthropy, selflessness, and generosity. To understand this message requires knowledge of figurative interpretation as the conditions of each sentence are paradoxical - impossible to achieve. For instance, it is impossible to grow rice on a stony field. In fact, the above riddle is the art of creating though - provoking ideas. It is considered the wisdom of the Isan people that often play word puzzles as an intellectual playground. This type of riddle - in Isan - is called “Phaya” .

Phra Maha Suwat Panyavachiro has explained this riddle as follows :

“If you need to eat, plant rice on a stone field.” means offering food to monks. Rice is like a merit and the stone field is like a monk’s alms bowl. Planting rice is therefore to grow your merit on a merit field.

“If you practice precepts, kill your father, and hit your mother.” means getting rid of all unwholesome defilements (i.e., greed, hatred, and delusion) which are like parents who have occupied our minds since birth. If someone can get rid of those thing, s/he will become a person with morals and virtues.

“If you want to go far, kill your friends.” means to be humble and generous. Killing a friend in this context is to kill your stinginess. A person who is selfless will always be loved.

อยากมีคนมาแหวให้ฆ่าหมู่เดียวกัน หมายถึง ถ้าอยากมีเพื่อนฝูง อยากมีคนรักมักคั่น นอกจากจะเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนแล้ว จะต้องฆ่าหมู่เดียวกัน ซึ่งก็คือ ฆ่ามัจฉริยะความตระหนี่ถี่เหนียวต่าง ๆ ต้องเป็นคนมีจิตใจโอบอ้อมอารีต่อเพื่อนฝูง การที่ฆ่าหรือกำจัดความตระหนี่ไปได้ แล้วเป็นผู้ให้ ผู้เสียสละแก่คนอื่น ก็ย่อมจะมีคนมาแวะมาหาอยู่ประจำเพราะผู้ให้ย่อมเป็นที่รักแก่คนทั้งหลาย

อยากขึ้นสวรรค์ให้ไปแก้ขันธ์ในวัด หมายถึง ถ้าอยากจะขึ้นสวรรค์ก็ให้หมั้นเข้าวัดฟังธรรมบ่อย ๆ การไปแก้ผ้าในที่นี้ มิได้หมายถึงไปแก้ผ้าของผู้หญิงที่ไปทำบุญที่วัด แต่เป็นการไปแก้ผ้าขันธ์ที่ห่อหุ้มพระคัมภีร์ใบลานไว้ออกศึกษาหาความรู้ และเพื่อนิมนต์ให้พระท่านได้เทศน์สอนธรรมะในคัมภีร์ใบลานนั้นให้ฟังแล้วก็นำไปปฏิบัติให้ถูกต้องอันส่งผลบุญจากการฟังธรรมและปฏิบัติธรรมนั้น จะทำให้ขึ้นสวรรค์ชั้นฟ้าได้ ส่วนสวรรค์ที่เห็นในชาตินี้ก็คือ สุขกายสบายใจ ส่วนสวรรค์ในชาติหน้า ก็มีชั้นจาตุมหาราช เป็นต้น หากอยากขึ้นสวรรค์ก็ไปการแก้ผ้าที่ห่อพระธรรมได้ อกุลสมมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ อันเป็นจุดพ่อแม่ที่ครอบครองจิตใจเรามาตั้งแต่กำเนิด ถ้าฆ่ามันออกไปจากจิตจากใจโยมได้แล้ว ไม่เป็นผู้ข้องเกี่ยวกับโลภ โกรธ หลง ไม่เป็นผู้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสที่ถือว่า เป็นพ่อแม่เหล่านั้นแล้ว ก็จะเป็นผู้มีศีลมีธรรม นั่นเอง

สรุปก็คือ ปรีศนาธรรมข้อนี้ สอนให้พุทธศาสนิกชน รู้จักบำเพ็ญบุญกุศล กำจัดหรือฆ่าอกุลสมมูลคือความโลภ โกรธ หลง ฆ่าความตระหนี่ และให้หมั้นฟังธรรมและปฏิบัติธรรมบ่อย ๆ เพื่อจะได้เป็นบุญเป็นกุศล นำพาผู้ปฏิบัติเข้าสู่สวรรค์คือ สุขกาย สุขใจ ทั้งในชาตินี้และในชาติหน้า ตลอดถึงได้บรรลุมฤตธรรม คือ พระนิพพาน ก็เป็นได้

(พระมหาสุวณฺ์ณ ปญญาวชิโร เพ็ชรรักษา
<https://www.gotoknow.org/posts/301958>)

“If you want to go heaven, undress at a temple.” means going to a temple and listen to the Dhamma. Getting naked here does not literally mean what it means but an act of undressing a fabric that wraps around a manuscript (Pha Ho Kham Phi). Unwrapping Pha Ho Kham Phi is to invite Buddhist monks for the preaching of Dhamma. Listening to and practicing the Dhamma will lead to ascension of heavens. In conclusion, this riddle teaches Buddhists to make merit, eliminate defilements, and practice the Dhamma often.

(Phra Mahasuwat Panyavachiro Petcharaksa
<https://www.gotoknow.org/posts/301958>)

แก้ซิ่นในวัด .. พบบงานพุทธศิลป์แห่งพลังศรัทธา

หนังสือเล่มนี้เป็นผลของการ “แก้ซิ่นในวัด” ของคณะทำงานในโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานภาคอีสาน ตลอดระยะ ๑๗ ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๖๔) เพื่อสำรวจเนื้อหาสาระคัมภีร์ใบลานว่ามีเรื่องใดบ้างและจัดทำบัญชีให้ทางวัด ซึ่งเป็นเจ้าของคัมภีร์ เป็นผลให้เห็นผ้าห่อคัมภีร์แต่ละวัดในจังหวัดต่าง ๆ ในบทนี้จึงเป็นการเริ่มเปิดผ้าซิ่น (ผ้าห่อคัมภีร์) ในวัด และเปิดโลกทัศน์ของผู้อ่านที่มีต่อวัฒนธรรมการถวายเป็นการสร้างผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน ในมุมมองที่หลากหลาย ภายใต้อาณัติหลักฐานข้อมูลที่พบตามแหล่งต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่วิชาการทางประวัติศาสตร์เอกสารโบราณที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เส้นทางเดินของผ้า แพรพรรณจากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่ง และพลังสร้างสรรค์ของมนุษย์ภายใต้แรงศรัทธาเป็นเครื่องนำทาง

ในบทนี้ขอเสนอกระบวนการเดินทางสำรวจคัมภีร์ใบลานของโครงการฯ ทำให้ต้อง “แก้ซิ่นในวัด” และพบผ้าห่อคัมภีร์หลากหลายลักษณะ รวมทั้งมองเห็นพัฒนาการของการใช้วัสดุอื่น ๆ มาแทนผ้าห่อคัมภีร์ในระยะหลังการเสนอภาพการทำงาน อาจเป็นประโยชน์สำหรับผู้ประสงค์จะทำงานลักษณะนี้ ในโอกาสต่อไป

To undress at a Temple, Buddhist Art, and the Power of Faith

This book is the result of “undressing at a temple” . It has been completed by our Isan Manuscript Reservation Team for 17 years. The team has surveyed and organized the content in manuscripts owned by local temples. During the process, the team has noticed the Pha Ho Kham Phi (the manuscript fabric wraps) in many provinces. This chapter is therefore to “reveal” or “undress” meanings behind the acts of making and offering the Pha Ho Kham Phi from various perspectives. With our evidence and information, the team hope that this book will pique academic interests regarding Buddhist ancient texts, a journey of textile, and the faithful power of creativity.

In this chapter, I would like to present the process of exploring palm - leaf manuscripts which is related to and explains the act of undressing at a temple, and to find various types of manuscripts wrapped around it. I would also like to include the development of using other materials to replace fabrics. Finally, some pictures of our team during the project will be presented.

กระบวนการแก้ไขในวัด

๑. ติดต่อวัดหรือแหล่งข้อมูลล่วงหน้า โดยมีหนังสือนำจากมหาวิทยาลัย ขออนุญาตสำรวจคัมภีร์ใบลานที่มีในวัดเพื่อการศึกษา และจัดระบบให้ทางวัดใหม่

๒. จัดเตรียมวัสดุและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจ เช่น แบบกรอกข้อมูลการสำรวจ เชือกหรือด้าย เพื่อทำสายสนองและมัดคัมภีร์ใบลาน สำลีและแอลกอฮอล์เพื่อเช็ดทำความสะอาดใบลาน ผ้าสำหรับห่อคัมภีร์ใบลานใหม่ ในกรณีที่เดิมไม่มีผ้าห่อหุ้ม หรือผ้าห่อคัมภีร์เดิมชำรุดมาก บัตรชื่อเรื่องและรายละเอียดของคัมภีร์แต่ละมัด กล้องบันทึกภาพการทำงานและบันทึกผ้าห่อคัมภีร์ใบลานเพื่อเป็นฐานข้อมูลของโครงการฯ

๓. ขึ้นดำเนินการสำรวจ เมื่อวัดที่ติดต่ออนุญาต ก็กำหนดวันเวลาในการเดินทาง และลงมือปฏิบัติการสำรวจ ซึ่งแต่ละวัดใช้เวลาประมาณ ๒ - ๓ วัน ในกรณีเป็นจังหวัดที่ไกล จะพักในจังหวัดนั้น ๆ เช่น จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดสกลนคร จังหวัดเลย จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

ปัญหาที่พบและแนวทางแก้ไข

ในการทำงานนั้น เนื่องจากเป็นเรื่องเกี่ยวกับวัดวาอาราม ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน และมีคณะกรรมการวัด หรือกรรมการชุมชนและวัดนั้นมีคัมภีร์ใบลานจำนวนมาก ไม่เคยแตะต้องหรือนำมาใช้ เพราะเป็นคัมภีร์ที่สืบทอดมายาวนาน ถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ของวัด กรรมการวัดและชุมชนอาจไม่เข้าใจการทำงานของคณะทำงานจากมหาวิทยาลัย ทำให้ไม่สามารถลงมือปฏิบัติการสำรวจได้ครั้งแรก ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น เป็นของศักดิ์สิทธิ์ ฆราวาสไม่ควรแตะต้อง ตู้อพระธรรม หีบพระธรรมเป็นสิ่งที่มีความกลัวการลักขโมยจากผู้แอบแฝงมา หรือไม่อยากให้คนนอกมาเกี่ยวข้อง แต่อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่จะสามารถลงมือปฏิบัติการได้เลย แต่เพื่อประโยชน์ในการทำงานด้านนี้ จึงขอเสนอแนวทางการทำงาน และแนวทางแก้ไขปัญหา ดังนี้

๑. จัดประชุมกรรมการวัดพร้อมกับเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ ก่อนเพื่อสร้างเสริมความเข้าใจ และเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของเอกสารโบราณ ทั้งคัมภีร์ใบลาน สมุดไทย หรือจารึก ที่มีในชุมชน โดย

The Process of Undressing at a Temple

1. Contacting a temple in advance with an inquiry letter from the university asking permission to explore palm - leaf manuscripts.

2. Preparing survey - related materials and equipment, such as survey forms, string or thread for tying the manuscripts, cotton wool and alcohol for cleaning them, new fabrics (Pha Ho Kham Phi) for wrapping in case of the original manuscripts have not done so or in damaged conditions, title labels for each bundle, and recording cameras.

3. Survey process : when an inquiry letter is accepted by a temple, planning the visiting date and time is the next step. Conducting surveys takes approximately 2 - 3 days. If a target province is too far (i.e., Loei, Amnat Charoen, Ubon Ratchathani, etc.), an overnight stay may be required.

Problems and Solutions

The project has worked great deals with temples which is the center of a community and has temple and community committee. The temples have many palm - leaf manuscripts, but they have never been touched or used because they are considered sacred. Those committee may not understand an intention of our project making it impossible to conduct the first survey operation. There are many concerning reasons, for example, the manuscripts are considered scared and should not be touched by common people, the Dhamma.chests and cabinets are valuable and at risk of stealing, or simply as they consider us the outsider of their communities. Therefore, I would like to propose the working guidelines and solutions as follows :

ฉายภาพการทำงาน และการจัดระเบียบคัมภีร์ใบลานในรูปแบบพิพิธภัณฑ์
ที่เคยดำเนินการให้ผู้มาประชุมได้มองเห็นเป็นรูปธรรม

๒. เมื่อได้รับอนุญาตให้ดำเนินการ ได้เชิญคณะกรรมการวัด
และชาวบ้านในชุมชนร่วมทำงาน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงคัมภีร์ใบลาน
ที่ลงทะเบียน ห่อผ้าใหม่เรียบร้อย และร่วมกันเก็บเข้าสู่พระธรรม
หีบพระธรรม ถือว่าเสร็จสิ้นการทำงาน ซึ่งก็มีชาวบ้านได้ร่วมทำงาน
ในระยะแรก ๆ เมื่อเกิดความเข้าใจและไว้วางใจ เนื่องจากผู้มาร่วม
ทำงานมักเป็นผู้สูงอายุ หรือมีภารกิจอื่น ๆ และงานสำรวจ ทำความ
สะอาดคัมภีร์ใบลานเป็นงานที่ต้องใช้เวลา จึงเป็นหน้าที่ของทีมงาน
ดำเนินการ และเมื่องานหลัก ๆ เรียบร้อยแล้ว ได้นิมนต์พระสงฆ์และ
เชิญตัวแทนชุมชน มารับมอบคัมภีร์ใบลานที่ ห่อ มัด รัด ร้อยเสร็จและ
บันทึกภาพร่วมกันเป็นหลักฐานทุกวัด

๓. สิ่งทีทีมงานได้เริ่มทำในระยะหลังก็คือ การสืบสานการ
ทำบุญของบุคคลในชุมชน ด้วยการให้ชุมชนมีบทบาทในการร่วมอนุรักษ์
คัมภีร์ใบลานแบบอดีต โดยการเชิญชวนให้นำผ้าใหม่ที่มี มาบริจาคแก่
ทางวัด และคณะทำงานได้นำมาห่อคัมภีร์ใบลาน สุดท้ายก็ให้ทุกคน
ร่วมกล่าวคำถวายคัมภีร์ใบลานที่ห่อด้วยผ้าชิ้นนั้นแก่พระสงฆ์ ซึ่งมีส่วน
ทำให้ชุมชนได้รู้จัก เข้าใจ และตระหนักในบทบาทของตนในฐานะ
พุทธศาสนิกชน ในการทำบุญเพื่อรักษาคัมภีร์ใบลานให้คงอยู่ยาวนาน
ที่สุด ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชน ผลจากการทำงานให้เห็น
เชิงประจักษ์ ทำให้พระสงฆ์และคนในชุมชนตระหนัก เข้าใจ และทราบ
ว่า วัดชุมชนของตนเองมีคัมภีร์ใบลานมากน้อยเพียงใด เห็นผ้าห่อคัมภีร์
ที่บางครั้ง สามารถบอกได้ว่า เป็นฝีมือของผู้ใดห่อ แต่ส่วนใหญ่มัก
ไม่ทราบว่าใครห่อ ลวดลายที่เห็นปัจจุบันไม่มีผู้ใดทำแล้ว บางคนเกิด
ไม่ทัน และเป็นครั้งแรกในชีวิต ที่ได้เห็นคัมภีร์ใบลานในตู้พระธรรม
หีบพระธรรม และได้มีโอกาสหยิบจับเมื่อร่วมการสำรวจคัมภีร์ใบลาน
ถือได้ว่า เป็นการเปิดโลกทัศน์แก่บุคคลในชุมชน ทำให้พระสงฆ์และ
คนในชุมชนได้ตระหนักว่า แท้ที่จริงคัมภีร์ใบลาน หรือหนังสือใบลาน
ก็คือ หนังสือเพื่อการเรียนรู้ของคนสมัยก่อนนั่นเอง นอกจากคัมภีร์
ทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีเนื้อหาต่าง ๆ ที่บันทึก ไว้ในใบลาน เช่น
ประวัติศาสตร์ ประเพณี พิธีกรรม โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ นิทาน
ชาดก นิทานพื้นบ้าน และตำรายา เป็นต้น

1. Arranging a meeting of the temple committee
together with the abbot of that temple. This is to create
mutual understanding and educate the importance of
ancient documents available in the community. Visualizing
what the team has done is also a crucial step.

2. When the project is allowed to operate, the next
step is to invite the temple committee and local villagers
to work together. The process begins with collecting and
registering newly wrapped manuscripts then storing them
in the cabinets. When the work finishes the team has gained
trust from the villagers, monks and community
representatives will be invited to an offering event.

3. After that, the team will invite local people to
bring and donate new fabrics to the temple as the team
will process them into Pha Ho Kham Phi. Lastly, everyone
who is invited will join in an offering event in order to
emphasize on their role as a Buddhist. Making merit and
preserving palm - leaf manuscripts are essential for them.

The project has opened the world's views to
people in the community and made them realize the
importance of palm - leaf manuscripts indeed. In addition,
the project has pointed out the arts and craftsmanship
related to Buddhism, such as woodwork and pattern
making on cabinets, chests, and fabrics. This also promote
mutual relationships between temples and the university.

From 2003 to 2021, our Ancient Document
Conservation Team has explored 507 temples in the
northeastern region including those located in Maha
Sarakham, Kalasin, Roi - Et, Yasothon, Khon Kaen,
Chaiyaphum, Ubon Ratchathani, Amnat Charoen, Leoi,
and Sakon Nakhon. To illustrate, I would like to present
some pictures of our working team as follows :

นอกจากนี้ ยังเห็นศิลปะและฝีมือเชิงช่างที่เกี่ยวข้องจากไม้ ประกับ การสร้างลวดลายบนตู้พระธรรม หีบพระธรรม ลวดลายบน ผ้า เส้นใยที่ปรากฏทั้งฝ้ายไหม ฝ้ายแกมไหม รูปแบบของผ้าห่อคัมภีร์ ไบลานที่ปรากฏ นับได้ว่า นอกจากได้งานแล้ว ยังได้ความรู้เกี่ยวกับ ท้องถิ่นด้านต่าง ๆ และเกิดสัมพันธ์อันดีต่อกัน และเริ่มเห็นบทบาทที่ มหาวิทยาลัยเกื้อกูลวัด และวัดเกื้อกูลมหาวิทยาลัย เห็นประโยชน์และ คุณค่าในการทำงานร่วมกัน ทำยสุตที่ส่งมอบบัญญัติคัมภีร์ไบลานแก่วัด เพื่อให้เกิดความกระจ่างว่า เอกสารโบราณและคัมภีร์ไบลานที่มีอยู่ เป็นเรื่องใดบ้าง เพื่อประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ถึง พ.ศ. ๒๕๖๔ คณะทำงานจากกลุ่ม งานอนุรักษ์เอกสารโบราณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สํารวจวัดต่าง ๆ ในภาคอีสานได้จำนวน ๕๐๗ วัด ในจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร ขอนแก่น ชัยภูมิ อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ชัยภูมิ เลย และสกลนคร และเพื่อสร้างความเข้าใจในกระบวนการทำงานสํารวจคัมภีร์ไบลาน ขอเสนอภาพการทำงานในช่วงต่าง ๆ ของคณะทำงานจากมหาวิทยาลัย มหาสารคามบางส่วน โดยแบ่งเป็น ๓ ระยะ คือ ระยะที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๕๑ ระยะที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๘ ระยะที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๕๙ - ๒๕๖๔ ปัจจุบัน ดังนี้

The Pictures from our First Phase (2003 - 2008)

วัดโนนศิลา ปี ๒๕๔๗ Wat Nonsila (2004)

Wat Daowadung in Kae Dum, Maha Sarakham (2004)

ภาพการทำงานในระยะแรกเริ่ม พ.ศ. ๒๕๔๖
- ๒๕๕๑

วัดดาวดึงส์ อ. แก่งดำ
จ. มหาสารคาม
Wat Daowadung in Kae Dum,
Maha Sarakham (2004)

วัดสุวรรณवास อ. กันทรวิชัย
จ. มหาสารคาม ปี ๒๕๔๗
Wat Suvarnawat in
Kantharawichai, Maha
Sarakham (2004)

Wat Semathakho in Ban Mad, Mueng, Maha Sarakham (2004)

วัดเสมาท่าคือ บ้านแมด
อ. เมือง จ. มหาสารคาม
ปี ๒๕๔๗

วัดค้อธิหนองม่วง อ. นาเชือก
จ. มหาสารคาม ปี ๒๕๔๗
Wat Khothinongmuang in Na
Chuek, Maha Sarakham
(2004)

วัดศรีสมพร อ. เชียงยืน จ. มหาสารคาม
ปี ๒๕๔๗

วัดบ้านท่าแย อ. กันทรวิชัย
จ. มหาสารคาม

Wat Srisomporn in Chiang Yuen, Maha Sarakham (2004)

Wat Bam Tham yae in
Kantharawichai, Maha
Sarakham (2004)

ภาพการทำงานระยะที่ ๒
ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๘

The Pictures from our Second Phase
(2009 - 2015)

วัดในจังหวัดขอนแก่น ปี ๒๕๕๒
Temples in Khon Kaen
(2009)

กรรมการชุมชนรับมอบคัมภีร์ใบลาน
The Community Committee receiving palm - leaf manuscripts.

วัดโพนคือ อ. โคกสีสุพรรณ จ. สกลนคร ปี ๒๕๕๔
Wat Phon Kor in Kok Si Suphan, Sakon Nakhon (2012)

วัดศรีจันทร์ บ้านนาอี้อ อ. เมือง จ. เลย ปี ๒๕๕๗
Wat Sri Chan in Na - Or, Loei (2014)

นำใบลานออกจากหีบพระธรรม
Bringing out the manuscripts from the chests.

บุคคลในชุมชนเริ่มมีบทบาทในการรับรู้ และร่วมอนุรักษ์หีบคัมภีร์ใบลาน
The community began to play a role in recognizing and contributing to the conservation of palm - leaf manuscripts.

สตรีในชุมชนร่วมเช็ดทำความสะอาดใบลาน
Cleaning the palm - leaf manuscripts

แยกแยะใบลานตามขนาด และจัดเข้าผูกตามชื่อเรื่อง
Sorting short and long palm leaves, Writing manuscript's information (title, script, author)

ห่อหุ้มคัมภีร์ใบลานด้วยผ้าและมัดเชือกใหม่
Wrap new Pha Ho Kham Phi

จัดเก็บคัมภีร์ใบลานในหีบพระ-ธรรมา
Storing newly wrapped manuscripts in the temple's chests.

จัดบุพบพิธรภันทคคบภรโบลานวัดครจันทร
Our team is making a museum for the temple.

๒๕๕๗ (2014)

๒๕๕๘ (2015)

๒๕๕๙ (2016)

ห้องแสดงฝ่าห่อคัมภีร์ใบลาน
วัดถวิวนาราม อ. เมือง
จ. อุบลราชธานี
Palm - leaf manuscripts
warpped section in Wat
Maneewanaram

ภาพการทำงาน
ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ - พ.ศ. ๒๕๖๔ ปัจจุบัน

The Pictures from our Current Phase
(2017 - 2021)

วัดเจริญราษฎร์ อ. พนมไพร
จ. ร้อยเอ็ด ปี ๒๕๖๒

Wat Charoenrat in Phanomprai, Roi - Et
(2019)

วัดไตรภูมิคณาจารย์ อ. สุวรรณภูมิ จ.
 ร้อยเอ็ด ปี ๒๕๖๒
 Wat Triphum Khanachan in
 Suvarnabhumi, Roi - Et (2019)

Students, teachers, temple committee
 participated in learning, explore, and
 preserving palm - leaf manuscripts.

The Community
 Committee receiving
 palm - leaf
 manuscripts.

วัดโพธาราม อ. อางสามารต จ. ร้อยเอ็ด
 Wat Pho Tharam in Ardsamart, Roi - Et.

นำคัมภีร์ใบลานออกจากหีบ

แยกแยะใบลานสั้น ใบลานยาว

กรอกข้อมูล ชื่อเรื่อง ตัวอักษร ผู้แต่งฯ

Bringing out the manuscripts from the chests.
 Sorting short and long palm leaves
 Writing manuscript's information (title, script, author)

Sorting and cleaning Pha Ho Kham Phi.

Taking photos of Pha Ho Kham Phi.
 Storing newly wrapped manuscripts
 in the temple's cabinets inside the
 Chapel.

คัดแยกผ้าห่อคัมภีร์ใบลานและทำความสะอาด

บันทึกภาพผ้าห่อคัมภีร์

นำคัมภีร์ใบลานที่ห่อผ้าใหม่แล้วเก็บเข้าตู้พระ
 ธรรมของวัด

วัดดอนเกลือ อ.ทุ่งเขาหลวง จ.ร้อยเอ็ด ๒๕๖๓
Wat Don Kluea at Thung Kao Luang, Roi - Et
(2020)

Phrakhru Sirithamma Kowit

วิเคราะห์และกรอกข้อมูลลงแบบสำรวจ
Reading, analyzing, filling out the survey

ทำความสะอาดผ้าห่อคัมภีร์โบราณ
Cleaning the Pha Ho Kham Phi

ห่อผ้าผืนใหม่

The registered manuscripts are wrapped by the donated Pha Ho Kham Phi with good care from Phrakhru Sirithamma Kowit (Luang Por Saithing Sirithammo)

Pra - Tripitaga Building

คณะทำงานถวายคัมภีร์ใบลานแก่พระครูสิริธรรมโกวิท
เจ้าอาวาสวัดดอนเกลือ และบันทึกภาพเป็นหลักฐาน
Handing the manuscripts to Phrakhru Sirithamma Kowit
(Wat Don Kluea's Abbot)

๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๔ เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง และคณะสงฆ์ รับขันธุ์ ๕ และคำบอกกล่าวขออนุญาตสำรวจคัมภีร์ใบลานจากผู้
 อาวุโสในชุมชน
 The Abbot of Wat Si Bun Rueang and the monks receiving five alms and allowing the team to explore the local
 manuscripts.

พระสงฆ์ กรรมการวัดและผู้เฒ่าผู้ชน ร่วมกันนำคัมภีร์ใบลานออกจากที่เก็บ จัดเรียง แกะผ้าห่อคัมภีร์และจัดระบบคัมภีร์ใบลาน
 The monks, temple committee and community leaders taking palm - leaf manuscripts out of the storage, rearranging, and unwrapping them.

สตรีในชุมชนนำผ้าใหม่ถวายพระสงฆ์เพื่อห่อคัมภีร์
Local women offering Pha Ho Kham Phi to the monks.

รองศาสตราจารย์วีณา วีลเพ็ญ สัมภาษณ์สตรีในชุมชนบ้านบ่อบุญ เกี่ยวกับผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน
Assoc. Prof. Weenah Weesapen interviewing women in Ban Bo Bu about Pha Ho Kham Phi.

สตรีในชุมชนชมผ้าห่อคัมภีร์ที่เก๋จากมัดซึ่งเป็นผ้าเก่า พบว่าคนรุ่นปัจจุบันไม่ทอแล้ว
Local women discussed about Pha Ho Kham Phi and viewing the old ones.

นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ หัวหน้าคณะทำงาน
สรุปข้อมูลเกี่ยวกับคัมภีร์ใบลานของวัด
ให้พระสงฆ์และบุคคลในชุมชนทราบ
Mr. Narongsak Rawarindra, the Project
Leader, summarizing information of the
manuscripts to the monks and local
people.

หลังสำรวจ จัดหมวดหมู่คัมภีร์ใบลานและ
ห่อผ้าใหม่เรียบร้อยแล้ว ได้ประกอบพิธีขอ
ขมาพระรัตนตรัย และนายปกรณีย์ ปุกหุด
ตัวแทนคณะทำงาน นำกล่าวคำถวายคัมภีร์
ใบลานแก่คณะสงฆ์

Preaching event after the finishing
the project. Mr. Pakorn Pukkahuta,
the Team Representative, leads the
offering speech.

ชาวชุมชนบ้านบ่อนุ ร่วม
อัญเชิญคัมภีร์ใบลานมัดที่
ตนเองถวายผ้าห่อคัมภีร์ ถวาย
คณะสงฆ์วัดศรีบุญเรือง
The people of Ban Bo Bu
offering the manuscripts
with their self - made
Pha Ho Kham Phi at Wat
Si Bun Rueang.

พิพิธภัณฑ์คัมภีร์ใบลาน พระอริยาวัตร เขมจารีอนุสรณ์
วัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ๒๕๔๘ - ๒๕๖๔

Pra Ariyanuwat Khemmajaree : Palm – leaf manuscripts museum Wat mahachai at
Mueng, Mahasarakham 2005 – 2021

อดีต
2005 – 2016

ปัจจุบัน
2017 - 2021

แกะชิ้นในวัด .. พบอะไร

คำตอบก็คือ พบคัมภีร์ใบลานขนาดสั้นและขนาดยาว มีผ้าห่อคัมภีร์หลากหลายประเภท ทั้งเป็นผ้าทอเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน และผ้าห่อที่ทำขึ้นเพื่อห่อคัมภีร์โดยเฉพาะ ผ้าห่อเหล่านั้นสะท้อนให้เห็นเส้นใยที่ใช้ทอ วิธีการสร้างลวดลาย เทคนิคการทอ สีเส้นที่ปรากฏตามแนวทางที่ชุมชนแต่ละแห่ง ดังตัวอย่าง

What has been found about undressing at a Temple

The working team has found short and long palm - leaf manuscripts with various types of Pha Ho Kham Phi. Some are embroidered for daily use, and some are specifically for wrapping the manuscripts. These Pha Ho Kham Phi reflect the use of fabrics, the methods pattern making, the weaving techniques, and the colors that are unique from each community.

ผ้าชิ้นไหม
Silk Sarong or Silk Pha sin

ผ้าเบี่ยง
Sabai (Pha Biang)

ผ้าขัดฝ้าย
Cotton Pha Khit

ผ้าซิดไหม
Silk Pha Khit

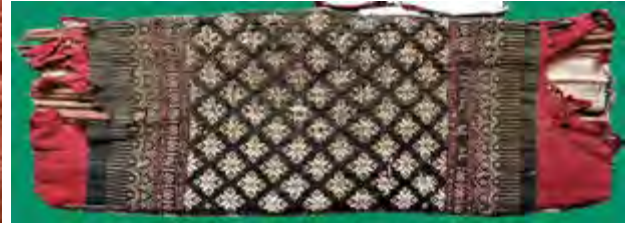
ผ้าโสร่ง
Silk Sarong

ผ้าปุม
Pha Poom

ฝ้ายก
Brocade

ผ้าพิมพ์ลาย
Printed Fabric

ผ้าแพร
Satin

ผ้าปักดิ้น
Medal embroidered

ผ้าสอดสลันเส้นฝ้ายหลากสีพันกับไผ่ไฟ
Colorful cotton with bamboo

ผ้าปักด้าย
Thread embroidered

ผ้าด้ายดิบขาว
White Cotton Calico

จีวรพระสงฆ์
Monk Robe

หญ้าหางหมาว้อ หรือหญ้าหางจอก
Hang Mha Wo Grass or Mha Jok Grass

๗๒๗

บันทึก .. ศึกษา

เมื่อพบผ้าห่อคัมภีร์โบราณตามวัดต่าง ๆ การบันทึกภาพเพื่อเป็นฐานข้อมูลเป็นสิ่งจำเป็น เพราะบางผืนอาจชำรุดเพิ่มขึ้น บางผืนที่ชำรุดน้อย ต้องห่อคัมภีร์โบราณเหมือนเดิม ตามความประสงค์ของเจ้าอาวาส หรือคณะกรรมการวัด นอกจากบันทึกภาพแล้ว หากมีบุคคลในชุมชนมาร่วมทำงาน หรือร่วมสังเกตการทำงาน ได้สัมภาษณ์เพื่อถามที่มาที่ไปของผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่มีลักษณะเก่าและขาดชำรุดที่พบ คำตอบที่ได้ส่วนใหญ่คือ คนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิง ที่คาดว่าน่าจะรู้เรื่องการทอผ้าในชุมชน มักให้คำตอบว่า เป็นผ้ารุ่นเก่าที่ไม่มีคนทอแล้ว และไม่ทราบว่าเป็นฝีมือของผู้ใดทอ สามารถให้ข้อมูลได้เฉพาะผ้ารุ่นใหม่ในชุมชนเท่านั้น และหลายคนก็เพิ่งเคยพบหรือได้สัมผัสคัมภีร์โบราณครั้งแรก พร้อมคณะทำงาน เพราะว่าเป็นสมบัติของพระสงฆ์ ของวัด ชาวาวาสไม่มีโอกาสได้แตะต้อง จึงเห็นว่า ผ้าห่อคัมภีร์ที่พบในแต่ละวัด เป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรแก่การบันทึกภาพไว้เพื่อเป็นคลังข้อมูล และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านผ้าแพรพรรณทั้งปัจจุบันและอนาคต ดังรูป

Record and Study

It is critical to photograph and record all of the Pha Ho Kham Phi found in the temples. Besides, it is also an important step to interview local people, especially, women asking them about the originality of each fabric. Unfortunately, most common answer was that those fabrics were no longer made. For some of them, it was even their first time seeing the palm - leaf manuscripts as they were kept as the temple's property. Therefore, it is important to keep recording these fabrics for our future generations.

การบันทึกภาพผ้าห่อคัมภีร์โบราณด้วยกล้องดิจิทัล ในแหล่งข้อมูล
Photo recording of Pha Ho Kham Phi by a digital camera.

ศึกษาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้และสตรีในชุมชน
 Exchanging knowledge with the local women in the community.

ศึกษาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้และสตรีในชุมชน
 Exchanging knowledge with the local women in the community.

การห่อคัมภีร์ใบลานและการอนุรักษ์ผ้าห่อคัมภีร์

มักมีคำถามจากผู้ที่สนใจผ้าเก่าซึ่งห่อคัมภีร์ใบลานเสมอว่า ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานเก่าของแต่ละวัด ได้จัดการอย่างไร

คำตอบคือ ไม่ทิ้ง แม้กระทั่งเศษผ้าที่เก่า ขาดยุ่ย รวมทั้งสายสนอง และใบลานที่ชำรุด เพราะได้เน้นการรักษาทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ใบลานให้เป็นสมบัติของวัดนั้น ๆ จากการสำรวจคัมภีร์ใบลานแต่ละวัด พบว่า บางวัดไม่มีผ้าห่อ ใบลานถูกเก็บไว้ในตู้และมีหยากไย่ฝุ่นจับ บางวัดมีผ้าห่อคัมภีร์แต่เก่าและขาด บางวัดมีผ้าห่อคัมภีร์หลากหลายชนิดห่อหุ้ม มีสภาพที่ดีพอสมควร แต่ขาดการดูแลรักษา มีฝุ่นจับ การทำงานเพื่อรักษาทั้งผ้าห่อคัมภีร์และใบลานได้ดำเนินการ ดังนี้

๑. ในกรณีที่คัมภีร์ใบลานไม่มีผ้าห่อคัมภีร์ห่อหุ้ม คณะทำงานได้นำผ้าด้ายดิบสีขาวที่เตรียมไปห่อหุ้มให้ใหม่ เพื่อเป็นการรักษาใบลานให้มีอายุยืนยาว บางวัดมีผ้าเดิมห่อหุ้มไว้บางส่วน จะใช้ผ้าเดิมดังรูป

Wrapping the palm - leaf manuscripts with new fabrics Wat Ban Tham Yae (2004)

Wrapping the Manuscripts and Preserving Pha Ho Kham Phi

The temples do not throw a wrapping fabric regardless of its condition. For our survey, some manuscripts are not covered or wrapped, and kept in an old, dusty cabinet. Some are covered by torn, worn - out fabrics. Some are left unused. The work of preserving both manuscripts and Pha Ho Kham Phi are as follows :

1. In case of a manuscript with no wrapping fabric, our team brought a white calico and wrapped it as to maintain a good condition of the manuscript. If some temples already had a fabric, the team would use that same one.

บางครั้งพบว่า คัมภีร์บางมัต ได้รับการห่อหุ้มด้วยผ้าและ อยู่ในสภาพดี ก็จะทำห่อผ้าที่เก่ากลับตามเดิม เพื่อรักษา ร่องรอยวัฒนธรรม ผ้าห่อคัมภีร์ของชุมชนนั้นไว้ เช่น วัดบ้านท่าแย ต.นาสีนวล อ. กันทรวิชัย จ. มหาสารคาม ดังรูป

If the manuscripts were found in a good condition already, the team would not do anything to them.

การใช้ผ้าชิ้นพื้นเก่า ห่อคัมภีร์ใบลานไว้ตามลักษณะเดิม วัดบ้านท่าแย ปี๒๕๔๗
Using the old cloth to wrap the manuscript Wat Ban Tham Yae (2004)

๒. รักษาผ้าห่อพื้นเดิมไว้ภายในและใช้ผ้าใหม่หุ้มภายนอกไว้ โดยมีเจตนาว่า เป็นการรักษาขนบเดิมให้ผู้มาเปิดคัมภีร์ใบลานที่หลัง ได้พบลักษณะผืนผ้าที่คนรุ่นก่อนนำมาใช้ เพราะหากแยกไว้ต่างหาก อาจสูญหายหรือถูกทิ้งไป จะไม่เกิดประโยชน์ทางวิชาการแต่อย่างใด จึงบันทึกภาพเก็บไว้ศึกษา นำมาวางบนผ้าด้ายดิบขาว และห่อคัมภีร์ ใบลานไว้ดังเดิม ดังรูป

2. Other way is covering the old fabric with a new one. This is to keep both fabrics altogether as shown in the pictures.

(1)

(2)

(3)

วัดเจริญราษฎร์ อ. พนมไพร จ. ร้อยเอ็ด ปี พ.ศ. ๒๕๖๒
 Wat Charoenrat in Phanom Prai, Roi - Et (2019)

๓. ผ้าห่อคัมภีร์ของบางวัดนั้น ผืนเดิมชำรุดและเปราะบางมาก ไม่สามารถนำมาห่อหุ้มตามเดิม เพราะจะทำให้ผ้าชำรุดยิ่งขึ้นและทางวัดมีความประสงค์จะจัดวางแสดง เพื่อให้ผู้สนใจด้านหัตถกรรม สิ่งทอศึกษา ทางคณะทำงานจึงได้จัดวางแสดงในตู้ และทำโปสเตอร์ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อให้ผู้มาชมได้ความรู้พอสังเขป เช่น ที่วัดมณีวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี ได้ดำเนินการจัดนิทรรศการ เรื่อง “ผ้าห่อคัมภีร์วัดมณีวนาราม” ที่กุฏิใหญ่ ในปี ๒๕๕๙ เป็นต้นมา ผู้สนใจสามารถเข้าชมได้

3. For the fabrics that are in severe condition and can no longer be used, the temples would put them on an exhibition. The exhibition is free for anyone who is interested in textile displayed with both English and Thai descriptions. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani is an example which has been displaying the “Pha Ho Kham Phi of Wat Manee Wanaram” exhibition since 2016.

จากปรากฏการณ์นี้เอง ทำให้คณะทำงานเห็นว่า ควรฟื้นฟู
 ขนบการทำบุญบริจาคผ้าห่อคัมภีร์ เพื่อให้คนในชุมชนได้รู้จัก เข้าใจ
 เกี่ยวกับความสำคัญของคัมภีร์โบราณมากยิ่งขึ้น และคัมภีร์โบราณที่
 ยังไม่มีผ้าห่อหุ้มมีจำนวนมาก จึงได้บอกบุญไปยังญาติมิตรทั้งใกล้และ
 ไกลให้นำผ้าชนิดต่าง ๆ ที่เป็นผ้าใหม่หรือผ้าที่ยังไม่ได้ใช้มาร่วมทำบุญ
 เริ่มที่วัดมณีวนารามเป็นครั้งแรก และได้ทำพิธีมอบเป็นทางการ โดย
 ประธานในพิธีคือ พระเทพวราจารย์ เจ้าคณะจังหวัดและเจ้าอาวาส
 วัดมณีวนาราม พร้อมคณะสงฆ์ ทายก ทายิกาเข้าร่วมพิธี ในวันที่ ๑๘
 เมษายน ๒๕๕๙ เมื่อข่าวสารได้แพร่ไปทางสื่อต่าง ๆ ปัจจุบันได้มี
 ผู้ศรัทธานำผ้ามาบริจาคอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่ วัดมณีวนาราม และ
 วัดต่าง ๆ ที่คณะทำงานเดินทางไปช่วยจัดระบบคัมภีร์โบราณใน
 จังหวัดใกล้เคียงจนถึงปัจจุบัน ดังรูป

Our working team has, therefore, consider restoring
 and promoting the donation of Pha Ho Kham Phi to wider
 audience emphasizing on its importance. The team sent
 the news about donating new or unused fabrics to their
 acquaintances and relatives. The inaugural event was held
 at Wat Mamee Wanaram on April 18th, 2016. Eventually, as
 the news spread, more and more people joined and
 donated fabrics to the temple.

พระเทพวราจารย์ เจ้าคณะจังหวัดและเจ้าอาวาสวัดมณีวนารามพร้อมคณะสงฆ์ รับมอบผ้าห่อคัมภีร์โบราณ
 Phra Thepvarajarn, Head of Provincial Monk and the Abbot of Wat Mamee Wanaram, together with the monks was handed over the
 Pha Ho Kham Phi.

คณะทำงานจากกลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม นำผ้าที่ได้รับบริจาคมาห่อคัมภีร์ใบลาน ตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค
The Ancient Document Conservation team was handing over the donated fabrics.

หลังจากนั้นคณะทำงานได้ใช้เป็นแนวทาง ในการแนะนำให้ วัดต่าง ๆ ที่ประสงค์จะจัดระบบ และรักษาคัมภีร์ใบลานให้เป็นระเบียบ เรียบร้อย ได้บอกบุญแก่บุคคลในชุมชนให้นำผ้ามาบริจาคและคณะทำงานได้ถ่ายทอดวิธีห่อผ้าใหม่และการมัดคัมภีร์ใบลานแก่ผู้สนใจตามโอกาส เพื่อให้ตัวแทนชุมชนสามารถทำได้ และได้ถือปฏิบัติต่อเนื่อง มาหลายวัด เช่น วัดดอนเกลือ อ. พุ่งเขาหลวง จ. ร้อยเอ็ด วัดศรีบุญเรือง บ้านบ่ออู อ. เมือง จ. อำนาจเจริญ เป็นต้น ดังรูป

Eventually, the team has repeated this same method to other temples in the region, such as, Wat Don Kluea in Thung Kao Luang, Roi - Et or Wat Si Bun Rueng at Ban Bo Bu, Mueng, Amnaj Charoen.

นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ หัวหน้างานอนุรักษ์เอกสารโบราณ สาธิตการห่อคัมภีร์ใบลานและมัดเชือก ที่วัดศรีบุญเรือง บ้านบ่ออู อ. เมือง จ. อำนาจเจริญ
Mr. Narongsak Rawarin, Head of the Ancient Document Conservation, demonstrated how to wrap and tie a palm - leaf manuscript at Wat Si Bun Rueng, Amnaj Charoen.

ลักษณะผ้าห่อคัมภีร์ในภาคอีสาน

ผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่ปรากฏในภาคอีสาน แบ่งออกได้ตาม ข้อมูลที่พบ ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

๑. ผ้าห่อคัมภีร์ที่แสดงอัตลักษณ์ผ้าทออีสาน
๒. ผ้าห่อคัมภีร์ที่แพร่กระจายมาจากถิ่นอื่น
ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละประเด็น ดังนี้

๑. ผ้าห่อคัมภีร์ที่แสดงอัตลักษณ์ผ้าทออีสาน

ผ้าห่อคัมภีร์กลุ่มนี้ พบมากที่สุด เป็นผ้าที่ชุมชนได้ทอ ใช้ในวิถีชีวิตของตนเอง ทั้งที่เป็นผ้าเพื่อการศาสนา เช่น ธง หรือที่ชาวอีสานออกเสียงว่า ชูงหรือทุง ผ้าพระบฏ ผ้าเพดาน ผ้าปูกราบ ผ้าหมอนสำหรับพระ เป็นต้น และเป็นเครื่องนุ่งห่มในโอกาสต่าง ๆ ทั้งของผู้ชาย และผู้หญิง เส้นใย รูปแบบและเทคนิคในการทอแสดงให้เห็นถึง “อัตลักษณ์” ของชาวอีสานในแต่ละพื้นที่เพราะเป็นที่ทราบกันแล้วว่า หากจะแบ่งพื้นที่ตามสภาพภูมิศาสตร์นั้น ภาคอีสานแบ่งเป็นแอ่งโคราช และแอ่งอุดร สกลนคร ซึ่งแต่ละแอ่งมีผู้คนที่มีหลายชาติพันธุ์ และมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองสั่งสมกันมาอย่างยาวนาน และการแสดงออกผ่านสิ่งทอ ประเพณี พิธีกรรมตามความเชื่อ นั่นคือ แอ่งโคราช ประกอบด้วยชาติพันธุ์ไทยโคราช ไทยมอญ ไทยเขมร ไทยยวน ไทยกวย ส่วยหรือกวย ไทยลาวเวียงจันทน์ ไทยจีน ไทยแขก เป็นต้น มีจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด บุรีรัมย์ กาฬสินธุ์ โยธาธร สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และอำนาจเจริญ ส่วนแอ่งสกลนคร ประกอบด้วยจะมีชาติพันธุ์ไทยลาว ผู้ไท ไทดำ ญ้อ แสก โซ กะเลิง ไทยจีน ไทยยวน เป็นต้น มีจังหวัดหนองคาย อุดรธานี สกลนคร นครพนม มุกดาหาร และใน สปป. ลาว บางส่วน

เมื่อชาวบ้านนำผ้าที่มีอยู่มาถวายเพื่อทำบุญในโอกาสต่าง ๆ และถวายเพื่อห่อคัมภีร์โดยเฉพาะ ย่อมแสดงให้เห็นวัฒนธรรมการทอผ้าของแต่ละท้องถิ่น เพราะสมัยก่อนชาวบ้านในชุมชนจะทอผ้าขึ้นใช้เองในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ทำให้สามารถมองเห็นถึงอัตลักษณ์ของผ้าห่อคัมภีร์ได้ว่า เป็นผ้าของภาคอีสาน ซึ่งผ้าห่อคัมภีร์โบราณในหนังสือเล่มนี้ เป็นตัวแทนข้อมูลจากทั้งสองแอ่งคือ แอ่งโคราชและแอ่งอุดร สกลนคร

The Characteristics of Pha Ho Kham Phi in Isan

Pha Ho Kham Phi in Isan can be categorised broadly into two types :

1. Pha Ho Kham Phi that show Isan's identity

These are the most commonly found fabrics. These are the fabrics that are used in everyday life of the local people. For example, a flag, Phra Bot cloth, Pedan cloth, Poo Krap cloth, and pillow cloth. Materials, patterns, and weaving techniques show the “identities” of Isan people in each area. For example, the Korat Basin area which consists of the ethnic groups like Korat, Mon, Khmer, Yuan, Kuay, Suay or Kui, Lao, Vientian, Chinese, Indian. The Korat Basin covers many provinces from Nakhon Ratchasima, Chaiyaphum, Khon Kaen, Maha Sarakham, Roi Et, Buriram, Kalasin, Yasothon, Surin, Sisaket, Ubon Ratchathani and Amnat Charoen. The Sakon Nakhon basin is other example consisting of many ethnic groups like Lao, Phu Tai, Tai Dam, Yao, Sak, So, Ka Loeng, Chinese, Yuan. This covers the areas of Nong Khai, Udon Thani, Sakon Nakhon, Nakhon Phanom, Mukdahan and some in Lao PDR. This book acts as a representative showing the information from both basins.

2. Pha Ho Kham Phi that are from other regions

Some of the Pha Ho Kham Phi are from other regions of Thailand, such as Bangkok. This reflects the dissemination of Pha Ho Kham Phi. The fabrics of this type are usually from the royal court which are made specifically for the manuscript wrapping purpose. They come to Isan in various ways as follows :

๒. ผ้าห่อคัมภีร์ที่แพร่กระจายมาจากถิ่นอื่น

ผ้าห่อคัมภีร์ ที่แพร่มาจากแหล่งอื่น เช่น กรุงเทพมหานคร จังหวัดในภาคกลาง หรือมาจากภาคต่าง ๆ สะท้อนให้เห็น “การแพร่กระจาย” ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดร่วมในทุกภูมิภาค ที่ผ้าห่อคัมภีร์แต่ละวัดจะมีการนำเข้ามาจากแหล่งอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจาก กรุงเทพมหานคร ซึ่งปรากฏในหลายวัดที่กล่าวมาแล้ว ในบทที่ ๑ ซึ่งเป็นผ้าชั้นดีจากราชสำนัก ผ้าของเจ้านายชั้นสูงที่เป็นเครื่องนุ่งห่มจนเป็นมาผ้าที่ทำขึ้นเพื่อห่อคัมภีร์โดยเฉพาะ หากจะวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ทำให้ผ้าห่อคัมภีร์จากแหล่งอื่นเข้ามาในภาคอีสาน มีหลายเหตุปัจจัย ดังนี้

๒.๑ ปัจจัยด้านการสังคายนาพระไตรปิฎก สมัยธนบุรี และสมัยรัชกาลที่ ๑ และการพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓

๒.๒ ปัจจัยเกี่ยวกับพระภิกษุจากอีสานเข้าศึกษาที่วัดสำคัญ ๆ ในพระนครฯ

๒.๓ เป็นเครื่องยศและสิ่งแสดงฐานะของชนชั้นนำ ถวายเป็นทานในพระศาสนา หลังจากมีการปรับเปลี่ยนการแต่งกายในการเข้าเฝ้า

๒.๔ ร้านค้าได้สร้างและจำหน่ายผ้าห่อคัมภีร์ มีการซื้อมาถวายวัดตามหัวเมืองต่าง ๆ

รายละเอียดลักษณะผ้าห่อคัมภีร์โบราณทั้ง ๒ ประการนี้จะนำเสนอประกอบภาพในบทต่อไป

2.1 The revisions of the Tripitaka in the Thonburi period and in the reign of King Rama I, and the development of Buddhist education in the reign of King Rama III.

2.2 The number of Isan monks studying in temples in Bangkok.

2.3 The donation from the elite.

2.4 The donation of a fabric made by an alms shop.

The detailed characteristics of Pha Ho Kham Phi will be illustrated in the next chapter.

๑

อัตลักษณ์ : ผ้าห่อคัมภีร์โบราณ
ในภาคอีสาน

Identity : Pha Ho Kham Phi in Isan Region

“ชาวบ้านอีสานมีความเชื่อเรื่องสถานภาพของบุคคลในสังคม คือ ชาวบ้านทั่วไปจะไม่ใช้ไหมคำ ไหมเงินทอง ถ้าต้องการ จะใช้ก็จะใช้ไหมสีเหลืองแทน ความเชื่อเรื่องศาสนานั้น เชื่อกันว่า ถ้าใช้ผ้าหรือหมอนถวายพระจะได้บุญกุศลแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ้าไหม ซึ่งเป็นผ้าที่ทำได้ยาก มีความคงทน สวยงาม จึงมีการนำผ้ามัดหมี่ไหม ไปถวายวัด เพื่อทำเป็น ผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน เชื่อว่าเป็นการช่วยรักษาความรู้ สติปัญญา เพื่อลูกหลานและช่วยสืบทอดพุทธศาสนาไปพร้อม ๆ กัน แต่ก็มีผู้เฒ่าบางคนที่เคยเป็นเด็กใน “โฮง” ของเจ้านายเมือง อุบลฯ คือกลุ่มชนชั้นปกครอง ที่เรียกว่า “อัญญาสี่” ให้ความ เห็นว่า ที่ต้องนำผ้าไปถวายวัดนั้น เหตุหนึ่งก็ด้วยเชื่อว่าการทอผ้าไหมจะต้องฆ่าสัตว์ ตัดชีวิตตัวม่อน (ตัวไหม) เป็น จำนวนมากจึงจะได้ผ้าไหมที่สวยงาม การกระทำเช่นนี้ จึงเสมือนเป็นการไถ่บาป”

(สุนัย ณ อุบล. ๒๕๔๒ : ๖๒)

เมื่อพิจารณาผ้าห่อคัมภีร์ในภาคอีสาน ข้อมูลที่ปรากฏต่าง สอดคล้องกับคำกล่าวนี้ เพราะลักษณะของผ้าห่อคัมภีร์ แม้จะเป็นฝีมือ ของช่างทอในชุมชน แต่สิ่งที่มาเกี่ยวข้องก็คือ สถานภาพของบุคคล และชาติพันธุ์ในสังคมอีสาน ทำให้ลักษณะ ลวดลาย วัสดุที่ใช้และ เทคนิคการทอประณีตมาก ปานกลาง และประณีตน้อยแตกต่างกันไป ตามแนวโน้มและความถนัดของช่างทอ ผู้สวมใส่ทั้งบุรุษ สตรีในชุมชน และตำแหน่ง ฐานะของบุคคลนั้น ๆ ซึ่งทั้งทอใช้เองและจ้างช่างทอ หรือมีช่างทอประจำ “โฮง” เพราะสมัยก่อนนั้น เมืองในภาคอีสานมี ปกครองระบบอาญาสี่ ประกอบด้วยเจ้าเมือง อุปฮาด ราชบุตร ราชวงศ์ เป็นกรมการเมือง เป็นผู้ได้รับพระราชทานเครื่องยศต่าง ๆ ตาม ธรรมเนียม ซึ่งมีผ้าเป็นเครื่องประกอบยศด้วย ผ้ายดงกล่าวเป็น ผ้าพระราชทาน จากพระเจ้าแผ่นดินสยาม สำหรับใส่เข้าเฝ้า ทำให้การใช้ผ้าในสังคมอีสานมีทั้งผ้าของกลุ่มบุคคลชั้นเจ้านายฝ่ายบุรุษและสตรี ผ้าของบุคคลชั้นสูงในสังคม และผ้าของราษฎรทั่วไป

ในบทนี้เป็นการเสนอรูปภาพผ้าห่อคัมภีร์ประเภทต่างที่เป็น “อัตลักษณ์” ของภาคอีสานเพื่อชี้ให้เห็นว่าคำกล่าวข้างต้น มีข้อมูล เชิงประจักษ์ในบทบาทของสตรีในชุมชนอีสาน ที่ทำบุญด้วยผ้าชนิด ต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นพลังศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาในอดีต อันจะ เป็นลู่ทางเชื่อมร้อยกับการสร้างสรรค์ในสมัยปัจจุบัน

“Isan people believe in social status ; common people do not use golden or silver silk for weaving. Rather, they use the yellow one. According to their religious belief, offering yellow cloth or pillows to Buddhist monks results in high merit, especially if silk is the main material. Silk is considered rare, durable, and stylish fabric. Therefore, it is popularly used and offered to a temple as Pha Ho Kham Phi (manuscript fabric wraps). It is believed to be the medium of knowledge, wisdom, and religious preservation. Some elderly believes that offering silk fabric is another act of atonement as silk is made of thousands of silkworms.”

(Sunai Na Ubon. 1999 : 62)

Not only do Pha Ho Kham Phi reflect skills of local craftsmanship, but they also offer clues for social and ethnic status of Isan people. The characteristics, appearances, and materials not only show the exquisiteness of each weaver, but a social class and status of a person who wear them. In the past, provinces in the Northeast had the four power regimes which consisted of King, viceroy, royal sons, and royal families. These four elements acted as political departments who were traditionally given various royal insignias. Silk fabrics were one of those insignias and were used and worn at the royal appearance. The use of fabric was therefore common for both high - rank and common people.

This chapter emphasize on the “identity” of Pha Ho Kham Phi in Isan to evidently reaffirm the statement above.

ผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในภาคอีสาน

คำว่า “อัตลักษณ์” ในที่นี้หมายถึง ผ้าที่ผลิตขึ้นในชุมชนต่าง ๆ ในภาคอีสาน ทั้งส่วนที่เป็นอีสานเหนือ ซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว ผู้ไท ไทยดำ ไทยแสก โซ่ กะเลิง ๆ ส่วนอีสานใต้ นอกจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวแล้วยังมี ไทยกวย กวย หรือส่วย และไทยถิ่นเขมร ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ ซึ่งมีพื้นฐานในการทอผ้า ที่มีทั้งลักษณะร่วมกันกับจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน และลักษณะเฉพาะถิ่น ทั้งเส้นใยที่ใช้ รูปแบบของการใช้ผ้า โครงสร้าง เทคนิคการทอและลวดลายของผ้า มีการสืบทอดมารุ่นต่อรุ่น จนเป็นที่รับรู้ทั่วไปว่า เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น ๆ

จากการศึกษาผ้าห่อคัมภีร์โบราณในภาคอีสานจำนวน ๑๐ จังหวัด และวัดต่าง ๆ จำนวน ๖๐ วัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ที่โครงการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้ดำเนินการสำรวจคัมภีร์โบราณพร้อมกับการบันทึกภาพผ้าห่อคัมภีร์โบราณ จนถึงปัจจุบันคือ ปี ๒๕๖๔ รวมเวลา ๑๗ ปีเต็ม พบลักษณะผ้าห่อคัมภีร์ ซึ่งบุคคลในชุมชนนำมาถวายวัด เรียงตามที่ปรากฏจากมากไปหาน้อย และลักษณะ รูปแบบของผ้ามีดังนี้

๑. ผ้าที่ทอเพื่อเป็นเครื่องใช้ในวิถีชีวิต
  ๒. ผ้าที่สร้างเพื่อห่อคัมภีร์โดยตรง
  ๓. การใช้วัสดุอื่น ๆ ห่อคัมภีร์
- รายละเอียด และตัวอย่างผ้าประเภทต่าง ๆ มีดังนี้

ผ้าที่ทอเพื่อเป็นเครื่องใช้ในวิถีชีวิต

พบ ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

เครื่องนุ่งห่มที่ทอเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน

ผ้ากลุ่มนี้เป็นผ้าที่สตรีในชุมชนทอไว้ให้คนในครอบครัวใช้ในโอกาสต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต โดยได้เรียนรู้และสั่งสมมารุ่นต่อรุ่น ประกอบด้วย ผ้าซิ่น ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า ผ้าใส่ปลาไหล ผ้าห่ม ผ้าแพรเบี่ยง ผ้าแพรแย่ง ผ้าพาดไหล่ ผ้าตุ้ม ผ้าขาวม้า ผ้าวา (ผ้าม่วง

Pha Ho Kham Phi as the Identity of Isan Community

The word “identity” in this context means fabrics which are made in Isan. The fabrics are made by ethnic groups either from the northern part (i.e., Lao, Phu Tai, Tai Dam, Tai Sak, So, Kalerng, etc.) or the southern part (i.e., Tai Kuy, Kuay or Suay, and Khmer). These fabrics share both mutual and unique characteristics, especially the materials, patterns, silhouette, and weaving techniques. Our survey of Pha Ho Kham Phi in 10 provinces and 60 temples in the Northeast has found that :

1. Cloth woven to be used in daily life
2. Cloth woven to be used specifically as a manuscript wrap (Pha Ho Kham Phi)
3. Other materials as a manuscript wrap

Details and examples of different types of fabrics are as follows :

ผ้าควบ ผ้าหางกระรอก ผ้าเข็น) ผ้าเขยหรือผ้าปุมลาว จีวรพระ
ผ้าด้ายดิบสีขาว เป็นต้น ผ้าเหล่านี้ เส้นใยที่ทอจะเป็นฝ้าย ไหม
ฝ้ายแกมไหม ซึ่งผลิตในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ และไหมกับไหมคำ ซึ่งซื้อ
มาจากแหล่งภายนอก ลักษณะการใช้ห่อคัมภีร์ มี ๒ ลักษณะคือ
ใช้เต็มผืนตามลักษณะเดิม และตัดแบ่งให้เป็นขนาดที่พอเหมาะในการ
ห่อคัมภีร์

๒. เครื่องใช้อื่น ๆ เช่น

ผ้าขิดหมอน

ผ้าที่สร้างเพื่อห่อคัมภีร์โดยตรง เช่น

ผ้าขิด

ผ้าปักด้าย หรือไหม

ผ้าปักกริ่งฯ

การใช้วัสดุอื่น ๆ ห่อคัมภีร์ เช่น

หญ้าหางหมาว้อ กล่องไม้ กล่องกระจก ฯ

รายละเอียดผ้าห่อคัมภีร์แต่ละประเภท มีดังนี้

๑. ผ้าที่ทอเพื่อเป็นเครื่องใช้ในวิถีชีวิต

เครื่องนุ่งห่ม

ผ้ากลุ่มนี้ ได้สะท้อนอัตลักษณ์ด้านผ้าของชาวอีสานอย่าง
ชัดเจน ทั้งด้านการออกแบบลวดลาย เทคนิคการทอ และการใช้เส้นใย
ที่สืบเนื่องมาแต่สมัยโบราณ ซึ่งหากจะศึกษาพัฒนาการของสิ่งทอใน
ภาคอีสาน ก็สามารถมองผ่านผ้าห่อคัมภีร์โบราณได้ เพราะมีความ
หลากหลายของผ้าที่นำมาใช้ห่อคัมภีร์ผ้าเหล่านี้เป็นเครื่องนุ่งห่ม
ในวิถีชีวิตของคนอีสานที่มีการใช้มาแต่โบราณ และพบเป็นส่วนใหญ่
ส่วนผ้าในสมัยปัจจุบันไม่ค่อยปรากฏนัก ตามการชะงักงันของวัฒนธรรม
การใช้คัมภีร์โบราณและการถวายเป็นผ้าห่อคัมภีร์ ผ้าที่พบ ประกอบด้วย
ผ้าที่ทอขึ้นเพื่อนุ่งห่มของชายและหญิง แต่ได้นำผ้าที่ยังไม่ได้ใช้มาถวายเป็น
ได้แก่ ผ้าซิ่น ผ้าโสร่ง ผ้าเป็ยง ผ้าตุ้ม ผ้าวา (ผ้าม่วง ผ้าหางกระรอก
ผ้าควบ ผ้าเข็น) ผ้าขาวม้า ผ้าใส่ปลาไหล เป็นต้น ขอยกตัวอย่างภาพ
ให้รายละเอียดและระบุแหล่งเท่าที่จำเป็น ดังต่อไปนี้

Cloth woven to be used in daily life

1. Garments for everyday use

Woven by local women for everyone in their family, the fabrics include Sin, sarong, khaoma, eel - filled, blanket, satin, pha wa, shoulder, over - shoulder, monk's robe, and white calico, etc. The woven materials are cotton and silk both imported and handmade.

The Use of Wrapping : Use the whole fabric and cut to fit the size of a manuscript

2. Other use

Patterned pillowcases

Cloth woven to be used specifically as a manuscript wrap (Pha Ho Kham Phi)

Patterned cloth

Thread or silk embroidered cloth Embroidered cloth ฯ

Other materials as a manuscript wrap

Hang Mha Wo grass, wooden box, mirror box, etc.

Different Types of Fabrics

1. Garments for everyday use

Garments

This group of fabrics clearly reflects the identity of the Isan people in terms of pattern design, weaving techniques, and the use of materials which has been done long time ago. The development of textiles in the northeast can be seen through these fabrics which are so varied.

ผ้าซิ่น

เครื่องนุ่งห่มที่นำมาห่อคัมภีร์จำนวนมากที่สุด คือ ผ้าซิ่น มีทั้งซิ่นไหม ซิ่นฝ้าย ซิ่นไหมผสมฝ้าย ซิ่นสอดเส้นเงิน เส้นทองหรือเรียกว่า ดิ้นเงิน ดิ้นทอง ถ้าเป็นผ้าไหมก็เรียกว่า ซิ่นไหมคำ การเรียกชื่อผ้าซิ่นในสังคมอีสาน มีความเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ นั่นคือ เรียกตามเทคนิคการสร้างลวดลาย และวิธีการทอประกอบกัน ผ้าซิ่นอีสานนิยมนุ่งลอมหรือลอมทางตั้ง ส่วนผ้าซิ่นลายขวางมีน้อย ผ้าซิ่น ที่พบว่าได้นำมาห่อคัมภีร์และแสดงอัตลักษณ์มีดังนี้ ได้แก่ ซิ่นมัดหมี่ ซิ่นคั่น ซิ่นมุก ซิ่นทิว ซิ่นมับไม เป็นต้น

ผ้าซิ่นที่นำมาห่อคัมภีร์ ส่วนใหญ่ใช้เต็มทั้งผืนครบโครงสร้างของผ้าซิ่นโดยไม่ตัดแบ่ง ประกอบด้วย หัวซิ่น ตัวซิ่นหรือผืนซิ่น และเชิงหรือตีนซิ่น อาจเป็นเพราะ ลักษณะผืนผ้าซิ่น ๑ ผืน มีความกว้าง ความยาวและความหนาพอควรผ้าซิ่นจึงเหมาะสมในการห่อหุ้มคัมภีร์โบราณขนาดยาวทั้งมัดใหญ่มีหลายผูกและมัดเล็ก เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ ผ้าซิ่นเป็นผ้าที่ชุมชนทอเพื่อใช้เอง และใช้ในงานพิธีต่าง ๆ ทั้งมงคลและอวมงคล และจำหน่ายในชุมชน จึงสามารถนำมาถวายวัดได้สะดวกมากกว่าผ้าประเภทอื่น นอกจากทำบุญโดยการถวายวัดแล้ว ผ้าซิ่นยังมีความสำคัญในการแสดงฐานะของผู้นุ่ง เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสถานภาพทางสังคม บุคลิกของกลุ่มชนหรือชาติพันธุ์ และแสดงฝีมือการทอของสตรีในแต่ละชุมชนด้วย ลักษณะการห่อคัมภีร์โบราณ แต่ละวัดมีหลายลักษณะ ดังรูป

การนุ่งห่มในงานศพของสตรีบ้านโพนทรายในเวดัด

Funeral garments of Phonsai women in Kkuengnai, Ubon Ratchathani

(ภาพเก่าโพนทราย)

การแต่งกายของผู้บวชบาตร
ในพระพรตศาสนา
Garments of ordination
ceremony to be monks.

(ภาพเก่าโพนทราย)

Sin or Sarong

Sin and sarong are the most commonly used Pha Ho Kham Phi made of silver and golden thread. These fabrics are usually named after their pattern making techniques. The long striped and vertical striped patterns are popular for wearing. The horizon striped one is less popular. The most popular for manuscript wrapping are Sin Mat Mee, Sin Khan, Sin Mook, Sin Thiw, Sin Mabmai.

Sin used as Pha Ho Kham Phi is usually done the whole piece without cutting. It comprises of three parts : the head, body, and foot. One piece of Sin is long and big enough to be used as Pha Ho Kham Phi. It is also commonly made by local people which makes it easily obtained and buyable for daily use and religious donation. It indicates social status of those who use it and reflects the delicate craftsmanship of local women as shown in the pictures below :

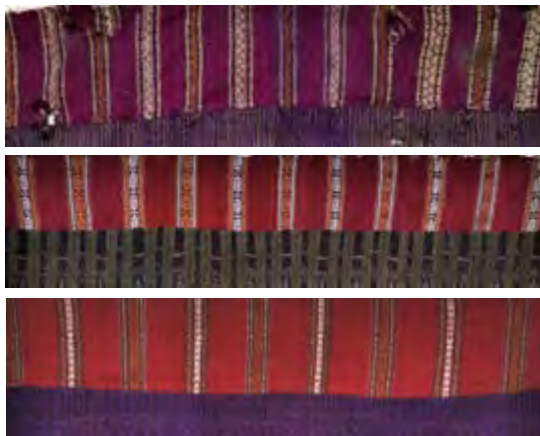

การนุ่งห่มในพิธีกรรมของชาวผู้ไท อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
Rite Garments of Phu Thai women in Nongsong, Mokdahan

ลักษณะภาพรวมของผ้าซิ่นที่นำมาห่อคัมภีร์ใบลาน

จำแนกตามโครงสร้างของผ้าซิ่น มีดังนี้

ส่วนเอว ที่เรียกว่า หัวซิ่น (Hua Sin) เป็นส่วนที่แสดงความสามารถในการทอ หากผู้ทอมีฝีมือนิยมทอจกดาว รองลงมาจะทอขิด คั่น และที่ง่ายที่สุดคือ ทอสีพื้นที่พวกบ่าวไพร่ใช้กัน ซึ่งถือว่า ผู้ทอไร้ฝีมือ พบลักษณะนี้ที่ จังหวัดอุบลราชธานี (สุนัย ณ อุบล. ๒๕๔๒ : ๖๗) หัวซิ่นแต่ละจังหวัดปรากฏตามลักษณะที่กล่าวมา หากประมวลลวดลายของหัวซิ่นที่พบมากที่สุดก็คือหัวซิ่นลายขิด รองลงมาเป็นการทอเป็นผ้าพื้นสีต่าง ๆ มีเส้นคั่นหรือมัดหมี่สีต่าง ๆ คั่น ส่วน หัวจกดาว และผ้าสีพื้นเรียบพบจำนวนน้อย ดังรูป

หัวซิ่นลายขิดไหม
Raised - pattern
silk head part

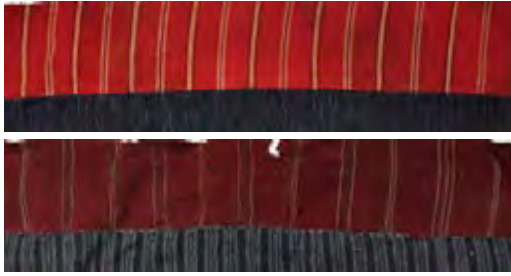

ผ้าซิ่นห่อคัมภีร์ใบลาน
วัดบ้านกระจายนอก
อำเภอป่าตึง จังหวัดยโสธร
Sin as Pha Ho Kham
Phi at Wat Ban
Krachainok, Pha Tiw,
Yasothon. (2013).

ผ้าซิ่นห่อคัมภีร์ใบลาน
วัดชีเหล็ก บ้านชีเหล็ก
อำเภอธวัชบุรี จังหวัด
ร้อยเอ็ด
Sin as Pha Ho Kham
Phi at Wat Khi Lek,
Ban Khi Lek, Thawat
Buri, Roi - Et.

Different Parts of Sin as Pha Ho Kham Phi

The Waist Part or the Head Part. This part often shows the skills of a weaver. The most popular patterns made by skilled weavers are the star - woven pattern and the raised pattern. A less skilled pattern is a Single - color pattern which is normally used by house servants. This pattern is found in Ubon Ratchathani (Sunai Na Ubon. 1999 : 67). The most commonly found of the head part is made in the raised, parti - colored, Mat Mee, star, and Single - colored patterns respectively as shown in the pictures below :

หัวชิ้นทอสีคั่นบนพื้นสีแดง
Parti - colored woven
on red - based head
part

ส่วนกลาง เรียกว่า **ตัวชิ้น** (Tua Sin) จะมีลักษณะเด่นกว่าส่วนอื่นของชิ้นทั้งผืน ลายชิ้นที่พบแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ทางการใช้เส้นใย การมัดหมี่เพื่อสร้างลวดลาย การย้อม การทอ ในสังคมอีสานในอดีตอย่างชัดเจน ตั้งแต่การใช้ฝ้าย หรือไหมที่สาวเอง การย้อมด้วยสีธรรมชาติ และการใช้เส้นใยในผ้าของบุคคลชั้นสูงด้วยการแทรกเส้นเงินหรือเส้นทองในตัวชิ้น ผ้าชิ้นที่ปรากฏนี้บันทึกภาพจากแหล่งจริงในสภาพจริงที่ขาดเปื่อยบางผืน อาจไม่เรียบริบร้อย สวยงามเท่าที่ควรแต่จำเป็นต้องนำมาเสนอเพื่อเป็นหลักฐานประจักษ์ สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการทอผ้าชิ้นในอดีต

เมื่อประมวลประเภทของผ้าชิ้น โดยพิจารณาจากตัวชิ้นเป็นหลัก พบว่า ผ้าชิ้นอีสานนุ่งลายทางตั้งส่วนใหญ่ จึงมักเรียกลายชิ้นว่า **ชิ้นลายล่อง** ซึ่งชิ้นลายล่องนี้ มีการทอให้เกิดลายโดยใช้เส้นพุ่งหลากสีทำให้เกิดลาย และมีการคั่นลายให้สวยงามเป็นช่อง ๆ จึงเรียกชื่อผ้าชิ้นตามเทคนิคการทอว่า **“ชิ้นคั่น”**

ชิ้นคั่นหรือชิ้นลายล่อง มี ๓ กลุ่มใหญ่ คือ

ชิ้นคั่นธรรมดา

ชิ้นคั่นมัดหมี่ หรือคั่นเงินคั่นทอง

ชิ้นคั่นด้วยลายมัดหมี่ หรือชิ้นมัดหมี่คั่น

นอกจากมัดหมี่คั่นแล้ว ยังมีชิ้นมัดหมี่ที่ทอเต็มผืน ไม่มีลายคั่น เรียก ชิ้นมัดหมี่รวด (ลวด)

ส่วนชิ้นที่นุ่งลายขวาง พบ ๒ ประเภท คือ

ชิ้นทิว หรือชิ้นกล้วย

ชิ้นทิวมุกจกดาว

หัวชิ้นทอสีคั่น บัดหมี่สี
และหัวชิ้นจกดาวไหม
Parti - colored, colored
Mat Mee, and star
pattern

หัวชิ้นจกดาวไหม
Star - patterned silk
head part

The middle part or the body part. This part has the most unique features of material use, dyeing, and weaving. The use of cotton, hand - made thread, natural - colored dyeing, and the use of gold and silver thread are the exquisite features reflecting on the identity of Isan people since the past time. However, the pictures of the body part as shown below may not as beautiful as they should be since they have been left unattended for a long time.

In Isan, the most popular pattern of Sin is striped pattern, which is usually called **“Sin Lai Long”**. The pattern is woven by using multicolored wefts with spaces separated between each one. This type of Sin, if labelled by the weaving technique, is also called **“Sin Khan”** (Spaced Sin).

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างผ้าซิ่นชนิดต่าง ๆ ที่พบว่าได้นำนำมาห่อคัมภีร์ใบลานอย่างละ ๑ ผืน เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจ สามารถแยกแยะผ้าซิ่นอีสานที่พบได้ ว่าเป็นซิ่นประเภทใดด้วยตนเอง ดังนี้

ซิ่นคันธรรมา
Simple Sin Khan

There are three categories of Sin Lai Long or Sin Khan

Simple Sin Khan

Sin Khan Mab Mai (silver or golden embroidered)

Sin Khan Mat Mee

If a Sin Khan Mat Mee is weaved with no space, it is usually called Sin Mat Mee Ruad

There are two categories of a cross - patterned Sin

Sin Thiw or Sin Kuay

Sin Thiw Mook Jok Dao (star - patterned Sin)

The pictures below are examples of each type of Sin.

ซิ่นมัดหมี่คัน
Sin Mat Mee Khan

ซินคั้นมันไม้
Sin Khan Mab Mai

ซินทิวหรือซินท่วย
Sin Thiw or Sin Kuay

ซินมัดหมี่ลวด
Sin Mat Mee Ruid

ซินทิวมูกจกดาว
Sin Thiw Mook Jok Dao

ส่วนตีน ที่เรียกว่า ตีนขึ้น (Tin Sin) นิยมตีนสั้น ๆ กว้าง ประมาณ ๑ - ๑.๔ นิ้ว เป็นฝ่ายส่วนใหญ่ ต่อกับขึ้นใหม่ และขึ้นฝ้าย ซึ่งมีส่วนสำคัญในการถ่วงให้ตัวขึ้นมีน้ำหนัก ลายตีนขึ้นมีหลายแบบ ทั้งเป็นตีนดำแทนะ ตีนดำ ต่อมามีตีนลายขีด ตีนลายขีดจก ทั้งขนาดเล็กและกว้างขึ้น ๒ - ๓ นิ้ว และพบการใช้ด้ายเงินหรือด้ายทองมาทอ เป็นลายเชิงผ้าขึ้น มีทั้งลายซิกแซกหรือลายหยัก ลายขีดหอปราสาท และลายตีนตวย เป็นต้น พบในผ้าขึ้นชนชั้นสูง ตัวอย่างลายตีนขึ้นแบบต่าง ๆ ดังรูป

ตีนดำ
Tin Dum

ตีนดำผสมขีด
Tin Dum with Raised Pattern (Khit)

ตีนลายขีด
Tin Lai Khit

ตีนจกลายหน่วยหรือสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด

Unit or Diamond Square Tin Jok The Lower Part or the Foot Part (typically called “tin” which means a foot in Isan) plays an important role in balancing and weighing the whole Sin. This part is typically short, about 1 to 1.4 inches wide made of cotton. The most common types are Tin Tum Nae, Tin Dam, Tin Lai Khit (raised pattern), Tin Jok pattern. Some is seen to have the use of silver or golden threads in either zigzag, wavy, Khit Ho Phrasat, and Tin Tuay patterns. The latter are commonly worn by the upper - class. The pictures below are some examples of the foot part in different patterns :

ตีนลายขีด
Tin Lai Khit

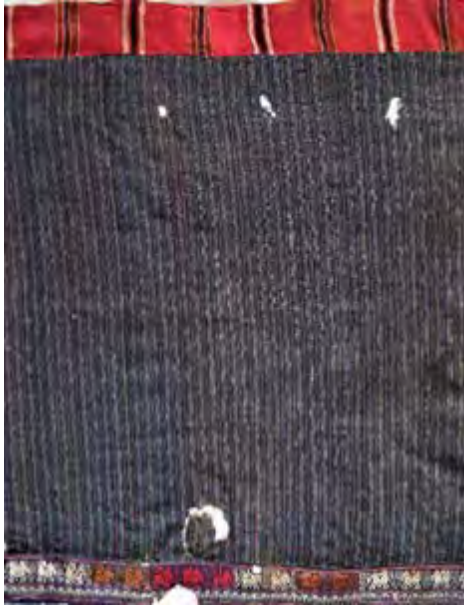

ตีนขีดนาคคู่
Double Naga Raised Pattern (Khit)

ตีนตวยด้ายเงิน ลายช่อนาคสองหัวหรือลายนาคก้นเตี
Silver - thread Tin Tuay with Two - headed Naga Pattern

ซินคั้น หัวซินมัดหมีสี่
ต้นจกรูปคนขี่ม้า ผสมขัด
วัดศรีบุญเรือง บ้านบ่อน
อำเภอเมือง จังหวัด
อำนาจเจริญ
Sin Khan with Mat Mee
on the Head part. Horse
Rider with raised pattern
on the Foot part Wat Si
Boon Rueng in Mueng,
Amnraj Charoen.

ซินช่อต้นเงิน
Silver - thread Tin Chor

ผ้าซินที่ห่อคัมภีร์โบราณ พบโครงสร้าง ๓ ลักษณะคือ

๑. ใช้ผ้าซินเต็มผืนครบโครงสร้างทั้ง ๓ ส่วน
๒. ใช้ผ้าซินเต็มผืน แต่ไม่ครบโครงสร้าง
๓. ปรับรูปแบบใหม่

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างผ้าซินห่อคัมภีร์โบราณจากวัดต่าง ๆ
พอสังเขป ดังนี้

๑. ใช้ผ้าซินเต็มผืนครบโครงสร้างทั้ง ๓ ส่วน

ซินคั้นธรรมดา

ซินคั้น คือ ผ้าซินที่ใช้เส้นพุ่ง ๆ ตัดกับเส้นยืน ทำให้เกิดลายต่าง ๆ บนตัวซิน โดยใช้เส้นพุ่งไหม ด้ายหรือฝ้ายสีต่าง ๆ ทำให้เกิดลายริ้ว โดยวางระยะถี่ ห่าง ของเส้นพุ่งตามการออกแบบของผู้ทอ ซินคั้นเป็นซินที่สตรีใช้นุ่งเป็นหลักในชีวิตประจำวันหลักในการทอ และการใช้นุ่งของสตรีในภาคอีสานมาแต่โบราณทั้งในโอกาสทั่วไปและไปงานบุญ มีทั้งซินคั้นฝ้ายและซินคั้นไหม ผ้าซินห่อคัมภีร์ที่พบ มีซินคั้นจำนวนมากพอ ๆ กับซินมัดหมีคั้น ดังรูป

Sin used as Pha Ho Kham Phi are found in three different techniques :

1. USing every part of it (head, body, foot)
2. USing the whole piece but not every part
3. New adaptation

USing Every Part of Sin (head, body, foot)

Simple Sin Khan

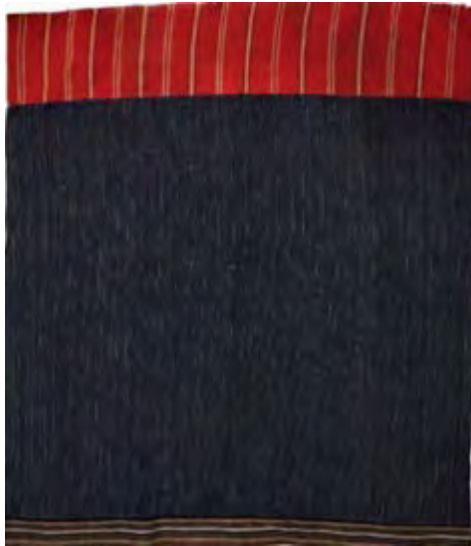
Sin Khan is a Sin that uses a weft line intersecting with the base line which will cause various patterns on the cloth. The weaver will design and place the frequency and space between each weft. Sin Khan is used by female in daily life and on general and religious occasions. Both cotton and silk Sin Khan are found to be used as Pha Ho Kham Phi.

ชิ้นคัมธรรมดาห่อคัมภีร์
ใบลาน วัดเกษรเจริญผล
อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด
มหาสารคาม
Simple Sin Khan as
Pha Ho Kham Phi. Wat
Kasorn Charoenpol in
Khantharawichai, Maha
Sarakhm

Simple Sin Khan as
Pha Ho Kham Phi.
Wat Kasorn
charoenpol in
Khantharawichai,
Maha Sarakhm

ชิ้นคัมลายริ้วขนาดเล็กและ
ขนาดกลางหัวชิ้นลายริ้วไหม
ต้นชิ้นลายขีดฝ้าย วัดชัยศรี
มงคลวราราม อำเภอจังหาร
จังหวัดร้อยเอ็ด
Small - sized striped Sin
Khan. Silk Khit pattern on
the foot part. Wat Chaisri
Mongkol Wanaram in
Chang Han, Roi - Et

ชิ้นคัมริ้วขนาดเล็กไหม หัวชิ้น
ลายขีดไหม วัดท่าม่วง อำเภอ
เสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Small - sized striped silk
Sin Khan. Silk khit pattern
on the head And foot
part. Wat Tha Muang in
Selabhumi, Roi - Et.

ชิ้นคัมลายริ้วขนาดกลาง หัวชิ้น
ลายริ้วไหม ต้นชิ้นลายขีดฝ้าย
วัดชัยศรีมงคลวราราม อำเภอ
จังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
Medium - sized striped
Sin Khan. Silk Khit pattern
on the foot part. Wat
Chaisri Mongkol Wanaram
in Chang Han, Roi - Et

ชิ้นคัมริ้วขนาดเล็ก หัวชิ้นลาย
ริ้วสี ต้นชิ้นลายขีดฝ้าย
วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด
Small - sized striped Sin
Khan. Colorful stripes on
the head part. Silk Khit
pattern on the foot part.
Wat Tha Muang in
Selabhumi, Roi - Et.

ชิ้นค้นรื้อขนาดกลาง หัวชิ้นลายขิดไหม ตีนชิ้นฝ้ายสีดำล้วนและสีดำผสมขิด วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Medium - sized striped Sin Khan. Silk Khit pattern on the head part. Black cotton on the foot part Wat Tha Muang in Selabhum,
Roi - Et.

ชิ้นคัมลายริ้วขนาดกลาง ที่มีสีสันมากขึ้น หัวชิ้นลายริ้วและลายขีดไหม ตีนชิ้นลายขีดฝ้าย วัดท่าม่วง
อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
More colorful Medium - sized striped Sin Khan. Striped and Silk Khit pattern head part.
Cotton Khit pattern foot part Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et.

ชิ้นคั้นไหม วัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
Silk Sin Khan. Wat Maha Chai in Mueng, Maha Sarakham

ชิ้นคั้นฝ้าย วัดมหาชัย
อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
Cotton Sin Khan. Wat Maha Chai in Mueng, Maha
Sarakham

ซินคันมัดไม

ซินคันมัดไม คือ ซินที่คั่นด้วยไหมหรือด้าย ๒ สี ตีเกลียวเป็นเส้น ซึ่งเรียกว่า มัดไม นำมาเป็นเส้นคั่นหรือแฉกคั่น ถ้าเป็นผ้าของบุคคลชั้นสูง จะคั่นด้วยด้ายเงินหรือทอง พบในวัดที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นปกครองในตัวเมืองและมีจำนวนน้อย ดังรูป

ซินคันมัดไมฝ้าย
วัดชัยศรีมงคลวราราม อำเภอจันทหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
Cotton Sin Khan Mab Mai
Wat Chaisri Mongkol Wanaram in Jang Han,
Roi - Et

ซินคันมัดไมไหม
วัดชัยศรีมงคลวราราม อำเภอจันทหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
Silk Sin Khan Mab Mai
Wat Chaisri Mongkol Wanaram in Jang Han,
Roi - Et

ซินคันมัดไมไหม หัวซิ่นและตีนซิ่นลายขีดไหม
วัดกระยอม อำเภอบึงสามพัน จังหวัดมหาสารคาม
Silk Sin Khan Mab Mai. Silk Khit pattern on
head And foot parts.Wat Krayom in
Wapipathum, Maha Sarakham

Sin Khan Mab Mai

Sin Khan Mab Mai is Sin Khan weaved by two different colors of silk or thread and twisted into a pattern which is called “Mab Mai” . Those of the upper class will be weaved in golden or silver twist. This type of Sin is considered rare and only found in temples associated with the ruling class.

ชิ้นคัมบั้มไหมโหม หัวชิ้นลายริ้ว ต้นดำ วัดมหาชัย อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม
Silk Sin Khan Mab Mai with the enlarge version Wat
Mahachai in Mueng, Maha Sarakham

ชิ้นคัมบั้มไหมโหม และภาพขยาย วัดดอนเกลือ อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด Silk Sin Khan Mab Mai. Striped
head part. Black foot part. Wat Don Kluea in Thung Khao Luang, Roi - Et

ชิ้นคัมบั้มไหมโหม หัวชิ้นและชิ้นลายขิดไหม วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Silk Sin Khan Mab Mai. Silk Khit pattern head and foot parts Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et.

ซินหมี่หรือซินมัดหมี่คัน

ซินหมี่หรือซินมัดหมี่ คือ ซิ่นคันประเภทหนึ่ง ที่ใช้เส้นพุ่งลายมัดหมี่ต่าง ๆ มาทอสลักับเส้นคันต่าง ๆ ความงามของผ้าซินมัดหมี่อยู่ที่การสร้างสรรค์ลวดลายของช่างมัดหมี่ และการวางระยะห่างของแต่ละช่อง รวมทั้งการทอที่เรียบร้อยให้ลายหมี่ตรงกัน ผ้าซินประเภทนี้ใช้แต่งอกงานต่าง ๆ ในหมู่สตรีชาวอีสานและ สปป. ลาว

ประเภทของซินมัดหมี่

แบ่งตามเทคนิคการทอและลวดลาย มี ๒ ประเภทคือ

ซินมัดหมี่คัน และมัดหมี่รวด (ลวด)

แบ่งตามลักษณะเส้นใย ประกอบด้วย

ซินมัดหมี่ไหม

ซินมัดหมี่ไหมแกมฝ้าย

ซินมัดหมี่ฝ้าย

ซินมัดหมี่ไหมสอดเส้นเงิน เส้นทอง เรียกซินไหมคำ

ผ้าซินหมี่หรือซินมัดหมี่ ที่นำมาห่อคัมภีร์ใบลานตามวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน หากสังเกตการสร้างลวดลาย พบว่า พัฒนามาจากซิ่นคันแบบธรรมดา ทอแทรกด้วยมัดหมี่ลายง่าย ๆ จนซับซ้อนยิ่งขึ้น ขนาดของลายมัดหมี่ที่คัน มีตั้งแต่ลายเล็ก ๆ ขนาดกลางและใหญ่ โดยมีเส้นคัน สลับเป็นระยะ ๆ ลายมัดหมี่ในหนึ่งผืน มีทั้งลายเดี่ยวตลอดผืน หรือมีลายอื่น ๆ เพิ่มขึ้น ๒ หรือ ๓ ลายขึ้นไปในหนึ่งผืน ลายที่พบมักเป็นลายดั้งเดิมซึ่งเป็นลายหลักของผ้ามัดหมี่ คือ ลายหมากจับ ลายดอกแก้ว ลายนาค ลายขอ ลายโคม ลายพันปลา หรือลายเอี้ย พบมากคือ ลายขนาค หรือลายขนาดน้อย ลายหอปราสาท นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาลายเพิ่มขึ้นหลายลาย เช่น ลายหมากเบ็ง ลายใบไผ่ เป็นต้น ต่อไปนี้ เป็นตัวอย่างผ้าซินมัดหมี่ทั้งไหมและฝ้าย จากแหล่งข้อมูล ดังนี้

Sin Mee or Sin Mat Mee Khan

Sin Mee or Sin Mat Mee is the other type of Sin Khan weaved by uSing wefts in various Mat Mee patterns with different spaces and separating base lines. The beauty of Sin Mat Mee is in the spacing pattern and the creativity of the designers. This type of Sin is used in general occasions in Isan and Laos.

Types of Sin Mat Mee

Categorized by weaving techniques and patterns : Sin Mat Mee Khan and Mat Mee Ruad

Categorized by weaving materials :

Silk Sin Mat Mee

Silk and Cotton Sin Mat Mee

Cotton Sin Mat Mee

Silk Sin Mat Mee with silver and golden threads (also known as Sin Mai Kam)

If looked carefully, Sin Mee has developed from simple Sin Khan with an addition of the Mat Mee pattern. The Mat Mee pattern is varied from small to large with separated lines which are also varied. The most commonly found patterns are Mak - Jab, Dok Kaew, Naga, Khor, Lantern, zigzag or Eia patterns. Other recent patterns include Mak - Beng, and bamboo leaf patterns, etc.

ผ้าชิ้นมัดหมี่ห่อคัมภีร์ใบลาน วัดพุทธประดิษฐ์ อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม
Sin Mat Mee as Pha Ho Kham Phi. Wat Buddha Phradit in Chiang Yuen, Maha Sarakham.

ชิ้นมัดหมี่ไหม Silk Sin Mat Mee

ชิ้นมัดหมี่ไหม ลายนาคน้อย หัวชิ้นไหมและตีนชิ้นลายขีดฝ้าย
วัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
Silk Sin Mat Mee. Tiny Naga (Naga Noi) pattern.
Silk Khit pattern head and foot parts.
Wat Mahachai in Mueng, Maha Sarakham.

ชิ้นมัดหมี่ไหมลายคองเฮี้ย หัวชิ้นลายขีด ตีนดำฝ้าย
วัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
Silk Sin Mat Mee. Khong Eia pattern.
Khit head part. Black cotton foot part.
Wat Mahachai in Mueng, Maha Sarakham.

ชิ้นมัดหมี่ไหม ลายมากน้อย หัวชิ้นลายริ้ว ตีนดำฝ้าย
วัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
Silk Sin Mat Mee. Tiny Naga pattern. Striped head part. Black
cotton foot part. Wat Mahachai in Mueng, Maha Sarakham.

ชิ้นมัดหมี่ไหมลายคองเฮี้ย หัวชิ้น ตีนชิ้นลายขีดฝ้าย
วัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
Silk Sin Mat Mee. Khong Eia pattern. Cotton Khit head and foot
parts. Wat Mahachai in Mueng, Maha Sarakham.

ชิ้นมัดหมี่ไหมลายจุดหรือสายฝน
วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Silk Sin Mat Mee. Dotted or Rain pattern.
Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et.

ชิ้นมัดหมี่ไหมลายช่อ
วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Silk Sin Mat Mee. Khor (segment) pattern.
Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et.

ชิ้นมัดหมี่คั่นลายนาคน้อย
 Sin Mat Mee Khan. Tiny Naga (Naga Noi) patterns

ชิ้นมัดหมี่ไหมลายนาคน้อยสลับนาคอุ้มหน่วยและคองเฮี้ย
 วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
 Silk Sin Mat Mee. Tiny Naga mixed with Holding Naga (Naga
 oum nuay and Khong Eia patterns. Wat Tha Muang in
 Selabhum, Roi - Et.

ชิ้นมัดหมี่ไหมลายหอบปราสาทสลับลายโคม
 วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
 Silk Sin Mat Mee. Ho Prasart and Laikhom or
 diamond patterns. Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et.

ชิ้นมัดหมี่ลายคองเอี้ย
Silk Sin Mat Mee, Khong Eia patterns.

ชิ้นมัดหมี่ไหมลายนาคน้อย หัวชิ้นลายขีด ตีนจก
วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Silk Sin Mat Mee. Tiny Naga (naga noi) Silk Khit head
and jok technique in foot part.
Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et

ชิ้นมัดหมี่ไหมลายขอสลับลายนาคน้อย
วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Silk Sin Mat Mee Khan. Holding Naga pattern. Wat
Tha Muang in Selabhum, Roi - Et

ชิ้นมัดหมี่ ลายนาคอุ้มหน่วย
Silk Sin Mat Mee Khan. Holding Naga (naga oum nuay) pattern. Wat Tha Muang in Selabumi, Roi - Et

ชิ้นมัดหมี่คั่นไหมลายขอ สลับทองเอี้ย
วัดชัยศรีมงคลวนาราม อำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
Silk Sin Mat Mee. Lai khor and Khong Eia patterns.
Wat Chaisri Mongkol Wanaram in Chang Han, Roi - Et

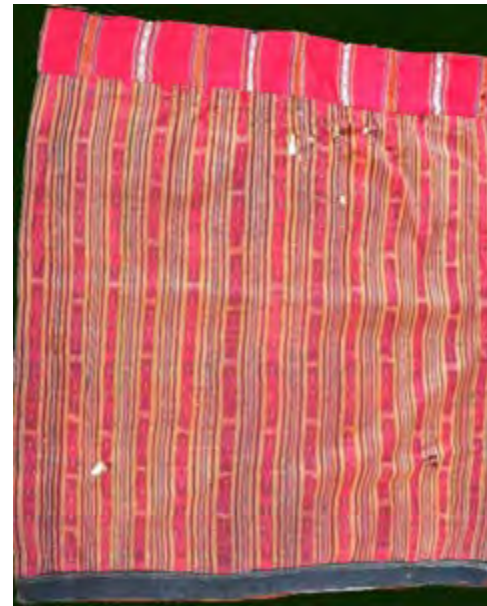
ชิ้นมัดหมี่คั่นไหมลายนาคน้อยสลับลายโคม
วัดชัยศรีมงคลวนาราม อำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
Silk Sin Mat Mee. Lai Naga Noi and Lai khom patterns.
Wat Chaisri Mongkol Wanaram in Chang Han, Roi - Et

ชิ้นมัดหมี่น้อยไหม ลายนาคน้อยสลับลายปราสาทและลายคองเฮีย
Silk Sin Mat Mee Noi. Tiny Naga with Prasart and Khong Eia patterns. Wat Thung Sri Wilai in Khueang Nai, Ubon Ratchathani.

ชิ้นมัดหมี่น้อยไหม วัดทุ่งศรีวิลัย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Silk Sin Mat Mee Noi. Wat Thung Sri Wilai in Khueang Nai, Ubon Ratchathani.

ชิ้นมัดหมี่ไหม วัดดอนเกลือ อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
Silk Sin Mat Mee. Wat Don Kluea in Thung Khao Luang, Roi - Et.

ชิ้นมัดหมี่ลวดไหม

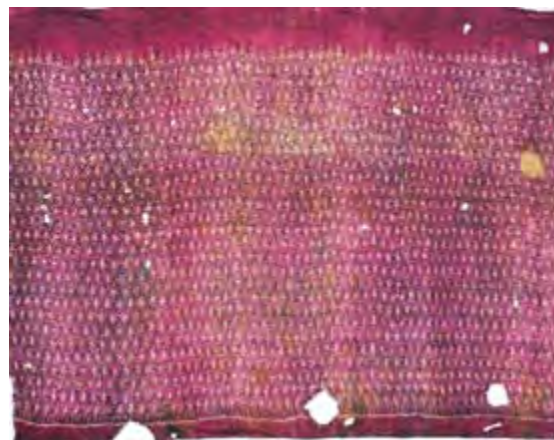
ชิ้นมัดหมี่ลวดหรือมัดหมี่โลด เป็นผ้าชิ้นมัดหมี่ที่มีด้ายเส้นพุ่งสำหรับทอต่อกันเต็มผืน ไม่มีการทอค้น คือทอรวดเดียวตลอดทั้งผืน เลยเรียกว่าชิ้นหมี่รวด แต่ทางอีสานออกเสียงเป็น “ลวด” ในที่นี้จึงเขียนตาม เสียงท้องถิ่น มีทั้งมัดหมี่ลวดไหม มัดหมี่ฝ้าย และด้ายประดิษฐ์ ลักษณะมัดหมี่ลวดที่พบมี ๒ ลักษณะ คือ มัดหมี่ลวดทั่วไปที่มีลายขนาดเล็ก และมัดหมี่ลายใหญ่ ผ้าห่อคัมภีร์ที่พบมีค่อนข้างน้อย ดังตัวอย่าง

ชิ้นมัดหมี่ลวดไหมลายใหญ่ มีลายคองเฮี้ย ขาเป็ย ดอกแก้ว ดอกฮังใหญ่ และ ลายโคมขนาดต่าง ๆ
Big pattern Sin Mat Mee Luad Lai Kong – Eia, Lai Khapia (pigtailed),
Lai Dok Kaew, Dok Hung Yai and many sizes of Lai Khom Wat Mahachai in Mueng, Maha Sarakham.

Silk Sin Mat Mee Luad

Sin Mat Mee Luad or Load is a type of Sin Mat Mee that is weaved together with weft lines for a full piece seamless. It is named Luad or Load because of this seamless characteristic which means a whole piece in Isan. Sin Mat Mee Luad are mostly found in two different patterns : small and big. It is quite rare for Sin Mat Mee Luad to be used as Pha Ho Kham Phi.

ชิ้นมัดหมี่ลวดไหม วัตมหาชัย อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม
Silk Sin Mat Mee Luad. Lai Mak Jub
Wat Mahachai in Mueng, Maha Sarakham.

ชิ้นมัดหมี่ลวดไหม ลายดอกไม้
Silk Sin Mat Mee Luad. Flowery pattern.

ชิ้นมัดหมี่ลวดไหม ลายข้าวหลามตัดใหญ่
วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Silk Sin Mat Mee Luad.Lai Large Diamonds
Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et

ชิ้นมัดหมี่ลวดไหม ลายนาคคอคด มีเข่งในตัว
วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Silk Sin Mat Mee Luad. Two - headed Naga
Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et

ชิ้นมัดหมี่ลวดไหมสอดตีนเงินลายโคม
หัวชิ้นลายริ้วสีแดง ตีนชิ้นตีนเงิน
ลายกรวยเชิง วัดไชยมงคล อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี
Silk Sin Mat Mee Luad with silver thread.
Lai khom. Red striped head part. Silver
- thread conical foot part. Wat Chai
Mongkol in Mueng, Ubon Ratchathani

ชิ้นมัดหมี่ลวดหน้ากระดานหรือลายขวาง ลายคองเฮี้ย ลายหมากจับ
ลายโคม หัวชิ้นเป็นไหมสีแดงลายขีด ตีนชิ้นฝ้ายลายขีด
วัดศรีบุญเรือง อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
Silk Sin Mat Mee Luad. Lai Khwang, Kong Eia, Mak Jub, Lai
Khom. Red Khit head part. Cotton Khit foot part.
Wat Si Boon Rueng at Mueng, Amnaj Charoen

ชิ้นมัดหมี่ลวดไหม ลายหมากจับ คองเฮี้ย มัดลายเชิงในตัวไม่ติดมต่อหัวหรือต่อตีน
วัดศรีบุญเรือง อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
Silk Sin Mat Mee Luad. Lai Mak Jub, Kong Eia.
Wat Si Boon Rueng at Mueng, Amnaj Charoen

ชิ้นมัดหมี่ลวดไหม
วัดศรีบุญเรือง อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
Silk Sin Mat Mee Luad Lai Khit head and foot part.
Wat Si Boon Rueng at Mueng, Amraj Charoen.

ชิ้นมัดหมี่ลวดไหม ลายหมากจับหว่าน หัวชิ้นลายขีดไหมสีแดง
วัดท่าบวง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Silk Sin Mat Mee Luad Lai Mak Jub wan. Silk red Khit head part.
Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et.

ชิ้นมัดหมี่ลวดไหม ลายหน้ากระดานไหมหรือลายขวาง ไม่นิยมต่อหัว ต่อตีน วัดโพธาราม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
Silk Sin Mat Mee Luad Lai Khwang. No head or foot part. Wat Pho Tharam in Ajsamart, Roi - Et.

ซีนมัดหมีลวดฝ้าย

ซีนมี่ลวดฝ้าย ลายดอกแก้ว วัดชัยศรีมงคลวนาราม
อำเภอจันทหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
Cotton Sin Mat Mee Luad. Lai Dok Kaew. Wat Chaisri
Mongkol Wanaram in Jang Han, Roi - Et.

Cotton Sin Mat Mee Luad

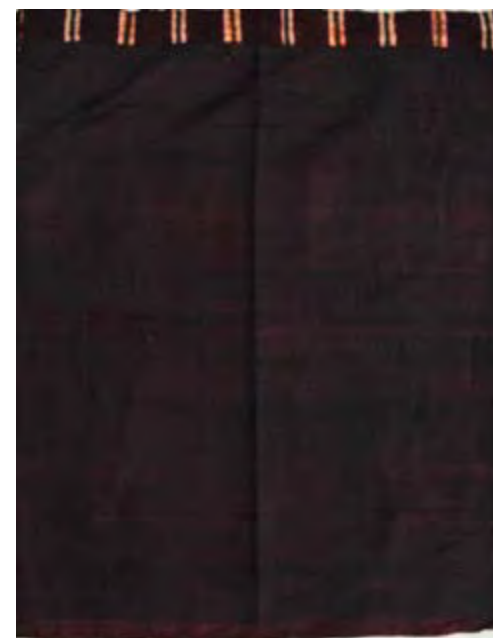
ซีนมี่ลวดฝ้ายลายหน่วย วัดราษีไศล อำเภอธวัชบุรี
จังหวัดร้อยเอ็ด
Cotton Sin Mat Mee Luad. Unit pattern. Wat Raseesalai
in Thawatburi, Roi - Et.

ซีนมี่ลวดด้ายประดิษฐ์ลายต้นสนใหญ่ วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Artificial cotton Sin Mat Mee Luad. Lai Tonson Yai (Big pine pattern). No head or foot part. Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et

ซิ่นทิวหรือซิ่นก่วย

ซิ่นทิวหรือซิ่นก่วย หมายถึง ซิ่นที่สร้างลายบนพื้นผ้าจากเส้นยืน โดยเส้นยืนที่เป็นทิวมักจะมีสีเข้มและจาง เพื่อสร้างความแตกต่างของสี มีระยะห่างสม่ำเสมอ และพุ่งด้วยสีเฉดเดียวกัน เป็นผ้าซิ่นที่นุ่งขวงลำตัว ส่วนใหญ่มีสีแดงคล้ำ แต่ก็พบสีน้ำตาล น้ำเงินอยู่บ้าง เป็นผ้าที่มีมาแต่โบราณ ส่วนใหญ่ทอด้วยไหม แต่ผ้าที่นำมาห่อคัมภีร์ใบลานเป็นฝ้ายก็มีจำนวนหนึ่ง ลวดลายมักต่างจากไหมนั่นคือ เส้นยืนมีหลากสี และช่องของสีอาจไม่สม่ำเสมอ ปกติซิ่นทิวจะไม่ต่อตีน แต่อาจต่อหัวเพื่อให้ยาว บางทีเรียกว่า “ซิ่นก่วย” ดังรูป

ซิ่นทิวไหม ต่อหัวซิ่นด้วยผ้าไหมลายขีดและลายริ้ว วัดทุ่งศรีวิลัย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Silk Sin Thiw. Khit and striped head part. Wat Thung Sri Wilai in Kueang Nai, Ubon Ratchathani.

Sin Thiw or Sin Guay

Sin Thiw or Sin Guay is a type of Sin which its patterns are created on the fabric made of warp. The warp for Sin Thiw is usually in dark and faded colors showing its contrast with consistent spaces and wefts. Mostly found in dark red, brown, and blue, Sin Thiw is a cross - body garment weaved by silk and cotton. The foot part of Sin Thiw is not commonly made. Sin Thiw is sometimes called Sin Guay as shown in the pictures below :

ซิ่นทิวไหม ต่อกวซิ่น ต่อก้นลายขิด
Silk Sin Thiw with head part and Khit on foot part.

ซิ่นทิวไหม ต่อกวซิ่นลายขิด
Silk Sin Thiw. Khit head part.

ซิ่นทิวไหมเปลือยกนอก หัวซิ่นลายขิด วัตต่าม่วง อำเภอสลภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด
Silk Sin Thiw. Khit head part. Wat Tha Muang, Selabhumji, Roi - Et.

ซิ่นทิวฝ้าย ต่อหัวซิ่นลายมัด วัตท่าม่วง อำเภอสลภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด
Cotton Sin Thiw. Khit head part. Wat Tha Muang, Selabhum, Roi - Et.O

ซิ่นทิวผสมมัดหมี่

ซิ่นทิวผสมมัดหมี่ เป็นผ้าซิ่นที่ผสมผสานระหว่างเส้นยืนคือเครื่องทิว และเส้นพุ่งลายมัดหมี่ ซึ่งเป็นพัฒนาการหนึ่งของการสร้างลวดลายบนผืนผ้า พบเพียงหนึ่งผืน ที่นำมาห่อคัมภีร์ไบบลาน ดังรูป

Sin Thiw mixed with Mat Mee

Sin Thiw mixed with Mat Mee is a type of Sin made of warp and weft weaved together. Only one piece of it is found.

ซิ่นทิวผสมลายมัดหมี่ วัตศรีบุญเรือง
อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
Sin Thiw mixed with Mat Mee.
Wat Si Boon Rueng in Mueng,
Amnaj Charoen.

ซินมุก

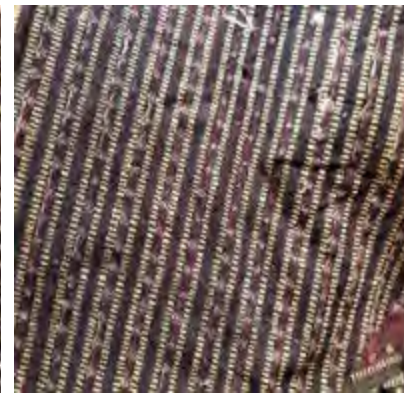
ซินมุก คือผ้าซิ่นที่ใช้เทคนิคการสร้างลวดลายบนผืนผ้าด้วยเส้นยืน ๒ แบบคือ เส้นยืนธรรมดา และเส้นยืนที่มีตะกอเพิ่มต่างหาก โดยใช้ตะกอลอยหรือเขาพิเศษสำหรับยกเส้นยืนให้เกิดลวดลายนูนขึ้นด้วยการสอดเส้นพุ่ง เรียกว่า “มุก” ผ้าที่ใช้เทคนิคนี้มี ๒ ลักษณะคือ เป็นผ้าผืนทั่วไป และผ้าซิ่นเรียกว่า “ซินมุก” นุ่งลายขวางตามลำตัว ผ้ามุกที่พบใช้ห่อคัมภีร์ใบลาน นิยมทอด้วยไหมเส้นเล็กเนื้อละเอียดมาก พบจำนวนน้อยมาก แหล่งที่พบเป็นวัดเก่าแก่ คือ วัดใต้ อำเภอเมือง วัดบูรพา อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี และไม่เต็มผืน เนื่องจากชำรุดมาก ดังรูป

ผ้าซิ่นทิวมุกจกดาวไหม
วัดใต้ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Silk Sin Thiw Mook with star pattern. Wat Tai in
Mueng, Ubon Ratchathani.

Sin Mook

Sin Mook is a type of Sin created with the technique of using two warps. One is the normal warp. The other is the special one used for making the embossed pattern with the weft called “Mook”. Sin Mook is usually made of refined silk.

ภาพถ่ายลวดลายด้านหน้า   ภาพถ่ายลวดลายด้านหลังผ้า
วัดใต้ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
The enlarged picture showing the front pattern and the back.
Wat Tai in Mueng, Ubon Ratchathani.

(ด้านหน้าผ้า)   (ด้านหลังผ้า)
ผ้าซิ่นทิวมุกจกดาวไหม วัดบูรพาราม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี
Silk Sin Thiw Mook with star pattern (Jok Daow) front and back.
Wat Burapharam in Thrakhanpuechpol, Ubon Ratchathani.

ซินมัดไม

ซินมัดไม คือ ซินที่เกิดจากใช้เส้นไหม ๒ สี มาตีเกลียวเข้าด้วยกัน และนำไปทอเป็นเส้นพุ่งตลอดทั้งผืน มีลักษณะเดียวกับผ้าทางกระรอก ผืนผ้าจะมีความเป็นมันวาว นำไปต่อหัว ต่อตีนุ่งเป็นผ้าซิ่น เรียกซินมัดไม หรือซินควบ ส่วนใหญ่เส้นมัดไมมักนำไปเป็นเส้นคั่นในซินคั่นหรือมัดหมี่คั่นมากกว่า พบว่านำมาห่อคัมภีร์จำนวนน้อย ดังรูป

ซินมัดไม วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Sin Mab Mai. Wat Tha Muang, Selabhumj, Roi - Et.

Sin Mab Mai

Sin Mab Mai is a type of Sin made by two - colored silk threads twisted together. The fabric is shiny and not commonly used as Pha Ho Kham Phi.

ซินมัดไม วัดกุดเชียงหมี อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร
Sin Mab Mai. Wat Kud Chiang Mee in Lerng Nok Tha, Yasothon.

๒. ใช้ผ้าชิ้นเต็มผืน แต่ไม่ครบโครงสร้าง

นอกจากใช้ผ้าชิ้นเต็มผืน ครบโครงสร้างของผ้าชิ้นแล้ว ยังพบผ้าชิ้นลักษณะอื่น ๆ อีก คือ มีหัวชิ้น ตัวชิ้น ไม่ต่อตีนชิ้น บางผืนไม่มีทั้งหัวชิ้น ตีนชิ้น แต่ลวดลายของผ้าสวยงาม จึงขอยกตัวอย่างพอสังเขป ดังรูป

ชิ้นคั้น

ชิ้นคั้นวัดชัยศรีมงคลวนาราม
Sin Khan. Wat Chaisri Mongkol
Wanaram

ชิ้นคั้นวัดรัตนมาภิไธย
Sin Khan. Wat Rattanamanit

2. A whole piece of Sin without some parts

Besides using the whole piece of Sin with the head and foot parts, some of them are found incomplete in some parts.

Sin Khan

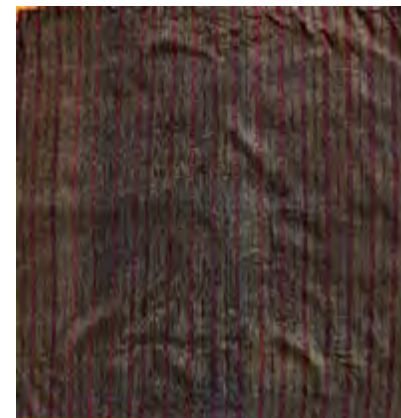
ชิ้นมัดหมี่

วัดมหาชัย
Wat Mahachai

วัดยางทองวนาราม
Wat Yangtuang Wanaram

วัดกระยอม
Wat Krayom

วัดเจริญราษฎร์
Wat Charoenrat

วัดโพธิ์ศรีดงใหญ่
Wat Phosridongyai

วัดหนองบัวแดง
Wat Nongbuadaeng

วัดหนองบัวแดง
Wat Nongbuadaeng

วัดโพธาราม
Wat Photharam

วัดโพธาราม
Wat Photharam

วัดโพธาราม
Wat Photharam

วัดโพธาราม
Wat Photharam

วัดโพธาราม
Wat Photharam

ซีนมัดหมี่ลาว

วัดศรีบุญเรือง
Wat Si Boon Rueng

Sin Mat Mee Luad

วัดท่าม่วง
Wat Tha Muang

มัดหมี่ลวดฝ้าย วัดเหล่าตำแย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
Cotton Sin Mat Mee Luad. Wat Lao Tham Yae in Kud Chum, Yasothon.

การปรับรูปแบบผ้าห่อคัมภีร์ประเภทผ้าซิ่น

ผ้าห่อคัมภีร์โบราณอีกลักษณะหนึ่งที่พบ ก็คือ การนำผ้าที่เป็นเครื่องนุ่งห่มมาปรับและรองผ้าด้านหลัง พร้อมกับการกั้นริมผ้าให้เรียบร้อย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ต้องการจำนวนผ้าห่อคัมภีร์เพิ่มขึ้น เพราะผ้าซิ่น ๑ ผืน สามารถตัดแบ่งห่อคัมภีร์ได้ ๒ มัด และผ้าชนิดอื่น ๆ ก็ได้รับการปรับรูปแบบ เช่น เดียวกัน พบผ้าลักษณะนี้พอควรในวัดต่าง ๆ ขอยกตัวอย่าง ดังนี้

ซิ่นคั้น

วัดสุพรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
Wat Suvarnawas in Khantharawichai, Maha Sarakham

วัดรัตนมาณี อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
Wat Rattanamanit in Phayakkhaphumphisai, Maha Sarakham

The Adaptation of Pha Ho Kham Phi

Another type of Pha Ho Kham Phi is the use of garments applied in the back of a manuscript. The use of garments cut into two pieces can wrap two bundles of the manuscripts. This type of Pha Ho Kham Phi is found in some temples as shown :

Sin Khan

วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Wat Tha Muang, Selabhum, Roi - Et.

ซินมัดหมี่คั่น

Sin Mat Mee Khan

วัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
Wat Mahachai in Mueng, Maha Sarakham

วัดชัยศรีมงคลวนาราม อำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
Wat Chaisri Mongkol Wanaram in Jang Han, Roi - Et.

วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Wat Tha Muang, Selabhum, Roi - Et.

ซีนมัตหมี่ลวด

Sin Mat Mee Luad

วัดสุขธัมมาราม อำเภอพิชัยภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
Wat Sukthammaram in Phayakkhaphumphisai, Maha Sarakham

วัดกลางเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
Wat Klang Ming Mueng in Mueng, Roi - Et

ผ้าวา

ผ้าวา มีคำเรียกหลายชื่อคือ ผ้าม่วง ผ้าหางกระรอก ผ้าควบ ผ้าเขิน หมายถึง ผ้าไหมสีเหลือบเหมือนหางกระรอก เกิดจากการใช้เส้นไหมสีพื้นเป็นเส้นยืน ใช้ไหมเส้นพุ่งที่ตีเกลียวควบกั้กันสองเส้นระหว่างไหมสีกับไหมขาว เมื่อนำมาทอกับเส้นยืนสีพื้นจะทำให้เกิดลายเหลือบกันเป็นสีเหลือบคล้ายหางกระรอก จึงเรียกว่า “ผ้าหางกระรอก” โบราณนิยมใช้เป็นผ้านุ่งสำหรับผู้ชาย (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. ๒๕๕๙ : ๒๓๔) ผ้าวาที่นำมาห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน ส่วนใหญ่ย้อมสีธรรมชาติ

Pha Wa (Wa fabric)

Pha Wa is typically called in many other names : Pha Muang, Squirrel's tail, Pha Kuab, Pha Ken. Pha Wa is an iridescent silk which looks like a squirrel's tail usually made of wefts with a colored and white threads twisted. When weaved with warp, it causes the iridescent striped resembling a squirrel's tail. That is why it is named the “Squirrel's tail” fabric. In the past, Pha Wa was usually

เป็นไหมพื้นบ้าน พบว่าได้นำมาห่อคัมภีร์โบราณเกือบทุกวัดในชุมชน
รองจากผ้าซิ่น อย่างน้อยพบวัดละ ๑ ผืน ผ้าวาที่มีมากที่สุด คือ วัด
โพธาราม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งขอเสนอเพียงตัวอย่าง
เท่านั้น ดังรูป

worn by men. (Wiboon Leesuan. 2016 : 234). In Isan, Pha
Wa used as Pha Ho Kham Phi is typically made of silk and
died in natural colors. It is used as widely as Sin. Wat
Photharam in Roi - Et has the largest number of Pha Wa.

ผ้าวาห่อคัมภีร์โบราณ วัดกระเจาญอก อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร
Pha Wa as Pha Ho Kham Phi. Wat Krajinok in Pha Thiw, Yasothon.

ผ้าวารัตดอนเกลือ อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Wa. Wat Don Kluea in Thung Khao Luang, Roi - Et.

ผ้าวารัตกำบ่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัด
ร้อยเอ็ด
Pha Wa. Wat Tha Muang,
Selabhum, Roi - Et.

ผ้าวาททำปวง อำเภอเสลภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Wa. Wat Tha Muang,
Selabumi, Roi - Et.

ผ้าวาทโพธาราม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Wa. Wat Photharam in Ajsamart, Roi - Et.

ผ้าขาววัดโพธาราม อำเภออาจสามารถ
จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Wa. Wat Photharam in Ajsamart,
Roi - Et.

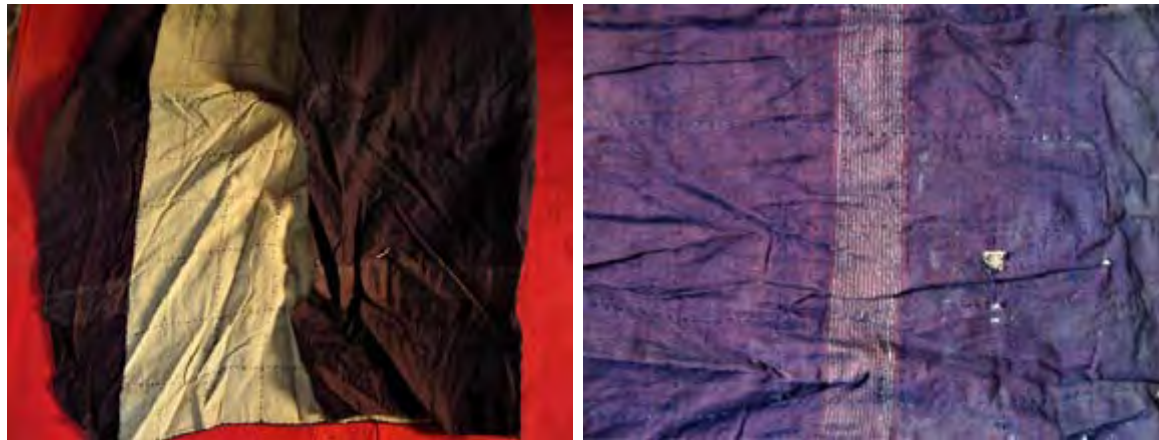
การปรับรูปแบบผ้าขาว

นอกจากผ้าขาว ดังตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังมีบางท้องถิ่นที่ผลิตผ้า
ขาวไหม ที่มีลายตารางสีเหลี่ยมขนาดเล็ก สำหรับเป็นผ้านุ่งของผู้ชาย
มีความยาวประมาณ ๓.๕๐ เมตร เรียกว่า **ผ้าขาวลายตาหม่อง** พบว่า
มีการนำมาห่อคัมภีร์ใบลานบางท้องถิ่น แต่มีจำนวนไม่มากนัก ดังรูป

The Adaptation of Pha Wa

Apart from some examples above, Pha Wa in some
areas appear in small square patterns. It is about 3.50
meters long and is called **Pha Wa Lai Ta Mong**. Found in
some places as shown :

ผ้าขาวไม่เต็มผืนรองผ้าซับ เย็บด้วยมือ
วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม
Pha Wa not in a full piece, lining
fabric, sewn by hand. Wat
Suvarnawas in Khantawichai,
Maha Sarakham

ผ้าขาวลายตาหม่อง วัดบ้านกระเจาบก อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร
Pha Wa Lai Ta Mong. Wat Ban Krajinok in Pha Thiw, Yasothon.

ผ้าขาวลายตาหม่อง พับทบครึ่ง วัดบ้านโพนทราย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Wa Lai Ta Mong, half folded. Wat Ban Phon Sai in Khueng Nai, Ubon
Ratchathani.

ผ้าวาลายตาหม่อง วัดไชยมงคล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Wa Lai Ta Mong, Wat Chai Mongkol in Mueng, Ubon Ratchathani.

ผ้าโสร่ง

ผ้าโสร่ง เป็นผ้านุ่งสำหรับผู้ชายในสมัยโบราณ เช่นเดียวกับผ้าซิ่นซึ่งเป็นผ้านุ่งของผู้หญิง ผ้าโสร่งนิยมทอด้วยไหมเนื้อหนา ขนาดความยาวประมาณ ๒ เมตร กว้าง ๑.๒๐ เมตร ทอเป็นตาสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด ๓ x ๓ นิ้ว หรือ ๓.๕ x ๓.๕ นิ้ว สลับสี นิยมใช้สีเหลือง สีแดง สีเขียว ผ้าโสร่งจะเย็บเป็นถุง เวลานุ่งจะเหน็บชายพกด้านหน้า ปัจจุบันมักนิยมใช้ด้ายโทรแทนไหม แต่ขนาดไม่ได้เปลี่ยนไปนัก (สุนัย ฦ อุบล. ๒๕๔๒ : ๖๙)

ผ้าโสร่งที่นำมาห่อคัมภีร์ จะเป็นผ้าโสร่งใหม่ มีลวดลายและการให้สีสันตามรสนิยมของแต่ละชุมชน ส่วนใหญ่จะใช้โสร่งเต็มผืน แต่บางวัดก็พบว่า มีการตัดแบ่งห่อคัมภีร์ เช่น กัน ดังรูป

Sarong

While Sin is for female, Sarong is a male garment. It is typically made of thick silk - approximately 2 meters in length, 1.20 meters in width. It is usually woven into a 3 x 3 inches square with parti - colored typically in yellow, red, and green.

Silk Sarong is commonly used as Pha Ho Kham Phi either in a whole piece or cut into smaller ones.

วัดไชยมงคล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Wat Chai Mongkol in Mueng, Ubon Ratchathani.

วัดบ้านดอกไม้
อำเภอสุวรรณภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด
Wat Ban Dokmai in
Suvarnabhumi, Roi - Et.

วัดบ้านดอกไม้
อำเภอสุวรรณภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด
Wat Ban Dokmai in
Suvarnabhumi, Roi - Et.

วัดดอนเกลือ
อำเภอทุ่งเขาหลวง
จังหวัดร้อยเอ็ด
Wat Don Kluea in Thung
Khao Luang, Roi - Et.

วัดโพธาราม อำเภออาจสามารถ
จังหวัดร้อยเอ็ด
Wat Pho Tharam in Ajsamart,
Roi - Et.

วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด
Wat Tha Muang in
Selabhumi, Roi - Et.

วัดโพธาราม อำเภออาจสามารต จังหวัดร้อยเอ็ด
Wat Pho Tharam in Ajsamart, Roi - Et.

วัดโสภณพิศหวาน อำเภอกายมูล จังหวัดยโสธร
Wat Sok Phakwan in Saimool, Yasothon.

วัดบ้านโพนทราย
อำเภอเขื่องใน
จังหวัดอุบลราชธานี
Wat Ban Phonsai in
Khueang Nai, Ubon
Ratchathani.

วัดศรีบุญเรือง
อำเภอเมือง
จังหวัดอำนาจเจริญ
Wat Si Boon Rueng
in Mueng, Amnaj
Charoen.

ผ้าเบี่ยงหรือผ้าแพรเบี่ยง

ผ้าเบี่ยงหรือผ้าแพรเบี่ยง ภาษากลางใช้ว่า ผ้าสไบ เป็นผ้าไหม ผ้าฝ้ายหรือด้ายประดิษฐ์ ที่มีขนาดความยาวประมาณ ๒ เมตร เป็นผ้าที่ผู้หญิงใช้สำหรับห่มเฉียงไปในงานบุญ งานพิธีต่างๆ ใช้สำหรับผู้หญิง มีลวดลายแตกต่างกันไปตามชาติพันธุ์ไทยลาวจะทอลายขีดลายไล่ปลาไหล สีเส้นหลากหลายงดงาม ชายทั้งสองข้างอาจทำเป็นชายครุย ส่วนผ้าเบี่ยงสำหรับผู้เฒ่าผู้แก่ใช้ในการไปทำบุญวันพระ จะใช้ผ้าสีขาว ผู้ที่ไม่มีผ้าเบี่ยงอาจใช้ผ้าขาวม้าแทนก็ได้ (สุนัย ฌ อุบล. ๒๕๔๒ : ๗๐) ผ้าเบี่ยงที่นำมาห่อคัมภีร์ใบลานที่พบตามวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน ล้วนมีความสวยงาม แสดงให้เห็นฝีมือในการทอและ

Pha Biang or Pha Prae Biang (Sabai or Silk Sabai)

Pha Biang is usually made of silk, cotton, or artificial cotton with 2 meters in length. It is typically worn breast crossed by women on religious occasions. Its patterns are varied depending on each ethnic group. Pha Biang found in Isan's temples are colorful with its lace edging showing skills and creativity of their weavers. It is later developed into dark red with white - raised patterns. Each community usually makes the same pattern on Pha Biang which has become its own identity.

การสร้างลวดลายบนผืนผ้าของแต่ละท้องถิ่น และมีพัฒนาการด้านการให้สี จากเดิมมักเป็นสีแดงครั้ง ยกยาดชิดด้วยไหมสีขาว สีเหลืองมาเป็นผ้าเบี่ยงที่มีสีสันสดใสมากขึ้น ผ้าเบี่ยงแต่ละชุมชนมักจะทอคล้ายเดียวกัน จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น ๆ ผ้าเบี่ยงที่นำมาห่อคัมภีร์มีหลายลักษณะ ดังรูป

วัดกระเจาบก อำเภอบ้านดง จังหวัดยโสธร
Wat Ban Krachainok in Pha Thiw, Yasothon

วัดโพนค้อ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดสกลนคร
Wat Phon Khor in Koksaisuphan, Sakon Nakhon

วัดเหนือยางชัน อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี
Wat Nuea Yang Kee Nok in Khueng Nai, Ubon Ratchathani.

วัดไตรภูมิคณาจารย์
อำเภอสว่างวีรกรรม
จังหวัดร้อยเอ็ด
Wat
Triphumkhanachan
in Suvarnabhumi,
Roi - Et.

วัดแจ้ อำเภอบึง
จังหวัดอุบลราชธานี
Wat Jaeng in Mueng,
Ubon Ratchathani.

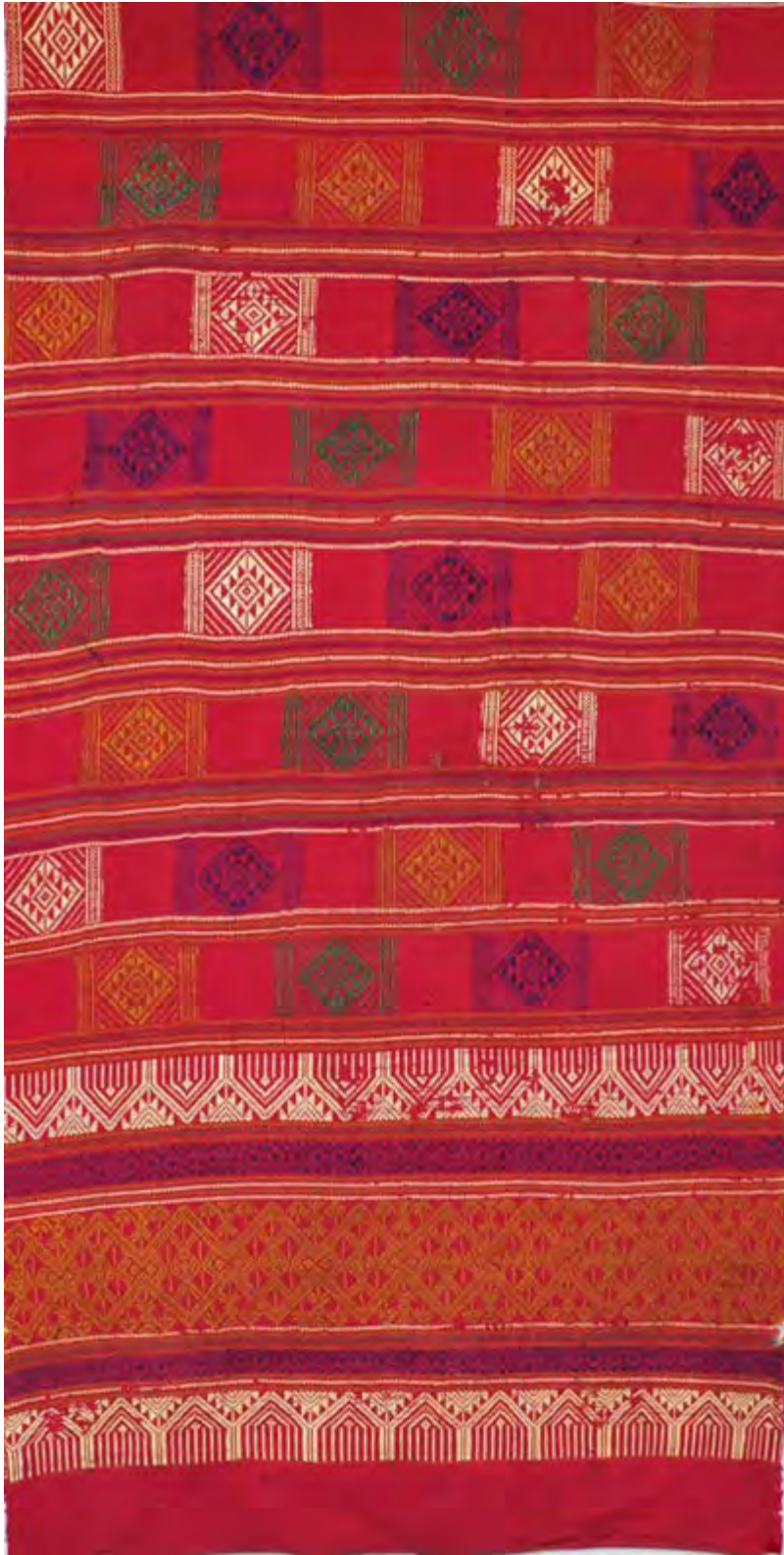
วัดเหนือยางชัน
อำเภอน้ำขุ่น
จังหวัดอุบลราชธานี
Wat Nuea Yang Kee
Nok in Khueng Nai,
Ubon Ratchathani.

ผ้าเบี่ยงขิด

วัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

Pha Biang Khit. Wat Mahachai in Mueng, Maha Sarakham

ผ้าเบี่ยงซิดและจก

วัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

Pha Biang Khit and Jok.

Wat Mahachai in Mueng, Maha Sarakham

หากประมวลเกี่ยวกับผ้าเบี่ยงในภาคอีสานที่นำมาห่อคัมภีร์พบว่า ใช้ไหมในการทอเป็นหลัก มีลวดลายและเทคนิคการสร้างลวดลายคล้ายกัน คือ การขีด การจก โดยลายที่สร้างขึ้นล้วนมาจากแม่ลายขีด คือ ลายหน่วย ลายขอ ลายกาบ ลายสัตว์ ลายเรขาคณิต ซึ่งนำมาประกอบเป็นลายต่าง ๆ การเรียกชื่อลายแต่ละท้องถิ่นที่ตรงกันและแตกต่างกันบ้าง ส่วนฝีมือและความงามของผืนผ้าขึ้นอยู่กับช่างทอแต่ละพื้นที่ สามารถสรุปกลุ่มของลวดลายที่ปรากฏร่วมกัน จนถึงสะท้อนเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ ซึ่งในที่นี้คือ ๑๐ จังหวัด ที่เป็นแหล่งข้อมูลเท่านั้น โดยเสนอภาพเป็นกลุ่มลวดลายที่เป็นกลุ่มเดียวกันหรือใกล้เคียง ดังนี้

ผ้าเบี่ยงชนิดใหม่

๑. ผ้าเบี่ยงขีดลายหมากจับ

ผ้าเบี่ยงลายหมากจับหรือบักจับ เป็นผ้าเบี่ยงที่มีลายหน่วย (ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด) เป็นลายหลักบนผืนผ้า เรียงต่อกันเป็นแถว มีลายคั่นหรือริ้วสีคั่นสลับตลอดทั้งผืน ปลายทั้งสองด้านเป็นสีพื้น ดังรูป

ผ้าเบี่ยงขีดวัดบ้านโพนทราย อำเภอเซียงใน จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Biang Khit. Wat Ban Phonsai in Khueang Nai, Ubon Ratchathani.

According to the observation, Pha Ho Kham Phi in Isan are usually made of silk with the raised patterns (Khit) in many forms (i.e., Nuay, Khor, Kab, Sat, and geometry. To summary, from 10 different provinces in Isan, each local community in Isan has offered its own unique styles of Pha Ho Kham Phi which can be categorized by patterns as follows :

Pha Biang Khit

1. Pha Biang Khit with Mak Jab

Pha Biang Khit with Mak Jab pattern is Pha Biang with diamond patterns mixed with colorful stripes. Simple colors on each end.

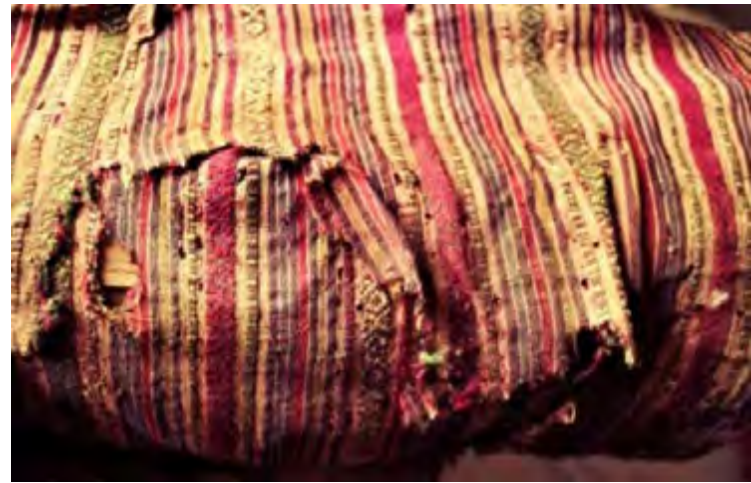

ผ้าเบี่ยงขีดวัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Biang Khit. Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et.

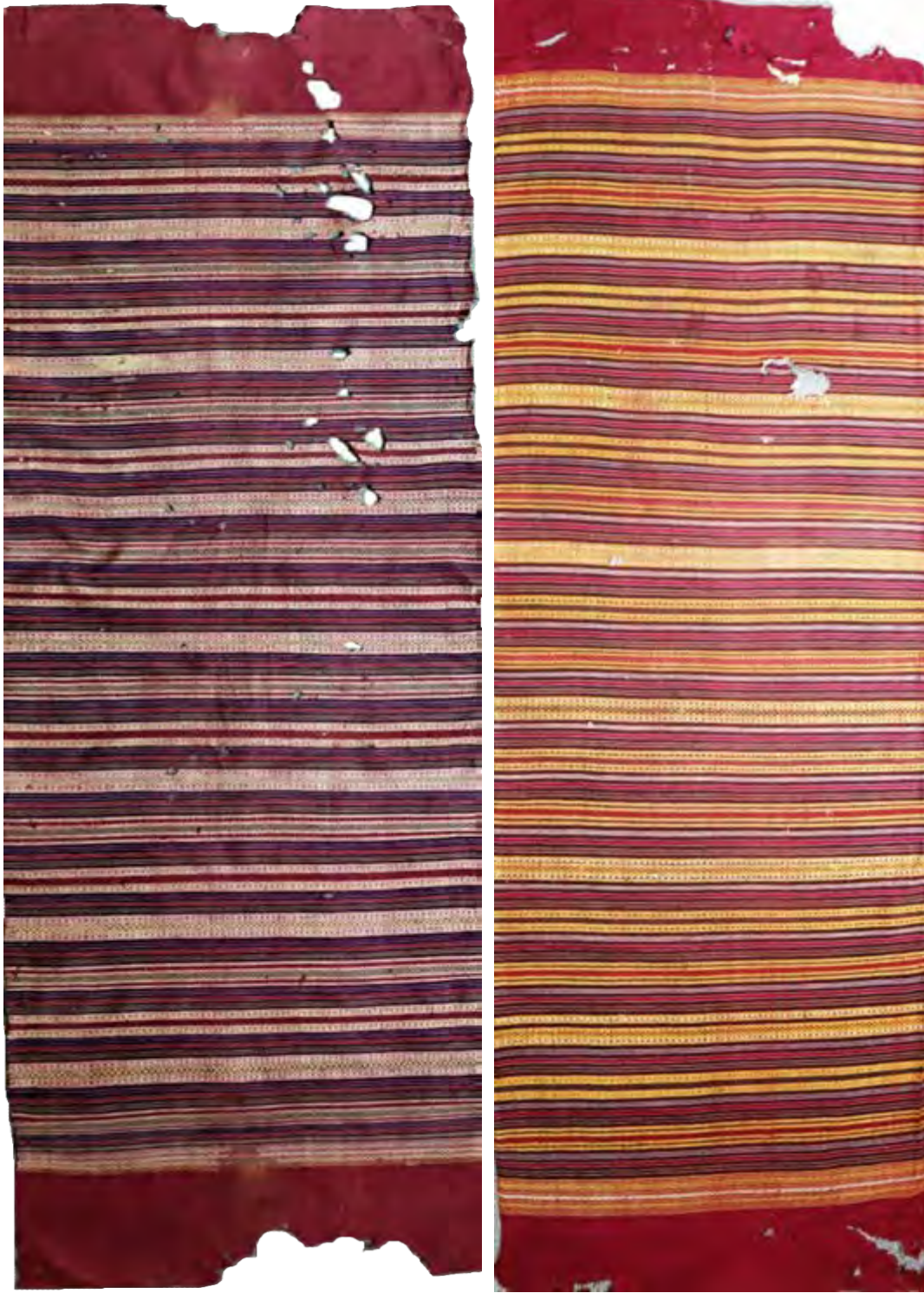
ผ้าเบี่ยงซิดวัดไชยมงคล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
และภาพขยายลาย
Pha Biang Khit. Wat Chai Mongkol in Mueng, Ubon Ratchathani.

ผ้าเบี่ยงซิดวัดเหมือยางซิ่นเท อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Biang Khit. Wat Nuea Yang Kee Nok in Khueng Nai, Ubon Ratchathani.

ผ้าเยี่ยงซิดวัดบ้านโพนทราย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Biang Khit. Wat Ban Phonsai in Khueang Nai, Ubon Ratchathani.

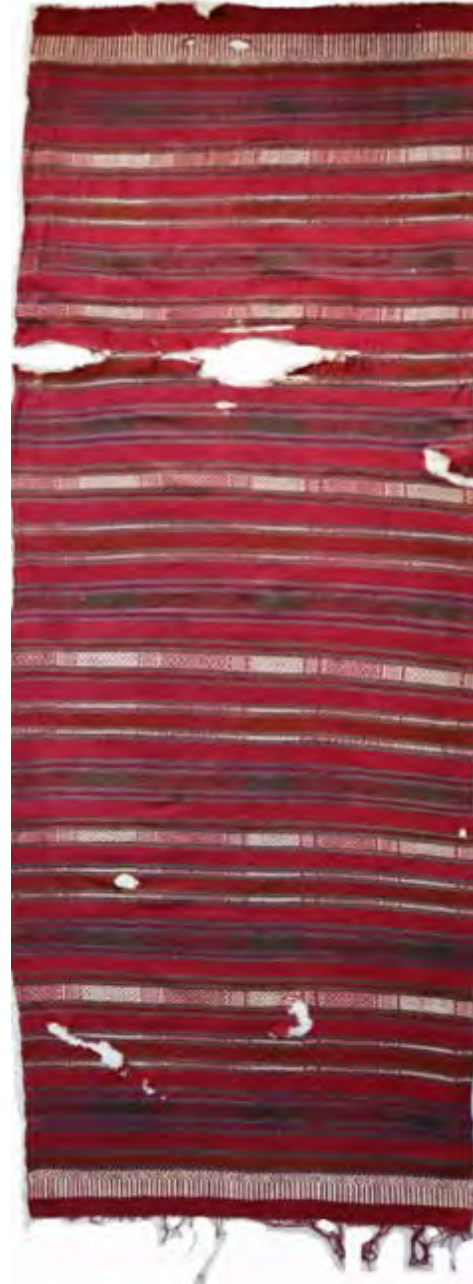
ผ้าเฉียงซัด วัดบ้านกลาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Biang Khit. Wat Ban Klang in Warinchamrap, Ubon Ratchathani.

๒. ผ้าเป็ยงชิดลายโบกคว่ำ โบกหงาย (ลายบักหวาย)
มีเชิง

ผ้าเป็ยงชิดวัดบ้านกลาง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Biang Khit. Wat Ban Klang in Warinchamrap, Ubon Ratchathani.

2. Pha Biang Khit Lai Bok Khwuam, Bok Ngai (Bak
Wai) and foot patterns (Mee Cheing).

ผ้าเป็ยงชิดวัดบ้านโพนทราย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Biang Khit. Wat Ban Phonsai in Khueang Nai, Ubon Ratchathani.

ผ้าเบี่ยงซิดวัดกระจายนอก อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร
Pha Biang Khit. Wat Ban Krachainok, Pha Thiw, Yasothon

ผ้าเบี่ยงซิดวัดดอนเกลือ อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Biang Khit. Wat Don Kluea in Thung Khao Luang, Rot - Et

ผ้าเบี่ยงซิดวัดศรีบุญเรือง อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
Pha Biang Khit. Wat Si Boon Rueng in Mueng, Amnaj Charoen

๓. ผ้าเบี่ยงขิดลายโบกคว่ำ โบกหงาย (ลายบักหวาย) มี
ลายแม่ขิดและช่อเชิงแพร

ผ้าเบี่ยงวัดโพธาราม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Biang. Wat Pho Tharam in Ajsamart, Roi - Et.

๓. Pha Biang Khit Lai Bok Khwuam, Bok Ngai (Bak
Wai) Lai Mae Khit and Chor Cheing Prae

ผ้าเยี่ยงซัดวัดดอนเกลือ อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Biang. Wat Don Kluea in Thung Khao Luang, Rot - Et

ผ้าเยี่ยงซัดวัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
Pha Biang Khit. Wat Mahachai in Mueng, Maha Sarakham

ผ้าเบี่ยงขัดมัดเหือบอย่างขึ้นก (ด้านหน้าและด้านหลัง) อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Biang Khit. Wat Nuea Yang Kee Nok in Khueng Nai, Ubon Ratchathani.

มีเชิง

๔. ผ้าเบี่ยงชนิดลายกาบ ลายขอ และลายหน่วยประกอบกัน

4. Pha Biang Khit Lai Kab, Lai Kor, and Lai Nuay
Combined foot Patterns

ผ้าเบี่ยงชนิดวัดบ้านนาชาว อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Biang Khit. Wat Ban Nasao in Khueng Nai, Ubon Ratchathani.

ผ้าเบี่ยงซิดวัดบ้านกลาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Biang Khit. Wat Ban Klang in Warinchamrap, Ubon Ratchathani.

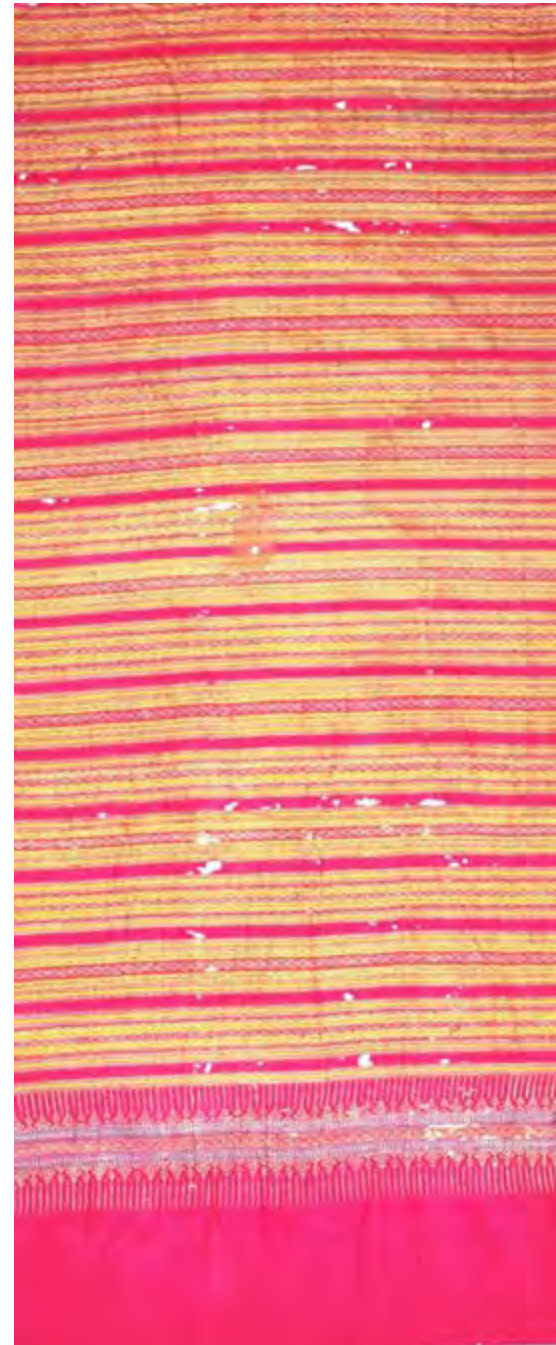

ผ้าเบี่ยงซิดวัดแจ้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Biang Khit. Wat Jaeng in Mueng, Ubon Ratchathani.

๕. ผ้าเป็ยงซิดไหมสอดดั้นเงิน

5. Silk Pha Biang Khit with Silver Thread

ผ้าเป็ยงซิดไหมสอดดั้นเงิน วัดกลางดิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด และวัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
และภาพถ่ายยายลายเชิง น่าจะเป็นฝีมือของช่างคนเดียวกันและหูกเดียวกัน
Silk Pha Biang Khit with Silver Thread Wat Klang Ming Mueng in Mueng, Roi - Et and Wat Mahachai in Mueng, Maha Sarakham

๖. ผ้าเป็ยงด้ายประดิษฐ์ (โทเร)

6. Artificial Cotton Pha Biang (Tore)

ผ้าเป็ยงด้ายประดิษฐ์ วัตท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Artificial Cotton Pha Biang Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et.

ผ้าเบี่ยงปรับรูปแบบ

ผ้าเบี่ยงหลายวัดก็ได้รับการปรับรูปแบบ โดยตัดแบ่งเพื่อห่อคัมภีร์ใบลานได้เพิ่มขึ้น โดยรองผ้าด้านหลังเพื่อให้ความหนาเหมาะสมกับการห่อคัมภีร์ใบลาน ดังรูป

Adjusted Pha Biang

Some temples have adjusted the use of Pha Biang by cutting them into smaller piece in order to wrap more manuscripts

ผ้าเบี่ยงขีดปรับรูปแบบ วัดบ้านกลาง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี
Adjusted Pha Biang Khit. Wat Ban Klang in Warinchamrap, Ubon Ratchathani.

วัดสุขธัมมาราม อำเภอยักษ์ขภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
Wat Sukthammaram in Phayakkhaphumphisai, Maha Sarakham

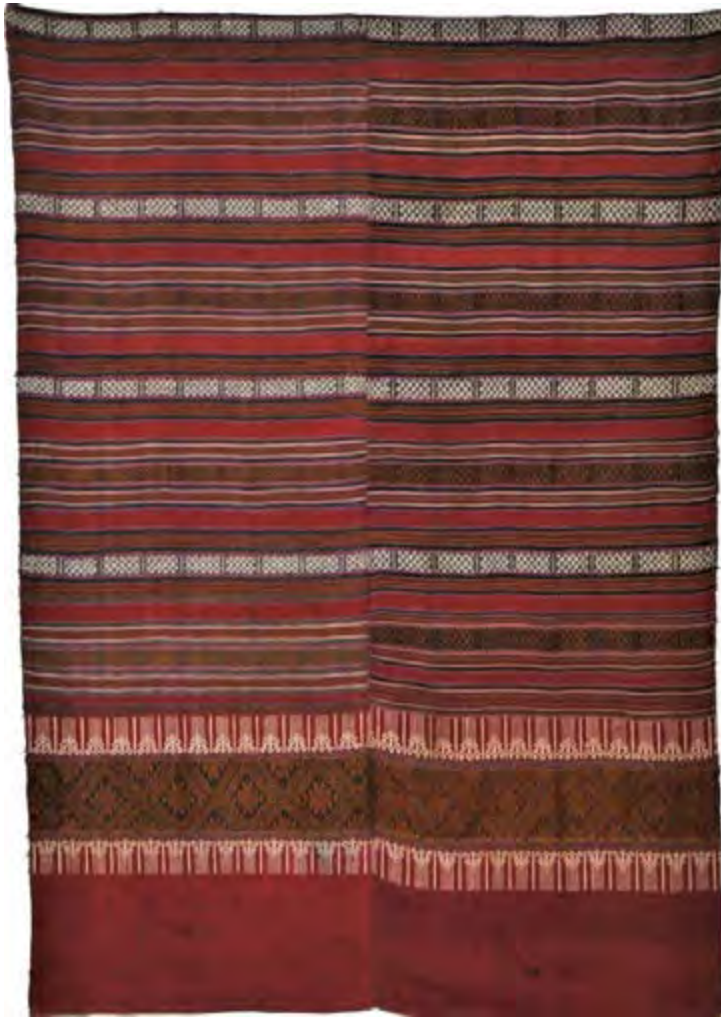

วัดโพนค้อ อำเภโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสุพรรณบุรี
Wat Phon Khor in Kok Sri Suphan, Sakon Nakhon

ผ้าตุ้ม Pha Toom

ผ้าตุ้มคือ ผ้าที่นำผ้าแพรเบี่ยงสองผืนมาเย็บต่อกันสองผืน ทำให้เป็นผ้าที่มีหน้ากว้างขึ้น ความยาวของผ้าประมาณ ๒ เมตรหรือ ๒.๒๕ เมตร ส่วนใหญ่ผู้ชายใช้ห่มคลุมให้ความอบอุ่น ผ้าตุ้มจะมีลวดลายที่ชายเพียงข้างเดียว เทคนิคในการทอผ้าตุ้มที่พบว่า นำมาห่อคัมภีร์ใบลานมี ๒ ประเภทคือ ผ้าตุ้มที่ใช้เทคนิคการขีด การขีดการจกผสมกัน และเทคนิคการมุกธรรมดา ผ้าตุ้มมุกพบจำนวนน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นผ้าตุ้มลายขีด เพราะเมื่อเอาผ้าเบี่ยง ๒ ผืนมาเปลาะต่อกันก็กลายเป็นผ้าตุ้ม ดังรูป

๑. ผ้าตุ้มบิด Pha Toom Khit

Pha Toom

Pha Toom is another version of Pha Biang - two of which are sewn together. Pha Toom, where there is only a pattern on only one side, is typically 2 meters or 2.25 meters long used by men. Pha Toom as Pha Ho Kham Phi are found in two types : Pha Toom Khit and Pha Toom Khit and Jok.

1. Pha Toom Khit

ผ้าตุ้มลายใบกคว่ำ ใบกหงาย (ลายบักหวาย) เข่งขีดหน้ากระดาน มีกรวยเข่งสองแถว วัดกำม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Toom khit Lai Bok Quam, Bok Ngai, large khit in foot part. Board with cone - shaped patterns

ผ้าตุ้ม ลายแมงงอด วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Toom. Scorpion pattern. (Lai Maeng ngot) Wat Manee
Wanaram in Mueng, Ubon Ratchathani.

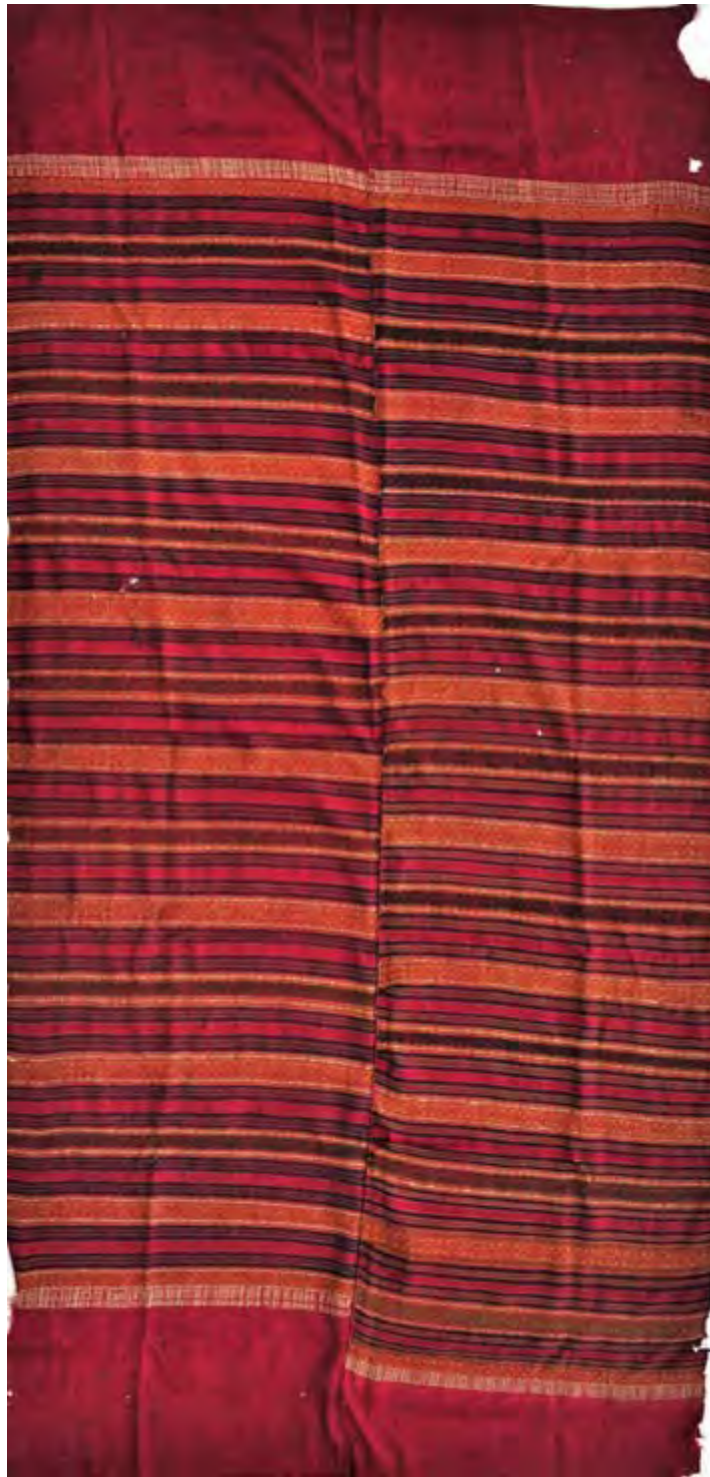

ผ้าตุ้มวัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Toom. Wat Manee Wanaram in Mueng, Ubon Ratchathani.

ผ้าตุ้มวัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Toom, Wat Manee Wanaram in Mueng, Ubon Ratchathani.

ผ้าตุ้ม ลายหมากจับหรือลายหน่วย และลายดอกแก้ว วัดบ้านโพนทราย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Toom. Lai Mak Jab or Lai Nuay and Lai Dok kaew. Wat Ban Phon Sai in Khueng Nai, Ubon Ratchathani.

ผ้าตุ้มวัดศรีบุญเรือง อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
Pha Toom. Wat Si Boon Rueng in Mueng, Amnaj Charoen.

๒. ผ้าตุ้มมุก

2. Pha Toom Mook

ผ้าตุ้มมุก วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Toom Mook. Wat Manee Wanaram in Mueng, Ubon Ratchathani.

ภาพขยายลายผ้าและเชิงผ้า

ผ้าขาวม้า

ผ้าขาวม้า เป็นผ้าสารพัดประโยชน์ ผู้ชายใช้นุ่งเดี่ยว คาดเอว พันรอบศีรษะ พาดไหล่ ใช้เป็นผ้าเช็ดตัว ผูกอูให้ลูกนอน นิยมทอด้วยผ้าไหมและผ้าฝ้าย ปัจจุบันมีผ้าโพร ทอเป็นตาสี่เหลี่ยมจตุรัส ขนาดตั้งแต่ ๑.๕ ถึง ๓ นิ้ว ขนาดกว้างของผ้าประมาณ ๑.๕ - ๒ ฟุต ยาว ๒ - ๒.๕ เมตร แต่เดิมจะใช้เฉพาะสีขาว หรือดำเท่านั้น ตรงเชิงผ้าทั้งสองข้างด้านละ ๑ ฟุต ทอเป็นริ้วยาว ผ้าขาวม้าที่ห่อคัมภีร์โบราณพบมีสีขาว ดำ และสีสดใสต่าง ๆ ดังรูป

Pha Khao Ma (Loincloth)

Pha Khao Ma or Loincloth is a multipurpose cloth. Woven by cotton or silk, loincloths are commonly used by men girdling, wrapping around their heads, draping over their shoulders, using as towels, or tying a cradle for a baby. They are woven in square - shaped sizing from 1.5 to 3 inches with 1.5 to 2 feet in width and 2 to 2.5 meters in length. The traditional ones appeared only in black and white while those used as Pha Ho Kham Phi are more colorful as shown in the pictures below :

ผ้าขาวม้าไหมที่ชาวบ้านในชุมชนวัดดอนแกสือ อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด นำมาถวายวัด เพื่อห่อคัมภีร์โบราณ ปี ๒๕๖๓
Pha Khao Ma offered to the temple at Ban Don Kluea in Thung Khao Luang, Rot - Et (2020).

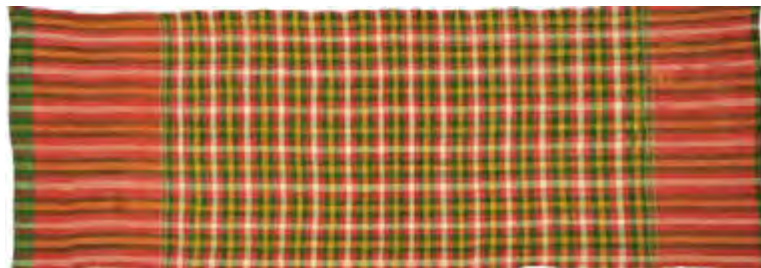
ผ้าขาวม้าวัดบ้านโพนทราย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Khao Ma. Wat Ban Phon Sai in Khueng Nai, Ubon Ratchathani.

ผ้าขาวม้าวัดโพธาราม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Khao Ma. Wat Pho Tharam in Ajsamart, Roi - Et.

ผ้าขาวม้า วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Khao Ma. Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et.

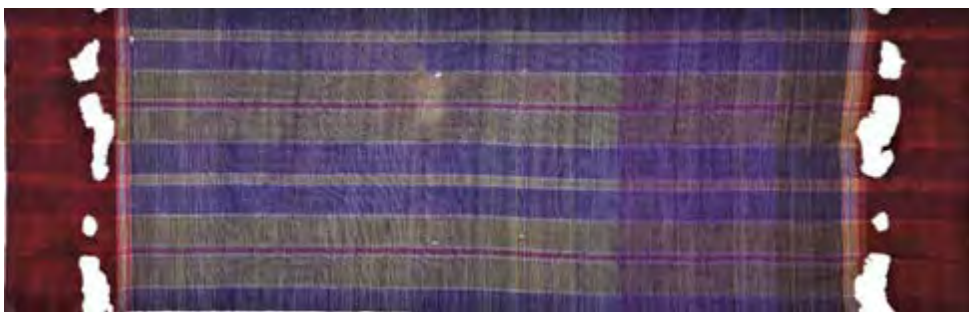
ผ้าขาวม้าวัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Khao Ma. Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et.

ผ้าขาวม้าวัดบ้านโพนทราย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Khao Ma. Wat Ban Phon Sai in Khueng Nai, Ubon Ratchathani.

ผ้าไล่ปลาไหล

ผ้าไล่ปลาไหล มีลักษณะความยาว เช่นเดียวกับผ้าขาวม้า แต่ด้านกว้างจะแคบกว่า อยู่ระหว่าง ๑ - ๑.๕ ฟุต ยาวประมาณ ๑.๗๕ เมตร นิยมทอด้วยไหมเป็นริ้ว ตามทางยาวทอสลับสี เช่น สีแดง สีเขียว สีชมพู สีเม็ดมะขาม ตรงชายผ้าทั้งสองข้าง ซึ่งมีความยาวประมาณ ๑ ฟุตจะทอลายซิดคั่น ผ้าไล่ปลาไหลนี้ ชายหนุ่มใช้คล้องคอ หรือคาดเอวเวลาไปเที่ยวเที่ยวสาว สำหรับผู้สูงอายุใช้เป็นผ้าพาดบ่า ผ้าคาดเอว และผ้าเปียง นิยมทอกันในแถบอีสานใต้ (สุนัย ณ อุบล. ๒๕๔๒ : ๖๙) ผ้าไล่ปลาไหลที่พบว่า นำมาห่อคัมภีร์โบราณส่วนใหญ่เป็นผ้าไหม และพบจำนวนน้อย ดังรูป

ผ้าไล่ปลาไหล วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Sai Pla Lai. Wat Tha Muang in Selabhum, Roi - Et.

Pha Sai Pla Lai (Eel Cloth)

Pha Sai Pla Lai or Eel Cloth has the same length as Pha Khao Ma but shorter in width - between 1 to 1.5 feet and 1.75 meters long. Typically found in the southern part of Isan, it is woven with red, green, pink, and tamarin brown with raised patterns on the edge. Men use Pha Sai Pla Lai as scarfs or waistbands in general occasions (Sunai Na Ubon. 1999 : 69). They are usually made of silk and considered quite rare.

ผ้าไล่ปลาไหล วัดราศีโล อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Sai Pla Lai. Wat Raseesalai in Ajsamart, Roi - Et.

ผ้าขิด

ผ้าขิดที่พบบื่อนำมาห่อคัมภีร์ เป็นผ้าขิดที่ทอเป็นม้วนและตัดไปใช้ตามประโยชน์ใช้สอย มีทั้งลายเดี่ยวเต็มผืน และหลายลายในผืนเดียว ผ้าขิดลักษณะนี้ มีทั้งขลิบริมด้วยผ้าสีแดงและไม่แต่งริม ใช้เป็นผ้าห่มในบางชุมชน ผ้าขิดลักษณะนี้พบบื่อนำมาห่อคัมภีร์จำนวนไม่มากนัก มีลักษณะ ดังรูป

ผ้าขิด วัดโนนทราย บ้านโนนกลาง อำเภอกษัตริย์บุรณ จังหวัดชัยภูมิ
Pha Khit. Wat Non Sai in Ban Non Klang, Kasetsoomboon, Chaiyaphum.

Pha Khit

Pha Khit used as Pha Ho Kham Phi is made and woven into rolls and cut for use accordingly though it is not quite popular to be used this way. There is both a Single pattern and multi - patterns in a full piece. Some are trimmed with red cloth and usually used as garments.

ผ้าขิดวัดกลางตา บ้านสว่าง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ
Pha Khit. Wat Klang Tan in Ban Sawang, Phu Keaw, Chaiyaphum.

ด้านหน้า
front

ด้านหลัง
back

ผ้าซิดวัดดอนเกลือ อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Khit. Wat Don Kluea in Thung Khao Luang, Roi - Et.

ผ้าขิด วัดเจริญราษฎร์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Khit. Wat Charoenraj in Phanomprai, Roi - Et.

นอกจากผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่เป็นเครื่องนุ่งห่มของคนในชุมชนดังกล่าวมาแล้ว ยังพบว่า ผ้าจีวรพระได้รับการนำมาหุ้มห่อคัมภีร์โบราณจำนวนมาก ซึ่งมีทั้งจีวรที่แสดงว่าได้ใช้ห่อมาเป็นเวลานานปะปนกับผ้าจีวรใหม่ และยังมีผ้าด้ายดิบปะปนอยู่ไม่น้อย สะท้อนว่า แม้วัฒนธรรมการใช้คัมภีร์โบราณในการศึกษาเล่าเรียนจะลดลง การถวายเป็นผ้าห่อคัมภีร์จะเลือนหายไปจากบางชุมชน แต่หลายวัดก็ยังคงเห็นคุณค่าของคัมภีร์โบราณ จึงได้นำผ้าที่มีอยู่มาหุ้มห่อเพื่อรักษาไว้เท่าที่จะทำได้

๓. ผ้าที่สร้างเพื่อห่อคัมภีร์โดยตรง

ผ้าห่อคัมภีร์โบราณอีกกลุ่มหนึ่งที่พบมาก ควบคุมมากับการใช้ผ้าแพรวพรรณที่เป็นเครื่องนุ่งห่มมาหุ้มห่อ ก็คือ ผ้าที่ตั้งใจสร้างขึ้นถวายเป็นวัดเพื่อห่อคัมภีร์โบราณโดยเฉพาะ โดยจัดทำให้มีขนาดพอเหมาะกับการห่อหุ้มคัมภีร์โบราณ มีการสานไม้ไผ่ หรือหญ้าทางหมาว้อเป็นเฟืองรองรับด้านล่างประคองให้คัมภีร์ไม่หักงอ ผ้าที่จัดทำขึ้นนี้ มักเป็นผ้าฝ้ายเล็กพอเหมาะในการห่อคัมภีร์ผูกเล็ก ๆ เพื่อนำขึ้นเทศน์บนธรรมมาสน์ในโอกาสต่าง ๆ ประเภทของผ้าที่นำมาทำ ได้สะท้อนอัตลักษณ์ด้านผ้าทอของภาคอีสานคือ ใช้ฝ้ายมัดหมี่ ผ้าขิดฝ้าย ผ้าขิดไหม ผ้าขิดไหมแกมฝ้าย ผ้าขิดยกเส้นเงินเส้นทอง ว่ามีวัฒนธรรมการทอผ้าเหล่านี้ในสังคมอีสานมายาวนาน ขอยกตัวอย่าง ดังนี้

ผ้าขิด

ผ้าขิดห่อคัมภีร์ เป็นผ้าที่พบจำนวนมากอาจเท่าหรือมากกว่าผ้าชิ้นด้วยซ้ำ ทั้งนี้เนื่องจากจากการทอผ้าขิด เป็นการสร้างลวดลายบนผืนผ้า ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของชาวอีสาน ทั้งชาวไทยลาวและผู้ไท เพราะมีการสร้างหมอนลายขิดไปถวายเป็นวัดมาแต่โบราณ และมีลวดลายหลายชนิด จึงสามารถดัดแปลงมาเป็นผ้าห่อคัมภีร์ได้สวยงามและขนาดพอเหมาะ พบเกือบทุกวัด มีทั้งขิดฝ้ายขิดไหม ผ้าขิดห่อคัมภีร์โบราณในระยะแรก ๆ สีเส้นพุ่งที่เป็นลายส่วนใหญ่เป็นสีคราม หรือสีดำ พื้นสีขาว ต่อมาจึงมีพัฒนาการมากขึ้น โดยใช้เส้นพุ่งสีต่าง ๆ และเป็นด้ายประดิษฐ์ สีพื้นของผ้าเริ่มมีสีสัน เช่นเดียวกัน หลายวัดมีการทอขิดตัวอักษรบอกชื่อผู้สร้างผ้าห่อคัมภีร์ปีที่สร้าง บางผืนใช้วิธีการปักเดินเส้น ลวดลายของผ้าขิดแต่ละแห่ง

Besides these fabrics, it has been found that monk's robes, both old and new, are also popularly used as Pha Ho Kham Phi. This reflects that, even though the culture of consecrating Pha Ho Kham Phi is gradually decreasing, many temples still considered the manuscripts important and therefore keep them in as durable condition as possible.

๓. Cloth woven to be used specifically as a manuscript wrap (Pha Ho Kham Phi)

Apart from being made as everyday garments, some fabrics are made specifically as manuscript wraps. These fabrics are made in perfect size together with crafted bamboo to keep the manuscripts in good shape. Therefore, these fabrics are usually small and convenient to use.

Pha Khit

Appeared in indigo, black and white, Pha Khit are usually made of natural silk and cotton and later develop into colorful wefts and artificial cotton. Many temples use the Khit technique (raised pattern) to highlight the name of their weavers and year they are made.

แสดงให้เห็นลักษณะร่วมกันของลวดลาย และบางแห่งก็มีผสมผสาน และสร้างสรรค์ลวดลายเพิ่มขึ้น แต่ยังมีลายขอ ลายกาบ ลายหน่วย ลายรูปสัตว์ต่าง ๆ เป็นลายหลักอยู่เสมอ ดังรูป

ผ้าขิดวัดเหล่าตำแย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
Pha Khit. Wat Lao Tam Yae in Kud Chum, Yasothon.

ผ้าขิดฝ้ายและด้ายประดิษฐ์

ผ้าขิดห่อคัมภีร์ใบลานที่พบจำนวนมากตามวัดต่าง ๆ คือ ผ้าขิดฝ้าย มีทั้งผ้าขิดที่ขลิบริมสีแดง สีขาว โดยไม่รองเผือกไม้ไผ่ และผ้าขิดที่มีเผือกกรอง ลวดลายบนผืนผ้าประกอบด้วยลายเรขาคณิต ลายพรรณพฤกษา ลายสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งการเรียกชื่ออาจแตกต่างกันออกไปแต่ละท้องถิ่น ตามความคิดและจินตนาการของผู้ทอ แต่ผ้าขิดตามแหล่งต่าง ๆ ล้วนแสดงความเพียรและความสามารถของผู้ทอในชุมชน เพื่อสร้างอันสงฆ์ในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ความกว้างและความยาวของผ้าขิดแต่ละผืนจะไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับว่าจะนำไปห่อใบลานสั้นหรือใบลานยาว เฉลี่ยความกว้างประมาณ ๓๐ - ๓๕ เซนติเมตร ความยาวเฉลี่ยประมาณ ๕๐ - ๕๕ เซนติเมตร ต่อไปนี้ขอยกตัวอย่างผ้าขิดห่อคัมภีร์ใบลานตามแหล่งต่าง ๆ ดังนี้

ผ้าขิดวัดสิมมาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
Pha Khi. Wat Simnako in Kushinarai, KalaSin.

Pha Khit made of Cotton and Artificial Thread

Pha Khit as Pha Ho Kham Phi found in many temples are made of cotton - red and white trimmed. The patterns vary from geometry, flora, and fauna patterns. The names may also vary depending on each locality or on the ideas and imaginations of the weavers. These show the strong religious faith in Buddhism and are approximately 30 to 35 centimetres in width and 40 to 55 centimetres in length.

ผ้าขิด วัดกลางตาล บ้านสว่าง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ
Pha Khit. Wat Klang Tan in Ban Sawang, Phu Keaw, Chaiyaphum.

ผ้าขิดวัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Khit. Wat Tha Muang in Selabumi, Roi - Et.

ผ้าขิดวัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Khit. Wat Tha Muang in Selabumi, Roi - Et.

ผ้าขิด วัดเจริญราษฎร์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด (ด้านหน้าและด้านหลัง)
Pha Khit. Wat Charoenraj in Phanomprai, Roi - Et (front and back).

ผ้าซิด วัดเจริญราษฎร์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด (ด้านหน้าและด้านหลัง)
Pha Khit. Wat Charoenraj in Phanomprai, Roi - Et (front and back).

ผ้าขิด วัดเจริญราษฎร์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Khit. Wat Charoenraj in Phanomprai, Roi - Et

ผ้าขิด วัดรัตนมาตย์ อำเภอพยุหะคีรีพยุหะ จังหัดมหาสารคาม
Pha Khit. Wat Rattanamanit in Phayakkhaphumphisai, Maha Sarakham.

ผ้าขิด วัดศรีมงคล อำเภอวาปีปทุม จังหัดมหาสารคาม
Pha Khit. Wat Siri Mongkol in Wapiphathum, Maha Sarakham.

ผ้าขิด วัดสงเปือย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหัดยโสธร
Pha Khit. Wat Song Pueay in Kham Khuen Kaew, Yasothon.

ผ้าขิดไหม

ผ้าขิดห่อคัมภีร์ไหม เป็นผ้าที่ทอขิดกลดลายด้วยการใช้ไหม เป็นเส้นพุ่ง บางทีก็เป็นไหมทั้งเส้นยืนและเส้นพุ่งและนำมาสร้างเป็น ผ้าห่อคัมภีร์ โดยมีเปลือกไม้ไผ่รองรับเหมือนผ้าขิดฝ้าย แต่ละวัดจะมี ผ้าห่อคัมภีร์แตกต่างกัน นั่นคือ วัดสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเจ้านายชั้น สูงระดับเจ้าเมืองหรือมีพ่อค้า คหบดีอุปถัมภ์ จะมีการสร้างผ้าห่อไหม และมีลักษณะพิเศษ โดยออกแบบลวดลายและทอเพื่อห่อคัมภีร์โดยเฉพาะ มีขนาดพอเหมาะกับใบลาน มีกรวยเชิงทั้งสองด้าน ใช้ด้ายเงิน ยกดอกด้วยการขิด ผ้าขิดกลุ่มนี้ สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ด้านการทอ และการสร้างผ้าห่อคัมภีร์ใบลานว่า ชาวอีสานมีความสามารถในการ ทอผ้ายกมาแต่อดีต และสร้างความงดงามด้วยวัสดุที่นำเข้ามาจากแหล่ง ภายนอกคือ ด้ายเงินหรือด้ายทอง ดังรูป

ผ้าขิดไหมลายหน่วย วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Khit Mai Lai Nuay, Wat Klang Ming Mueng in Mueng, Roi - Et

ผ้าขิดไหมลายดอกเต็มผืน
วัดธาตุ อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น
Full piece of Pha Khit
Mai. Floral pattern.
Wat That in Mueng,
Khon Kaen.

Pha Khit made of Silk (Pha Khit Mai)

Used silk as the weft, Pha Khit Mai is associated with more prestigious temples, the upper class, merchants, or patronages. They are usually made in special patterns and cut in specific sizes of the manuscripts. Pha Khit Mai reflect the identity and uniqueness of Isan people.

ด้านหลังของผ้าห่อคัมภีร์ ปักชื่อ ผู้สร้างผ้าห่อคัมภีร์ คือ แม่เปีย วาณิชสาร ๑๔๙๐
The back of Pha Ho Kham Phi with its maker. Mae Pia Wanichasan 1947

ผ้าขิดไหมลายดอก มีเชิงทั้งสองด้านและตัวอักษร "ของบวัญ อุบล" วัดหนองแวง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น

Full piece of Pha Khit Mai. Floral pattern. "Kongkwuan Ubon" . Wat Nong
Waeng in Mueng, Khon Kaen

ผ้าขัดไหมยกดอกไม้เชิงสองด้าน และข้อความว่า "พ.ศ. ๒๔๗๓" วัดบ้านกลาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Khit Mai. Raised floral pattern. "1930" . Wat Ban Klang in Warinchamrap, Ubon Ratchathani.

ผ้าขัดไหมยกดอกไม้เชิงสองด้าน และข้อความว่า "พ่อชินแม่กึ่งนางหอยนางเคน" วัดมหาชัย
อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
Pha Khit Mai. Raised floral pattern. "Pho Chin, Mae Keng, Nang Hoy, Nang Ken"
Wat Mahachai in Mueng, Maha Sarakham

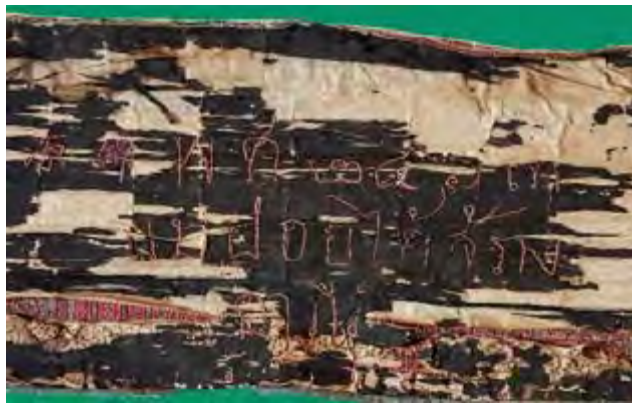
ผ้าขัดไหม วัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
Wat Mahachai in Mueng, Maha Sarakham

ผ้าขัดไหมยกดอกไม้ สลับสีสวยงาม มีเชิงทั้งสองด้าน วัดสร้างถ่อนอก อำเภอห้วยตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ
Pha Khit Mai. Raised floral pattern. Wat Sang Thor Nok in Hua Tha Pan, Amnaj Charoen.

ผ้าขิดยกหรือผ้าขิดสอดดินเงิน

ผ้าขิดห่อคัมภีร์สอดดินเงินหรือเรียกว่าผ้าขิดยก มักพบในวัดที่เก่าแก่เป็นวัดหลักในชุมชน ส่วนใหญ่อยู่ในเขตเมือง มีประวัติเกี่ยวกับเจ้าเมือง หรืออาชญาสี่เป็นผู้สร้างหรืออุปถัมภ์ และบางผืนพิจารณาจากการทอพบว่า เป็นช่างสายเดียวกันระหว่างจังหวัดอุบลราชธานี ร้อยเอ็ด และมหาสารคาม ตัวอย่างผ้าที่จะยกตัวอย่างในที่นี้บางผืนอาจชำรุด ไม่สวยงาม แต่มีหลักฐานเกี่ยวกับปีที่สร้าง ซึ่งให้ประโยชน์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ในชุมชนช่วงนั้น ๆ เป็นอย่างดี ดังรูป

Pha Khit Yok or Silver - thread Pha Khit

This type of fabric is commonly found in old or main temples in a community. It associates with a history of governors. Some are found to be made by the same weaver living between Ubon Ratchathani, Roi - Et, and Maha Sarakham.

ผ้าขิดสอดดินเงิน ด้านหน้ามีลายงดงาม ฝีมือประณีต ด้านหลังได้ปักชื่อผู้สร้าง ความว่า "พ.ศ ๒๔๖๓ แม่ฟอยได้สร้าง คัมภีร์" วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

The enlarged picture of Silver - thread Pha Khit (front and back). Wat Klang Ming Mueng in Mueng, Roi - Et. Its maker's name is embroidered "Mae Foy made it in 1920"

ผ้าขิดสอดด้ายเงิน มีข้อความด้านหลังว่า “วันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑ นางบุญส่งไว้ในสาดสะหนา”
Silver - thread Pha Khit. "16 January 1918, Nang Soon offered it to Buddhism."
วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด Wat Klang Ming Mueng in Mueng, Roi - Et.

วัดมหาชัย อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม
Wat Mahachai in
Mueng, Maha
Sarakhm.

ภาพขยาย ผ้าขิดสอดด้ายเงินและการปักข้อความ “ข้าพเจ้านายใหม่ นางโสมนัส มีใจศรัทธาสร้างคำภีร์ พ.ศ๒๑”
(๒๔๖๑)
Silver - thread Pha Khit and its embroidered message "I am Nang Mai, Nang Somanas, have faith in making the manuscript 21" . (1921)

ภาพขยาย ผ้าขิดสอดด้ายเงิน มีกรวยเชิง ปักชื่อ “แก้ว” คือญาแม่แก้ว ฮัตถการ
ลูกหลานเจ้าเมืองมหาสารคาม ผู้อุปถัมภ์ค้ำจุนวัดมหาชัยมาแต่อดีต
Embroidered the name "Kaew" who is Mae Kaew Atthakorn, the
descendant of Maha Sarakhm Mayor Patron of Wat Mahachai.

ผ้าซิดสอดตีนเงิน มีเชิงสองด้าน วัดมหาชัย อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม
Silver - thread Pha Khit. Wat Mahachai in Mueng,
Maha Sarakham.

ผ้าซิดสอดตีนเงิน วัดใต้ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Silver - thread Pha Khit. Wat Tai in Mueng, Ubon Ratchathani.

ผ้าซิดสอดตีนเงิน วัดไชยมงคล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Silver - thread Pha Khit. Wat Chai Mongkol in Mueng,
Ubon Ratchathani.

ผ้าซิดสอดตีนเงิน วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Silver - thread Pha Khit. Wat Manee Wanaram in Mueng, Ubon Ratchathani.

ผ้าปัก

ผ้าห่อคัมภีร์ประเภทผ้าปักในภาคอีสาน มักจะไม่มีผู้ใดกล่าวถึงหรือเสนอภาพให้เห็น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ไม่พบผ้าห่อคัมภีร์โบราณกลุ่มนี้มาก่อนหรือมีไม่มากนัก จากการสำรวจคัมภีร์โบราณตามวัดจำนวน ๖๐ วัดพบว่า มีผ้าห่อคัมภีร์ที่เป็นผ้าปัก และตั้งใจสร้างขึ้นเพื่อห่อคัมภีร์โดยเฉพาะ โดยพิจารณาจากข้อความบนผืนผ้า ที่แสดงเจตนาในการสร้างและคำอุทิศปรากฏอยู่บางผืน ผ้าปักเหล่านี้จะปะปนอยู่กับผ้าห่อประเภทอื่น และมีไม่มากนัก เมื่อพิจารณาฝีมือการปัก การสร้างลวดลายบนผืนผ้า เชื่อกันว่าเป็นฝีมือของช่างในท้องถิ่นอีสาน ซึ่งอาจจะป็นช่างไทยลาว ช่างจีนหรือช่างญวน ซึ่งอยู่ในภาคอีสานมานานแล้ว และมีทักษะการปักผ้าเป็นพิเศษ อีกทั้งมีหลักฐานว่า งานปักผ้าลักษณะนี้ ปรากฏในชุมชนมานาน นั่นคือ การปักหมวกกาบหรือกระโจมหัว สำหรับนาคสวมศีรษะเข้าสู่พิธีบวชพระ เณรในวันบวชหรือในพิธีเถรภิเษกพระสงฆ์ แม้แต่บุญบั้งไฟ แต่ละชุมชนก็ได้ออกแบบหมวกกาบให้ไท่ไพ่สวม เดินร้องกาพย์แข่งไปในชุมชน จนกลายมาเป็นหมวกกาบในขบวนพ็อนเซ็งบั้งไฟ แทบทุกชุมชน

หมวกกาบหรือกระโจมหัว ในพิพิธภัณฑ์วัดเกษมสำราญ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี
Muak Kab or Kra Jom Hua. Wat Kasemsamran Muesum in Trakhanpuechphon, Ubon Ratchathani.

Pha Pak (Embroidered cloth)

It is uncommon to present Pha Pak as Pha Ho Kham Phi as they are rarely found in Isan. According to our survey in 60 temples, there are quite a number of Pha Pak made specifically for the purpose of manuscript wraps. They are believed to be made by the local Isan weavers who belonged to the Tai Lao, Chinese, or Vietnamese. The most commonly found one is called **Muak Kab or Kra Jom Hua** which is a head garment - like a visor or a marquee - made for a person who is going to attain the ordination ceremony or even for the Bun Bang Fai (Rocket Festival).

ภาพถ่ายเก่าชุมพรรัตน์

ภาพถ่ายเก่าปทุมรัตน์ ๒๙ พฤษภาคม
Old picture in Phatumrat 29 May

หมวกกาบใบพิพิธภัณฑ์คัมภีร์โบราณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ดังนั้น การปักผ้าห่อคัมภีร์เพื่อถวายวัด จึงเป็นงานประดิษฐ์ประเภทหนึ่งที่มีมาในสังคมอีสาน และมีคุณค่าน่าศึกษาให้ปรากฏในวงกว้างยิ่งขึ้น เทคนิคในการปักมีหลายอย่างปนกันในแต่ละผืนขึ้นอยู่กับลายที่ออกแบบ คือ การปักเดินเส้นแบบต่าง ๆ การปักทึบ การปักซอย และการปักกรัง ผ้าปักห่อคัมภีร์โบราณพบในเขตจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม ยโสธรและอุบลราชธานี ดังรูป

Their uniqueness in identity has high cultural values and are worth studying. Some of them are found in Khon Kaen, Maha Sarakham, and Ubon Ratchathani.

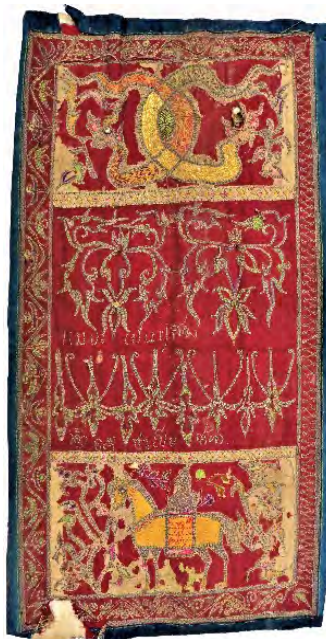
ผ้าปักจังหวัดขอนแก่น

Pha Pak in Khon Kaen

ผ้ากำมะหยี่ปัก วัตถุประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผ้ากำมะหยี่ปักด้านหน้า มีข้อความว่า "นางเคนจ้างนางคำตวนแต่บแซว เป็นเงิน ๔ สลึง"
(แต่บแซวหรือแต่บเสว หมายถึงออกแบบและปัก) ด้านหลังสามผ้าสีขาว ระหว่างกลางเป็นเฟือกไม้ไผ่สาน
Velvet Pha Pak. Wat That in Mueng, Khon Kaen. "Nang Ken hired Nang Kam Tuan to weave for 5 Salung"

ผ้าปักกำมะหยี่ ข้อความ "แม่บ เป็นผู้สร้าง" อักษรด้านล่างไม่ชัดเจน
Velvet Pha Pak. "Mae Born, the maker". The scripts are unclear.

ผ้าปักกำมะหยี่รูปดอกไม้และสัตว์ในจินตนาการ Velvet Pha Pak with flowers and mythical creatures.

จุลลสังกษณพัน ๒ อ้อย ๗๒
ไต่ ร ง ต | มีใจใสสด
แด ง มี | กาได้สิงคำ
พิไว้ในสาสนา
แด.หล
อ ต กับพี่น้องพร้อม
ฟ้า อให้ได้
ถึงมีระพาน

ผ้าปักกำมะหยี่รูปดอกไม้ เครื่องเถา สัตว์ในจินตนาการ ปักอักษรธรรม แสดงเจตนาในการสร้างคัมภีร์ใบลาน
ข้อความว่า "จุลลสังกษณพัน ๒ อ้อย ๗๒...มีใจใสสดกาได้สิงคำพิไว้ในสาสนา.กับพี่น้องพร้อมฟ้า.ขอให้ได้ถึงมีระพาน"
Velvet Pha Pak with flowers, vines, and mythical creatures. Tham scripts embroidered "Thai Minor Era 2thousands72hundred ... with religious faith in making the manuscript ... with all relatives ... wish for nirvana"

ผ้าปักจังหวัดมหาสารคาม

Pha Pak in Maha Sarakham

ผ้าปักครึ่ง วัฒนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ปักข้อความว่า "นายฮอมนางทองดี นางก้อมได้พร้อมบุตรสร้างคำภีร์ไว้พระพุทธศาสนา ๒๔๖๕"

Pha Pak Krueng, Wat Mahachai in Mueng, Maha Sarakham embroidered "Nai Hom, Nang Thong Dee, Nang Kom with son and daughter have made the manuscript in Buddhism 1922"

ผ้าฝ้ายปัก วัดค้อธิหนองม่วง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม และภาพขยายลวดลาย
Cotton Pha Pak. Wat Khorthi Nongmuang in Na Chuek, Maha Sarakham.

ผ้าด้ายปัก วัดทองนพคุณ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม และภาพขยายลาย
Cotton Pha Pak. Wat Thong Noppakhun in Na Chuek, Maha Sarakham.

ผ้าด้ายปัก วัดหนองบัวแดง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ปักลวดลายและตัวอักษร ความว่า "ครูบาจิม พระครูคำภาสร้างคัมภีร์...ไว้พระพุทธศาสนา แม่ออกดาเป็นผู้ทำครูคำลุน... คำภีร์"

Cotton Pha Pak. Wat Nong Bua Daeng in Na Chuek, Maha Sarakham embroidered "Kru Ba Jim, the maker... in the religion Mae Da, the patron... manuscript"

ผ้าปักจังหวัดยโสธร

Pha Pak in Yasothon

ผ้าด้ายปัก วัดกระเจาบนอก อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร
Cotton Pha Pak. Wat Krajinok in Pha Thiw, Yasothon.

ผ้าปักจังหวัดอุบลราชธานี

Pha Pak in Ubon Ratchathani

ผ้าด้ายปัก วัดป่าข่า อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Cotton Pha Pak. Wat Pha Kha in Khueng Nai, Ubon Ratchathani.

ผ้าด้ายปัก วัดบ้านเขม อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ปักตัวอักษรความว่า “แม่ลีน แม่ดี.. (ชำรุด).มก๊ แม่แก้ว แม่ขาววัดป่าปัก”
Cotton Pha Pak. Wat Ban Khaem in Khueng Nai, Ubon Ratchathani embroidered
“Mae Luen Mae Dee (damaged) Maphi Mae Kaew, Mae Khao Wat Pa embroidered”

ผ้าด้ายปัก วัตทุ่งศรีวิลัย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ด้านหน้าและด้านหลัง
Cotton Pha Pak. Wat Thung Sriwilai in Khueng Nai, Ubon Ratchathani (front and back).

ผ้าด้ายปักเดินเส้น ปักทับ ปักครึ่ง รูปพานรัฐธรรมนูญ พระพุทธรูป และครุฑ อันหมายถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีกรอบสี่เหลี่ยมโดยรอบภายในปักลายน่องสิงห์ กลางผืนผ้าปักข้อความว่า "สุขโขบุญคุณสส อุจโย แม่ขาวสี่สร้าง ความสะสมทองบุญย่อมนำสุขมาให้" วัตทุ่งศรีวิลัย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

Cotton Pha Pak embroidered with the images of the Constitution tray, the Buddha image and the Garuda meaning the nation, religion, and the monarchy. In the center embroidered "Mae Khao Lee made. Collecting merits bring happiness".

ภาพขยาย ผ้าปักผืนนี้ เป็นตัวอย่างการสนองนโยบายในการสร้างชาติและการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ ในปี ๒๔๗๕ ที่ทุกวงการรวมทั้งวงการสงฆ์ต้องสนอง นโยบายการปกครองระบอบประชาธิปไตย
 The enlarge picture of various embroidering techniques. This Pha Pak illustrates the making of the nation under the constitution in 1932 with the rise of democracy.

ภาพขยาย ผ้าปักวัดทุ่งศรีวิไล (ชำรุดมาก) ผ้าด้ายปักเดินเส้น แม่ช้ำรด แต่ก็ทำให้มองเห็นวิธีการทำงานว่า มีการร่างลวดลาย บนผืนผ้าก่อน แล้วปักตามลายที่ร่างไว้ ด้วยการปักเดินเส้นชนิดต่าง ๆ ทั้งปักทับ และปักครั้ง ข้อความที่ปรากฏคือ "คำภีร์ นางจันคும்กลางได้สร้าง"
 Pha Pak at Wat Thung Sriwilai (severely damaged) The embroidered message "Manuscript Nang Jan Khum klang has made"

ผ้ากำมะหยี่ปักกรัง ข้อความ "กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔
อัม บัวคำ" วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี
Velvet Pha Pak embroidered "September 1922
Om Buakum" Wat Manee Wanaram in Mueng
Ubon Ratchathani.

ผ้าห่อคัมภีร์โบราณกลุ่มผ้าปักนี้ ข้อมูลที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึงลักษณะร่วมในการสร้างผ้าห่อคัมภีร์โบราณระหว่าง ๔ จังหวัด คือ ขอนแก่น มหาสารคาม ยโสธรและอุบลราชธานี ว่ามีวัฒนธรรมการปัก ซึ่งภาษาอีสานสมัยก่อนจะใช้คำว่า “เสว” หรือ “หียบเสว” คือ ทั้งตัด เย็บด้วยมือและปักลงบนผืนผ้า หลายผืนมีลักษณะเดียวกันทั้งสีและลวดลาย เช่น ผ้าปักวัดหนองบัวแดง จังหวัดมหาสารคาม กับวัดทุ่งศรีวิไล วัดบ้านเขม จังหวัดอุบลราชธานีและผู้ปักเป็นแม่ขาว (แม่ชี) และผู้หญิงที่มีความสามารถในชุมชน เน้นย้ำให้เห็นบทบาทของทุกคนในการร่วมกันปฏิบัติบูชาเพื่อพระพุทธศาสนาตามที่กล่าวมาแล้ว ส่วนผ้าปักจังหวัดขอนแก่นค่อนข้างจะมีเอกลักษณ์พิเศษ คือปักบนผ้ากำมะหยี่และเน้นการปักกรังเส้นด้ายสร้างลวดลายต่าง ๆ ผ้าห่อคัมภีร์ประเภทปักนี้อาจจะมีในแหล่งอื่น ๆ อีก คงต้องให้ผู้สนใจค้นหาต่อไป

สรุปแล้ว สารและภาพผ้าห่อคัมภีร์โบราณทั้งหมดในบทนี้ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ภาคอีสานมีเอกลักษณ์ด้านผ้าทอพื้นเมืองประเภทต่าง ๆ ซึ่งนอกจากทอเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มแล้วยังได้นำมาปรับใช้ถวายเป็นพุทธบูชาเพื่อสร้างทางบุญและร่วมสืบสานรักษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า คือร่วมรักษา “พระธรรมเจดีย์” ให้คงอยู่คู่กับพุทธศาสนิกชนให้ยาวนานที่สุด ที่สิ่งที่ปรากฏร่วมกับการมองเห็นพลังศรัทธาทางศาสนาก็คือ ทำให้มองเห็นอัตลักษณ์ในผ้าแพรพรรณของแต่ละชุมชนในภาคอีสานทั้ง ๑๐ จังหวัด ที่เป็นแหล่งข้อมูลเป็นอย่างดีว่า แต่ละชุมชนมีอัตลักษณ์ด้านเทคนิคการทอ การสร้างลวดลายบนผืนผ้าที่ร่วมกันและแตกต่างกัน และแนวทางการปรับเปลี่ยนแปรรูปเพื่อให้เหมาะสมกับการห่อคัมภีร์โบราณ ผ้าแพรพรรณเหล่านี้ แม้จะขาดวินและเสื่อมสลายไปจำนวนมาก แต่ก็ได้ทิ้งร่องรอยการสร้างสรรคและจิตวิญญาณอันละมุนของผู้สร้างในผืนผ้าแต่ละประเภทเป็นอย่างดี ทำให้มองเห็นว่า ผ้าแต่ละผืนนั้น นอกจากความงามแล้ว ยังให้เรื่องราวความสัมพันธ์ของบุคคลกับชุมชน คือพระสงฆ์กับฆราวาส ผู้ศรัทธาสร้างผ้าห่อคัมภีร์กับผู้ทอ ผู้เย็บ ผู้ปัก ได้มองเห็นเจตจำนงในการทำบุญ มองเห็นการสร้างงานเฉพาะตนและร่วมกันสร้างงานเพื่อศาสนา ได้เห็นนโยบายรัฐ การเมือง การปกครอง และการศาสนาบนผืนผ้า ทำให้มองเห็นการมีชีวิตและการเสื่อมสลายของผืนผ้า สะท้อนความเป็นอนิจจังของสรรพสิ่งเป็นอย่างดี

These Pha Pak have shown many mutual characteristics of Pha Ho Kham Phi in 4 different provinces : Khon Kaen, Maha Sarakham, Yasothon, and Ubon Ratchathani. Be they the cutting, hand sewing, and embroidery. Many of them appeared in the same colors and patterns (i.e., those found in Wat Nong Bua Daeng and Wat Thung Sriwilai) as the weavers were the local nuns and women. This highlights the community collaboration in religious conservation. Those Pha Pak in Khon Kaen are unique as they are made of velvet with many embroidered and threaded patterns.

In summary, from all the pictures of Pha Ho Kham Phi in this chapter, it is obviously seen that the Isan region has its unique skills of weaving and textile. Cloth and fabrics are woven to be used as everyday garments and manuscript wraps which reflects a strong faith in Buddhism. Additionally, each local community has offered their own distinct characteristics in making Pha Ho Kham Phi - their unique patterns, materials, and weaving techniques. Though some of the fabrics are damaged, they have imprinted the creativity and the lofty, delicate spirits of their makers which are closely associated with their local identities. They are the medium of interactions between local people and temples, the illustration of how national politics and Buddhism are dependent, and, ultimately, the truth of life and the uncertainty. It is worth to notice that the culture of making and offering Pha Ho Kham Phi are not entirely disappearing. Rather, it continues to rise in this modern world strengthening local cultures, encouraging new entrepreneurs, and intriguing academic interests.

อย่างไรก็ตาม ผ้าแพรวพรรณในภาคอีสานนั้น มิได้หมด
ลมหายใจไปจากสังคมและชุมชนเสียทีเดียว แต่ตรงข้าม เรื่อง
ผ้าทอพื้นเมืองนี้กลับรุ่งเรือง รุ่งโรจน์กลายเป็นธุรกิจสิ่งทอ สร้าง
รายได้ สร้างอาชีพให้แก่ผู้ทอผ้าและเจ้าของกิจการทั้งในและนอก
ชุมชน โดยไปรุ่งเรืองในด้านเครื่องนุ่งห่มของบุรุษ สตรี ในงานพื้นฟู
ตำนานบ้านเมือง งานประเพณีทางศาสนา งานพิธีรำ ที่แต่ละ
ชุมชนพยายามแสวงหาอัตลักษณ์ด้านลวดลายผ้าและวิธีการนุ่งห่ม
ของตนเอง ทำให้ลวดลายจากผ้าเก่า ผ้าโบราณได้กลับมาเป็น
ที่สนใจของคนรุ่นใหม่ ที่ต้องการศึกษา สืบสานลวดลายและเทคนิค
ต่าง ๆ จากผ้าโบราณอีกครั้งหนึ่ง และนำไปพัฒนาต่อยอดให้
เหมาะสมกับยุคสมัย ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานหลายผืน จึงได้มีโอกาส
เป็น “ครู” ของหลายคนอีกครั้งหนึ่ง

๒

การแพร่กระจายผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน จากแหล่งภายนอกสู่ภาคอีสาน

The Dissemination of Pha Ho Kham Phi
into Isan Region

ผ้าห่อคัมภีร์ ที่แพร่มาจากแหล่งภายนอกนั้นพบว่าปรากฏตามวัดต่าง ๆ ควบคู่กับผ้าที่ผลิตในภาคอีสาน ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นวัดขนาดใหญ่ที่อยู่ในอำเภอเมือง หรือวัดที่เป็นสำนักเรียนปริยัติธรรม หรือมูลึกัจฉายน์ของพระภิกษุสามเณร โดยเป็นผ้าห่อคัมภีร์ที่ห่อหุ้มใบลานที่เป็นพระไตรปิฎกที่คัดลอกจากส่วนกลางและเผยแพร่มายังภาคต่าง ๆ ในอดีต ทำให้ผ้าห่อคัมภีร์จากส่วนกลางปรากฏตามวัดวาอารามต่าง ๆ ในภาคอีสาน สะท้อนให้เห็น “การแพร่กระจาย” ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกภูมิภาค ผ้าห่อคัมภีร์แต่ละวัดที่มีการนำมาจากแหล่งอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากกรุงเทพมหานคร จะเป็นผ้าชั้นดีจากราชสำนัก ผ้าของเจ้านายชั้นสูง ที่เป็นเครื่องนุ่งห่มจนเป็นผ้าที่สร้างขึ้นเพื่อห่อคัมภีร์โดยเฉพาะ หากจะวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ทำให้ผ้าห่อคัมภีร์จากแหล่งอื่นเข้ามาในภาคอีสาน มีหลายเหตุปัจจัยดังนี้

ปัจจัยโดยตรง

ปัจจัยโดยตรง ในที่นี้หมายถึง การที่ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่กรุงเทพมหานครและแหล่งภายนอกอื่น ได้แพร่ไปปรากฏที่วัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน ทั้งรูปแบบ ชนิดของผ้า และเทคนิคลวดลาย ซึ่งมีสาเหตุดังนี้

๑. ปัจจัยด้านการส่งคายนามพระไตรปิฎก สมัยรัชกาลที่ ๑ และการพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ในสมัยรัตนโกสินทร์
๒. ปัจจัยเกี่ยวกับพระภิกษุจากอีสานเข้าศึกษาที่วัดสำคัญ ๆ ในพระนครฯ
๓. เป็นเครื่องยศและสิ่งแสดงฐานะของชนชั้นนำ ถวายเป็นทานในพระศาสนา หลังจากมีการปรับเปลี่ยนการแต่งกายในการเข้าเฝ้า
๔. ร้านค้าได้สร้างและจำหน่ายผ้าห่อคัมภีร์ มีการซื้อมาถวายวัดตามหัวเมืองต่าง ๆ

รายละเอียดพอสังเขปมีดังนี้

Pha Hom Kam Phi which are disseminated from other regions appear in many temples in Isan, especially big temples located in Mueng districts (the central districts in each province) and other Buddhist schools. These fabrics are wrapped around the manuscripts replicated from central Thailand and disseminated into all other regions. **The act of dissemination** is a common phenomenon in every part of Thailand. Pha Ho Kham Phi, especially those from Bangkok, are the refined fabrics from both the royal court and the upper class. There are several factors explaining this phenomenon as follows :

Direct Factors

The direct factors are elaborated as follows :

1. The Buddhist Council in the reign of King Rama I and the development of Buddhist education in the Rattanakosin period.
2. The coming of Buddhist monks into Bangkok for better education.
3. The fabrics became an insignia and a symbol of elitism as a religious offering after the royal court had changed the dress code.

There are local shops in Bangkok that make and sell Pha Ho Kham Phi.

1. The Buddhist Council in the reign of King Rama I and the development of Buddhist education in the Rattanakosin period.

The Buddhist Council in the reign of King Rama I was one of the important factors that catalysed the importance of religious study and the dissemination of Tripitaka manuscripts (wrapped by Pha Ho Kham Phi). These

๑. ปัจจัยด้านการสังคายนาระยะไตรปิฎก สมัยรัชกาลที่ ๑ และการพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ในสมัยรัตนโกสินทร์

การสังคายนาในสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นปัจจัยที่ทำให้การเผยแพร่พระไตรปิฎกและการเรียนรู้คัมภีร์พระไตรปิฎกในคณะสงฆ์มีความสำคัญทั้งในเมืองหลวง เมืองใกล้เคียงและหัวเมือง ในรัชกาลต่อมา คือสมัยรัชกาลที่ ๒ - ๓ ได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาโดยสร้างวัดวาอาราม และส่งเสริมการเรียนพระไตรปิฎก ดังข้อความในเอกสารต่าง ๆ ที่ยกมา ดังนี้

“...ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชศรัทธา ชักโยงพระวงศานุวงศ์และข้าราชการเศรษฐีผู้มีทรัพย์ทำบุญให้ทาน สร้างวัดวาอาราม มีเทศนาวังเจ้า และบ้านขุนนางตามชาวบ้านชาวแพเป็นอันมาก เป็นสมัยกาลศัทธิพาภิกันสร้างวัดมีเทศนาในแผ่นดินนั้น พระสงฆ์สามเณรอุตสาหะเล่าเรียนพระไตรปิฎกทั้งในกรุง นอกกรุงและหัวเมืองเป็นอันมาก ถึงคราวไล่หนังสือ พระสงฆ์สามเณรก็ได้เป็นเปรียญเอกโท ตรี คราว ๑ เป็นอันมาก ถ้าพระสงฆ์ที่ได้แปลพระคัมภีร์เป็นเปรียญ และพระเปรียญ ได้เลื่อนเป็นพระราชอาคันตุกะแล้ว ญาติโยมที่ตกทุกข์ได้ยากเป็นไพร่หลวงไพร่สมอยู่ก็ตีโปรดยกราชทานให้เป็นโยมสงฆ์ ถ้าลาสิกขาบทแล้วจะไปทำราชการอยู่ในกรมใด ก็โปรดให้ตามใจสมัคร...”

(ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, ๒๔๘๑)

ข้อความนี้ปรากฏในพระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) กล่าวถึงความรุ่งเรืองในการศึกษาพระปริยัติธรรมครั้งรัชกาลที่ ๓ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินได้อุดหนุนการปริยัตินั้นสืบมาแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ ๒ อีกทั้งโปรดให้มีการสร้างพระไตรปิฎกขึ้นใหม่อีกหลายฉบับไว้ในหลายพระอารามเทศนาพระราชประวัติได้ให้รายละเอียดไว้ว่า

“...ทรงสร้างพระคัมภีร์ปริยัติไตรปิฎกธรรม พระบาลี อรรถกถา ฎีกาโยชนาและคัมภีร์สัททสารสัททาวีเศษไว้จัดเป็นฉบับเอก ฉบับโท ประดิษฐานไว้ ณ พระราชันเตบุตรสถาน ฉบับเอกเป็นที่สักการบูชา ส่วนธรรมเจดีย์ที่มีสายรัดใหม่ถัก

practices were still maintained in the reign of King Rama II and III respectively.

“...His Majesty the King had persuaded his royal family members and the rich to make merit, give alms, build temples, and have prayers in many noble houses. This was the era of faith ; many temples were built and Buddhist monks, who lived either in the Bangkok or other cities, were highly educated. When having the examination, many of them were qualified as PhD, master’s, and bachelor’s degrees. Those who graduated were allowed to leave the monkhood in order to go back and help their families or to pursue careers in the royal court...”

(Thipakornwong, Chao Phraya, 1938)

This excerpt appears in the Rattanakosin Royal Chronicles written by Chao Phraya Thipakornwong (Kham Bunnak) in the reign of King Rama III. This part demonstrates the religious prosperity patronized by the King and was mentioned in many written and verbal sources.

Before the reign of King Rama III, the King himself had promoted the study of Mulakachayana manuscripts (Waraporn Jiwachaisak, 2013 : 46). That made the temples in Bangkok more prosperous in religious studies. The prosperity of this era was probably the cause of the spread of scriptures to the other provinces. One of the pieces of evidence found at Wat Maneewanaram in Ubon Ratchathani was the Wisuthimakka manuscript. It is believed to be obtained within the Reign of King Rama III.

The reign of King Rama IV was the enormous change in the religious history of Thailand ; the King had entered the monkhood and founded Dhammayuttika Niyaka, the

และกรอบสลักงา ผ้าห่อล้วนประณีต และฉบับน้อยทองรดน้ำไว้สำหรับหอพระมณเฑียรธรรมและเทพชุมนุมรดน้ำทองกรอบมุกด์ไว้สำหรับหอไตรวัดพระเชตุพน อีกฉบับหนึ่งกรอบลายก้ามระล่อไว้สำหรับวัดราชโอรส แล้วโปรดให้ซ่อมแซมฉบับรดน้ำแดง ซึ่งขาดหายอยู่นั้นให้บริบูรณ์ สร้างขึ้นเสร็จแล้วทรงปิดทอง มีผ้าห่อสายรัดพร้อมไว้สำหรับพระสงฆ์ที่ขัดสนหนังสือที่จะเล่าเรียน จะได้ยืมไปเล่าเรียน...”

(หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร
วัดราชบพิธพระอารามหลวง, ๒๔๘๑ : ๑๐๙ - ๑๑๐)

ก่อนครองราชสมบัติของรัชกาลที่ ๓ ครั้งเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ โปรดให้มีการจัดสอบข้อสอบให้กับผู้ที่เรียนสูตรมูล คือ การเรียนคัมภีร์มูลกัจจายน์อีกด้วย (วารสารณ จิว - ชัยศักดิ์, ๒๕๕๖ : ๔๖) ด้วยเหตุนี้วัดในกรุงเทพฯ จึงมีความเจริญรุ่งเรืองทางการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นอย่างยิ่ง มีวัดหลวงและวัดราษฎร์มากกว่ารัชกาลอื่น ๆ ด้วยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชศรัทธาในการสร้างวัดและปฏิสังขรณ์พระอารามต่าง ๆ

ด้วยความรุ่งเรืองด้านการศาสนาในรัชสมัยนี้เอง น่าจะเป็นเหตุให้มีการเผยแพร่พระคัมภีร์ต่าง ๆ พร้อมผ้าห่อคัมภีร์ไปสู่หัวเมืองโดยส่วนใหญ่เป็นอักษรขอมไทย และมีการคัดลอกคัมภีร์ทางศาสนาเป็นอักษรท้องถิ่นตนเอง โดยอาจมอบให้พระภิกษุที่ลงมาศึกษาพระปริยัติธรรม หรือมอบให้กรมการเมืองไปถวายแต่ทางวัดก็เป็นไปได้ เช่น กัน และมีการคัดลอกคัมภีร์ทางศาสนาเป็นตัวอักษรท้องถิ่นเนื่องจากหัวเมือง ยังไม่ได้มีระบบการเรียนตัวอักษรไทย ดังกรณีวัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานีได้พบคัมภีร์ฉบับหนึ่งคือ คัมภีร์วิสุทธีมรรค อักษรขอม มีฉลากธรรมหรือฝอย ทำด้วยงา ซึ่งอาจจะเป็นของที่ได้รับมาในคราวรัชกาลที่ ๓ ก็เป็นไปได้

new Buddhist sect. After he left the monkhood for the ascension, he possessed the religious power of both the mainstream sect and the one he had founded.

King Rama V had decentralized the governing of Buddhist monks. Other provinces now had their right to vote and appoint their own governing monks. He also ordered the founding of Mahamakut Buddhist University in 1893 where monk students were taught Thai, Bali, Sanskrit, mathematics, and other subjects. The university 101 was the educational hub for training Buddhist monks. Nine monks were appointed to take care of religious education. Phra Upali Khunupamachan of Wat Boromniwat was the director of education in the northeastern region. The other regions were followed through.

In 1903, the new religious curriculum was developed making it more accessible to the localities. In the reign of King Rama VI, schools were founded, and the study of the Tripitaka was gradually faded.

The reign of King Rama VIII had changed the governing of Buddhist monks into the parliamentary system. The Buddhist monk parliament was responsible for monitoring the and educating the Buddhist monks, maintaining Buddhist, building and preserving Buddhist temples, and conduct other public services.

In term of the dissemination, there is some evidence of manuscripts left in various temples in the Northeast. Many of them were in the bad condition, such as the Pha Ho Kham Phi embroidered with the silver of Phra Thep Devi.

คัมภีร์พระวิสุทิมัคค์ อักษรขอมของวัดมณีวนาราม มีฉลากธรรมสร้างจากงา
 ห่อด้วยผ้าพิมพ์ อาจนำเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ ๓

(ปรภณี ปุ๊กหุด บันทักภาพ)

The Wisuthimakka manuscript. Khmer letter. Wat Manee Wanaram. Label made of ivory.

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ คณะสงฆ์ไทยได้มาถึงจุดเปลี่ยนประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในประเทศไทย เมื่อรัชกาลที่ ๔ ขณะดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงผนวชแล้วตั้งธรรมยุติกนิกายขึ้นมา และเป็นผู้นำสูงสุดของนิกายใหม่ เมื่อทรงลาผนวชมาขึ้นครองราชย์ ก็ยังคงมีอำนาจสูงสุดในการปกครองเหนือพระสงฆ์ทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ องค์กรสงฆ์เกิดการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ตำแหน่งสังฆราชมีเพียงตำแหน่งเดียวที่สถาปนาขึ้นโดยส่วนกลาง มีการออกพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ท้องถิ่นเข้าสู่ส่วนกลาง ต่างจากเดิมหัวเมืองที่มีอิสระในการปกครอง แต่ละเมือง เจ้าเมืองและประชาชนมีส่วนร่วมในการแต่งตั้งพระสงฆ์ที่นับถือศรัทธาขึ้นมาปกครอง ซึ่งการเรียกชื่อตำแหน่งแตกต่างกันไป เช่น สังฆปาโมกข์ หลัคำ สังฆราชา ฯลฯ และปกครองกันเอง พระสงฆ์บางส่วนวางตัวไม่เหมาะสมประพฤติดิฉินพระธรรมวินัย จึงทรงดำเนินตามรัฐประศาสนนโยบายที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงวางไว้ ทรงปรับปรุงทั้งกฎหมายบ้านเมือง ทั้งทางคณะสงฆ์ ทรงปรับปรุงการศึกษาของชาติเพื่อให้เผยแพร่ไปยังอาณาประชาราษฎร์ ทางการศึกษาของคณะสงฆ์ ทรงตั้งมหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ โดยให้นักเรียนเรียนทั้งภาษาไทย ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต คณิตศาสตร์ และวิชาใหม่อื่น ๆ ทรง

The embroidered Pha Ho Kham Phi entitled "Atthanathkatha" written by Phra Thep Vedi founded at Wat Charoenraj in Phanomprai, Roi - Et.

Roi - Et is one of the provinces where many of Pha Ho Kham Phi were found. Foreexample, Wat Traiphumkhanachan in Suvarnabhumi district was believed to be the prominent Buddhist school in the region. The Dhamma caskets found in the temple contain manuscripts written in Khmer, Dhamma, Thai Noi, and modern Thai letters.

2. The coming of Buddhist monks into Bangkok for better education

Having monks from the northeastern region study the Dhamma from the center was another factor that led to the dissemination of the Tripitaka. For example, in the case of Nong Lak temple, Muang Sam Sip District, Ubon Ratchathani Province, a preceptor who has traveled to study the Dhamma in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province when you come back has taught what has been studied and brought back palm leaf documents, scriptures, and textbooks.

2.1 In the reign of King Rama III, there is some evidence showing the coming of the Buddhist monks into the central Buddhist schools. Many well - known monks were :

อาราธนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ให้ทรง
รับภาระอำนวยการให้พระภิกษุสงฆ์สั่งสอนกุลบุตร และบังคับพระ
อารามในหัวเมืองทั่วประเทศ และให้หม่อมกุฎราชวิทยาลัย เป็นที่
ฝึกอบรมพระภิกษุทั้งในกรุงเทพฯ และจากหัวเมืองเพื่อให้เป็นครู
(หม่อมกุฎราชวิทยาลัย. ๒๕๑๔ : ๔ - ๕) ทรงแต่งตั้งพระราชาคณะ
๙ รูป ให้ดูแลการพระศาสนาและการศึกษาในมณฑลหัวเมือง ว่าการ
๑๓ มณฑล โดย พระญาณรักจิต ซึ่งก็คือ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์
(สิริจันทโร จันทร ป. ๔) แห่งวัดบรมนิวาส เป็นผู้อำนวยการดูแลการ
ศึกษาในมณฑลอีสาน และอีกหลายมณฑลในกาลต่อมา มีผลทำให้การ
เรียนของพระสงฆ์แบบโบราณที่เรียนโดยใช้หนังสือใบลาน มีการ
เปลี่ยนแปลงนับแต่บัดนั้น เพราะมีแบบเรียนฉบับตัวพิมพ์เกิดขึ้น

ร.ศ. ๑๒๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ
วโรรส ทรงปรับหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์จากระบบโบราณ
ซึ่งยากแก่การเล่าเรียน ต้องใช้เวลามากและไม่แพร่หลายทั่วไปแก่
พระสงฆ์ มาเป็นระบบการเล่าเรียนแบบใหม่ ที่เรียนได้ง่ายขึ้น และ
ทรงเผยแพร่หลักสูตรการเรียนรู้อย่างใหม่มายังหัวเมือง และมีพระสงฆ์
และครูในท้องถิ่นเป็นผู้สอน

เมื่อประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษาแห่งชาติ ในสมัย
รัชกาลที่ ๖ ทำให้เด็กชาย หญิงไทยต้องเรียนหนังสือ และใช้แบบเรียน
จากส่วนกลาง ทำให้ระบบการใช้คัมภีร์ใบลานเพื่อการเรียนรู้หายไป
จากท้องถิ่น มีเฉพาะในวัดที่พระสงฆ์จะต้องเรียนภาษาบาลี และ
พระไตรปิฎกผ่านคัมภีร์ใบลานบ้างเพื่อสอบเปรียญธรรมหรือนักธรรม

ในสมัยรัชกาลที่ ๘ พ.ศ. ๒๔๘๔ มีการเปลี่ยนพระราช บัญญัติ
คณะสงฆ์ รศ. ๑๒๑ สมัยรัชกาลที่ ๕ มาเป็นแบบสังฆสภา มีสังฆนายก
คือสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธาน และสังฆมนตรี เป็นองค์คณะ
มีหน้าที่ในกำกับดูแลการปกครองคณะสงฆ์ จัดการ ศึกษาภิกษุสงฆ์
เผยแผ่พระพุทธศาสนา ก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม และ
บำเพ็ญสาธารณประโยชน์

PhraAriyawongsachanYanwimol, Wat Maneewanaram,
Ubon Ratchathani

Phra Kru Boonma, Wat Phra Lao Thep Nimit, Mueng
Phana.

Ya Kru Lakkham (Pim), Wat Srichan, Khon Kaen.

These were some of the monks who were
educated in Bangkok and went back to their hometowns
and continued teaching Buddhist in their regions. Many
Buddhist schools were founded during the reign of King
Rama IV and many monks were assigned to be the head
of the schools :

1. Phra Kru Ten from Wat Luang - - responsible for
the schools in the inner Ubon Ratchathani.

2. Ajarn Ser from Wat Ban Phai Yai - - responsible
for the schools in the outer Ubon Ratchathani.

3. Ajarn Buddi from Wat Ban Kham, Kueang Nai
district.

4. Ajarn Chan from Wat Ban Nong Lak.

5. Ajarn Ket (Ketulo) - - responsible for the schools
in Yasothon.

These schools applied the same Buddhist traditions
of Bangkok : teaching textbooks, building temples and
Tripitaka Halls making the religious study prosperous in the
areas (Term Wiphakpojanakij, 1987 : 541 - 542).

It is believed that Pha Ho Kham Phi found in Isan
were closely related to the coming back of the educated
monks. Though no clear evidence was present and
recorded, some was noticed in the wall paintings showing
the Buddhist parade with the Buddhist disciples holding
the manuscripts wrapped in Pha Ho Kham Phi.

ในด้านการเผยแพร่แผ่นนั้น มีหลักฐานที่ปรากฏเป็นผ้าห่อคัมภีร์ไบเบิล ที่ปรากฏหลงเหลือตามวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน แต่อยู่ในสภาพเก่ามากคือ ผ้าห่อคัมภีร์ที่ปักด้วยด้ายเงิน ของพระเทพเวที (จวน อุฏฐายี) เรื่อง “อตตนาถกถา” ขณะดำรงตำแหน่งเป็นสังฆมนตรีว่าการองค์การเผยแผ่ ทรงชำนาญในอักษรขอม อักษรพม่า อักษรมอญ และอักษรโรมัน ได้ตรวจชำระพระไตรปิฎกบางปกรณ์ ซึ่งจะต้องสอบทานอักษรไทยกับต้นฉบับอักษรขอม อักษรพม่า และอักษรโรมัน พ.ศ. ๒๔๘๖ เคยทำหน้าที่เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งสังฆนายก แทนสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อ้วน ตีสโล) วัดบรมนิวาส ในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ ทรงเป็นสังฆนายก สังฆมนตรีว่าการองค์การเผยแผ่ ก่อนหน้านั้นทรงมีผลงานทั้งการตั้งพุทธสมาคม เป็นเอกทางการแสดงพระธรรมเทศนา (ธรรมกถึก) จัดรายการแสดงธรรมทางวิทยุในวันธรรมสวนะ และมีงานพระนิพนธ์มากกว่า ๑๐๐ เรื่อง ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คือสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ และสิ้นพระชนม์ วันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๔

จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีผ้าห่อคัมภีร์ไบเบิลที่หลากหลายทั้งผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและผ้าที่แพร่กระจายมาจากส่วนกลาง คือ วัดไตรภูมิคณาจารย์ บ้านตากแดด ตำบลหัวโชน อำเภอสวรรคภูมิ มีประวัติการก่อตั้งวัดในปี พ.ศ. ๒๓๔๑ สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ วัดแห่งนี้มีความเกี่ยวข้องกับส่วนกลางอย่างไร มีอาจทราบได้ชัดเจนนัก แต่มีข้อความในราชกิจจานุเบกษา พ.ศ. ๒๔๓๔ ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ว่า มีพระบรมราชโองการ โปรดให้เจ้าอธิการมา หลักคำ เป็นพระครูสุพรรณภูมิคณาจารย์ เจ้าคณะใหญ่

Phra Kru Boonma of Wat Lao Thep Nimit in Amnaji Charoen had also brought many manuscripts, together with their fabric wraps, from Bangkok back to his hometown.

After the manuscripts had been brought to the region, the duplication and copying was done. Many were copied and transcribed into the local letters. The clear example can be seen from the manuscripts found in Wat Maneewanaram in Ubon Ratchathani. These manuscripts,

จิตรกรรมฝาผนัง (รูปเต็ม) ภายในหอพระพุทธรูป วัดทุ่งศรีเมือง แสดงถึงภาพบวชนแห่ของพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี) ปรากฏสมณบริวารสำคัญ มีคัมภีร์ไบเบิลห่อด้วยผ้าลายอย่างปรากฏอยู่ด้วย (ปรกรณ์ ปุ๊กหุด บันทึกภาพ)

The wall painting inside the buddha's hall at Wat Thungsrimuang

เมืองสุวรรณภูมิ ซึ่งก็น่าจะเกี่ยวข้องกับวัดไตรภูมิคณาจารย์ ที่วัดแห่งนี้เมื่อมีเจ้าคณะใหญ่ปกครองอยู่ ย่อมมีสำนักเรียนให้พระ เณรได้รับการศึกษา ทั้งแบบโบราณคือเรียนผ่านคัมภีร์ใบลานและค่อย ๆ พัฒนามาเป็นการเรียนแบบใหม่ จากการสำรวจคัมภีร์ใบลานที่วัดนี้พบหีบพระธรรมที่เก็บคัมภีร์ใบลานที่จารด้วยอักษรขอม อักษรธรรม อักษรไทยน้อย และอักษรไทยปัจจุบัน จำนวนหลายหีบ และคัมภีร์ใบลานนั้น ห่อผ้าที่เป็นผ้าจากส่วน กลางประเภทผ้าปูม ผ้าพิมพ์ต่าง ๆ และผ้าในท้องถิ่นจำนวนมาก

๒. ปัจจัยเกี่ยวกับพระภิกษุจากอีสานเข้าศึกษาที่วัดสำคัญ ๆ ในพระนครฯ

การที่มีพระภิกษุจากภาคอีสานในวัดต่าง ๆ หลายจังหวัดเข้ามาศึกษาที่ส่วนกลาง เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานจากส่วนกลางคือ จากกรุงเทพมหานครมาปรากฏตามวัดต่าง ๆ ในภาคอีสานหลายจังหวัด ซึ่งอาจเป็นการเข้าศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ด้านปริยัติธรรมของพระภิกษุรูปนั่นเอง และอาจด้วยได้รับการพิจารณา คัดเลือกตามพระราโชบายของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ที่ให้คัดพระสงฆ์มาเรียนตามหลักสูตรแบบใหม่ และกลับไปเป็นผู้จัดการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ สามเณร ในจังหวัดของตนเอง ขอยกตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้

๒.๑ ในกรณีที่พระสงฆ์จากหัวเมืองเข้ามาศึกษาพระปริยัติธรรมที่กรุงเทพมหานคร

มีหลักฐานปรากฏชัดเจนในสมัย รัชกาลที่ ๓ ที่มีพระสงฆ์เข้ามาศึกษาจากหลายเมือง สะท้อนให้เห็นการยอมรับ ความรุ่งเรืองทางด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมและความสมบูรณ์ของวัดที่เป็นแหล่งรวมพระคัมภีร์ที่มีการตรวจชำระเป็นการใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระภิกษุรูปสำคัญในช่วงดังกล่าวนี้ อาทิพระอริยวงศาจารย์ญาณวิมล อุบลสังฆปาโมกข์ (สฺย ป.ธ. ๓) วัดมณีวนาราม เมืองอุบลราชธานี จำพรรษาและศึกษาพระปริยัติธรรม ณ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ในราวยุครัชกาลที่ ๒ - รัชกาลที่ ๓ กลับมาจำพรรษา ณ วัดป่าแก้วมณีวัน หรือ วัดป่าน้อย เมืองอุบลราชธานี ตกราว พ.ศ. ๒๓๖๔ เป็นต้นมา

originally written in Khmer - Thai letter, was rewritten in Dhamma letter which was more widely readable by the local people.

The dissemination of manuscripts into the region dramatically increased in the reign if King Rama V. Some of them were found to be kept at the Buddhist school in Ubon Ratchathani and was distributed to other districts.

Dr. Boonchoo Phusri, a manuscript researcher, has conduct a survey at Wat Nong Lak and found that many of the manuscripts were imported from the central Thailand. Many of them were written in Khmer - Thai. One of the manuscripts called Sarasangkaha pointed out that it was written in 1796 showing its long journey and the relationship between the temple and the Ayudhya empire (Boonchoo Phusri, 2019 : 29)

In 2019, our conservation team has explored Pha Ho Kham Phi at Wat Nong Lak and affirms Phusri's argument. Many fabrics, mixed with the local ones, were brought from the central Thailand : Atlat, pattern - printed, normal - printed, and Poom fabrics, etc.

Pha Ho Kham Phi at Wat Nong Lak in old conditions and no longer used (Weenah Weesapen, 2019)

พระครูบุญมา วัดพระเหลาเทพนิมิต เมืองพนา จำพรรษา และศึกษาพระปริยัติธรรม ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส (วัดสามปลื้ม) และศึกษาในสำนักสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) วัดระฆังโฆสิตาราม กับสำนักของวชิรญาณภิกขุ (ร.๔) วัดราชาธิวาส และวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔ กลับมาจำพรรษา ณ วัดพระเหลาเทพนิมิต เมืองพนา เมื่อราว พ.ศ. ๒๓๙๒ (ไตรยกุมารทองสิง - จันทร์ กานกายน, ๒๔๘๒ : ๔๗ - ๔๘)

ญาครุหลักคำ (พิมพ์) วัดศรีจันทร์ เมืองขอนแก่น จำพรรษา และศึกษาพระปริยัติธรรม ณ วัดไตรมิตรวิทยาราม (วัดสามจีน) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๙ (กิติรัตน สืบพันธ์, ๒๕๓๓ : ๒๕) เป็นต้น

พระเถระเหล่านี้เมื่อกลับสู่บ้านเมืองของตน ล้วนแต่เป็นพระเถระที่ได้รับสิทธิอำนาจในการดูแลปกครองคณะสงฆ์ท้องถิ่น โดยมีบทบาทเป็นผู้จัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรมอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะ พระอริยวงศาจารย์ ญาณวิมล อุบลสังฆปาโมกข์นั้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่มาเป็นหลักคำเมืองอุบลราชธานี สถิตที่วัดป่าน้อยหรือวัดป่ามณีวัน (เดิม วิชาคย์พจนกิจ, ๒๕๓๐ : ๕๔๑) พระอริยวงศาจารย์ ได้บริหารและปรับปรุงสำนักเรียนต่าง ๆ ดังนี้

๑. ในแขวงเมืองอุบลฯ ให้ท่านพระครูเทน วัดหลวง เป็นอาจารย์จัดการสำนักสั่งสอน
๒. นอกเมืองอุบลฯ ให้ท่านอาจารย์เสอ วัดบ้านไผ่ใหญ่ อำเภอม่วงสามสิบ เป็นผู้จัดสอนแห่งหนึ่ง
๓. ให้อาจารย์บุตตี (บุตสี) วัดบ้านเขม ตำบลหัวดอน อำเภอเข็ญใน จัดสอนแห่งหนึ่ง
๔. ให้อาจารย์จันท์ วัดบ้านหนองหลัก อำเภอม่วงสามสิบ เป็นผู้จัดสอนแห่งหนึ่ง
๕. เมืองยโสธร ตั้งให้อาจารย์เกตุ (เกตุโล) เป็นหลักคำเมืองยโสธร สถิตที่วัดธาตุ

การตั้งสำนักสอนนั้นได้นำขนบธรรมเนียมที่ดีตลอดจนศิลปหัตถกรรมมาเผยแพร่ การสอนจะสอนพระปริยัติธรรม หนังสือไทย

ผ้าพิมพ์ลายอย่าง
Pattern - printed Fabric

ผ้าพิมพ์ลายธรรมดา
Normal - printed Fabric

Pha Ho Kham Phi at Wat Nong Lak in old conditions and no longer used
(Weenah Weesapen, 2019)

สร้างโบสถ์ สร้างพระบาทจำลอง สร้างหอพระไตรปิฎก ซึ่งล้วนเอาแบบอย่างจากพระนครไปสอน และเป็นแบบอย่างในการก่อสร้าง เช่นที่วัดทุ่งศรีเมือง มีผลให้พระศาสนาในเวลานั้นเจริญมาตามลำดับควรแก่อัธยาศัย โดยสอนพระปริยัติธรรม หนังสือไทย (เติมวิภาคย์พจนกิจ, ๒๕๓๐ : ๕๔๑ - ๕๔๒)

ในกรณีที่ผ้าห่อคัมภีร์โบราณจากส่วนกลางมาปรากฏที่วัดในภาคอีสานนั้น มีความสัมพันธ์กับการกลับภูมิลำเนาของพระเถระ และมาตั้งสำนักเรียนดังกล่าวมาแล้ว เช่น กรณีของพระอรียวงศาจารย์ ท่านได้รับถวายสมณบริขารเครื่องยศกลับมา แม้จะไม่มีการบันทึกไว้ แต่มีหลักฐานเทียบเคียงจากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่หอพระพุทบาท วัดทุ่งศรีเมือง ว่า อาจเป็นการวาดรูปเหมือนของพระอรียวงศาจารย์ (สู้ย) ไว้ในภาพ (ยุทธานวรากร แสงอร่าม, ๒๕๕๑ : ๑๙ - ๒๐) เป็นในขบวนแห่พระเถระ มีสมณบริขารสำคัญ คือ พัดยอดปักทองขวาง ค้ำมางแต่ไม่มีแฉก ตามที่มีการบันทึกไว้ และที่สำคัญนั้น ในขบวนแห่มีบุรุษ ซึ่งน่าจะเป็นลูกศิษย์อัญเชิญคัมภีร์โบราณที่มัดห่อด้วยผ้าลายอย่างอีกด้วย

เช่นเดียวกับกรณีของพระครูบุญมา วัดพระเหลาเทพนิมิต อำเภอพนานิคม (ปัจจุบันขึ้นกับจังหวัดอำนาจเจริญ) ก็ได้นำคัมภีร์ต่าง ๆ กลับมาเป็นจำนวนมากได้แก่ คัมภีร์ธรรมบท มงคลทีปนี สารัตถมูจจัย อาทิกกรรม ปาจิตตีย์ สมันตปาสาทิกา อภิธรรมพิสดาร ไตรภูมิ คัมภีร์พระวินัย (ไตรยกุมาร ทองสิง และจันทร์ กานกายน, ๒๕๘๓ : ๔๙) ผ้าห่อคัมภีร์จากกรุงเทพฯ ก็คงห่อหุ้มคัมภีร์มาพร้อมกันในคราวนั้น

คัมภีร์โบราณเหล่านี้ วัดอุประสงคีในการนำเข้ามา เพื่อประโยชน์ในการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุในเมืองต่าง ๆ ซึ่งอาจไม่มีคัมภีร์เหล่านี้ ขณะเดียวกัน ทางฝ่ายบ้านเมืองเองก็การสนับสนุนคณะสงฆ์ในการคัดลอกพระคัมภีร์มาเป็นอักษรทองถิ่น คือ อักษรธรรมเพื่อความสะดวกในการใช้งานอีกด้วย ดังกรณีข้อความที่พบในใบลานวัดมณีวนาราม เมืองอุบลราชธานี คือคัมภีร์อรธกถา จุลวรรค ผูก ๓ แสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนจากขุนนางระดับสูงของเมืองอุบลราชธานี (พญาเมืองแสน) ได้บริจาคเงินจ้างช่างจารคัดลอกใบลานจากอักษรขอมภาษาไทย มาเป็นอักษรธรรมซึ่งใช้ในท้องถิ่นขณะนั้นเป็นจำนวนมาก ดังข้อความที่ปรากฏในใบหลบหลังใบลาน ดังนี้

ผ้าอัตลัด
Pha Atlas

ผ้าปูม
Poom fabrics (Pha Poom)

Pha Ho Kham Phi at Wat Nong Lak in old conditions and no longer used
(Weenah Weesapen, 2019)

“ศุภมัสตฺพระพุทฺธศักราชล่วงแล้วได้ ๒๓๕๗ พระวัสสาปีจอ ฉศก เจ้า ... ยามเมืองแสนมีศรัทธาบำรุง พระศาสนาให้ทรัพย์ แก่ช่างจารเป็นอันมาก สร้างอรรถถาจุลวรรคฉบับไทย ให้ จำลองออกเป็นลาวจงสิ้นฉบับไทยให้เรื่องพระศาสนา อุทิศ พระกุศลนี้ให้เป็นสุขแก่สรรพสัตว์ในอนันตจักรวาลเพื่อให้เป็นปัจจัยสำเร็จแก่พระนิพพานนั้นเถิด”

(บุญชู ภูศรี, ๒๕๖๒ : ๒๔)

ความสัมพันธ์ของพระภิกษุที่เดินทางไปศึกษาในกรุงเทพฯ จากหัวเมืองลาวและอีสาน ดำเนินต่อมาเป็นอย่างดี แม้ในระยะแรก ความสัมพันธ์จะเป็นเพียงแค่พระภิกษุไม่กี่รูป ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเป็นเพราะกรุงเทพฯ ยังไม่จริงจังกับการจัดการปกครองนัก (กิติรัตน สีสัน, ๒๕๓๓ : ๒๖) แต่ในระยะหลังในสมัยรัชกาลที่ ๕ การปกครอง มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การนำเข้าคัมภีร์ไบเบิลเหล่านี้ ได้มาพร้อม ผ้าห่อพระคัมภีร์จำนวนมาก ที่พบว่า นอกจากมีการเก็บรักษาที่วัด ศูนย์กลางการศึกษาพระปริยัติธรรมของเมืองอุบลราชธานี เช่น วัดมณี วนารามแล้วยังมีการกระจายไปวัดที่เป็นสำนักเรียนต่าง ๆ อีกด้วย ดังพบ ผ้าลายอย่าง ที่วัดบ้านแหม อำเภอน้ำขุ่น ซึ่งเป็นสำนักเรียนที่ พระอริยวงศาจารย์ (ส่วย) เป็นผู้ไปจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม เช่นกัน

ในกรณีวัดหนองหลัก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี พระอุปัชฌาย์ (ทิ้งซั่ว) เจ้าอาวาสรูปที่ ๕ ได้เดินทางไปศึกษาที่จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ประมาณ พ.ศ. ๒๔๒๙ - ๒๔๓๔ เมื่อท่านกลับมา ที่วัดหนองหลัก ได้เปิดสอนมูลกัจจายน์และอักษรไทยขึ้น ซึ่งก็น่าจะ ได้นำเอกสารไบเบิลอักษรขอมและตำราต่าง ๆ กลับมาด้วย เพราะ จากการทำงานของ ดร. บุญชู ภูศรี และคณะ ได้สำรวจคัมภีร์ไบเบิล วัดหนองหลัก พบว่า มีคัมภีร์ไบเบิลที่น่าจะนำมาจากภาคกลางของ ไทย เพราะ พบไบเบิลที่จารด้วยอักษรขอมไทยหลายเรื่อง เช่น ทศชาติ (พระเจ้าสิบชาติ) ฎีกาวิภัติกติกา สารสังคหะ เป็นต้น (บุญชู ภูศรี, ๒๕๖๒ : ๒๙) ในกรณีเรื่อง สารสังคหะนั้น ได้ระบุในใบลานว่าจารเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๙ ทำให้เห็นความเกี่ยวพันของคัมภีร์ไบเบิลจากอยุธยา ที่ ได้ถูกนำมาที่วัดหนองหลัก ซึ่งก็น่าจะมาพร้อมผ้าห่อคัมภีร์สมัยนั้น

ในปี ๒๕๖๒ ผู้เขียนได้ร่วมสำรวจผ้าห่อคัมภีร์ไบเบิลที่วัด หนองหลัก ก็ได้พบหลักฐานเชิงประจักษ์ว่า วัดแห่งนี้มีผ้าห่อคัมภีร์ หลายประเภทที่เป็นผ้าที่ใช้ห่อคัมภีร์ในภาคกลาง ปะปนอยู่กับผ้าห่อ คัมภีร์ที่ห่อในภาคอีสาน เช่น ผ้าอัตลัด ผ้าพิมพ์ลายอย่าง ผ้าพิมพ์ทั่วไป ผ้าปุม เป็นต้น

๒.๒ เป็นผู้ได้รับการคัดสรรให้เข้าไปเรียนรู้ที่ กรุงเทพฯ เพื่อกลับมาเป็นครูสอนตามหลักสูตร แบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕

การคัดสรรนี้ พระสงฆ์ต้องเรียนตามหลักสูตรใหม่ที่ครูต้อง สอนในโรงเรียน ได้แก่ เรียนอ่านภาษาไทย เนื้อหาพุทธประวัติ เขียน ตามคำบอก คิดเลข เรียงความ เป็นต้น ดังรายงานของกรมหมื่น วชิรญาณ วโรส ถวายพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ความว่า

“ในหัวเมืองเหล่านี้ หาผู้รู้และเป็นครูฝึกสอนกันได้ ยาก จะหาคนในกรุงเทพฯ ออกไปก็เปลืองเงินเดือนมาก และไม่ อยู่ถาวร ผู้อำนวยการจึงเลือกเอาภิกษุสามเณรเข้ามาฝึกสอน ในกรุงเทพฯ เพื่อจะส่งกลับออกไปสอนกันในที่นั้น”

(กรมหมื่นวชิรญาณวโรส, ๒๕๑๔ : ๓๒)

แต่วิชาหลักที่พระสงฆ์ต้องมีความรู้ คือ ไวยากรณ์บาลี อักษร ขอม เพราะใช้บันทึกพระไตรปิฎก ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า พระสงฆ์ เหล่านี้นคงได้นำคัมภีร์ไบเบิล พระไตรปิฎกจากแหล่งกลางกลับไป เพื่อศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมและการสอบเปรียญธรรม ซึ่งเป็นการ สอบวัดความรู้ฝ่ายสงฆ์ คัมภีร์พระไตรปิฎกถือเป็นสิ่งสำคัญ ย่อมมีผ้า ห่อคัมภีร์ซึ่งเป็นผ้าที่ภาคกลางแถบกรุงเทพฯ อยุธยาห่อหุ้ม จึงทำให้ ผ้าห่อคัมภีร์ จากส่วนกลางปรากฏในวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดที่เป็น ศูนย์กลางการเรียนรู้ และสำนักเรียนสำคัญ ๆ ตามต่างอำเภอ

๓. เป็นเครื่องยศและสิ่งแสดงฐานะของชนชั้นนำ ถวายเป็นทานในพระศาสนา

หลังจากมีการปรับเปลี่ยนการแต่งกายในการเข้าเฝ้า สมัย ก่อนเมืองในภาคอีสานปกครองด้วยระบบอาชญาสี่ คือมีเจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ และราชบุตร ในการทำหน้าที่กรมการเมือง มีหน้าที่

คูแลเมืองต่าง ๆ ที่ได้รับพระราชทานพระราชานุญาตให้ตั้งขึ้น โดย พระเจ้าอยู่หัว จะพระราชทานเครื่องยศแก่อาญาสี่ตามลำดับ ภายหลัง ได้ยกเลิกระบอบอาญาสี่ และใช้การส่งข้าหลวงไปปกครองต่างพระเนตร พระกรรณ โดยแบ่งเป็นมณฑล ได้แก่ มณฑลนครจำปาศักดิ์ มณฑล อุบลราชธานี มณฑลหนองคาย มณฑลร้อยเอ็ด มณฑลนครราชสีมา แต่ละมณฑลมีเมืองหลักและเมืองบริวารอยู่ในความดูแลปกครอง ข้าระ ตัดสินความ และเร่งรัดเงินส่วย กรณีมณฑลอุบลราชธานีนั้น มีเมือง ต่าง ๆ อยู่ในความดูแลคือ เมืองอุบล เมืองกาฬสินธุ์ เมืองสุวรรณภูมิ เมืองมหาสารคาม เมืองร้อยเอ็ด เมืองภูแล่นช้าง เมืองกมลาไสย เมือง โยธธร เมืองเขมราษฎร์ เมืองสองคอนดอนดง เมืองนอง เมืองศรีสะเกษ และมีการปรับเปลี่ยนการดูแลปกครองมาตามลำดับ

ในการพระราชทานเครื่องยศอาญาสี่จะมีสิ่งของพระราชทาน แตกต่างกันไป ขอยกตัวอย่างเครื่องยศพระราชทาน “อาญาสี่” เมือง ท่าขอนยาง และเมืองอุบลราชธานี พ.ศ. ๒๓๘๘ เพื่อเชื่อมโยงให้เห็น ความสัมพันธ์กับผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่ปรากฏบางวัดในภาคอีสาน ดังนี้

กรณีตัวอย่าง เครื่องยศพระราชทาน “อาญาสี่” เมืองท่าขอนยาง พ.ศ. ๒๓๘๘

พระยาสุวรรณภักดี (เจ้าเมือง)

เงินตรา ๕ ตำลึง, ถาดหมากคนโทเงิน ๑, สัปทนแพรคัน ๑, เสื้อเข็มขาบกำนแย่ง ๑, ผ้าโพกแพรขลิบ ๑, ผ้านำปักทองมี ซับ ๑, แพรขาวห่ม ๑, ผ้าปูม ๑

อุปฮาด

เงินตรา ๑ ชั่ง, เสื้อเข็มขาบดอกถี ๑, แพรสีทับทิมติดขลิบ ๑, ผ้านำปักไหมมีซับ ๑, แพรขาวห่ม ๑, ผ้าปูม ๑

ราชวงศ์

เงินตรา ๑๕ ตำลึง, เสื้อเข็มขาบดอกสะเทิน ๑, แพรสีทับทิม ติดขลิบ ๑, แพรขาวห่ม ๑, ผ้าเชิงปูม ๑

ราชบุตร

เงินตรา ๑๐ สลึง, เสื้ออตัลตัดดอกลาย ๑, แพรสีทับทิมติด ขลิบ ๑, แพรขาวห่ม ๑, ผ้าเชิงปูม ๑

(บุญมี ภูเดช. ๒๕๒๕ : ๔๐)

กรณีตัวอย่าง เครื่องยศพระราชทาน “อาญาสี่” เมืองอุบลราชธานี

พระพรหมราชวงษา (กุดทอง) เจ้าเมืองอุบลราชธานี พ.ศ. ๒๓๘๘

พานหมากทองคำเหลี่ยม (ทองคำ ๘ สิ่ง จอกหมาก ๒ ผอบ ๒ ตลับ ขี้ผึ้ง ๑ ชองพลุ ๑ ชองบุหรี ๑ มีดหนีบหมาก ๑) คนโททองคำ, กระโถนถมทอง, ประคำทองคำ ๑ สาย, กระบี่ บั้งทอง, หมวกตุ้มปี เสื้อเข็มขาบรี้ว, ส่านไทยปักทอง, สัปทนปัสตุ,

ผ้าปูม

เจ้าพรหมเทวานุเคราะห์วงศ์ ดำรงรัฐสีมาอุบลราชธานีบาล (เจ้าหน่อคำ) เจ้าเมืองอุบลราชธานี พ.ศ. ๒๔๐๙

พานหมากทองคำย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง (เครื่องในพานหมาก ทองคำ ๘ สิ่ง) คนโททองคำ, กระโถนทองคำ, ประคำทองคำ ๑ สาย, กระบี่ทองคำ ใ้ตะเงินสี่เท้า คาว ๑ หวาน ๑, หมวก ตุ้มปียอดเครื่องทองลงยา (ทรงประพาสก่ามะหยี่แดงยอด ขลิบทองคำลงยาราชาวดี) เสื้อทรงประพาสก่ามะหยี่สีดำ ขลิบทองคำ, เสื้อเยียรบับ, เสื้อไหมเทศ, สัปทนไหมดระบาย สองชั้น

อุปฮาด เมืองอุบลราชธานี พ.ศ. ๒๓๘๘

ถาดหมาก คนโทเงิน ๑ สำหรับ, ปืนคาบศิลา, สัปทนแพร ๑ คัน, เสื้อเข็มขาบรี้วขอ, ส่านไทยปักทอง, แพรสีทับทิมติด ขลิบ, แพรขาวห่ม, ผ้าปูม

ราชวงศ์ (ท้าวโพธิสาร (โท)) เมืองอุบลราชธานี พ.ศ. ๒๓๘๘

ถาดหมากคนโทเงิน ๑ สำหรับ, ปืนคาบศิลา, สัปทนแพร ๑ คัน, เสื้อเข็มขาบกำนแย่ง, ผ้านำปักทองมีซับ, แพรสีทับทิม ติดขลิบ, แพรขาวห่มนอน, ผ้าปูม

ราชบุตร (ท้าวสุริยะ (ล้อย)) เมืองอุบลราชธานี พ.ศ. ๒๓๘๘

เสื้อเข็มขาวดอกสเทิน, แพรสีทับทิมติดขลิบ, ผ้านำปักไหมมี
ซับ, แพรขาวห่ม ผ้าปุม

(พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน. ๒๕๐๖ : ๒๕๐)

ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องยศอาญาสี่ในภาคอีสานเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นว่า ผ้าประเภทต่าง ๆ เป็นผ้าที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นเอง โดยปกติเครื่องยศที่ได้รับพระราชทานจะต้องส่งคืนราชสำนัก เมื่อผู้ได้รับพระราชทานถึงแก่กรรม แต่เครื่องยศที่เป็นผ้าอาจไม่ได้ส่งคืน สันนิษฐานว่า ทายาทนำมาถวายวัดเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลแก่กรมการเมืองท่านที่เป็นเจ้าของผ้า และพระสงฆ์ได้นำมาห่อคัมภีร์ใบลานซึ่งเป็นเอกสารสำคัญ ทำให้ผู้ถวายและผู้ถวายชนม์ได้รับอานิสงส์จากการทำบุญ

ส่วนอีกกรณีหนึ่ง เมื่อรัชกาลที่ ๕ ทรงปรับเปลี่ยนการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล มีการส่งเจ้านายจากส่วนกลางมาเป็นข้าหลวงใหญ่ เพื่อดูแลทำนุบำรุงบ้านเมืองต่างพระเนตรพระกรรณให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้นในปี ๒๔๓๓ ก็ทรงพระราชทานผ้าแก่ข้าหลวงและคณะข้าราชการจากกรุงเทพฯ ด้วย ดังข้อความที่ปรากฏในราชกิจจานุเบกษากรณีของข้าหลวงเมืองลาวกาว ถวายบังคมลา เมื่อ ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) ดังนี้

“ข้าหลวงเมืองลาวกาว ถวายบังคมลาวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรกรีมหาปราสาท พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร ภ จ ก ป จ ม ส ม น ช ที่ปรึกษาราชการในพระองค์ ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จไปเป็นข้าหลวงใหญ่เมืองลาวกาว ประจำอยู่ ณ เมืองนครจำปาศักดิ์ได้เผ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายบังคมลาไปราชการดังกล่าวแล้ว แลพระยาศรีสังหเทพ นำพระประชาดคีจ ๑ พระทิพจักษุศาสตร์ ๑ หลวงพิพิธสุนทร ๑ หลวงจันทงยุทธกิจ ๑ หลวงธนสารสุนทรรักษ์ ๑ ขุนไผ่ไทยพิทักษ์ ๑ ขุนกัมพูชาจา ๑ ขุนราชพัตฤพิธภาร ๑ นายร้อยโทขุนอินทร์ประสาท ๑ นายร้อยตรีนายโชค ๑ นายผาดมหาดเล็กเวรฤทธิ์ ๑ ถวายบังคมลา ไปตามเสด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชา

2.2 In the reign of King Rama V, some of the provincial monks were selected to continue their education in Bangkok. There, they studied Thai language literacy, Buddhist history, writing dictation, maths, essay writing, etc.

“In other provinces, Buddhist teachers are rare, and sending ones from Bangkok costs a lot of money. Bringing the students here will be easier so that they will be trained and sent back to their hometowns.”

(Krom Muen Wachirayan Warorot, 1971 : 32)

Therefore, the provincial monks who graduated from Bangkok would take some of the manuscripts back to their hometowns causing the Pha Ho Kham Phi to be disseminated in the other regions.

3. The fabrics became an insignia and a symbol of elitism as a religious offering after the royal court had changed the dress code.

In the past, the Northeastern region was governed by four systems - governor, vice governor, royal family, and royal son - in charge of various cities. In performing duties, there will be items that the monks come to the king to indicate the status of the person doing the duty. And when the system was changed according to the era those who had served must return those items to the royal court. If the recipient died those items such as cloth will not be returned. There was predict that heirs or descendants bring those clothes to the temple to make merit for the owner and the monks would bring those clothes to wrap the scriptures. Many of the information can be found in the Chronicles of Isan Provinces (1963). The other case was

กร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ แลทรงเจิมพระราชทานกรมหลวงพิชิตปรีชากร แลโปรดเกล้าฯ พระราชทานฉลองพระองค์เยียรบับ ตามธรรมเนียม ที่พระบรมวงศานุวงศ์ จะเสด็จไปราชการหัวเมืองไกลแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้พระราชทานเสื้อเข็มขาบอัตลัด แก่ข้าราชการที่ โดยเสด็จตามธรรมเนียม กำหนดเสด็จจากกรุงเทพฯ วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน แลได้มีการมงคล แลบำเพ็ญพระกุศลตาม อย่างธรรมเนียม ที่พระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปราชการทาง ไกล พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการที่ทรงคุ้นเคย ได้ไปส่ง เสด็จเป็นอันมาก”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘ ตอนที่ ๓๔ ๒๒ พฤศจิกายน หน้า ๒๙๓)

ข้อมูลข้างต้นและราชกิจจานุเบกษา จึงเป็นหลักฐานสนับสนุน การเข้ามาของผ้าจากราชสำนักสยามในภาคอีสาน และมีการนำมา ใช้ห่อคัมภีร์ใบลาน ซึ่งชาญณรงค์ อาตศรี ได้ตั้งข้อสังเกตในประเด็นนี้ ไว้ว่า

“หลักฐานหนึ่งที่แสดงถึงความชัดเจนด้านการอุปถัมภ์วัดโดย ชนชั้นปกครอง ก็คือ การพบผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่เป็นสมปัก ปุ่มของราชสำนัก และผ้าห่อคัมภีร์ที่เป็นเสื้ออย่างน้อย ผ้า อัตลัดล้วนเป็นเครื่องแบบพระราชทานของขุนนางในราช สำนัก ซึ่งได้รับการปูนบำเหน็จหรือจากเบี้ยหวัดรายปี เป็นที่น่าสนใจว่า เครื่องแบบเหล่านี้ มาเป็นผ้าห่อคัมภีร์ได้ อย่างไร จากการศึกษารายละเอียดของผ้า และความสัมพันธ์ ชั้นบรรดาศักดิ์นั้นพบว่า ผ้าสมปักปุ่มดอกเล็กถึงดอกกลางที่ พบ น่าจะเป็นเครื่องยศของขุนนางที่มีศักดินาราว ๑,๐๐๐ ไร่ ในส่วนของเสื้อห่อคัมภีร์ผ้าอัตลัดนั้น เป็นเสื้อของขุนนางระดับ กลาง เช่น ตำแหน่งปลัดกรม ปลัดมหาดเล็ก ในกรมกอง ต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องแบบในการแต่ง เข้าเฝ้าและเมื่อมี พระราชพิธีสำคัญ ถือได้ว่าเป็นเครื่องแบบของข้าราชการไทย มาตั้งแต่สมัยอยุธยา และได้เลิกใช้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเครื่องแบบข้าราชการไทย ได้ปรับเปลี่ยนตามแบบสากล”

(ชาญณรงค์ อาตศรี, ๒๕๕๔ : ๖๗ - ๖๘)

observed as King Rama V had started to send his representatives to govern and monitor other provinces in 1890. These people were given some royal fabrics with them causing the Pha Ho Kham Phi to be disseminated in the other regions.

Here are some examples of the royal fabrics found the Isan :

เสื้ออย่างน้อย ผ้าอัตลัด วัดไชยมงคล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Patterned style Atlat fabric at Wat Chai Mongkol, Ubon Ratchathani.

ผ้าอัตลัดติดขลิบ วัดกลาง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี
Trimmed Atlat fabric at Wat Klang, Ubon Ratchathani.

ตัวอย่างผ้าพระราชทานที่ปรากฏว่า นำมาห่อคัมภีร์ เช่น เสื้ออัฐลัดหรือเสื้ออย่างน้อย พบที่วัดเสียบ วัดใต้ วัดไชยมงคล จังหวัดอุบลราชธานี ผ้าอัฐลัดติดขลิบสีเหลี่ยมผืนผ้า พบที่วัดบ้านกลาง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ผ้าลายอย่างที่วัดมณีวนาราม วัดหนองหลัก เป็นต้น

๔. ร้านค้าได้สร้างและจำหน่ายผ้าห่อคัมภีร์ มีการซื้อมาถวายวัดตามหัวเมืองต่าง ๆ

การที่มีระบบการพิมพ์บนใบลานแทนการจารในสมัยต่อมา และมีจำหน่ายที่ร้านสังฆภัณฑ์เพื่อให้พุทธศาสนิกชน ซื้อไปถวายวัดในการทำบุญโอกาสต่าง ๆ สิ่งที่เกิดควบคู่กันมากก็คือ การจัดทำผ้าห่อคัมภีร์สำเร็จรูป เพื่อห่อหุ้มคัมภีร์ฉบับที่พระสงฆ์ใช้แสดงพระธรรมเทศนา โดยรูปแบบเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าต่อต้านข้างด้วยผ้าขนาดเล็กกลึงมาเพื่อพันรอบคัมภีร์ใบลานให้แน่น มีความกว้างประมาณ ๒๓ - ๒๕ เซนติเมตร ยาวเท่าขนาดใบลานยาวคือประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ผ้าที่ใช้มีหลายชนิด ทั้งผ้ายก ผ้าเยียรบับ ผ้ายก และผ้าชนิดอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีผ้ากำมะหยี่ปักตัวอักษร ผ้ากำมะหยี่ปักดินลายนักษัตร เป็นต้น

ผ้าเหล่านี้จะมี ๒ ลักษณะคือ เป็นผ้าล้วน ๆ มีซิปด้านหลัง อีกลักษณะหนึ่งจะมีการสานเปลือกไม้ไผ่และ / หรือกระดาษรองด้านใน และใช้ผ้าหุ้มด้านนอกทั้งหน้าและหลัง เพื่อให้ผ้าห่อคัมภีร์มีความแข็งแรง สามารถรองรับใบลานให้ตรงไม่หักงอ ผ้าห่อคัมภีร์ลักษณะนี้ มักมีแหล่งผลิตโดยเฉพาะ ซึ่งทางร้านสังฆภัณฑ์อาจสั่งให้ผลิตเพื่อนำมาจำหน่ายที่ร้าน หรือ มีการออกแบบและสั่งทำโดยตรงจากผู้ว่าจ้าง ดังตัวอย่าง

ผ้าห่อคัมภีร์ที่จำหน่ายตามร้านสังฆภัณฑ์นี้ บางส่วนอาจเป็นช่างฝีมือที่เคยเป็นช่างในวัง ตอนหลังได้ออก มาประกอบอาชีพอิสระ บางส่วนเป็นฝีมือของผู้ที่เคยผ่านการเรียนจากโรงเรียนการช่าง หรือ โรงเรียนการเรือนบาง ส่วนเป็นการสืบทอดของคนในชุมชนที่มีฝีมือทางการเย็บปักถักร้อย และทำตามสั่งเป็นการเฉพาะ โดยมีการร่วมออกแบบข้อความ หรืออักษรย่อที่ปรากฏ

นอกจากการผลิตผ้าห่อคัมภีร์แล้ว ยังพบพัฒนาการของวัสดุที่นำมาใช้เก็บรักษาคัมภีร์ใบลาน นั่นคือ มีการใช้กล่องไม่มีฝาปิด และกล่องกระจก กล่องไม้บางส่วนเป็นของหลวงผลิตในโอกาสต่าง ๆ และ

เสื้ออย่างน้อย ผ้าอัฐลัด วัดใต้ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Small pattern style Atlat fabric at Wat Tai, Ubon Ratchathani.

4. There are local shops in Bangkok that make and sell Pha Ho Kham Phi.

As the rise of making merits, there were shops that produce instant alms and offerings in which Pha Ho Kham Phi are included as one of the offering alms. Many types of fabrics were used such as embossed fabrics, Yearbab, Tad, letter - embroidered and zodiac - embroidered velvets.

ผ้าด้ายปักดินลายนักษัตร ปะชวด อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
Zodiac - embroidered cotton at Wat Klang Kosum, Maharakham.

ผ้าห่อคัมภีร์จากร้านสังฆภัณฑ์แบบต่างๆ

ผ้ากำมะหยี่ปักดิ้นลายเสมาวัดทุ่งศรีวิไล อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Leaf - embroidered velvet at Wat Thung Sriwilai, Ubon Ratchathani.

ผ้าปักดิ้น วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย
Wat Srichan at Ban Na - or, Mueng, Loei.

ผ้ากำมะหยี่ปักดิ้นลายเครือเถา วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
Vine - embroidered velvet at Wat Klang Mingmueng, Roi - Et.

ผ้าทวนปักดิ้น วัดไชยมงคล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Embroidered Tuan fabric at Wat Chai Mongkol, Ubon Ratchathani.

เผยแพร่ไปยังวัดสำคัญ ๆ ในแต่ละจังหวัด ภายในบรรจุคัมภีร์ใบลาน ซึ่งเป็นพระไตรปิฎกฉบับเส้นพิมพ์ตัวอักษรไทย ส่วนกล่องไม้ที่บุคคลทั่วไปเป็นเจ้าของจะเลือกเนื้อหาที่เป็นชาดกหรือพระธรรมเทศนาเรื่องต่าง ๆ ให้โรงพิมพ์จัดพิมพ์เป็นใบลานฉบับเส้นพิมพ์ และโรงพิมพ์จะดำเนินการตามความประสงค์ของผู้ว่าจ้าง กล่องบรรจุคัมภีร์มักทำจากไม้เนื้อดี ทาสีน้ำตาล ขนาดกว้างประมาณ ๓๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕๕ เซนติเมตร ฝาด้านนอกกล่องไม้นี้จะเขียนชื่อผู้สร้าง คำอุทิศไว้ที่หน้ากล่อง

นอกจากนี้ ยังมีกล่องไม้ที่ตกแต่งฝาด้านบนด้วยศิลปะลายรดน้ำ มีทั้งขนาดที่บรรจุคัมภีร์ใบลานได้หลายผูก และกล่องไม้ลายรดน้ำขนาดเล็ก ดังตัวอย่าง

กล่องใบบรรจุคัมภีร์ใบลาน วัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ข้อความหน้ากล่องระบุว่า "นางแก้ว อัดถากร พร้อมลูกหลาน บริจาคเงิน ๓๐๐ บาท สร้างหนังสือ ๓ คัมภีร์ : พระยาขมภูบดี สักคายหาย และ อริยสัง อุทิศในคราวทำบุญ ๑๐๐ วันแต่ญาแม่ศรี เจริญราชเดช ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๗๐"

These ready - made Pha Ho Kham Phi were often sold in specialized stores. Some may be artisans who used to be palace technicians and later become independent technicians.

Beside producing Pha Ho Kham Phi, the storing materials were found to be varied. Ranging from wooden to glass boxes, these storages were royal - made and, with the Tripitaka inside, were distributed to other important temples in many provinces.

Some of the containing boxes were painted in water patterns as shown below :

Wooden manuscript storage box at Wat Mahachai, Maha Sarakham

ปัจจัยโดยอ้อม

ปัจจัยโดยอ้อม ในที่นี้หมายถึง การที่สตรีในชุมชนภาคอีสาน ซึ่งมีความสามารถด้านการทอผ้า สืบสานมาเป็นวัฒนธรรมในชุมชน และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม กลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีเทคนิคต่าง ๆ ด้านการทอผ้าเดิม เช่น การมัดหมี่ การขิด การกุ้น การขลิบ การสอย การเย็บด้วยด้ายหรือไหมเทคนิคต่าง ๆ ซึ่งทางประเทศลาวมักใช้คำว่า การหีบแสบ (การเย็บแสบ) ตามที่สืบทอดมาในชุมชน แต่เมื่อได้พบเห็นงานฝีมือจากแหล่งภายนอกที่มาปรากฏในชุมชน พร้อมกับการเรียนรู้ในระยะหลังจากโรงเรียนการเรือน ทำให้สามารถเลียนแบบงานฝีมือเหล่านั้น เช่น การปักด้วยด้ายสี หรือเส้นไหม ปักดินแข็ง ดินอ่อน การทอผ้ายกด้วยดินทอง ดินเงิน การปัก

Water - patterned wooden manuscript storage box at Wat Maha Wanaram, Ubon Ratchathani.

กล่องไม้ลายรดน้ำขนาดเล็ก วัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอปรางค์ชัย จังหวัดนครราชสีมา
Small water - patterned wooden box at Wat Na Phra That, Nakhon Ratchasima

ตาลปัตรหรือพัดรองถวายวัดในโอกาสทำบุญ เป็นต้น ถือได้ว่าเป็นการแพร่กระจายด้านเทคนิควิธีจากส่วนกลางมายังภูมิภาค คนในชุมชนบางกลุ่มได้เรียนรู้และเลียนแบบเทคนิคต่าง ๆ กรณีผ้าห่อคัมภีร์ใบลานนั้น พบว่าบางผืนปักชื่อผู้สร้างไว้ด้วยซึ่ง มีทั้งผู้หญิงในชุมชน และเป็นฝีมือแม่ชีในวัดสร้างขึ้นก็มี

นอกจากนี้พบว่า ผ้าห่อคัมภีร์ในภาคอีสานได้สะท้อนการนำเทคนิคการสร้างลวดลายตามความเชื่อชาวยุติงเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สั่งสมและสืบทอดมา ทำให้บางจังหวัดในภาคอีสานสร้างผ้าห่อคัมภีร์ที่แตกต่างจากที่อื่น ๆ เช่น การสร้างผ้าห่อคัมภีร์ด้วยเทคนิคการพันด้ายสีกับไม้ไผ่สร้างเป็นรูปทรงต่าง ๆ ของชาติพันธุ์ไทยลื้อและไทยยวนปรากฏในบางวัดที่อำเภอซึ่งเป็นรอยต่อกับภาคเหนือของจังหวัดเลย เช่น อำเภอนาแห้ว อำเภอด่านซ้าย เป็นต้น การนำเทคนิคการกรึงด้วยเส้นด้าย เส้นไหม ซึ่งปรากฏสืบมาในวัฒนธรรมฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง คือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นส่วนใหญ่ ก็พบในการสร้างคัมภีร์ใบลานในภาคอีสานด้วย เนื่องจากรากร่วมทางวัฒนธรรมทั้งชาติพันธุ์ การเมืองและการปกครองด้วย

อย่างไรก็ตาม ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานและวัสดุอื่น ๆ ที่แพร่กระจายมาจากส่วนกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเภทผ้านี้ ส่วนใหญ่ไม่สามารถระบุผู้สร้าง แหล่งที่ผลิตหรือผู้นำมาถวายที่วัดอย่าง แน่นนอน ทำได้เพียงคาดคะเนว่า ผ้าแต่ละประเภทปรากฏในวัดต่าง ๆ ด้วยเหตุใดดังกล่าวมาข้างต้นเท่านั้น แม้ว่าจะสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง เช่น พระภิกษุ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัด หรือผู้อาวุโสในชุมชน ก็ไม่สามารถให้คำตอบที่แน่ชัดได้ สะท้อนให้เห็นความชะงักงันของการใช้คัมภีร์ใบลานเพื่อการ

Indirect Factors

The indirect factors here refer to women in the northeastern community, who are capable of weaving, inheriting the culture in the community and having cultural diversity, having various techniques for weaving, and sewing with thread or silk. As inherited in the community, when seeing handicrafts from outside sources appearing in the community along with learning later from the civil school, those crafts can be learned.

It is regarded as the spread of technical techniques from the central region to the region. Some community people have learned and imitated techniques. In the case of palm leaf - wrapped scriptures, it was found that on some grounds the creator's name was embroidered. There were both women in the community and it's the handiwork of nuns in the temple to build them.

In addition, it was found that the Isan scripture wrap reflected the traditional craftsmanship techniques of ethnic groups that have been accumulated and passed down, leading some provinces in the Northeast to create scripture wraps that are different from others.

เรียนรู้ จนทำให้ผ้าห่อคัมภีร์โบราณก็เก่าเก็บไปด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีความจำเป็นสำหรับผู้สนใจจะสืบสาวและหาคำตอบเกี่ยวกับ ผ้าห่อคัมภีร์เหล่านี้ในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนต่อไป

ในบทนี้ เป็นการเสนอภาพผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่แพร่มาจาก แหล่งภายนอก ทั้งเป็นการเผยแพร่โดยตรงและโดยอ้อม ในประเด็น ต่าง ๆ ดังนี้

ผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่แพร่มาจากภาคกลาง

ผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่นำวัสดุและเทคนิคมาจากแหล่งอื่น

ผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์

ผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่แพร่มาจากภาคกลาง

ผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่พบในภาคอีสาน มีหลายประเภททั้งผ้า ที่ใช้ในราชสำนัก ซึ่งผลิตจากต่างประเทศ และในประเทศ ผ้าที่สามัญชนใช้โดยเป็นผ้าที่ใช้นุ่งห่มในชีวิตประจำวันและนำมาห่อคัมภีร์ และ ผ้าที่ผลิต ขึ้นเพื่อห่อคัมภีร์โดยตรง ต่อไปนี้ขอเสนอผ้าห่อคัมภีร์จากภาคกลาง โดยเรียงลำดับตามความสำคัญของผ้า ประเภทของผ้าและรูปแบบ ที่ปรากฏ ดังนี้

ผ้าพิมพ์ลาย

ผ้าพิมพ์ลาย คือ ผ้าพื้นี่สร้างลวดลายลงบนผืนผ้าด้วยเทคนิค การพิมพ์ด้วยแม่พิมพ์ไม้ เป็นผ้าที่ราชสำนักสยามสมัยอยุธยาให้ช่าง ส่งลายต้นแบบไปพิมพ์ที่แคว้นคุชราต (Gujarat) ประเทศอินเดีย เพื่อ พระราชทานให้เจ้าเมืองต่าง ๆ โดยลายต้นแบบที่ส่งไป เช่น ลายพุ่ม ข้าวบิณฑ์พรมก้านแย่ง ลายพุ่มข้าวบิณฑ์เทพนมก้านแย่ง ลายดารา ลาย ลายแก้วชิงดวง ลายกินรีรำ เป็นต้น เรียกผ้าพิมพ์ลายอย่าง ใช้ เป็นผ้านุ่งโจงกระเบน ส่วนผ้าที่มีคุณภาพรองลงมาจะพระราชทานแก่ ข้าราชการบริวาร หรือจำหน่ายให้แก่กะหบดีและสามัญชน ต่อมาช่างชาว อินเดียได้พิมพ์ลายเลียนแบบ และปรับขึ้นเอง นำมาขายแก่ประชาชน จึงเรียกชื่อว่า ลายนอกอย่าง มีทั้งแบบมีเชิงและไม่มีเชิง ใช้เป็นผ้าถุง ของสามัญชน ผ้าห่ม ผ้าคลุม (วิบูลย์ ลีสุวรรณ. ๒๕๕๙ : ๒๒๓ - ๒๒๔) ผ้าพิมพ์ลายที่ใช้ห่อคัมภีร์โบราณ มี ๓ ลักษณะคือ ผ้าพิมพ์ลายอย่าง ผ้าพิมพ์ลายนอกอย่าง และผ้าพิมพ์ลายทั่วไป มีรายละเอียด ดังนี้

This section is going to discuss these following factors :

Pha Ho Kham Phi disseminated from the central region

Pha Ho Kham Phi with imported techniques and materials

Pha Ho Kham Phi and ethnic identity

Pha Ho Kham Phi Disseminated from the Central Region

There are many types of cloth wrapped in palm leaf scriptures found in the Northeast both the cloth used in the royal court, which is produced abroad and from the local, the cloth used by the common people as the cloth used for clothing in their way of life. The latter were used to wrap scriptures and the cloth produced. To wrap the scriptures directly, here we present the scripture wrapping cloth from the central region, arranged in order of importance of cloth, type of cloth, and appearance.

The Striped Printed Fabric

The striped printed fabrics are fabrics that creates patterns on the fabric with the technique of printing with wood mold. It is a fabric that the Siamese royal court in the Ayutthaya period sent the master pattern to be printed in India to give to the governor by the pattern that was sent such as Kinnaree dance patterns, etc.

The Patterned Fabrics Pha Ho Kham Phi found in the Northeastern region.

The patterned Pha Ho Kham Phi found in the Northeastern region are assumed to be owned the ruling class. These fabrics had been bestowed upon the King and dissemination by allowing monks from the northeastern

ผ้าพิมพ์ลายอย่างห่อคัมภีร์ใบลานที่พบในภาคอีสาน

ผ้าห่อคัมภีร์ลายอย่างที่พบในภาคอีสาน มีทั้งผ้าลายอย่างที่สันนิษฐานว่า เป็นของชนชั้นปกครอง ซึ่งได้รับพระราชทานจากพระเจ้าอยู่หัว หรือเผยแพร่ตามพระราโชบายของพระมหากษัตริย์หรือนโยบายของสังฆมนตรี บางส่วนพระสงฆ์ที่ไปศึกษาเล่าเรียนได้มาจากสำนักเรียนในกรุงเทพมหานครฯ โดยห่อหุ้มคัมภีร์พระไตรปิฎกมา ซึ่งยากที่จะระบุชื่อบุคคล และเวลาให้ชัดเจนได้ แต่ประมาณได้ว่าผ้าลายอย่างที่พบบางผืนมีอายุ เกือบ ๒๐๐ ปี ช่วงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ มาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็มี พิจารณาจากลวดลายที่ร่วมยุคสมัยกับผ้าลายอย่างในภาคกลาง

ลักษณะผ้าพิมพ์ลายอย่างที่พบ มี ๒ ลักษณะคือ

ผ้าพิมพ์ลายอย่างเต็มผืน

ผ้าพิมพ์ลายอย่างไม่เต็มผืน และมีการเย็บตัดต่อ

ผ้าลายอย่างที่พบในจังหวัดอุบลราชธานี แม้จะมีจำนวนไม่มากนัก แต่ก็มี ความสวยงาม ลวดลายโดดเด่นน่าสนใจ ดังนี้

ผ้าพิมพ์ลายอย่างเต็มผืน

ผ้าพิมพ์ลายอย่าง ก่องผ้าโดยรวมเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่ง ดอกกลางเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ผู้กลายกบประกอบหงส์และนกคาบ สิงเวียนเป็นลายก้านขดนกคาบสลับประจํายาน ด้านหลังจับด้วยผ้าสีขาวพบที่วัดบูรพา บ้านสะพือ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

region to study the Dhamma in central Bangkok and bring back the Tripitaka There are two types of printed fabrics found :

1. Full piece patterned fabrics
2. Half piece patterned fabrics (pieces are sewn together).

Some of these fabrics were found in Ubon Rachathani. Though there were not so many, each had its beauty and uniqueness.

Full Piece Patterned Fabrics

Full Piece Patterned Fabrics.
Thai - style bell - like pattern. Found at Wat Burapha in Ubon Ratchathani.

Full Piece patterned Fabrics, Found at Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani, Made of fine cotton, 3.20 meters in length.

ลักษณะของผ้า เป็นผ้าฝ้ายเนื้อละเอียด มีความยาว ๓ เมตร ๒๐ เซนติเมตร กว้างผ้าเป็นสีแดง สีพื้นทอวยเชิงมีสีดำ สีแดงและสีเขียว ใช้หม้อคัมภีร์โบราณตีพิมพ์ ไม่มีผ้ารองซับด้านหลัง

The enlarged pictures of Printed Fabric. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani

The enlarged pictures.

ผ้าพิมพ์ลายอย่างผืนนี้ มีโครงสร้างเป็นกรวยเชิง ๓ ชั้น กรวยเชิงใหญ่ผูกลายเทพพนม กรวยเชิงชั้นกลางผูกเป็นลายหน้าขบ (หน้าสิงห์หน้าอวด) และลายช่ออุระใบชั้นปลาย สี่เหลี่ยม ผ่าทับนบรึมผ้าทั้ง 2 ด้าน ผูกเป็นลายตัวภาพกรอบลายกำขบดนคคาบ ก້องผ้าเป็นลายกุดั่น ดอกลอย ในรูปกันรี (ดอกลอยฟ้าบาตรก็เรียก) พบที่วัดหนองหลัก อำเภอวังสามสี จังหวัดอุบลราชธานี

This full piece patterned fabric was found at Wat Nong Lak in Ubon Ratchathani.

ผ้าลายอย่าง วัดบ้านเขม อำเภอกะชังใน จังหวัดอุบลราชธานี
This full piece patterned fabric. Found at Wat Ban Khaem in Ubon Ratchathani.

The enlarged pictures of the patterns.

ผ้าพิมพ์ลายอย่างไม่เต็มผืน

ผ้าห่อคัมภีร์ลายอย่างอีกลักษณะหนึ่งก็คือ การนำบางส่วน
ของผืนผ้ามาเย็บต่อกันให้มีโครงสร้างเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าเกือบจัตุรัส
ซึ่งพบไม่มากนักในการนำมาห่อคัมภีร์ ดังรูป

Half Piece Patterned Fabrics

Another type of this fabric is made in the half piece
which is rarely found to be used as Pha Ho Kham Phi.

ผ้าพิมพ์ลายอย่างผืนนี้ นำส่วนกรวยเชิงทั้งสอง
ด้านมาเย็บต่อกัน เป็นลายกรวยเชิงสามชั้น
ลายพรรณพฤกษายกอย่างเทศบนพื้นสีแดงและ
สีเหลืองคั่นด้วยลายประจำยาม ริมขอบ
ผ้าพิมพ์ลายดาวกระจายประดับลายดอกไม้
และใบไม้ ซับผ้าฝ้ายเนื้อหยาบรองพื้นด้านหลัง
สีแดงอมชมพู พบที่วัดมณีวันนาราม อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

This half piece patterned fabric was
found at Wat Manee Wanaram in Ubon
Ratchathani.

ผ้าพิมพ์ลายนอกอย่าง

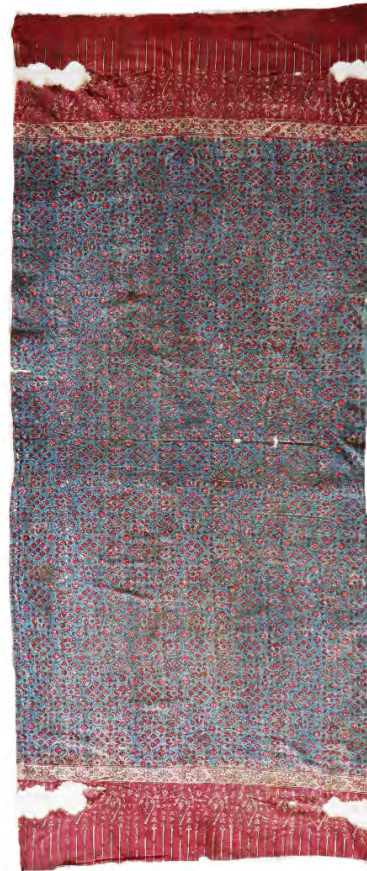
ผ้าพิมพ์ลายนอกอย่างที่ใช้ห่อคัมภีร์โบราณ พบตามวัดต่าง ๆ พอคกร ลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเล็กเป็นผ้าฝ้ายเนื้อบาง พิมพ์ลายที่ท้องผ้าและและชายผ้าทั้งสองด้าน ลวดลายออกแบบเองมีหลายลักษณะ ดังนี้

ผ้าพิมพ์ลายนอกอย่าง วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Foreign Patterned Fabric. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani.

Foreign Patterned Fabrics

The foreign patterned fabrics are used to wrap the manuscripts found in various temples. It looks like a small rectangle made of thin cotton, printed on both sides of the fabric and the hem. The pattern of the fabric looks like this :

Foreign Patterned Fabric. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani.

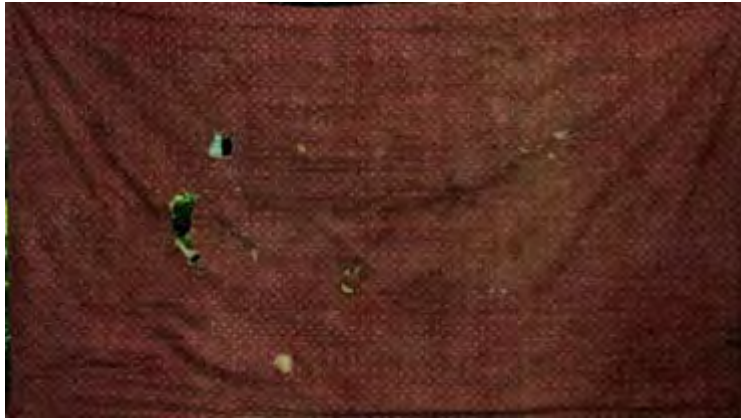

ผ้าพิมพ์ลายนอกอย่าง วัดไตรภูมิคุณาจารย์ บ้านตากแดด อำเภอสว่างวีรญาติ จังหวัดร้อยเอ็ด
Foreign Patterned Fabric. Wat Triphum Khanachan in Roi - Et

ผ้าพิมพ์อินเดีย

ผ้าพิมพ์อินเดีย คือ ผ้าลายที่อินเดียทำส่งมาขายหรือพ่อค้า ออกแบบลายส่งเข้ามาขายเอง มีลวดลายที่ไม่เกี่ยวข้องกับลายผ้าของทางการ แต่เป็นผ้าลายธรรมดา ส่งมาจำหน่ายกันทั่วไป โดยได้รับความนิยมสูงเป็นจำนวนมากทั้งไพร่ ผู้ดี มีการออกแบบลายไทยแบบเฉพาะตัว ที่ไม่ต้องอย่างกับทำเนียบผ้าหลวงที่มีมาแต่เดิม (วีรธรรม ตระกูลเงินไทย. เฟซบุ๊ก, 2564)

ผ้าพิมพ์อินเดียที่ใช้ห่อคัมภีร์ใบลาน พบ ดังนี้

ผ้าพิมพ์อินเดียลายต่าง ๆ และภาพขยายลวดลาย วัด
มณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Indian Patterned Fabrics. Wat Manee Wanaram
in Ubon Ratchathani.

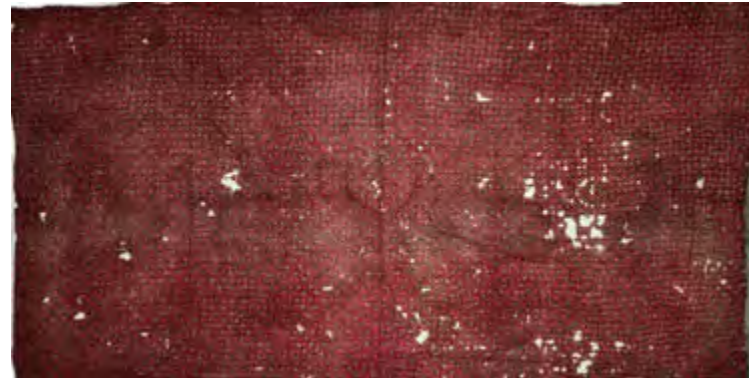
Indian Patterned Fabrics

Indian patterned fabrics are the fabric that India pipes up and is sent to sell in general. It has been popular with a lot of people, both slaves and nobles. It has a unique Thai pattern design. The Indian printed fabric used to wrap the manuscripts is as follows (Weeratham Trakulhernthai. Facebook. 2021) :

ผ้าพิมพ์อินเดีย วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Indian Patterned Fabrics. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani.

ผ้าพิมพ์อินเดียลายนี้ เป็นลายที่พบบ่อยกว่าลายอื่น ๆ ตามวัดต่าง ๆ
This pattern of the Indian patterned fabrics is more commonly found in many temples.

ผ้าพิมพ์อินเดีย วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
Indian Patterned Fabrics. Wat Suwannawas in Maha Sarakham.

ผ้าปูม

ผ้าปูม คือ ผ้าที่พระมหากษัตริย์ พระราชทานแก่ขุนนาง เพื่อเข้าเฝ้า เป็นผ้าที่พระราชทานแก่ข้าราชการปีละครั้ง และพระราชทานแก่เจ้าเมืองตามหัวเมือง เป็นเครื่องยศ เป็นผ้าที่มีความยาวประมาณ ๓ - ๕ หลา ใช้สำหรับนุ่งเป็นโจงกระเบน ผ้าปูม ภาษาเขมรเรียกว่า ผ้าสมปัก (ซั่มปรวจ) หมายถึงผ้านุ่ง ผ้าปูมส่วนมากจะเป็นผ้าไหม โดยกลางผืนผ้าจะมีสีล้วน หรือมีลวดลายแตกต่างกันไป มีชื่อเรียกตามลักษณะของทองผ้าว่า ผ้าปูมทองลาย ผ้าปูมทองเลียนหรือผ้าปูมทองพรรณ ผ้าปูมหรือผ้าสมปักมีหลายชนิด ตามยศและตำแหน่ง คือ

ผ้าสมปักปูม ผ้าสมปักกรวยเชิง เป็นผ้าสำหรับผู้มีตำแหน่งสูงสุดชั้นสมเด็จพระเจ้าพระยา

ผ้าสมปักริ้ว ผ้าสมปักลาย เป็นผ้าสำหรับผู้มีตำแหน่งชั้นเจ้ากรม ปลัดกรม

ผ้าสมปักล่องจวน สำหรับผู้มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวง ผ้าชนิดนี้เชิงเป็นลายแถบสีต่าง ๆ กลางผืนไม่มีลาย และมีสีต่างไปจากเชิงผ้า (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, ๒๕๕๙ : ๒๐ - ๒๑)

ผ้าปูมที่ใช้ในราชสำนักมักสั่งมาจากประเทศกัมพูชา และผ้าปูมที่ชาวอีสานทอขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

ผ้าห่อคัมภีร์ในภาคอีสานที่เป็นผ้าปูม ปรากฏในวัดต่าง ๆ หลายแห่ง มีทั้งผ้าปูมทองลายหรือผ้าปูมทองพรรณและผ้าปูมทองเลียน ผ้าเหล่านี้ มีสภาพชำรุด เนื่องจากเก่าเก็บและ คัมภีร์โบราณไม่ได้รับการเปิด ทำให้ผ้าเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา ขอเสนอผ้าปูมที่พบบางส่วน โดยแบ่งเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

ผ้าปูมทองลายเต็มผืน

ผ้าปูมทองลาย สภาพไม่สมบูรณ์

ผ้าปูมทองลายและทองเลียนปรับผืนผ้าใหม่

ผ้าปูมทองเลียนเต็มผืน

ผ้าปูมทองเลียนสภาพไม่สมบูรณ์

ดังรูป

Poom Fabric

Poom fabrics are pieces of cloth that the king gives to nobles once a year as a decoration. It is a fabric with a length of about 3 - 5 yards. The fabric is silk. The middle of the fabric is pure color and has different patterns. used for wearing a loincloth. It will be called, according to the nature of the fabric such as “striped pattern Poom” and “normal patterned Poom” . There are many types of Poom o r

Sompak, classified by position :

Sompak Poom fabric with cone pattern for the high - ranked people

Sompak Riw and Sompak Lai for the administrative positions

Sompak Longjuan for the elite (Wiboon Leesuwat, 2016 : 20 - 21)

The Poom fabrics used in the royal court are usually imported from Cambodia and from the Isan region especially those made by the Khmer people in Surin province.

Pha Ho Kham Phi in the Northeast of Thailand appear in many temples are made of Poom fabrics. Found in both striped pattern Poom and normal patterned Poom, these fabrics are damaged because they are old and stored. There are picture of Poom Fabric as follows :

Full piece, striped pattern Poom fabrics

Striped pattern Poom fabrics (incomplete)

Striped pattern and normal patterned Poom fabrics on new materials

Full piece, normal pattern Poom fabrics

Normal pattern Poom fabrics (damaged)

ผ้าปูมท้องลายเต็มผืน

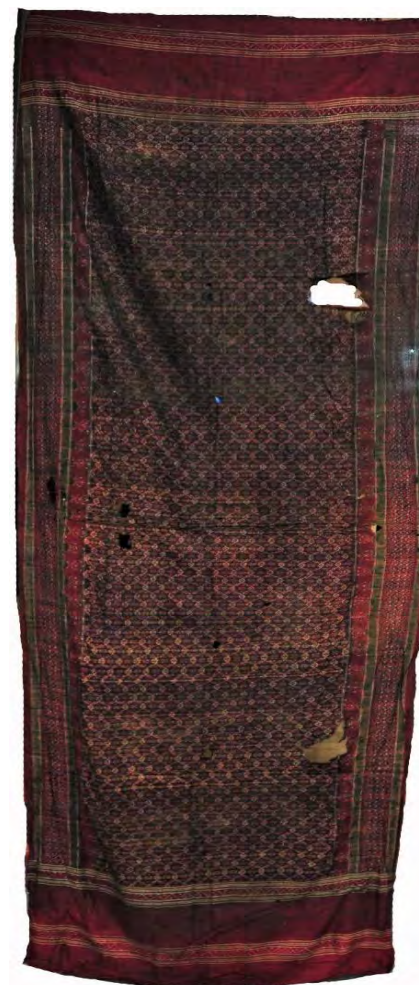
Full Piece, Striped Pattern Poom Fabrics

ผ้าปูมท้องลาย ลายเชิงเทียนในราชวັตร มีกรวยเชิง ๒ ชั้น ความยาว ๔ หลา
วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Full Piece, Striped Pattern Poom Fabrics Candlestick, striped pattern
Poom fabric. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani.

ผ้าปูมลายเชิงเทียนในราชวັตร
วัดมณีวนาราม พบทบสองครั้ง
Candlestick, striped pattern
Poom fabric at Wat Manee
Wanaram

ผ้าปูมดอกเล็ก ความยาว ๓ หลา
ครึ่ง มีกรวยเชิง วัดบ้านโพนทราย
อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Small flower, striped pattern
Poom fabric. Wat Ban Pon Sai
in Ubon Ratchathani.

ภาพขยายผ้าปูมดอกเล็ก วัดบ้านโพนทราย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
 Enlarged picture. Small flower, striped pattern Poom fabric. Wat Ban Pon Sai in Ubon Ratchathani.

ภาพขยาย ผ้าปูมดอกเล็ก วัดไชยมงคล
 Enlarged picture. Small flower, striped pattern Poom fabric. Wat Chai Mongkol in Ubon Ratchathani.

ผ้าปูมดอกเล็กในราชวັตร มีกรวยเชิง
 ๒ ชั้น ความยาว ๓ หลาครึ่ง
 วัดไชยมงคล อำเภอเมือง
 จังหวัดอุบลราชธานี
 Small flower, striped pattern
 Poom fabric. Half piece. Wat
 Chai Mongkol in Ubon
 Ratchathani.

ผ้าปูมท้องลาย สภาพไม่สมบูรณ์

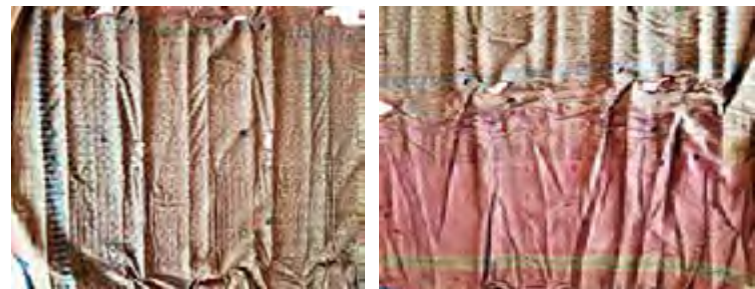
ผ้าปูมท้องลายสภาพไม่สมบูรณ์ มีหลายลักษณะ ทั้งเป็นผ้าห่อคัมภีร์ที่มีโครงสร้างของผ้าเคยครบถ้วน แต่ถูกตัดแบ่งครึ่งเพื่อห่อหุ้มคัมภีร์ได้หลายมัด ดังตัวอย่าง

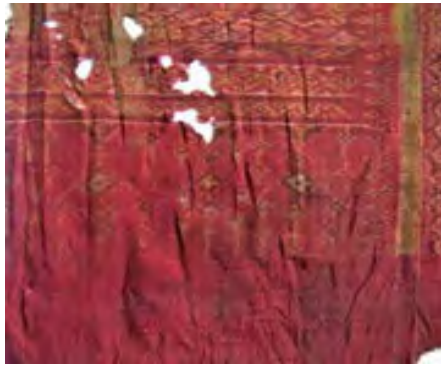
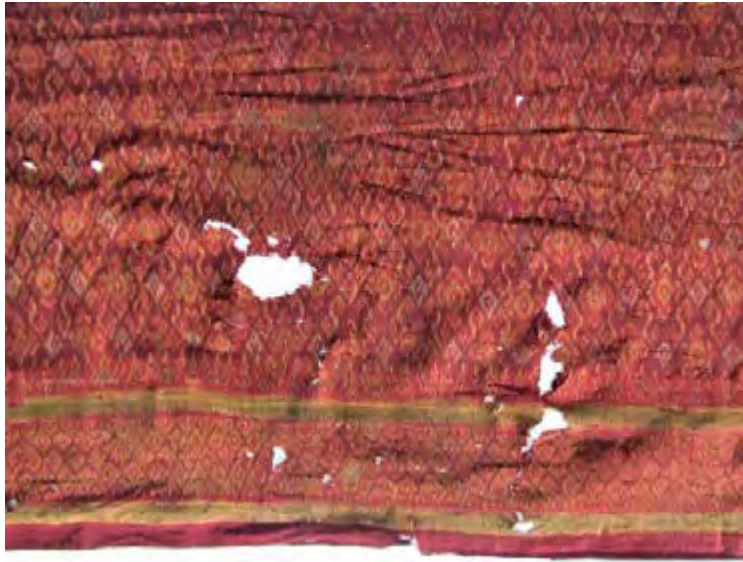
ผ้าปูมดอกเล็กก้านแย่ง กรวยเชิง ๓ ชั้น มีครึ่งผืน พบที่วัดไชยมงคล อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Small flower, striped pattern Poom fabric. Half piece. Wat Chai Mongkol in Ubon Ratchathani.

Striped Pattern Poom Fabrics (incomplete)

These striped pattern Poom fabrics have many appearances. It used to be a single rash but was cut in half to wrap many scriptures, as shown in the picture :

ผ้าปูมดอกเล็กในราชวัด วัดสุทัศนาราม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Small flower, striped pattern Poom fabric. Wat Sutassanaram in Ubon Ratchathani.

ผ้าปูมดอกเล็กในลายขอราชวัตร
กรวยเชิงชั้นเดียว
พบที่วัดหลวงสุนังคาราม
อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
Small flower, striped pattern
Poom fabric. Wat Luang
Sumangklaram in Srisaket.

ผ้าปูมท้องลาย ลายขอในขอราชวัตร วัดโพธาราม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
Striped pattern Poom fabric. Wat Pho Tharam in Roi - Et.

ผ้าปูมดอกเล็กในลายราชวัตร มีลายเชิง พบที่วัดหนองหลัก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี
Small flower, striped pattern Poom fabric. Wat Nong Lak In Ubon Ratchathani.

ผ้าปูมลายเชิงเทียน ไม่มีกรวยเชิง วัดโพธาราม อำเภออาจสามารรถ จังหวัดร้อยเอ็ด
Candlestick, striped pattern Poom fabric. Wat Pho Tharam in Roi - Et.

ผ้าปูมมัดหมี่ลายเชิงเทียน มีกรวยเชิง พบที่วัดโพธาราม อำเภออาจสามารรถ จังหวัดร้อยเอ็ด
Candlestick, striped pattern Poom fabric. Wat Pho Tharam in Roi - Et.

ผ้าปูมวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
Poom fabric. Wat Maha That in Yasothon.

ผ้าปูมวัดศรีธาตุ บ้านสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
Poom fabric. Wat Sri That in Yasothon.

ผ้าปูมวัดบ้านโพนทราย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Poom fabric. Wat Ban Pon Sai in Ubon Ratchathani.

ผ้าปูมก่องลายและก่องเลียน ปรับผืนผ้าใหม่

ผ้าห่อคัมภีร์ลักษณะนี้ คือ ผ้าปูมที่ไม่สมบูรณ์เต็มผืน ได้นำมารองผ้าซับด้านหลังให้มีความหนาเพิ่มขึ้น เพราะผ้าปูมที่พบมักเป็นผ้ามัดหมี่ไหมเส้นเล็กหรือไหมน้อย ๒ ตะกอน บางผืนเป็นการนำผ้ามาตัดต่อทำให้เกิดโครงสร้างใหม่ มีความหนาและผืนเล็กลง ดังตัวอย่าง

Striped Pattern and Normal Patterned Poom Fabrics on New Materials

This kind of Pha Ho Kham Phi is an incomplete piece. There has been a new form of fabric improvement by bringing the same fabric to sew to make it more comfortable as shown :

ผ้าปูม มีกรวยเชิงยาว ๒ เมตร รองผ้าฝ้ายซึบสีคราม วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Poom fabric. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani.

ผ้าปูมตัดต่อให้เป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส รองผ้าด้านใน วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Squared Poom fabric. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani.

ผ้าปูมท้องเลียนเต็มผืน

ผ้าห่อคัมภีร์ประเภทผ้าปูมท้องเลียน เป็นผ้าปูมที่พบกระจายตามวัดต่าง ๆ มากพอควร โครงสร้างของผ้าส่วนมากท้องผ้าจะเป็นสีน้ำเงิน สีแดงอมม่วง สีแดง ส่วนสีเหลือง สีชมพู พบจำนวนน้อย แต่ละผืนมีสังเวียนโดยรอบเป็นลายมัดหมี่ต่าง ๆ สีแดง ดังตัวอย่าง

Full piece, Normal Pattern Poom Fabrics

It is a fabric that can be found in many temples. Most of the fabric patterns are blue. The edges of the fabric are red and yellow as shown :

ผ้าปูมท้องเลียน วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Normal pattern Poom fabric. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani.

ผ้าปูมท้องเลียน วัดหนองหลัก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี
Normal pattern Poom fabric. Wat Nong Lak in Ubon Ratchathani.

ผ้าปูมท้องเสี้ยน วัดโพธาราม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
Normal pattern Poom fabric. Wat Pho Tharam in Roi - Et.

ผ้าปูมท้องเสี้ยน วัดโพธาราม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
Normal pattern Poom fabric. Wat Pho Tharam in Roi - Et.

ผ้าปูมท้องเสี้ยน วัดโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร
Normal pattern Poom fabric. Wat Pon Kho in Sakon Nakhon.

ผ้าปูมท้องเสี้ยน วัดท่าบวง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Normal pattern Poom fabric. Wat Ban Tha Muang in Roi - Et.

ผ้าปูมท้องเสี้ยน วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Normal pattern Poom fabric. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani.

ผ้าปูมท้องเสี้ยน วัดโพธาราม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
Normal pattern Poom fabric. Wat Pho Tharam in Roi - Et.

ผ้าปูบึงก่องเสี้ยน วัดหนองหลัก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี
Normal pattern Poom fabric. Wat Nong Lak in Ubon Ratchathani.

ผ้าเกี้ยว

ผ้าเกี้ยว คือ ผ้าผืนเล็กที่ใช้คาดพุง โดยคาดทับที่เอว หลังนุ่งผ้าโจงกระเบนแล้ว เพื่อความสวยงาม มีทั้งผ้าเกี้ยวไหม และผ้าเกี้ยวขนสัตว์ หากมีลายบนผืนผ้าเรียกผ้าเกี้ยวลาย ผ้าเกี้ยวที่นำมาห่อคัมภีร์โบราณพบผ้าเกี้ยวไหมมัดหมี่ในบางวัดเท่านั้น ดังตัวอย่าง

Shawl (Pha Kiaw)

A shawl (Pha Kiaw) is a little piece of fabric used to gird the loincloth's leather waist. Only a few temples may have this kind of cloth.

ผ้าเกี้ยว วัดโพธาราม อำเภออาจสามารก จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Kiaw. Wat Pho Tharam in Roi - Et.

ผ้าเกี้ยว วัดโพธาราม อำเภออาจสามรถ จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Kiaw. Wat Pho Tharam in Roi - Et.

ผ้าเกี้ยว วัดไตรภูมิคณาจารย์ อำเภอสว่างสมบูรณ์ จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Kiaw. Wat Triphum Khanachan in Roi - Et.

ผ้าปูลาด

ผ้าปูลาดเป็นผ้าที่ใช้ปูพื้น สำหรับพระสงฆ์ หรือปูโต๊ะ ในงานสำคัญ พบที่วัดท่าม่วง บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

Tablecloth (Pha Phu Lad)

It is a cloth used to cover the floor for monks or as a tablecloth at special occasions. It can be found at Wat ThaMuang, Ban ThaMuang, Selaphum District, Roi Et Province.

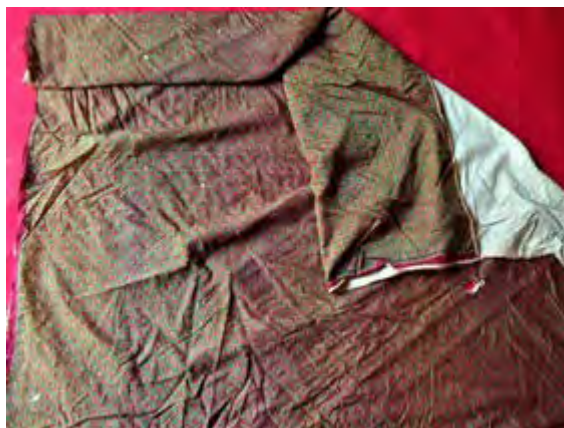

ผ้าไหมมัดหมี่

แม้ภาคอีสานเป็นแหล่งสำคัญในการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ประเภทต่าง ๆ แต่พบว่า ก็มีผ้าห่อคัมภีร์มัดหมี่ไหมจากส่วนกลางมาพร้อมกับคัมภีร์ใบลานที่สร้างและเผยแพร่จากส่วนกลาง เป็นผ้ามัดหมี่ที่มีการจัดทำเพื่อห่อคัมภีร์โดยตรง มีผ้ารองพื้นด้านหลัง กุ้ริมผ้าเรียบร้อย เช่น ผ้ามัดหมี่ ซึ่งพบที่วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งห่อคัมภีร์ตัวอักษรขอม ซึ่งสร้างในส่วนกลางและเผยแพร่มาหัวเมือง ดังรูป

Mat Mee Silk

Although Isan is the region where Mat Mee is produced the most, it was found that there was also a cloth wrapped in Mat Mee silk imported from the central region. The appearance of the fabric is a simple pattern and can be found at Wat Suwannawat Kantharawichai District, Maha Sarakham province.

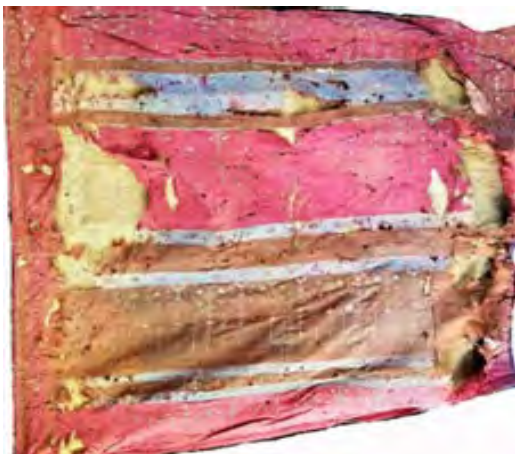
ผ้ามัดหมี่ไหมลายดอกห่อคัมภีร์ อักษรขอม
เรื่องมังคลกัมภ์ ฉบับสองขาด ไม่ประกบลาย
รดน้ำ วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม
Flower, Mat Mee silk. Wat Suwannawat
in Maha Sarakham.

ผ้ายก

ผ้ายก คือ ผ้าที่สร้างลวดลายบนผืนผ้าโดยใช้วิธีการทอให้เส้นยืนและเส้นพุ่ง หรือที่เรียกว่า เส้นยกกับเส้นข่มขัดกันเป็นลายตามที่กำหนด ทำให้เกิดลายบนผืนผ้า การทอยกสามารถทอด้วยเส้นไหม ดิ้น หรือฝ้ายธรรมดา หากทอด้วยไหมเรียก ยกไหม ถ้าทอด้วยดิ้นทองเรียกยกดิ้นทอง หากทอด้วยดิ้นเงินเรียก ยกดิ้นเงิน ผ้ายก ผ้ายกสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือผ้าที่จากโรงทอหลวง ผ้าทอจากหัวเมืองภาคใต้ เช่น นครศรีธรรมราช หากนำเข้าจากนอกประเทศจะมีชื่อเรียกตามลักษณะของลวดลาย การทอและแหล่งที่มา เช่น เยียรบับ เข็มخاب อัดลัด (กมล ฉายาวิวัฒนะและคณะ, ๒๕๕๖ : ๒๔) ซึ่งผ้าดังกล่าวนี้ พบการนำมาห่อคัมภีร์ใบลาน และแพร่กระจายมายังภาคอีสานด้วย

ผ้าผืนยกไหม

ผ้าห่อคัมภีร์อีกประเภทหนึ่งที่นำมาห่อคัมภีร์ใบลาน คือผ้าขิ้นยกไหม หรือผ้านุ่งยกไหม สำหรับชนชั้นสูงในราชสำนัก เป็นผ้าที่ทอด้วยไหม แล้วยกดิ้นทอง ดิ้นเงินบางส่วน และเส้นไหมสีต่าง ๆ และมีลายกรวยเชิง ในการนำมาห่อคัมภีร์ใบลานนั้น ไม่ได้ใช้ผ้านุ่งเต็มผืน แต่ได้ตัดแบ่งเป็นชิ้น ๆ และรองพื้นด้านหลังด้วยผ้าฝ้าย หรือผ้าไหมสีครีมเนื้อหนา พบตามวัดที่สำคัญ ๆ เช่น วัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร วัดเลียบ อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี วัดบ้านดอกไม้ อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด วัดศรีธาตุ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร เป็นต้น

ผ้ายกไหม วัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร
Silke brocade. Wat Mahathat in Yasothon.

Brocade

Brocade is the creation of a pattern on the fabric by using the warp weave method to create the desired pattern. causing embossing on the fabric. The name of the brocaded fabrics will vary according to their materials. Brocades in the early Rattanakosin period were woven at the royal weaving factory or from the southern provinces. such as Nakhon Si Thammarat Province. If it is imported from abroad, it will be named according to the nature of the fabric pattern or source, such as “Yerabab” , “Khem Khab” and “Atlat”

Silke Brocade

Silke brocades are used as Pha Ho Kham Phi and are considered noble and royal. It is a fabric that is weaved with silk and consists of “silver embroidered” and “golden embroidered” and silk with colors with a conical pattern In bringing this type of cloth to wrap the palm leaf manuscripts, The cloth does not use a full piece but is divided into pieces and overlays with another layer of silk. Silk brocades are found in many important temples such as Wat Mahathat in Yasothon, Wat Liap in Ubon Ratchathani, Wat Ban Dok Mai in Roi - Et, Wat Si That in Yasothon.

ผ้ายกไหม วัดบ้านดอกไม้ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
Silke brocade. Wat Ban Dok Mai in Roi - Et

ผ้ายกไหมผสมการจก เรียกว่า ผ้ายกเบญจพรรณ
เป็นเทคนิคเก่าแก่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา พบที่วัดเสียบ
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Silke brocade. Wat Liap in Ubon Ratchathani.

นอกจากผ้าถุงยกไหมแล้ว ยังพบผ้าที่จัดทำขึ้นเพื่อห่อคัมภีร์ใบลานโดยเฉพาะ โดยเป็นผ้าไหมมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทอยกด้วยด้ายเงินผสมเทคนิคการจก มีกรวยเชิงที่ชายผ้า และผ้าที่ทอยกด้วยด้ายเงินทั้งผืนมีกรวยเชิงที่ชายผ้า รองผ้าด้านหลังและขลิบริมด้วยผ้าต่างสี ได้แก่ ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานวัดศรีธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร และวัดสุวรรณवास อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ดังรูป

Some of these fabrics were found to be made specifically as Pha Ho Kham Phi and can be found at Wat Sri That in Yasothon and Wat Suwannawas in Maha Sarakham.

ผ้ายกไหมผสมเทคนิคการจกเรียกว่า ผ้ายกเจ็ดสี พบที่วัดศรีธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร Silke brocade. Wat Sri That in Yasothon.

ผ้าห่อคัมภีร์ทอยกด้วยด้ายเงิน วัดสุวรรณवास อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม Silk brocade with silver embroidered. Wat Suwannawas in Maha Sarakham.

ผ้าเยียรบับ

ผ้าเยียรบับ คือ ผ้ายกไหมประเภทหนึ่ง ที่ทอยกดอกถี่ ๆ ด้วยไหมสีควบไหมทอง (ไหมหุ้มด้วยทองแดง) โดยทอให้เห็นลายมากกว่าสีพื้น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. ๒๕๕๙ : ๒๖๓)

ผ้าเยียรบับ ที่ใช้ห่อคัมภีร์ไบเบิลในภาคอีสาน มีทั้งเป็นเยียรบับที่เป็นเครื่องนุ่งห่ม นิยมเรียกว่า “ผ้ายก” ส่วนที่สั่งทอหรือนำเข้าจากที่อื่น เรียกว่า “เยียรบับ” พบผ้าประเภทนี้จัดทำขึ้นเพื่อห่อคัมภีร์ไบเบิลในภาคอีสานพอสมควร โดยมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเท่าคัมภีร์ มีสายรัดอยู่ตรงกลาง ซึ่งมักทำจำหน่ายที่ร้านสังฆภัณฑ์ ดังรูป

ผ้าเยียรบับห่อคัมภีร์ วัดผดุงนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Yearbab as Pha Ho Kham Phi. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani.

Yearbab

ผ้าเยียรบับห่อคัมภีร์ ด้านหน้าและด้านหลัง วัดทองนพคุณ อำเภอเขาชะเมา จังหวัดมหาสารคาม
Yearbab as Pha Ho Kham Phi. Front and back. Wat Thongnoppakhun in Maha Sarakham.

ผ้าอัตลัด

ผ้าอัตลัด คือผ้าที่ทอด้วยไหมควบกับแล่งเงินหรือแล่งทอง นิยมนำมาตัดเป็นเสื้อทรงของเจ้านาย หรือทำผ้าทรง ผ้าปูลาด ภาษา มลายู คำว่า **อัตลัด** แปลว่า ผ้าย่น (ถมรัตน์ สัตว์รานนท์. ๒๕๒๕ : ๙๕)

ผ้าอัตลัด ที่พบว่าได้นำมาห่อคัมภีร์ใบลาน มี ๒ ลักษณะ คือ ผ้าปูลาด มีลักษณะเป็นผ้าเหลี่ยมผืนผ้า ซับในด้วยผ้าฝ้ายเนื้อหนา สีขาวหรือสีแดง กุนริมผ้าด้วยแพรท่วนสีเขียว และเป็นเสื้อทรงของ เจ้านาย พบที่วัดเก่าแก่ที่มีความสัมพันธ์กับอาญาสี่ หรือเป็นวัดที่เป็น แหล่งเรียนรู้สำคัญสมัยโบราณ ผ้าอัตลัดที่ห่อคัมภีร์ใบลาน ที่พบใน ภาคอีสานมี ๒ ลักษณะคือ

ผ้าอัตลัดผืน

ผ้าอัตลัดเสื้ออย่างน้อย

มีรายละเอียด ดังนี้

ผ้าอัตลัดผืน

ผ้าอัตลัดผืน ที่ห่อคัมภีร์ใบลาน มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ซับด้านหลังด้วยผ้าพื้น กุนริมโดยรอบทั้งสี่ด้าน พบ ๒ แห่ง ที่วัดบ้าน กลาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นผ้าอัตลัดลายดอก และผ้าอัตลัดลายก้านแย่ง จำนวน ๒ ผืน และวัดสุวรรณาวาส อำเภอ กันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ดังรูป

Atlat

Atlat (At - Lat) fabrics were used to wrap the manuscripts. It looks like a rectangle The back of the fabric has a lining on the back. Sew the edges of the fabric on all sides. There are two types of Atlat fabrics :

Full piece Atlat

Noble shirt Atlat

Full piece Atlat

The full piece Atlat fabrics used as Pha Ho Kham Phi are in rectangle shape. This type of fabric can be found at Wat Ban Klang, Warin Chamrap District, Ubon Ratchathani Province This fabric has a floral pattern. can be found at Wat Suwanwat, Kantharawichai District, Maha Sarakham Province.

สภาพผ้าอัตลัดห่อคัมภีร์ใบลาน วัดบ้านกลาง บ้านกลาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีลักษณะชำรุด
Atlat fabrics used as Pha Ho Khan Phi. Wat Ban Klang, Ubon Ratchathani.

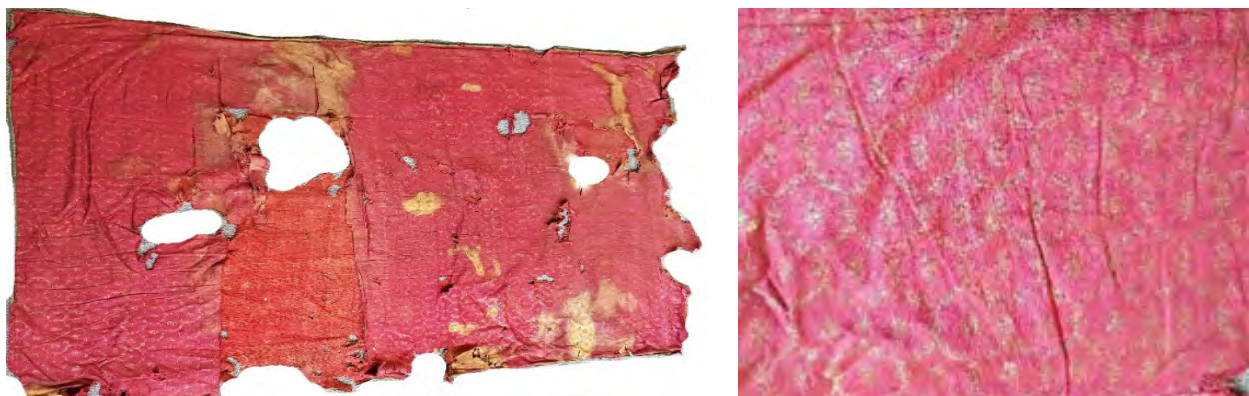

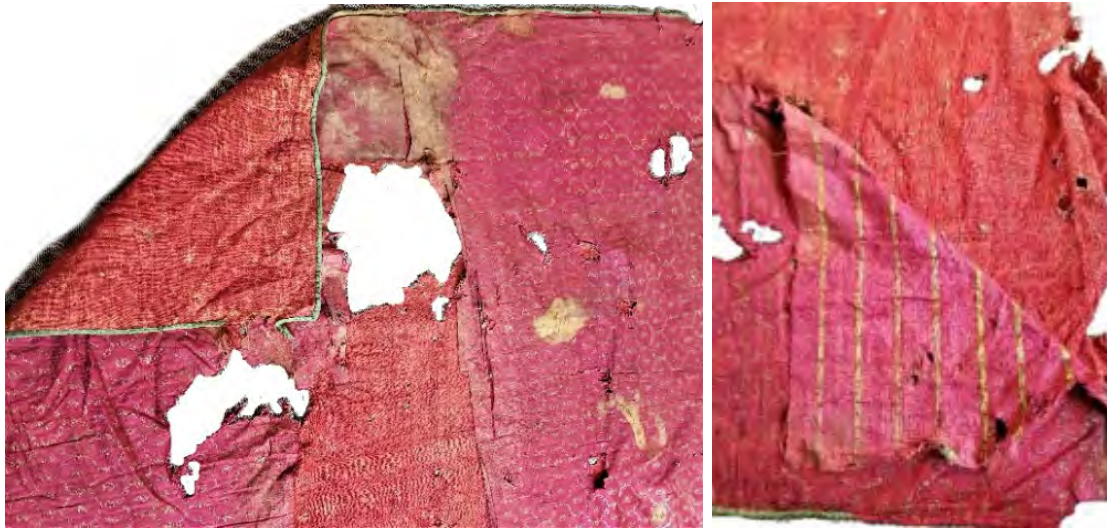
ผ้าอัตลัดลายดอก เนื้อผ้าเป็นไหม กอยกดอกด้วยเส้นทองแลง กึบริมด้วยผ้าสีเขียว
 Atlat fabric with flower pattern weaved by golden thread. (Front)

ด้านหลังซับด้วยผ้าฝ้ายเนื้อหนาสีแดง วัดบ้านกลาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี.
 Atlat fabric with flower pattern covered with thick red cotton cloth. (Back) Wat Ban Klang, Ubon Ratchathani.

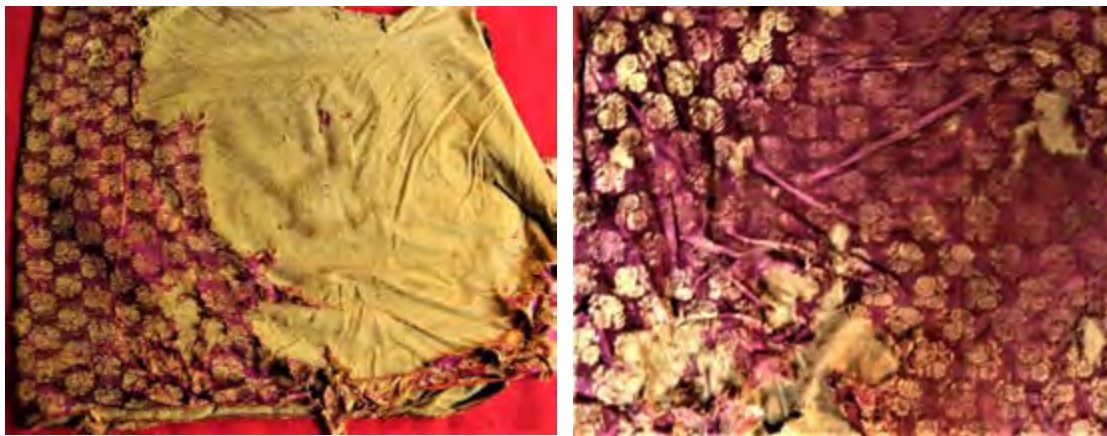
ผ้าอัตลัดลายก้านแย่ง เนื้อผ้าเป็นผ้าไหม กอยกดอกด้วยเส้นทองแลง กึบริมด้วยผ้าสีเขียว (ด้านหน้า)
 Atlat fabric with Kan Yaeng pattern. Silk thread.

ผ้าอัตลิตลายก้านแยง ชับด้วยผ้าฝ้ายเนื้อหนาสีแดง ด้านหลังแสดงเส้นทองแดง วัตบ้านกลาง อำเภอรามราชบุรี จังหวัดอุบลราชธานี
 Atlat fabric with Kan Yaeng pattern covered with thick red cotton cloth. Wat Ban Klang, Ubon Ratchathani.

ผ้าอัตลิตดอกไม้ วัตสุวรรณवास อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
 Atlat fabric with dense flower pattern. Wat Suwannawas in Maha Sarakham.

ผ้าอัตลิตดอกไม้ เนื้อแพร ยกดอกด้วยเส้นไหม ด้านหลังรองซับด้วยผ้าฝ้าย กิ๊บริมด้วยผ้าสีขียว
 Atlat fabric with dense flower pattern. Satin.

ผ้าอัตลัดเสื้อขุนนาง

ผ้าอัตลัดเสื้อขุนนางที่นำมาห่อคัมภีร์ไบเบิล พบที่วัดในเขตเมืองและวัดที่เป็นสำนักเรียนเก่าแก่ เพราะเสื้อประเภทนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ แห่งกรุงรัตน โกสินทร์ ได้พระราชทานแก่ผู้ปกครองเมืองชั้นผู้ใหญ่มาแต่โบราณ มีชื่อที่นำสังเกตว่า เสื้อที่พบในวัดซึ่งนำมาห่อคัมภีร์ไบเบิล เป็นเสื้อของอาญาสี่ชั้นราชบุตร นั่นคือเป็นเสื้ออย่างน้อยตัดเย็บด้วยผ้าอัตลัด เสื้อดังกล่าว พบที่ วัดมณีวนาราม วัดไชยมงคล วัดใต้ วัดเลียบและวัดหนองหลัก จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเดิมปกครองด้วยระบบอาญาสี่ และแม่เปลี่ยนเป็นมณฑลเทศาภิบาลในสมัยรัชกาลที่ ๕ แล้ว จังหวัดอุบลราชธานีก็ยังเป็นศูนย์กลางที่ทำการของข้าหลวงใหญ่ประจำมณฑลอีสาน ซึ่งดูแลพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี จำปาศักดิ์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และกาฬสินธุ์

ลักษณะเสื้ออย่างน้อยที่พบ เป็นเสื้อที่ใช้ผ้าอัตลัดดอกห่าง และเสื้ออัตลัดดอกถี่ แต่ส่วนใหญ่มีสภาพไม่สมบูรณ์ ดังรูป

enlarged picture. Sparse flower pattern Atlat.

Noble Shirt Atlat

The noble shirt atlat as Pha Ho Kham Phi can be found in many temples in the city and old Buddhist schools. His Majesty the King of Rattanakosin has given this type of cloth to various governors. They can be found at Wat Mani Wanaram, Wat Chaimongkol, Wat Tai, Wat Liap, and Wat Nong Lak in Ubon Ratchathani Province. Many of them were found damaged with both sparse and dense flower patterns.

เสื้ออย่างน้อยอัตลัดไหม พื้นสีชมพู ลายดอกห่าง ด้านนอกและด้านใน วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Silk noble shirt Atlat. Pink based. Sparse flower pattern. Inner and outer. Wat Manee Wanaram in Ubon ratchathani.

เสื้ออย่างน้อยอัตตัสโหม พันสีแดง
ลายดอกที่ และภาพขยายลวดลาย
วัดไชยมงคล อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี
Silk noble shirt Atlat. Red based.
Dense flower oattern with enlarged
pictures. Wat Chai Mongkol, Ubon
Ratchathani.

เสื้ออย่างน้อยอัตลัด กอด้วยไหมเส้นใหญ่ สีน้ำเงินอบเทา ลายดอกใหญ่แถมดอกเล็ก
 รองซับในด้วยผ้าฝ้ายสีแดงมีสภาพที่เก่าขาด เบื่ออยู่ พบที่วัดใต้ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
 Noble shirt Atlat. Wat Tai in Ubon Ratchathani.

เสื้ออย่างน้อยอัตลัด สภาพไม่สมบูรณ์ ลายดอกถี่ ไหมเส้นเล็ก สีเขียวน้ำทะเล
 ซับตัวเสื้อด้านในด้วยผ้าสีแดง วัดเสียบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
 Noble shirt Atlat. Dense flower pattern. Wat Liab in Ubon Ratchathani.

ผ้าแพรจีน

ผ้าแพรจีน คือผ้าแพรที่สั่งมาจากประเทศจีนตั้งแต่สมัยอยุธยา ใช้เป็นเสื้อนอกของขุนนาง ส่วนผ้าที่พบนำมาห่อคัมภีร์ใบลาน เป็นผ้าแพรดอกคือ มีลวดลายดอกไม้กระจายเต็มผืน ซึ่งเป็นที่นิยมสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ผ้าแพรดอกมีลวดลายหลายแบบ และเรียกชื่อตามลาย เช่น แพร่ริ้วมะลิเลื้อย แพร่ก้านแย่ง แพร่ริ้วขอ แพร่ดอกสะเทิน แพร่มังกร เป็นต้น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. ๒๕๕๙ : ๒๔๔)

แพรจีน ที่ห่อคัมภีร์ใบลานพบ ๒ ลักษณะ คือ ใช้ผ้าทั้งผืน ห่อหุ้ม และจัดทำเป็นผ้าเพื่อห่อคัมภีร์โดยเฉพาะ ดังรูป

แพรจีนเต็มผืนห่อคัมภีร์ใบลาน

แพรจีนดอก ลวดลายต่าง ๆ ห่อคัมภีร์ใบลานทั้งผืนความยาว ๓ เมตร ๒ เมตรและ๑ เมตร วัดมณีวันาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Flower patterned Chinese satin. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani.

Chinese Satin

The Chinese satin fabrics were the fabrics ordered from China during the Ayutthaya period. It was used as the coat of arms of nobles. The fabrics used as Pha Ho Kham Phi are those with floral patterns scattered all over it which was very popular in the Rattanakosin period.

Full Piece of Chinese Satin as Pha Ho Kham Phi

แพรจีนสร้างขึ้นเพื่อห่อคัมภีร์

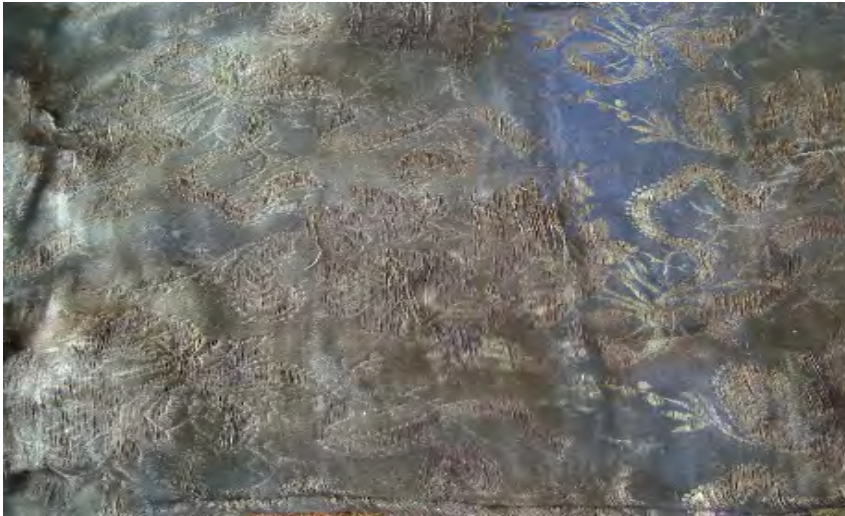
Chinese Satin made as Pha Ho Kham Phi

แพรจีนลายดอก จัดทำเพื่อห่อคัมภีร์โดยตรง
วัดชัยมงคล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Flower patterned Chinese satin. Wat Chai
Mongkol in Ubon Ratchathani.

แพรจีนลายดอก จัดทำเพื่อห่อคัมภีร์โดยตรง วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Flower patterned Chinese satin. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani.

แพรจีนลายดอก จัดทำเพื่อห่อคัมภีร์โดยตรง วัดทองนพคุณ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม
Flower patterned Chinese satin. Wat Thongnoppakun in Maha Sarakham.

ผ้าปัก

ผ้าปัก เป็นผ้าห่อคัมภีร์ที่ปักลายด้วยด้าย ดิ้นหรือไหม เริ่มแรกการปักด้วยด้ายหรือไหม น่าจะได้ รับอิทธิพลจากประเทศจีน เมื่อสตรีในราชสำนักเรียนรู้วิธีการปักผ้า จึงได้ปักขึ้นใช้เอง (สังศรี ประพัฒน์ทอง และคณะ. ๒๕๓๗ : ๔๕) งานปักมีมาแต่โบราณ สมัยอยุธยา แบ่งเป็นช่างสนะไทย ช่างสนะจีน สมัยต้นรัตนโกสินทร์ สังกัดกรมช่างสิบหมู่ การปักผ้าต้องใช้สะดึงเพื่อขึงผ้าให้เรียบ จึงมีคำเรียกช่างปักว่า ชาวสะดึง ผ้าปักมีหลายชนิด เรียกชื่อตามวัสดุที่ใช้ปัก เช่น ผ้าปักดิ้น ขอบ ผ้าปักดิ้นทอง ผ้าปักดิ้นโปร่ง ผ้าปักทึบ ผ้าปักเลื่อม ผ้าปักแล่ง ผ้าปักไหม และเรียกชื่อตามเทคนิคการปัก เช่น ผ้าปักชอย คือการปัก ลวดลายเป็นช่วง ๆ ผ้าปักหักทองขวาง คือผ้าที่ใช้ด้ายตรึงดิ้นเงินหรือดิ้นทอง หักทบไปมาในลักษณะขวางตัวลาย นิยมปักพัดยศ ย่ามพระ ผู้ใหญ่ เครื่องสูง เครื่องแต่งกายโขน ละคร เป็นต้น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. ๒๕๔๙ : ๒๐๕ - ๒๐๖)

ผ้าห่อคัมภีร์ประเภทผ้าปัก พบหลายประเภท ทั้งการปักที่มาจากภาคกลาง และวิธีปักที่ชุมชนทำเอง เช่น การปักทึบ การปักดิ้นทองดิ้นเงินหรือหักทองขวาง การปักเลื่อม การปักกรัง เป็นต้น ผ้าห่อคัมภีร์ประเภทปักนี้ พบอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ผ้าปักดิ้น และผ้าปักด้าย ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ผ้าปักดิ้น

ผ้าปักดิ้น พบ ๓ ลักษณะ คือ

ผ้าปักที่องค์กรพระสงฆ์เผยแพร่

ผ้าปักของร้านสังฆภัณฑ์

ผ้าปักที่สร้างพิเศษ

ผ้าปักที่องค์กรทางพระพุทธศาสนาเผยแพร่

ผ้าปักกลุ่มนี้ เป็นผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่องค์กรพระพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงทั้งบุคคล และคณะบุคคลที่ทำหน้าที่ในการปกครองและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ได้จัดทำขึ้นในโอกาสใดโอกาสหนึ่ง ผ้าห่อคัมภีร์ประเภทผ้าปักนี้ พบเพียงลักษณะเดียวตามวัดต่าง ๆ ซึ่งพระเทพเวที (จวน อุฏฐายี) ขณะดำรงตำแหน่งสังฆมนตรีองค์การเผยแผ่

Embroidered Fabrics

An embroidered cloth is a cloth used as Pha Ho Kham Phi made of thread, tinsel, or silk, initially embroidered with thread or silk. It was influenced by Chinese women embroidery, which uses a hoop to flatten the fabric. In Thailand, the embroidery has a long history since the Rattanakosin period. There were many types of embroidered fabrics named after the material used for embroidery, for example, silk embroidered cloth and gold embroidered cloth, sheer embroidered cloth, embroidered cloth, silk - embroidered cloth. These fabrics called according to the name of their embroidery techniques.

Embroidered fabrics used as Pha Ho Kham Phi can be found in many types either the embroidery which comes from the central region, or locally made. These fabrics can be categorized into two types : tinsel - embroidered and cotton - embroidered

Tinsel – embroidered Fabrics

This type is found in three sub - categories :

Tinsel - embroidered Fabrics by the Buddhist Institutes

Tinsel - embroidered Fabrics by the Alms Shops

Specially Made Tinsel - embroidered Fabrics

Tinsel – embroidered Fabrics by the Buddhist Institutes

This group of embroidered fabrics is made by those who are related to Buddhism (individual, group of people or religious institutes). Prepared on any occasion, this type of fabric can be found in only one type in different temples. It is distinguished by velvet fabrics in a variety of colors,

ได้จัดทำขึ้นและเผยแพร่มาพร้อมกับโบราณ โดยมีลักษณะเป็นผ้า ก้ำมะหยี่สีต่าง ๆ เช่น สีน้ำเงิน สีแดง สีน้ำตาล ปักชื่อเนื้อหาในคัมภีร์ ซึ่งเป็นผลงานนิพนธ์ของท่านด้วยเงินที่ด้านบนของผ้าว่า “อรรถนาถกถา” และชื่อประธานสังฆมนตรีว่าการองค์การเผยแผ่ เข้าใจว่า ได้มอบแก่วัดต่าง ๆ ในโอกาสสำคัญ แต่คงสร้างอยู่ครั้งเดียว เพราะ ไม่ได้พบผ้าปักห่อคัมภีร์โบราณลักษณะนี้ในเรื่องอื่นอีก

including blue, red, and brown, which are embroidered with scripture names and woven to various temples on special occasions. This type of embroidery fabric was created once, and information about this fabric is not found anywhere else.

ผ้าปักดิน วัดนาซาว บ้านนาซาว อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Tinsel - embroidered Fabrics. Wat Na Sao in Ubon Ratchathani

ผ้าปักดิน วัดทองนพคุณ อำเภอเขาชะเมา จังหวัดมหาสารคาม
Tinsel - embroidered Fabrics. Wat Thongnoppakun in Maha Sarakham

ผ้าปักของร้านสังฆภัณฑ์

ผ้าปักกลุ่มนี้ เป็นผ้าปักที่ร้านสังฆภัณฑ์จำหน่าย มีทั้งปักบนผ้ากำมะหยี่ ผ้าด้าย และผ้าต่วน เข้าใจว่า มีกลุ่มช่างที่ผลิตส่งร้านโดยเฉพาะ เมื่อพิจารณาโครงสร้างของผ้าปัก พบว่า ด้านหน้าประกอบด้วย การปักเส้นกรอบรอบผืนผ้า ตรงกลางปักลวดลายครุฑ ลายรูปสัตว์ ตามปีนักษัตร ตัวอักษร เช่น สวัสดิ์ เจริญสุข และอื่น ๆ ด้านหลังสาบผ้าพื้นสี หรือผ้าลายริ้ว ระหว่างผืนผ้ามีซี่ไม้ไผ่สานเป็นเฟืองเพื่อรองรับผ้าให้แข็งแรงไม่อ่อนตัว และมีกระดาษหนังสือพิมพ์ตัวอักษรไทย หรือตัวอักษรจีนซ้อนอยู่ด้านใน ผ้าปักกลุ่มนี้ พบว่า สภาพของผ้ามี ๒ ลักษณะคือ ลักษณะที่หนึ่งคือ เก่าชำรุดมาก เนื่องจากผลิตมาก่อนอายุประมาณ ๑๐๐ ปีและเก่าเก็บจนสีซีด ลักษณะที่สอง มีชำรุดเล็กน้อย มีฝุ่นจับแต่สีสันทันสดใส เนื่องจากอายุการผลิตไม่ยาวนานนัก ผ้าปักที่ร้านสังฆภัณฑ์ทำจำหน่ายพบว่า ปักด้วยดินเป็นส่วนใหญ่วิจจึงเรียกผ้าชนิดนี้ว่า **ผ้าปักดิน (Pha Pak Din)** ดังรูป

Tinsel – embroidered Fabrics by the Alms Shops

This group of embroidered fabrics is sold at alms shops. They are embroidered on velvet fabrics, threads, and sateen fabrics, which are produced exclusively by craftsmen who produce and sell them. When considering the structure of the embroidered fabric, it was found that the front consists of embroidering a border around the fabric in the middle, there is a Garuda pattern. animal patterns by year and letters such as “Sawasdee” (Hello), “Charoensook” (Prosper in Happiness) and others. The back is colored plain cloth or striped fabric. Between the fabric there are bamboo ribs woven into a taro to support the fabric, so it is strong and not weak with newspapers piled inside. There are two types of fabrics in this group : the type that has been produced for 100 years and the type that has been produced for a long time, as shown in the picture :

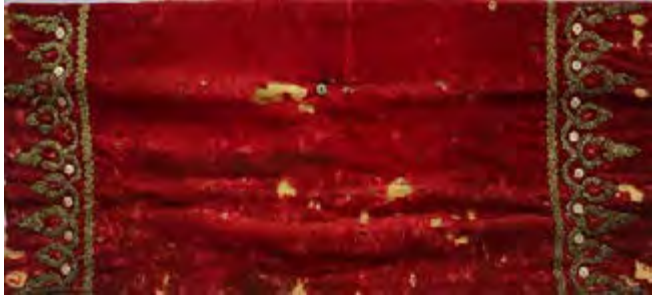
ผ้าปักดิน วัดหนองแวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
Pha Pak Din. Wat Nong Waeng in Khon Kaen.

ผ้าปักดิน วัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
Pha Pak Din. Wat That in Khon Kaen.

ผ้าปักดิน ผสมกับการปักกริ่งผสมกับปักเลื่อม วัดแจ้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Pak Din and Pak grueg. Wat Jaeng in Ubon Ratchathani.

ผ้าปักดิ้นบนผ้ากำมะหยี่สีแดง ด้านหน้าและด้านหลัง วัดสุปฏิหาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Pak Din on Red Velvet. Wat Suphathanaram in Ubon Ratchathani.

การปักดิ้นผสมการปักเส้นบนผ้าตัวนวม วัดไชยมงคล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Pak Din on Tuan Fabric. Wat Chai Mongkol in Ubon Ratchathani.

ผ้าปักดิ้น วัดหนองบัวแดง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม
Pha Pak Din. Wat Nong Bua Daeng in Maha Sarakham.

ผ้าปักดิ้น วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย
Pha Pak Din. Wat Sri Chan in Loei

ผ้าปักดิ้น วัดสุขธัมมาราม อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
Pha Pak Din. Wat Sukthammaram in Maha Sarakham.

ผ้าปักดิ้น วัดทุ่งศรีวิลัย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Pak Din. Wat Thung Sriwilai in Ubon Ratchathani.

ผ้าปักที่สร้างพิเศษ

ผ้าปักดินกลุ่มนี้ เป็นผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่มีฝีมือการปักดินมีความประณีต เทียบได้กับช่างหลวง ไม่สามารถทราบบุคคลที่ปักได้ แต่เป็นที่รับรู้กันว่า การปักดินและเลื่อมเป็นฝีมือช่างไทย (สังคีรี ประพันธ์ทอง. ๒๕๓๗ : ๑๔) แต่กล่าวได้ว่า เป็นผ้าห่อคัมภีร์ของผู้มีตำแหน่งหรือฐานะทางสังคม ถวายเพื่อบำรุงพระพุทธศาสนา ในโอกาสพิเศษ หรืออุทิศถึงญาติผู้ใหญ่ผู้มีพระคุณที่วายชนม์ พบจำนวนน้อย ดังรูป

Specially Made Tinsel – embroidered Fabrics

This group of embroidered fabrics is a highly detailed embroidery. It was comparable to being a highly skilled fabric weaver in the royal palace whose name was unknown. This kind of embroidery is the handiwork of Thai artisans and is used by people with very good social positions to donate for the maintenance of Buddhism on special occasions or to dedicate to deceased relatives. These tinsel - embroidered fabrics are not commonly found.

ผ้าปักดิน และภาพขยาย มีคำว่า
ปัญญตรี หมายถึง ผู้เหนียวด้วย
ปัญญา และอักษรย่อ วัดกลางมิ่งเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Pak Din. Wat Klang Ming
Mueng in Roi - Et.

ผ้าปักดินฝีมือนักช่างท้องถิ่น

ผ้าปักดินห่อคัมภีร์ใบลานผืนนี้ จัดทำขึ้นโดยคณะญาติพี่น้องตระกูลชาติสีหราช ซึ่งเป็นตระกูลพ่อค้าคนจีนชาวโคราชที่มาตั้งรกรากและทำการค้าที่จังหวัดศรีสะเกษรุ่นแรก พร้อมญาติพี่น้องอีกหลายตระกูล เช่น ตระกูลสีลวานิช มหาผล อินทรสุขศรี เป็นต้น โดยสร้างชุมชนค้าขายชาวตลาดขึ้นใกล้ ๆ วัดหลวงสุมังคลาราม ได้ปฏิบัติศาสนกิจ และทำนุบำรุงวัดหลวงที่มีอายุเก่าแก่ถึง ๓๐๐ ปี แห่งนี้ มาตลอด โดยสร้างกุฏิสงฆ์ หอระฆังถวายวัดและตั้งชื่อตามนามสกุลเจ้าภาพ ผ้าห่อคัมภีร์ผืนนี้ น่าจะจัดทำขึ้น เพื่อถวายพร้อมทั้งกุฏิชาติสีหราช ที่นายหรั่ง และ นางเป๊ะ ชาติสีหราช พร้อมญาติ ได้บริจาคทุนทรัพย์สร้างขึ้น เพื่ออุทิศให้แก่ นายโสน ชาติสีหราช น้องชายและนางพุ่ม ภรรยา เพราะที่สายรัดคัมภีร์ได้ปักข้อความไว้ว่า “ ๒๔๗๒ ในงานศพนายโสน นางพุ่ม นิพพาน ปจจโยโหตุ ” และผู้ปักเป็นฝีมือนักช่างท้องถิ่น ซึ่งมีฝีมือในการปักอยู่แล้ว (ชัยขรรค์ สีลวานิช ผู้ให้ข้อมูล)

ตัวอย่างผ้าปักดินแหล่งอื่น ๆ มีดังนี้

Tinsel – embroidered fabric made by a local weaver.

The first model was prepared by the people of the Chatsiharaja family, which was a family of Chinese cloth merchants from Nakhon Ratchasima who came to trade in Sisaket Province as the first model, along with many other relatives. By creating a trading community near Wat Luang Sumangklaram, they had taken care of this temple and created many benefits for the temple for more than 300 years. The people of the Chasiharaja family had donated this kind of cloth for funerals dedicating to their deceased relatives.

ลักษณะผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน
Palm – leaf manuscript wrap

ภาพขยายสายรัดคัมภีร์
Enlarged picture of a manuscript's strap

การปักดินผสมการปักเลื่อมลายพระพุทธรูป มีช่อดอกไม้
บุษาด้านหน้าและบังสุริยอยู่ด้านข้าง ๑ คู่
Tinsel – embroidered fabric with the Buddhist
images pattern.

ผ้าปักดิน วัดหลวงสุมังคลาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
Tinsel – embroidered Fabric. Wat Luang Sumangklaram in Sri Saket.

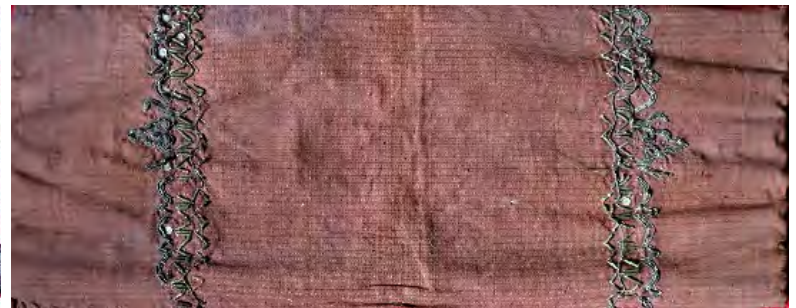
ผ้าปักดิน วัดมณีวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Pak Din. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani.

ผ้าปักดิน วัดใต้ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Pak Din. Wat Tai in Ubon Ratchathani.

ผ้าปักดิน วัดแจ้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Pha Pak Din. Wat Jaeng in Ubon Ratchathani.

ผ้าปักดินด้านหน้าและด้านหลัง วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
Pha Pak Din. Wat Klang Ming Mueng in Roi - Et.

ผ้าปักด้าย

ผ้าปักด้าย เป็นผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่ปักทึบด้วยด้ายสี ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่งที่ช่างชาวจีนมีความถนัด พบเพียง ๒ ผืน ผืนแรกไม่ทราบว่ามีใครปัก แต่ถ้อยคำภาษา การสะกดการันต์ และชื่อผู้สร้าง แสดงให้เห็นว่า เป็นบุคคลชั้นสูง โครงสร้างของผ้า การเย็บและการใช้ผ้าซับ สะท้อนว่า ทำจากส่วนกลาง ผืนที่สอง เป็นเทคนิคการปักอิทธิพลจากส่วนกลาง แต่ฝีมือช่างท้องถิ่น โดยพิจารณาจากคุณภาพฝีมือผู้ปัก วัสดุที่ใช้รองด้านหลัง เป็นหญ้าหางหมาว้อ ที่ทางภาคอีสานนิยมนำมาใช้แทนไม้ไผ่ ดังรูป

Cotton – embroidered Fabrics

Only two pieces of the cotton - embroidered Fabrics used as Pha Ho Kham Phi were found. They were made by a local waver using the weaving technique from the central region.

ผ้าปักด้ายฝืนที่ ๑

ผ้าปักด้ายสี ด้านหน้าเป็นลายดอกไม้
Front with flowery pattern

The First Cotton - embroidered Fabric (Pha Pak Dai)

ด้านหลัง สลับด้วยผ้า
Back

ภาพถ่ายขยายข้อความที่ปักบนผ้าห่อคัมภีร์ใบลานระบุว่า "หมื่นชมประชาชื่น
พร้อมด้วยบุตรหญิงชายสร้างคำที่หอพระไตรปิฎกนี้"
The enlarged picture showing the embroidered letters

วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
Wat Suwannawas in Maha Sarakham

ผ้าปักด้าย ฝืนที่ ๒

The Second Cotton - embroidered Fabric

ผ้าปักด้ายสี ลายดอกไม้ และปักข้อความว่า
"แม่บางมดได้สร้างคัมภีร์ไว้ในพระพุทธรศาสนา
เมื่อวันที่ ๑๒... (ชำรุด). ๒๔๐๐"
พบที่วัดทุ่งศรีวิไล อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
Flowerly pattern found at Wat Thung Sriwilai in
Ubon Ratchathani.

ผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่นำวัสดุหรือเทคนิคมาจาก แหล่งอื่น

ผ้าห่อคัมภีร์โบราณกลุ่มนี้หมายถึง ได้นำวัสดุจากแหล่งภายนอกมาใช้ เช่น นำเส้นเงินหรือทองแดงมาทอ ซึ่งวัสดุเหล่านี้มาจากอินเดีย แต่ในภาคอีสานมักเป็นดินหรือเส้นไหมเงิน ไหมค่านำเข้าจากฝรั่งเศส ผ่านมาทางลาวและเวียดนาม การทอ การสร้างลวดลายและจัดทำเป็นผ้าห่อคัมภีร์เป็นฝีมือช่างในท้องถิ่นอีสาน ผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่ใช้วัสดุจากแหล่งภายนอก พบว่า มีผ้ายก ทั้งผ้านุ่งสตรี ซึ่งเรียกว่าผ้าซิ่นยก ผ้ามี่น และผ้าที่จัดทำขึ้นเพื่อห่อคัมภีร์โบราณโดยเฉพาะ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ผ้าซิ่นยก

ผ้าซิ่นยก คือผ้าซิ่นไหมที่นำเส้นเงินหรือทองแดง มาปั่นควมกับเส้นไหม และนำมาทอร่วมกับเส้นไหม โดยใช้เส้นเงินเป็นเส้นพุ่งยกเป็นลวดลาย ผ้าซิ่นยกที่นำมาห่อคัมภีร์โบราณ พบเพียงผืนเดียวในจำนวนผ้าห่อคัมภีร์ประเภทต่าง ๆ ที่วัดแจ้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นวัดที่ฝ่ายปกครองตามแบบโบราณในภาคอีสานเรียกว่า อาญาสี่ ชั้นเจ้าราชบุตร เป็นผู้สร้าง นั่นคือ เจ้าราชบุตร (หนูคำ) เป็นผู้สร้างวัดนี้ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๓๑ (นิล พันธุ์เพ็ง. ๒๔๗๗ : ๑๓๕) จึงสันนิษฐานว่า อาจเป็นผ้าซิ่นของภรรยาเจ้าราชบุตรหนูคำ ได้ถวายวัดในโอกาสใดโอกาสหนึ่งก็เป็นได้ และภายหลังทางวัดได้นำมาห่อคัมภีร์โบราณเมื่อมาถึงปัจจุบัน การเก็บและการศึกษาผ่านคัมภีร์โบราณ เสื่อมความนิยมลง ทำให้ขาดการดูแล แต่ก็น่ายินดี ที่ผ้าซิ่นยกห่อคัมภีร์ที่พบเพียง ๑ ผืน ยังคงอยู่ให้ได้ศึกษา ดังรูป

Pha Ho Kham Phi with Imported Techniques and Materials

This type of Pha Ho Kham Phi refers to the fabrics which having used materials from India including bringing silver or gold bars to weave with. But in the Northeast, tinsel or silver and gold silk from France are typically imported via Laos and Vietnam. There were rafts, robes known as sarongs, rags, and fabrics specifically manufactured for wrapping scriptures, according to patterns created by local artisans in Isan utilizing materials from outside sources which are described below :

Pha Sin Yok

Pha Sin Yok is a silk sarong made of silver or gold bars and blended with silk threads woven together with silk threads using the silver line as the weft woven in a pattern. The Sarong used to wrap the palm leaf manuscripts were found at Wat Chaeng, Muang District, Ubon Ratchathani Province. This is a temple that the ancient government in the northeastern region called the Fourth Class of Chao Ratchabut built. That is, Chao Rachabut (Nu Kham) was the one who built this temple in the reign of King Chulalongkorn in 2431 (Nil Phanpheng. 2477 : 135). Therefore, it is assumed that it may be the sarong of the prince's wife. On any occasion, Nu Kham made offerings to the temple, and the temple brought the palm - leaf manuscripts later. These days, the collection and study of palm - leaf manuscripts has declined in popularity. This causes a lack of care. However, it is gratifying that only one piece of sarong wrapped around the manuscript remains to be studied, as shown in the picture :

สภาพผ้าซิ่นยกหอคำมกัรโบลาน
The condition of Pha Sin Yok. Wat Jaeng in Ubon Ratchathani.

The enlarged picture to show weaving techniques

ลวดลายผ้าซิ่นยก ด้านหน้าและด้านหลัง วัดแจ้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Some patterns of Pha Sin Yok. Wat Jaeng in Ubon Ratchathani.

ผ้าซิ่นยกหอคำมกัรโบลานเต็มผืน
Full piece of Pha Sin Yok

ภาพขยาย ลายเชิงผ้าซิ่นยก
Enlarged picture of foot part of Pha Sin Yok. Wat Jaeng in Ubon Ratchathani.

ผ้าห่อคัมภีร์ยกดั้นเงิน

ผ้าชนิดนี้ เป็นผ้าที่สร้างขึ้นเพื่อห่อคัมภีร์ใบลานโดยเฉพาะ โดยจัดทำให้มีขนาดเหมาะกับใบลาน มีการสานเปลือกไม้ไผ่รองตรงกลางและหุ้มผ้าปิดด้านหลัง เป็นการทอยกสร้างลวดลายต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลายขิดหมอน รูปทรงเรขาคณิต ลายสัตว์ ลายดอกไม้ ลายเชิงและบางผืนทอข้อความประกอบด้วย เช่น ผ้าห่อคัมภีร์ วัดไชยมงคล ที่ทำขึ้นเพื่อห่อคัมภีร์ใบลานเรื่องมหาเวสสันดรชาดก บางกัณฑ์ โดยทอยกตัวอักษร เป็นชื่อกัณฑ์ต่าง ๆ บนผืนผ้า เช่น กัณฑ์ทศพร หิมพานต์ ทานกัณฑ์ เป็นต้น นอกนั้นก็ยังมีลวดลายต่าง ๆ ซึ่งเป็นฝีมือของช่างทั้งส่วนกลางและท้องถิ่น

แม้ว่า การใช้ใบลานเริ่มแปรเปลี่ยนเป็นการพิมพ์ลงบนกระดาษ แต่ก็พบว่า ยังมีการสร้างผ้าห่อคัมภีร์ใบลานยกดั้นเงิน ให้พอเหมาะสำหรับฉบับที่นำขึ้นเทศน์ ลักษณะของกระดาษได้จัดขนาดเท่าใบลาน ดังหลักฐานที่มูลนิธิมหาภูมิบาลราชวิทยาลัย ได้นำบทนิพนธ์พระธรรมเทศนาของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ สกมลมหาสังฆปริณายก พระสังฆราชลำดับที่ ๑๓ สมัยรัตนโกสินทร์ มาจัดพิมพ์เผยแพร่ในงานถวายพระเพลิงพระศพของพระองค์ท่าน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ในภาคอีสาน พบที่วัดสายธรรมยุติแห่งแรก คือวัดสุปฏิหาราม พระอารามหลวงชั้นตรี อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ดังรูป

ตัวอย่างผ้าห่อคัมภีร์ใบลานยกดั้นเงิน แหล่งต่าง ๆ มีดังนี้

ผ้าห่อคัมภีร์ยกดั้นเงิน ลายพื้นเป็นลายตาตุ๊กแตน กอยกเป็นรูปพานรัฐธรรมนูญสยาม ๒ พาน และชื่อกัณฑ์ในมหาเวสสันดรชาดก ๓ กัณฑ์ คือกัณฑ์ทศพร หิมพานต์ ทานกัณฑ์ และรูปประกอบ

Silver Tinsel – embroidered Pha Ho Kham Phi

Silver Tinsel – embroidered Pha Ho Kham Phi

It was a fabric created specifically to wrap palm leaf manuscripts by making it a suitable size for palm leaves. A bamboo splint is woven in the middle and covered with a cloth covering the back. It is woven to create various patterns, most of which are Khit pillow patterns. Geometric shapes, animal patterns, floral patterns, foot patterns, and some pieces woven with text. For example, a cloth wrapped in a scripture of Wat Chaimongkol. was made to wrap palm leaf manuscripts with its weaved on the fabric. There are many religious folklores such as Kan Tosaphon, Himmaphan, Thankan, etc. The rest is a cloth with various patterns which is the craftsmanship of artisans both central and local.

Although the use of palm leaves had begun to change to printing on paper. It was found that silver scrolls were still being created appropriately for the sermon version. The size of the paper is made in the same size of a palm leaf. As evidenced by the Mahamakut Ratchawitthaya Foundation, the written pieces of Somdej Phra Sangkharaj Chao Krom Luang Wachirayanwong Sakolmaha Sangha Parinayok, the 13th Patriarch of the Rattanakosin period, were published in the work The Cremation Ceremony of His Highness. In 1960, these manuscripts were found at Saithamyuth Temple which is now Wat Supatnaram, a third - class royal monastery in Mueang District, Ubon Ratchathani Province, as shown in the picture :

ภาพขยายลายผ้าห่อคัมภีร์ วัดไชยมงคล อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี
Enlarged silver tinsel embroidered Pha Ho kham
Phi. Wat Chai Mongkol in Ubon Ratchathani.

ผ้าห่อคัมภีร์ยกดดินเงิน และภาพขยายลายเชิง
วัดไชยมงคล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Enlarged picture of Pha Ho Kham Phi.
Wat Chai Mongkol in Ubon Ratchathani.

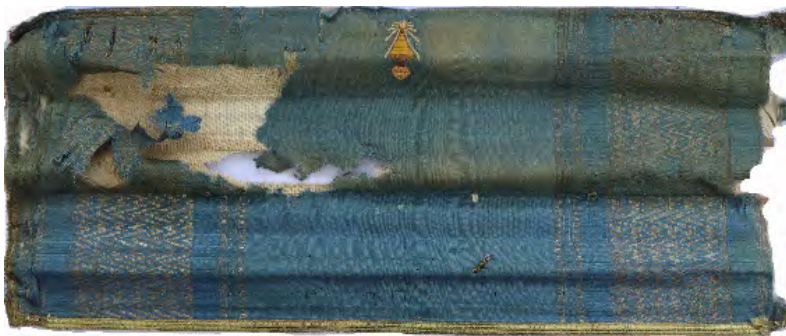
ผ้าห่อคัมภีร์ยกดดินเงิน และภาพขยายลายเชิง
ลายปึก พ.ศ. ๒๔๖๗ วัดไชยมงคล อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี
Enlarged picture of Pha Ho Kham Phi.
Wat Chai Mongkol in Ubon Ratchathani.

Silver Tinsel – embroidered Pha Ho Kham Phi. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani.

ผ้าห่อคัมภีร์ยกดั้นเงิน ลวดลายต่าง ๆ วัฒนธรรมานาม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Silver Tinsel – embroidered Pha Ho Kham Phi. Wat Manee Wanaram in Ubon Ratchathani.

ผ้าห่อคัมภีร์ยกดั้นเงิน ห่อคัมภีร์ฉบับพิมพ์อักษรไทยบนกระดาษ มูลนิธิรับหมากกุฎราช
วิทยาสัย จัดพิมพ์เผยแพร่ในงานถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ พบที่
วัดสุปฏิญนาราม วรรณหาร อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
Silver Tinsel – embroidered Pha Ho Kham Phi wrapped about the printed
paper manuscript published by the Mahamakut Ratchawithayalai
Foundation. Founded at Wat Supatnaram in Ubon Ratchathani.

ผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์

ผ้าห่อคัมภีร์อีกกลุ่มหนึ่งที่พบในบางจังหวัดของภาคอีสาน คือผ้าห่อคัมภีร์ที่เป็นวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ ทั้งไทยโยนกเชียงแสน หรือไทยยวน ไทยลื้อ ซึ่งนิยมสร้างผ้าห่อคัมภีร์โดยใช้ด้ายสีพันรอบไม้ไผ่ สอดร้อยให้ต่อกันเป็นรูปต่าง ๆ ทั้งรูปปราสาท พระพุทธรูป รูปคน รูปสัตว์เลื้อยต่าง ๆ เป็นต้น ขนาดพอเหมาะกับคัมภีร์โบราณมัดเล็ก ๆ พบอยู่หลายจังหวัดในภาคกลาง ที่มีชาวไทยยวนอาศัยอยู่ เช่น จังหวัดราชบุรี เป็นต้น สะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมผ้าห่อคัมภีร์โบราณแพร่กระจายไปแหล่งต่าง ๆ พร้อมกับการอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่ของผู้คน ดังรูป

Pha Ho Kham Phi as an Ethnic Identity

Another group of scripture fabrics can be found in some provinces of the Isan region. It is a Thai, Northern, Thai Yuan, and Thai Lue cultural scripture fabric. It is popular to create a cloth to wrap scriptures by using colored threads wrapped around bamboo strung together in various shapes such as castles, Buddha images, people figure, various squares, etc., suitable size for a small bundle of palm leaf scriptures. found in many provinces in the central region where Thai Yuan people live, such as Ratchaburi, reflecting that the palm leaf shroud culture spread to various sources. Along with the migration of people's habitats as in the picture :

ผ้าห่อคัมภีร์ของชาวไทยยวนจากเชียงใหม่ พบที่วัดแห่งหนึ่งในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
Pha Ho Kham Phi of the Tai - Yuan people from Chiang Saen found at a temple in Pho Tharam District, Ratchaburi.

ผ้าห่อคัมภีร์ในวัฒนธรรมไทลื้อ
Pha Ho Kham Phi of the Tai Lue people.
(ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล. ๒๕๔๑ : ๑๒๕)

ภาคอีสานบางจังหวัด เช่น เลย มีเขตแดนติดต่อกับและใกล้ชิดกับจังหวัดทางภาคเหนือ แถบจังหวัดแพร่ น่าน อุตรดิตถ์ และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทำให้มีผู้คนและช่างฝีมือ ชาวไทยลื้อ ไทยยวน ไทยดำ และลาว เข้ามาอยู่อาศัยตั้งถิ่นฐาน ประกอบอาชีพและไปมาหาสู่กัน เมื่อทำบุญกับวัดวาอาราม ก็มีการถวายคัมภีร์ใบลานและผ้าห่อคัมภีร์ตามวิถีชาวพุทธในโอกาสต่าง ๆ จึงพบว่า บางวัดในจังหวัดเลย มีผ้าห่อคัมภีร์แบบสอดพันด้ายหลากสี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของผ้าห่อคัมภีร์ไทยลื้อและไทยยวนภาคเหนือ มาปรากฏในบางวัดของจังหวัดเลย เช่น วัดจอมมณี บ้านนาดี, วัดโพธิ์ศรี บ้านนาเวียง และวัดศรีสะอาด บ้านนามแห่ง อำเภอด่านซ้าย ซึ่งสะท้อนความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนเป็นอย่างดี

ลักษณะของผ้า มีโครงสร้างเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า และสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างประมาณ ๓๐ หรือ ๓๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๔๕ หรือ ๕๕ เซนติเมตร สร้างลวดลายโดยใช้เทคนิคพันด้ายสีต่าง ๆ เข้ากับไม้ไผ่แต่ละซี่และนำแต่ละซี่มาต่อกัน ทำให้เกิดลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดต่าง ๆ ด้านหลังสอดด้วยผ้าฝ้ายด้ายดิบสีขาว กุนริมทั้งสี่ด้านด้วยผ้าสีแดง หรือสีขาวและผ้าลายบางส่วน บางผืนจะเขียนด้วยปากกาเป็นตัวอักษรธรรม ตัวอักษรไทย แสดงถึงจุดมุ่งหมายในการถวายผ้าห่อคัมภีร์ ชื่อผู้สร้าง ชื่อญาติที่อุทิศถึง แสดงความปรารถนาของผู้สร้าง บางผืนเพียงแสดงชื่อ นามสกุลผู้ถวายสั้น ๆ ชื่อหมู่บ้านของตน ปีที่สร้าง และโอกาสในการถวายเท่านั้น ซึ่งเป็นโครงสร้างหลักของข้อความที่พบ ข้อความที่เป็นตัวอักษรธรรมและคำภาษาไทยน่าจะเป็นพระสงฆ์หรือผู้ที่มีความสามารถเขียนตัวอักษรธรรมเป็นผู้เขียนให้ ขอเสนอรูปตัวอย่างผ้าห่อคัมภีร์ทั้ง ๓ วัด ทั้งด้านหน้าและด้านหลังของผืนผ้า ตามลำดับ ดังนี้

Some northeastern provinces, such as Loei, have borders with the northern provinces. in Phrae, Nan, Uttaradit, and the Lao People's Democratic Republic As a result, there were craftsmen from Thai Lue, Thai Yuan, Thai Dam, and Laos to settle in. Make a career and come to see each other When making merit at temples, there are offerings of palm leaf manuscripts and Pha Ho Kham Phi in Buddhist ways on various occasions. It is found that some temples in Loei are wrapped with colorful threads which is the identity of the wrapped scriptures of Thai Lue and Thai Yuan in the north. Some appeared in many temples in Loei province, such as Wat Chom Mani, Ban Na Dee ; Wat Pho Si, Ban Na Wiang ; and Wat Sri Sa - at, Ban Nam Than in Dan Sai District. This reflects the cultural diversity in the community as well.

The fabric has a rectangular structure. and a square, about 30 or 35 cm wide, about 45 or 55 cm long, creating patterns by using the technique of wrapping different colored threads on each bamboo pole and bring them together resulting in a pattern in the shape of various diamonds. The back side is lined with white cotton yarn. Some of them are written with a pen in Thai letters, representing the purpose of offering Pha Ho Kham Phi, the name of the creator, or the name of a relative who is dedicated to it. express the wishes of the creator. Some of them just show their names. short surname, the name of the village, the year it was built, and the opportunity to consecrate only, which is the main structure of the found text. The person who writes the text in the Dhamma and Thai letters should be a monk or a person who has the ability to write Dhamma letters. Our team would like to present an example of Pha Ho Kham Phi for all 3 temples, both the front and the back of the fabric, respectively, as follows :

วัดจอมมณี บ้านนาดี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

พบผ้าห่อคัมภีร์พันด้ายสอดสีจำนวน ๒๔ ผืน ผ้าห่อคัมภีร์วัดจอมมณี ด้านหลังจะเขียนข้อความสั้น ๆ ระบุว่า ผู้ใดถวายโอกาสในการถวาย แต่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นหลังโล่งไม่มีตัวเขียนขอแสดงตัวอย่างบางส่วน ดังนี้

Wat Chom Mani, Ban Na Di, Dan Sai District, Loei Province

24 pieces of Pha Ho Kham Phi were found wrapped in colored threads. The back will write a short message stating who offered, but most of it is an open background without writing. Here are some examples :

วัดโพธิ์ศรี บ้านนาเวียง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
พบผ้าห่อคัมภีร์จำนวน ๒๑ ผืน ขอยกตัวอย่างบางส่วน ดังนี้

Wat Pho Si, Ban Na Wiang, Dan Sai District,
Loei Province

21 pieces of Pha Ho Kham Phi were found. Here
are some examples :

วัดศรีสะอาด บ้านหนามแก่ง อำเภอด่านซ้าย
จังหวัดเลย

Wat Sri Sa - at, Ban Nam Than, Dan Sai
District, Loei Province

พบผ้าห่อคัมภีร์พันด้ายสอดสีจำนวน ๒๖ ผืน ขอยกตัวอย่าง
บางส่วน ดังนี้

26 pieces of Pha Ho Kham Phi in colored threads
were found. Here are some examples :

ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสานที่ได้รับอิทธิพลมาจากแหล่งภายนอกนี้ ประมวลได้ว่า เป็นผ้าแพรพรรณจากต่างประเทศโดยตรง ซึ่งส่วนใหญ่มาจากอินเดีย จีน โดยผ่านมาทางราชสำนัก ตอนหลังจึงมาจากการนำเข้ามาค้าขายในประเทศ โดยผลิตจากแหล่งต้นทางพัฒนามาเป็นผลิตในประเทศ มีการใช้วัสดุและเทคนิคจากส่วนกลางและภูมิภาคใกล้เคียง ทั้งการปัก การกรึง การทอยก การสร้างลวดลายและอื่น ๆ สะท้อนให้เห็นการไม่อยู่นิ่งของสังคม มีการแลกเปลี่ยน ไหลริน ปรับ ปนทางวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา สะท้อนความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งสามารถมองผ่านผ้าห่อคัมภีร์ใบลานและสิ่งทออื่น ๆ ได้

unสรุป

ผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน แม้จะมีจุดประสงค์หลักเพื่อห่อหุ้มคัมภีร์ใบลานให้สวยงามคงทน เพื่อปกป้องพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ยาวนานที่สุด และถือว่า การสร้างคัมภีร์ใบลาน การถวญผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน การนำสิ่งที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เป็นการสืบทอดศาสนา เป็นสิ่งที่ชาวพุทธทั้งพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ในอดีตผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคัมภีร์ใบลานทุกคนทุกฝ่าย มีความสำคัญทั้งหมด และได้รับอานิสงส์มาก โดยคัมภีร์โบราณได้ระบุนิสงส์หลายประการจากการสร้างคัมภีร์และถวญผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน เช่น มีความหวังให้ชีวิตได้รับสิ่งดี ๆ ทั้งแก้วแหวนเงินทอง ผิพรรณสดใสสวยงาม การอยู่ในปราสาทที่สวยงาม มีบริวารมากมาย มีสิ่งทีให้ความสุขสมบูรณ์แก่ชีวิตและมีอายุยืนยาว เป็นต้น ดังปรากฏข้อความในคัมภีร์โบราณของพม่าคือ จุฬคันถวงศ์ และสังคีตยวงศ์ของไทย สะท้อนการบูรณาการบุคคลทุกเพศ ในการร่วมสร้างคัมภีร์ใบลานว่า ต้องร่วมกันทุกฝ่ายจึงจะสำเร็จ แต่สิ่งเหล่านี้ห่างไกลจากการรับรู้ของผู้ทำบุญด้วยการถวญคัมภีร์ใบลานพร้อมผ้าห่อคัมภีร์ที่ปรากฏตามวัดต่าง ๆ ในปัจจุบันมาก ที่ยังปรากฏมักเป็นการขอให้มียายุยืน ขอให้เข้าสู่นิพพานและขอให้พระพุทธศาสนา ยืนยาวถึง ๕,๐๐๐ ปี

แม้ว่า วัฒนธรรมการถวญผ้าห่อคัมภีร์ การสร้างคัมภีร์ และการเรียนรู้ผ่านคัมภีร์ใบลานจะแปรเปลี่ยน ไป และถูกเก็บไว้ในตู้พระธรรม โดยขาดการนำมาศึกษา แต่สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานอันสำคัญที่สะท้อนให้เห็นพลังศรัทธาและวัฒนธรรมการทำบุญใน

Pha Ho Kham Phi in the Isan region that has been influenced by external sources ; most of which came from India and China through the royal court. Some were previously imported into the country for trade from other sources, domestic production developed. Materials and techniques from the central region are learned and used in the other regions including embroidering, weaving, creating patterns, etc. This reflects the dynamics of society, with exchanges, flows, and cultural mixing all the time. reflecting a multicultural society, from palm leaf wrapping cloth and other textiles.

Conclusion

The main purpose of making a wrapping of palm - leaf manuscripts (Pha Ho Kham Phi) was to envelop the palm leaf grimoire in a beautiful and durable way and to protect the teachings of the Buddha as long as possible. It is considered putting the Buddha's teachings into practice and is the inheritance of religion. It is something that Buddhists, both monks and laypeople, have traditionally practiced. In the past, those who involved in the creation of palm leaf manuscripts were all important and would receive all the same merits. The ancient manuscripts had been offered as an act of making merits with the hope for good things in life, wealth, and beauty. Appeared in the ancient manuscript of Burma and the royal family of Thailand, the offering of the manuscript reflects the integration of people of all genders in co - creating the palm leaf manuscripts. People that must work together to be successful. However, these things are far from the perception of those who want to make merits by offering palm leaf manuscripts and Pha Ho Kham Phi nowadays. That still appears often as a request for longevity and enter nirvana and pray that Buddhism will last for 5,000

พระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง ซึ่งผู้มีความสามารถทางการทอผ้า การสานเปลือกไม้ไผ่ การทำไม้ประกับคัมภีร์ การมัด การร้อยสายสนอง ได้มาทำบุญถวายวัดตามความสามารถของตนเอง จนกลายเป็นงานหัตถศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและเป็นสมบัติของชาติที่ควรรับรู้ รักษาและสืบทอด เพราะสะท้อนพัฒนาการและค่านิยมในการใช้สิ่งทอในวิถีชีวิตไทยเพื่อพระพุทธศาสนา

การศึกษาผ้าห่อคัมภีร์โบราณไม่สามารถทำได้ ๑ โดยไม่ศึกษาศาสตร์ด้านอื่นประกอบทั้งประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา การเมือง การปกครอง ภาษา ตัวอักษรโบราณ ศิลปะ งานช่างฝีมือ ด้านผ้า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ด้านการค้าขายผ้าแพรรณที่มีมาแต่โบราณ ในการศึกษาเรื่องผ้าห่อคัมภีร์โบราณในภาคอีสานครั้งนี้ ทำให้เห็นความสวยงามของผ้าห่อคัมภีร์โบราณประเภทต่าง ๆ ความหลากหลายของผ้าที่นำมาใช้ เริ่มจากเครื่องนุ่งห่ม จนสร้างขึ้นมาเฉพาะเพื่อห่อคัมภีร์ เห็นด้านเทคนิคและวิธีการในการสร้างลวดลาย พัฒนาการด้านการใช้เส้นใยว่า มีพัฒนาการจากเดิมใช้วัสดุจากธรรมชาติ ทั้งฝ้ายไหม ฝ้ายแกมไหม จนมาใช้เส้นใยสังเคราะห์ที่ผลิตจากโรงงานและเดิมใช้แรงงานคน กลายมาเป็นการใช้เครื่องจักร

อย่างไรก็ตาม เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่า ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทุกคนมี ชีวิตที่เร่งรีบมากขึ้น ต้องทำงานแข่งกับเวลา ทำให้วิถีชีวิตที่มีเวลาเอื่อย ๆ ในอดีต สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามได้เลือนหายไป ใช้ระบบการซื้อขายเข้ามาแทน ซึ่งสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง เรื่องผ้าห่อคัมภีร์โบราณก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงสังขรณ์ข้อนี้

กาลเวลาทำให้ความสำคัญของการศึกษาเรียนรู้และการใช้คัมภีร์โบราณลดลง เนื่องจากมีเทคโนโลยีการพิมพ์เข้ามาแทนที่ผ้าห่อคัมภีร์กลายเป็นของเก่าเก็บ ขำรุด ชาติวิน แม้ปัจจุบันบางวัดบางชุมชนเริ่มเห็นคุณค่าและเริ่มกลับมาผลิตซ้ำอยู่บ้าง ด้วยตระหนักในภูมิปัญญาของชุมชนในอดีต แต่ก็ยังเป็นเพียงแสงหิ่งห้อยในความมืด รอคอยบุคคลรุ่นหลังให้เกิดความรู้ และเกิดพลังความคิดร่วมกันว่า ศิลปวัตถุในอดีต ทั้งผ้าแพรรณ การบันทึกสาระความรู้ต่าง ๆ ทั้งทางศาสนาและทางโลก ลงในใบลานหรือสมุดไทย เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความมีวัฒนธรรมของบุคคลในอดีต สะท้อนความเป็นชาติที่มีอารยธรรม มีเอกลักษณ์ของตนเอง การนำเข้าสู่

years.

Although the culture of offering Pha Ho Kham Phi continues, the creation of manuscripts and learning through them has frozen, transformed, and stored in the Dharma cabinet. This is important evidence that reflects another way to look at the power of faith and the culture of merits in Buddhism. It has become a unique handicraft of the community and a national treasure that should be recognized, preserved, and inherited because it reflects the development and values of using textiles in the Thai way of life for Buddhism.

The study of Pha Ho Kham Phi cannot be done without studying other fields of science and history of the northeastern region, Buddhism, politics, governance, language, ancient characters, art, fabric craftsmanship, and international relations in the trade of silk fabrics that have been around since ancient times. Different types of scripture, varieties of fabrics, techniques and methods, the use of materials are the critical components orbiting around the subject and are worth studying.

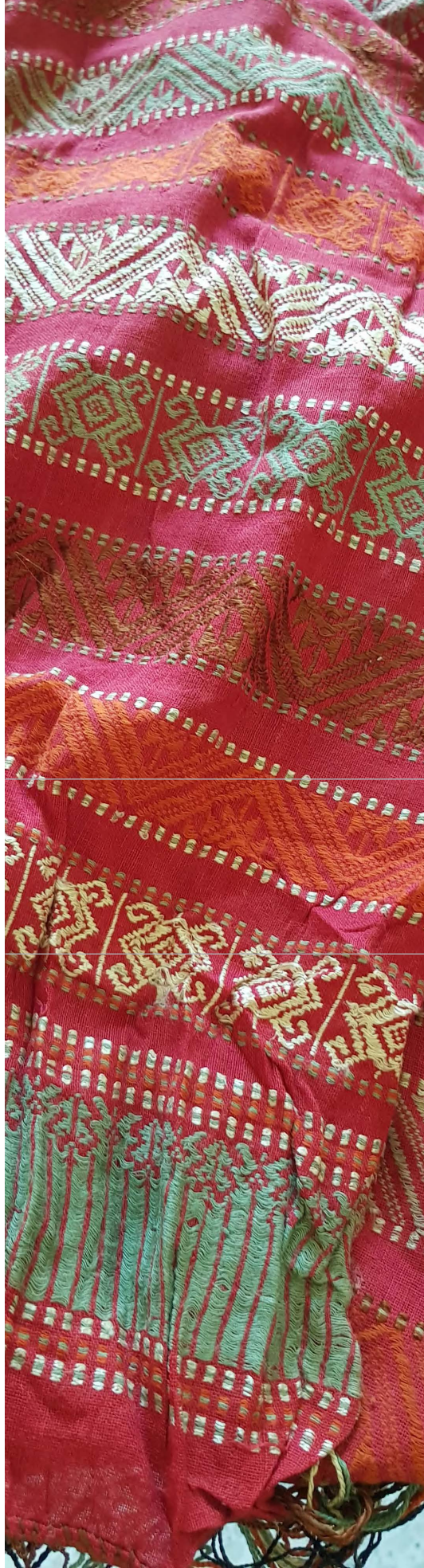
However, it cannot be denied that technological advancement and social conditions have changed. Everyone has a more hurried life. The easier, slower way of life that allows people to create beautiful things in the past has started to fade away. This reflects the changes of the era : the fact that cannot be concealed.

Time has diminished the importance of studying and using palm - leaf manuscripts. Because of technological advancements, Pha Ho Kham Phi has become old, damaged, and torn, and some temples have been destroyed. Some communities have started to see the value and have started to produce some with the awareness of the wisdom of the community in the past. It is

การเรียนการสอนในระบบการศึกษาทุกระดับตามสมควร น่าจะเป็น
ช่องทางหนึ่งในการจุดประกายแห่งความสนใจ นำไปสู่การเรียนรู้ และ
การตระหนักว่า การศึกษาและ การสืบทอดวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ
ของชาติโดยไม่ขาดสาย เป็นคุณสมบัติของผู้เจริญและเป็นหน้าที่
ของทุกคน

still just a firefly in the dark waiting for the next gen-
eration to feel and appreciate that objects of the past,
including silk fabrics, recordings of various religious and
secular knowledge in a palm leaf, are something that
represent our own unique culture. All levels of a civi-
lized nation have their own identity which can be ap-
propriately introduced into teaching and learning at all
levels. This is probably one of the ways to spark inter-
est. The realization of continuing and inheriting various
aspects of national culture is to everyone's duty as an
active citizen.

บรรณานุกรม Bibliography

ภาษาไทย

- กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. (2514). **ประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, กรมศิลปากร. (2537). **มรดกสิ่งทอในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2554). **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ ๓๐**. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์จำกัด.
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และคณะ. (2545). **สารนิเทศจากคัมภีร์ไบเบิลสมัยอยุธยา**. กรมศิลปากร. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอเดียสแควร์.
- กิติรัตน์ สีหพันธ์. (2533). **การรวมคณะสงฆ์อีสานเข้ากับคณะสงฆ์ไทย พ.ศ. 2434 - พ.ศ. 2468** (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ. (2560). **เรื่องเล่าโบราณ ผ่านกาลเวลา Volume 1**. รวมบทความอยู่ในบุญ “กองพระไตรปิฎกวิชาการ พ.ศ. 2556 - 2559” สื่อบรรณาการเพื่อการเผยแพร่และการศึกษาพระพุทธศาสนา.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. (2530). **ประวัติศาสตร์อีสาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไทรยกุมาร ทองสิง, และจันทร์ กานกายน. (2482). **ตำนานเมืองพนานิคม**. พระนครฯ : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ เสาชิงช้า.
- ชาญณรงค์ อาตศรี. (2554). **การศึกษาและจัดจำแนกผ้าห่มคัมภีร์ไบเบิลอีสานที่พบในวัดมณีวนาราม อ. เมือง จ. อุบลราชธานี**. การศึกษาเฉพาะบุคคล (Individual Study) ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ดิเรก อินจันทร์. (2560). **อานิสงส์คัมภีร์ไบเบิล, ศูนย์ไบเบิลศึกษา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : อภิขญาพรินติ้ง.
- _____. (2560). **วัฒนธรรมไบเบิล**. ศูนย์ไบเบิลศึกษา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. เชียงใหม่ : อภิขญาพรินติ้ง.
- ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล. (2551). **มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ Cultural heritage of Tai Lue textiles**. เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2531). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงตรวจชำระ และทรงนิพนธ์อธิบาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- นันทปัญญาจารย์, พระ. (2546). **จุฬคันถวงศ์ ประวัตียอคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา**. แปลโดย สิริ เพ็ชรไชย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิอิทธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย.

บุญชู ภูศรี และคณะ. (2562). **วรรณกรรมโบราณวัดมณีวนาราม**. อุบลราชธานี : สำนักงานส่งเสริมบริหารงานวิจัย บริการวิชาการ และ
ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

_____. (2562). **ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ฉบับวัดหนองหลัก ตำบลเหล่าบก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี**. อุบลราชธานี :
วัดหนองหลัก พิมพ์เนื่องในงานฉลองหอพระไตรปิฎกหลักคำจันทร์.

บุญมี ภูเดช. (2525). **พงศาวดารเมืองกาฬสินธุ์และประวัติเมืองขึ้นในยุคเก่า**. วัดกลางกาฬสินธุ์ พระอารามหลวงจัดพิมพ์ในงานทอดกฐิน
พระราชทาน.

ประภัสสร ชูวิเชียร. (2562). **ศิลปะกรุงธนบุรี**. กรุงเทพฯ : มติชน.

ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง. (2561). **ผ้าลายในสยาม**. กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์ จำกัด.

เป็ลติเยร์,อนาโตล โรเจอร์. (2557). **อานิสงส์กลุ่มชาติพันธุ์ไท ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและสาละวิน**. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ราชภัฏเชียงใหม่.

เผ่าทอง ทองเจือ. (2557). **ผ้าลายนาค วัฒนธรรมร่วมชนชาติในภูมิภาคเอเชีย**. ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน),
กรุงเทพฯ : นพบุรีการพิมพ์.

เผ่าทอง ทองเจือ และ กิตติกรณ นพอุดมพันธ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์. (2559). **มัดหมี่ สายสัมพันธ์แห่งเอเชีย**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง.

เผ่าทอง ทองเจือ และคณะ. (2558). **สมปักปุม ภูมิผ้าเขมร ไทย จากราชสำนักสุโขทัย**. ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การ
มหาชน), กรุงเทพฯ : บริษัทเนติกุลการพิมพ์.

พระอรุณนิภาคุณากร (กระจำง), พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. (2481). **เทศนาพระราชประวัติและพงศาวดารกรุงเทพฯ**. พระนครฯ : โรงพิมพ์
พระจันทร์. สืบค้นจาก http://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:48282

พิมพ์ธรรม, พระ. (2332). **คัมภีร์สังคีตยวงส์**. วัดพระเชตุพน กรุงรัตนโกสินทร์.

เรือตรี ดร. สุนัย ณ อุบล และคณะ. (2542). “**ผ้าในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย – ลาว**” อนุสรณ์งาน

พระราชทานเพลิงศพ เรือตรี ดร. สุนัย ณ อุบล ม.ว.ม.,ป.ช. ณ เมรุวัดธาตุทอง กรุงเทพมหานคร วันเสาร์ที่ 27 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2542.
กรุงเทพฯ : บริษัทบพิตรการพิมพ์.

วารสารณ จิวชัยศักดิ์. (2556). พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการฟื้นฟูสถาบันสงฆ์. **วารสารไทยศึกษา**, 9 (1), 41 – 60.

วันรัตน์, สมเด็จพระ. (2466). **สังคีตยวงส์ พงศาวดาร เรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน
ในงานพระศพสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย ณะพระเมรุที่องสนามหลวง
พ.ศ. 2466**. แปลโดย ปรียัติธรรมธาดา, พระยา (แพ ตาลลักษมณ). พระนคร : โรงพิมพ์ไท.

- วิเทศโพธิคุณ, พระ (ว.ป.วีรยุทธโช). (2545). **อันว่า...ศรีลังกา**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2559). **พจนานุกรมผ้าและเครื่องถักทอ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- วิศปต์ย์ ชัยช่วย, ผู้ช่วยศาสตราจารย์. (2561). “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับมรดกสิ่งทออุบลราชธานี” **ผ้าทอเมืองอุบลราชธานีศรีวนาลัย**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- วิณา วิสเพ็ญ, รองศาสตราจารย์และคณะ. (2558). **สมุดพระมาลัย วัดบูรพ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา**. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จัดพิมพ์ เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมายุครบ 60 พรรษา วันที่ 2 เมษายน พุทธศักราช 2558. ขอนแก่น : บริษัท ศิริภัณฑ์ (2497) จำกัด.
- ศานติ ภัคคีคำ. (2560). “การฟื้นฟูสภาพสังคมและพระศาสนาสมัยธนบุรี” **วารสารสมาคมประวัติศาสตร์ Journal of the Historical Society ฉบับที่ 39**. กรุงเทพฯ : หจก.สามลดา.
- ศิลปากร, กรม. (2546). **คัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- _____. (2548). **นำชม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา**. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ศูนย์ข้อมูลลาว มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2558). **แพพรณสัมพันธ์ : ลานช้าง - อีสาน Textiles of LanXang And Isan : The threads that bind**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2556). **ผ้าห่อคัมภีร์ในพิพิธภัณฑพระพุทธรูปวิถีนายก วัดกลางบางแก้ว นครชัยศรี**. ปทุมธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุมิตร ปิติพัฒน์, อนุชา ทิรคานนท์ และเทียมจิต พ่วงสมจิตร. (2553). **เกิด แก่ เจ็บ ตาย วิถีไทในผืนผ้า From Birth to Death : Tai Life and Textile**. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรียา สมุทคุปต์และพัฒนา กิตติอาสา. (2545). **ทำไม “คนอีสาน” ในอดีตจึงใช้ผ้าชิ้นห่อคัมภีร์ใบลาน**. นครราชสีมา : หอ่งไทยศึกษานิตน์, สำนักเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, กรมศิลปากร. (2545). **ผ้าพิมพ์ลายโบราณในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

แผ่นพับ

Museum Thailand. (2562). **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา**.เอกสารเผยแพร่ กรมศิลปากร.

เว็บไซต์

กรมศิลปากร. (2554). **พิพิธภัณฑ์เจ้าสามพระยา** สืบค้น 6 มกราคม 2563, จาก <http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/chaosamphraya/index.php/th/>

ข้าหลวงเมืองลาวกาวถวายบังคมลา. (2434, 17 พฤศจิกายน). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 8 ตอนที่ 34. หน้า 293.

พระมหาสุวัฒน์ ปญญาวิโร เพ็ชรรักษา. **ผญา**. สืบค้นจาก <http://www.gotoknow.org/posts/301958>

วัฒนา พึ่งชื่น และคณะ. (2560). **พบคัมภีร์โบราณอายุเกือบ ๔๐๐ ปี ที่วัดทองนพคุณ**. Posttoday.com.

อมรวงษ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม คเนจร), หม่อม. (2458). **พงษาวดารหัวเมืองมณฑลอิสาน**. สืบค้น 14 มกราคม 2563, จาก <http://th.wikisource.org/wiki/พงษาวดารหัวเมืองมณฑล>

ภาษาลาว

ดาดา กัลยา, ดวงเดือน บุนยวง และ David Newell. (1996). **หูกแม่เก่า เสายังต่ำ เนื่องในโอกาสบุญมะโหลาน ผ้าลาว**. เวียงจัน : กะซวง
กะหล่งข้าวและวัดทะนะท่า และกะซวงอุดสะหะกำและหัตถะกำ.

อุตตะลา วันยุเวต. (1991). **ปี่ฮวบฮวมผ้าลาวเดิม**. นะคอนเวียงจัน : โองพิมซาวหนุ่ม.

ภาษาอังกฤษ

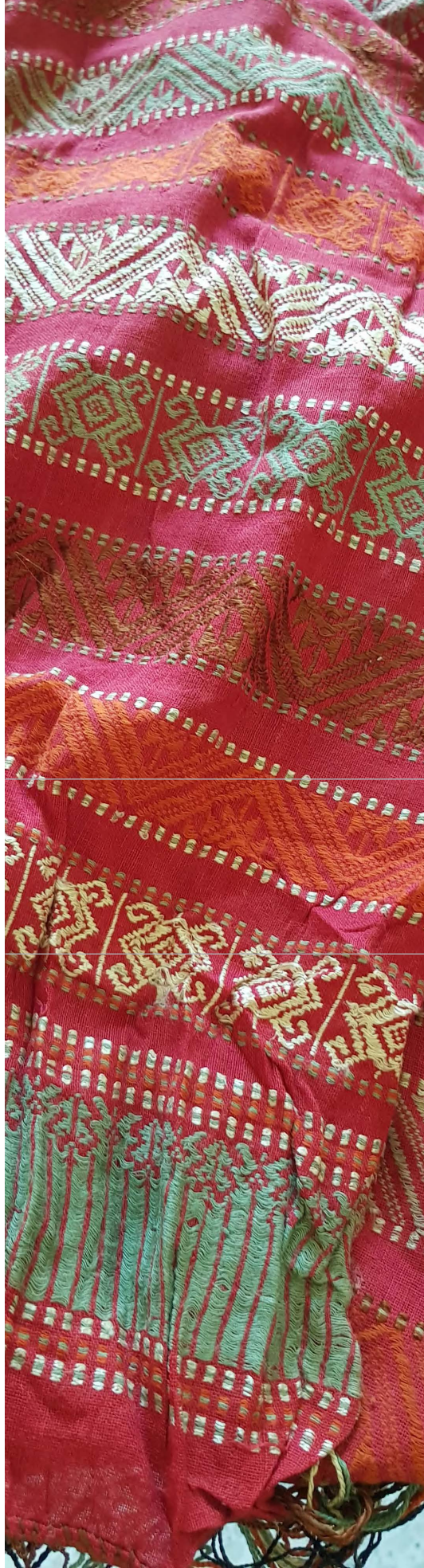
Jane Puranananda Edited. (2004). **Through The Thread of Time southeast Asian Textiles**. The James H W Thomson Foundation Symposium Papers. Bangkok : River Books co., Ltd.

Gillion Green. (2003). **Traditional Textiles of Cambodia Cultureral Threads and Material Heritage**. Bangkok : river book.

Patricia Cheesman. (2004). **Loa - Tai Textiles : The Textiles of Xam Nuea and Muang Phuan**. Chaing Mai : Stodio Naenna Co.,Ltd4.

Sarah Rooney. (2017). **House of Maskati**. Bangkok : river book.

ภาคผนวก
Appendix

แหล่งข้อมูลผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน ๑๐ จังหวัด ๖๑ วัด Sources of Pha Ho Kam Phi 10 Provinces 61 Temples

จังหวัดกาฬสินธุ์

วัดสิมนาโก บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัด
กาฬสินธุ์

จังหวัดขอนแก่น

วัดธาตุน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
วัดหนองแวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จังหวัดชัยภูมิ

วัดกลางตาล บ้านสว่าง ตำบลหนองตม อำเภอภูเขียว จังหวัด
ชัยภูมิ
วัดโนนทราย บ้านโนนกลาง ตำบลบ้านกอก อำเภอเกษตรสมบูรณ์
จังหวัดชัยภูมิ

จังหวัดมหาสารคาม

วัดกระยอม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
วัดกลางโกสุม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
วัดเกษรเจริญผล บ้านมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
วัดค้ออิหนองม่วง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม
วัดทองนพคุณ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
วัดทักษิณาราม อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม
วัดท่าเสมา บ้านแมต อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
วัดบ้านตำแย บ้านตำแย ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด
มหาสารคาม

Kalasin Province

Wat Sim Nako at Ban Nako, Nako, Kuchinarai District

Khon Kaen Province

Wat That at Nai Mueng, Mueng District
Wat Nongwaeng at Nai Mueng, Mueng District

Chaiyaphum Province

Wat Klangtan at Ban Sawang, Nongtoom, Phu Keaw
District
Wat Nonsai at Ban Nonklang, Bangkok, Kasetsomboon
District

Maha Sarakham Province

Wat Krayom at Wapeepathum District
Wat Klang Kosum at Kosum Phisai District
Wat Kesorn Charoenpol at Ban Makha, Kantharawichai
District
Wat Khothi Nongmuang at Na Chuek District
Wat Thong Noppakhun at Phayakkhaphumphisai District
Wat Thaksinaram at Na Chuek District
Wat Tha Sema at Ban Mad, Mueng District
Wat Ban Thamyae at Ban Tamyae, Naseenuan,
Kantharawichai District

วัดพุทธประดิษฐ์ บ้านโพน ตำบลโพนทอง อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

วัดพุทธมงคล บ้านโคกพระ ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

วัดโพธิ์ศรีดงใหญ่ บ้านดงใหญ่ ตำบลดงใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

วัดมหาชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

วัดมงคลเทพประสิทธิ์ บ้านโนนสัง ตำบลหนองบอน อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

วัดรัตนมานิตย์ บ้านหัวหมู ตำบลก้ามปู อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

วัดสุขอัมมาราม อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

วัดสุวรรณवास บ้านโคกพระ ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

วัดศิริมงคล บ้านหนองหว้า ตำบลจัวบา อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

วัดศรีมงคล บ้านนาสีนวล ตำบลนาสีนวล อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

วัดศรีสมพร บ้านแบก ตำบลนาทอง อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

วัดหนองบัวแดง บ้านหนองบัวแดง ตำบลเขาวไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม

Wat Buddha Pradhit at Ban Pon, Pon Thong, Chiangyuen District

Wat Buddha Mongkol at Ban Kokphra, Kokphra, Kantharawichai District

Wat Phosri Dongyai at Ban Dongyai, Dongyai, Wapeepathum District

Wat Mahachai at Talad, Mueng District

Wat Mongkol Thepprasit at Ban Non Sang, Nongbnon, Kosum Phisai District

Wat Rattanamanit at Ban Hua Moo, Kham Pu, Phayakkhaphumphisai District

Wat Suthammaram at Phayakkhaphumphisai District

Wat Suwannawas at Ban Kokphra, Kokphra, Kantharawichai District

Wat Siri Mongkol at Ban Nongwha, Nguaba, Wapeepathum District

Wat Siri Mongkol at Ban Naseenuan, Naseenuan, Phayakkhaphumphisai District

Wat Srisomporn at Ban Baek, Nathong, Chiangyuen District

Wat Nongbuadaeng at Ban Nongbuadaeng, Kwaorai, Nachuek District

จังหวัดยโสธร

วัดกระจายนอก บ้านกระจาย ตำบลกระจาย อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร

วัดกุดเชียงหมี บ้านกุดเชียงหมี ตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

วัดเชียงเพ็ง บ้านเชียงเพ็ง ตำบลเชียงเพ็ง อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร

Yasothon Province

Wat Krachainok at Ban Krajai, Krajai, Phatiw District

Wat Kudchiangmee at Ban Kudchiangmee, Kud Hae, Lerng Nok Tha District

Wat Chiangpeng at Ban Chiang Peng, Chiang Peng, Phatiw District

วัดสงเปือย บ้านสงเปือย ตำบลสงเปือย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัด
ยโสธร

วัดโสภณพิศนถ บ้านโสภณพิศนถ ตำบลคูลาด อำเภอทรายมูล
จังหวัดยโสธร

วัดเหล่าตำแย บ้านเหล่าตำแย ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด
ยโสธร

วัดศรีธาตุ บ้านศรีธาตุ ตำบลสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดกลางมิ่งเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดขี้เหล็ก บ้านขี้เหล็ก ตำบลอู่เม้า อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดเจริญราษฎร์ ตำบลโคกสี อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดชัยศรีมงคลวนาราม บ้านยางใหญ่ ตำบลยางใหญ่ อำเภอจัง
หาร จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดโพธาราม บ้านโพเมือง ตำบลโพเมือง อำเภออาจสามารถ
จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดไตรภูมิคณาจารย์ บ้านตากแดด ตำบลหัวโพน อำเภอสุวรรณภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดบ้านเขวาสอง บ้านเขวาสอง ตำบลเขวาสอง อำเภอธวัชบุรี จังหวัด
ร้อยเอ็ด

วัดบ้านดงไม้ บ้านดงไม้ ตำบลดงไม้ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัด
ร้อยเอ็ด

วัดดอนเกลือ บ้านดอนเกลือ ตำบลบึงงาม อำเภอทุ่งเขาหลวง
จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดราชสีไล บ้านฟ้าล้อม ตำบลหนอง อำเภออาจสามารถ จังหวัด
ร้อยเอ็ด

วัดศรีธาตุ บ้านศรีธาตุ ตำบลสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

Wat Songpuea at Ban Songpuea, Songpuea,
Khamkhuenkaew District

Wat Sokphakwan at Ban Sokphakwan, Doolad, Saimoon
District

Wat Laothamyae, Ban Laothamyae, Kudchum, Kudchum
District

Wat Sri That at Ban Sri That, Singha, Mueng District

Roi Et Province

Wat Klang Mingmueng at Nai Mueng, Mueng District

Wat Kheelek at Ban Kheelek, Oummao, Thawatburi
District

Wat Charoenrat at Koksri, Phanomprai District

Wat Chaisri Mongkolwanaram at Ban Yangyai, Yangyai,
Changhan District

Wat Triphumkhanachan at Ban Takdad, Huathon,
Suvarnabhumi District

Wat Ban Khwaothung at Ban Khwaothung, Khwaothung,
Thawatburi District

Wat Ban Dokmai at Ban Dokmai, Buengngam,
Thungkhaoluang District

Wat Don Kluea at Ban Donkluea, Buengngam,
Thungkhaoluang District

Wat Raseesalai at Ban Phaluem, Nhom, Ajsamart District

Wat Srithat at Ban Srithat, Singha, Mueng District

จังหวัดเลย

วัดจอมมณี บ้านนาดี ตำบลนาดี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
วัดโพธิ์ศรี บ้านนาเวียง ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัด
เลย
วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย
วัดศรีสะอาด บ้านนวมแพง ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย
จังหวัดเลย

จังหวัดสกลนคร

วัดบ้านโพนค้อ บ้านโพนค้อ ตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ
จังหวัดสกลนคร

จังหวัดอุบลราชธานี

วัดแจ้ง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
วัดไชยมงคล ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
วัดใต้ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
วัดไต้ยางชั้นก บ้านยางชั้นก ตำบลยางชั้นก อำเภอเขื่องใน จังหวัด
อุบลราชธานี
วัดนาสาว บ้านนาสาว ตำบลโนนรัง อำเภอเขื่องใน จังหวัด
อุบลราชธานี
วัดเหนือยางชั้นก บ้านยางชั้นก ตำบลยางชั้นก อำเภอเขื่องใน
จังหวัดอุบลราชธานี
วัดบ้านกลาง บ้านกลาง ตำบลโนนผึ้ง อำเภอวารินชำราบ จังหวัด
อุบลราชธานี
วัดป่าข่า บ้านป่าข่า ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเขื่องใน จังหวัด
อุบลราชธานี
วัดโพนทราย บ้านโพนทราย ตำบลบ้านไทย อำเภอเขื่องใน จังหวัด
อุบลราชธานี
วัดมณีวนาราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
วัดเลียบ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

Loei Province

Wat Jommanee at Ban Nadee, Nadee, Dansai District
Wat Pho Sri at Ban Nawiang, Daisai, Dansai District
Wat Srichan at Ban Na Or, Na Or, Mueng District
Wat Sri Sa - Ard at Ban Namthang, Daisai, Dansai District

Sakon Nakhon Province

Wat Ban Pon Kho at Ban Pon Kho, Laoponkho,
Koksisuphan District.

Ubon Ratchathani Province

Wat Jaeng at Nai Muneg, Mueng District
Wat Chai Mongkol at Nai Muneg, Mueng District
Wat Tai at Nai Muneg, Mueng District
Wat Tai Yangkhinok at Ban Yangkhinok, Yangkhinok,
Khuengnai District
Wat Nasao at Ban Nasao, Nonrang, Khuengnai District
Wat Nuea Yangkhinok at Ban Yangkhinok, Yangkhinok,
Khuengnai District
Wat Ban Klang at Ban Klang, Nonphueng, Warinchamrap
District
Wat Phakha at Ban Phakha, Nakhumyai, Khuengnai
District
Wat Phonsai at Ban Phonsai, Banthai, Khuengnai District
Wat Maneewanaram at Nai Muneg, Mueng District
Wat Leab at Nai Muneg, Mueng District
Wat Supatnaram at Nai Muneg, Mueng District
Wat Nonglak at Ban Nonglak, Laobok, Muangsamsib
District

วัดสุปฏิหาราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
วัดหนองหลัก บ้านหนองหลัก ตำบลเหล่าบก อำเภอม่วงสามสิบ
จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอำนาจเจริญ

วัดสร้างถ่อนอก บ้านสร้างถ่อนอก ตำบลสร้างถ่อน้อย อำเภอ
หัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ
วัดศรีบุญเรือง บ้านบ่อบุ ตำบลไค้คำ อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

Amnat Charoen Province

Wat Sangthonok at Ban Sangthonok, Sangthonoi,
Huathapan District

Wat Sriboonrueng at Ban Bor Bu, Kaikum, Mueng
District

ทีมสำรวจคัมภีร์ใบลาน (ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๖๔)
Teams of Palmleaf manuscripts survey (2007 - 2021)

รศ. วีณา วีสเพ็ญ
Assoc.Prof. weenah weesapen

ผศ.ดร. ราชันย์ นิลวรรณภา
Assist.Prof. Rachan Nillawannapha

ผศ.ดร. บัญญัติ สาลี
Assist.Prof. Banyatti SaLi

ผศ.ดร. สมัย วรรณอุด
Assist.Prof. Samai Wannaudon

นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์
Mr. Narongsak Rawarin

นายชวานากร จันนาเวช
Mr. Chawanakorn Cannawet

น.ส.ทิพย์วารี สงนอก
Ms. Tipwari Songnok

นางเพ็ญประภา ไชยสงคราม
Mrs. Penprapa Chaisongkram

นายพิพัฒน์ ประเสริฐสังข์
Mr. Phiphat Prasertsang

นายเลอสันต์ ฤทธิขันธ์
Mr. Lerson Litthikhun

นายนิพล สายศรี
Mr. Nipon Saysri

นายพัชรินทร์ ประทุมชาติ
Mr. Patcharin Prathumchat

นายอรรถพล ธรรมรุ่งชัย
Mr. Attapol Thammarungsee

นายภูวดล อยู่ปาน
Mr. Phuvadol Yoopan

นายวัชร: พิมพิจันท์
Mr. Watchara Pimjan

นายนัฐพงษ์ ภูภักดี
Mr. Nattapong Poopukdee

ขอขอบคุณ ผู้สนับสนุนด้านการแปลและข้อมูลในการจัดทำหนังสือ

Thankyou to all the supporting friends, colleagues, and translators for their assistance and contribution in making this book a great success.

พระพงษ์พัฒน์ ขนติญาณกวี (กร ปลัดคำ)	Phra Phongphat Paladkham
ดร. พิมยุพา ประพันธ์	Dr. Pimyupa w. Prapan
อาจารย์ภัทร ชุมสาย ณ อยุธยา	Ajan Patra Jumsai Na Ayudhya
อาจารย์พงษ์ธร ยอดดำเนิน	Ajan Pongsatorn Yoddomnean
คุณปกรณ์ ปุกหุด	Mr. Pakorn Pukkahuta
คุณณัฐพงศ์ มั่นคง	Mr. Nattaphong Mankhong
คุณธนากร จันทะดวง	Mr. Tanakorn Chantadaung
คุณสถาพร จูปะมะตั้ง	Mr. Sataporn Jupamatung
คุณรัฐศาสตร์ บาทชารี	Mr. Rattasat Bathcharee

ฝ่าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน : อัตลักษณ์และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
Palm Leaf Manuscript Wrap in Northeast Thailand : Identity and Diffusion

เอกสารวิชาการลำดับที่ ๓๑.
กลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวนพิมพ์ ๕๐ เล่ม
ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๔

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

วีณา วิสเพ็ญ.

ฝ่าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน : อัตลักษณ์และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม.
- : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2564
352 หน้า
ศิลปกรรมและสัญลักษณ์พุทธศาสนา. 2. ฝ่าห่อคัมภีร์ใบลาน. I. II. ชื่อเรื่อง
ISBN : 978-974-19-6075-0

คณะที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร. ประยูกต์ ศรีวิไล
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
อาจารย์กม เกตุวงศา
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน
ดร. อัจฉรี จันทกุล
รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร
อาจารย์สถิตย์ เจ็กมา
รองผู้อำนวยการฝ่ายบริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
นางสาวศิริประภา บุญอ่อน
หัวหน้าสำนักงานเลขานุการ

ผู้เขียน

รองศาสตราจารย์วีณา วิสเพ็ญ

ผู้แปล

ดร. พิมยุพา ประพันธ์
อาจารย์กัทร ชุมสาย ณ อยุธยา

กองบรรณาธิการ

นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์, นายชวนนทร จันทนาเวช,
นายนิพล สายศรี, นายภูวดล อยู่ปาน, นายนิฐพงษ์ ภูภักดิ์

ศิลปกรรม/บันทึกภาพ

นายพัชรินทร์ ประทุมชาติ
นายวัชร- พิมพ์จันทร์

ออกแบบและจัดรูปเล่ม

รองศาสตราจารย์วีณา วิสเพ็ญ
นายปรีชา ศรีบุญเศษ

ธุรการ

นางเพ็ญประภา ไชยสงคราม

สงวนลิขสิทธิ์

โดยมหาวิทยาลัยมหาสารคามห้ามลอกเลียนส่วนใดส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้
รวมทั้งห้ามจัดเก็บ ถ่ายทอดรูปแบบใด ๆ ทั้งกระบวนการอิเล็กทรอนิกส์
การถ่ายภาพ การบันทึกด้วยวิธีอื่นใด โดยไม่ได้รับอนุญาต
เป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของ

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์ศิริภรณ์ออฟเซ็ท
อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
โทรศัพท์ 08-9696-4995, 043-211141

Palm - leaf Manuscript Wrap in Northeast Thailand : Identity and Diffusion

Academic Document No. 31

Published by Ancient Manuscripts Division, The Research Institute of Northeastern Art and Culture, Mahasarakham University
First Edition, 2021. 50 Copies.

National Library Cataloging - in - Publication Data

Weenah Weesapen.

Palm - leaf Manuscript Wrap in Northeast Thailand : Identity and Diffusion
The Research Institute of Northeastern Art and Culture
Mahasarakham University. 2021
352 pages
1. Buddhist Arts and Symbols. 2. Palm - leaf Manuscript Wrap. I. II. Title
ISBN 978-974-19-6075-0

Advisory Board

Associate Professor Dr. Prayook Sriwilai
President of Mahasarakham University
Thom Gatewongsa
Director of the Research Institute of Northeastern Art and Culture
Dr. Atcharee Chantamool
Deputy Director Administration
Sathit Jekma
Deputy Director of Academic Service and Moral and Cultural Preservation
Siriprapa Boonon
Head of Office of Secretary

Author

Associate Professor Weenah Weesapen. Email weenah 54@gmail.com

Translated by

Dr. Pimyupa w. Prapan and Ajan Patra Jumsai Na Ayudhya

Editorial Team

Narongsak Rawarin, Chawanakorn Channaweck,
Niphol Saisri, Phuwadol Yoopan, Natthapong Phupakdee

Arts / Photography

Patcharin Pratumchat, Watchara Pimchan

Design Associate

Associate Professor Weenah Weesapen
Preecha Sriboonset

Admin :

Penprapha Chaisongkram

All right reserved.

No part of this publication may be reproduced stored in a retrieval system,
or transmitted in any form or by any means, electronic, magnetic tape,
mechanical, photocopying, recording or otherwise,
without prior written permission from the author and Mahasarakham University.

Published by

Siriphan Offset
Mueang Khon Kaen, Khon Kaen
Telephone 08-9696-4995, 043-211141

รองศาสตราจารย์วิภา วิสเพ็ญ

Associate Professor Weenah Weesapen

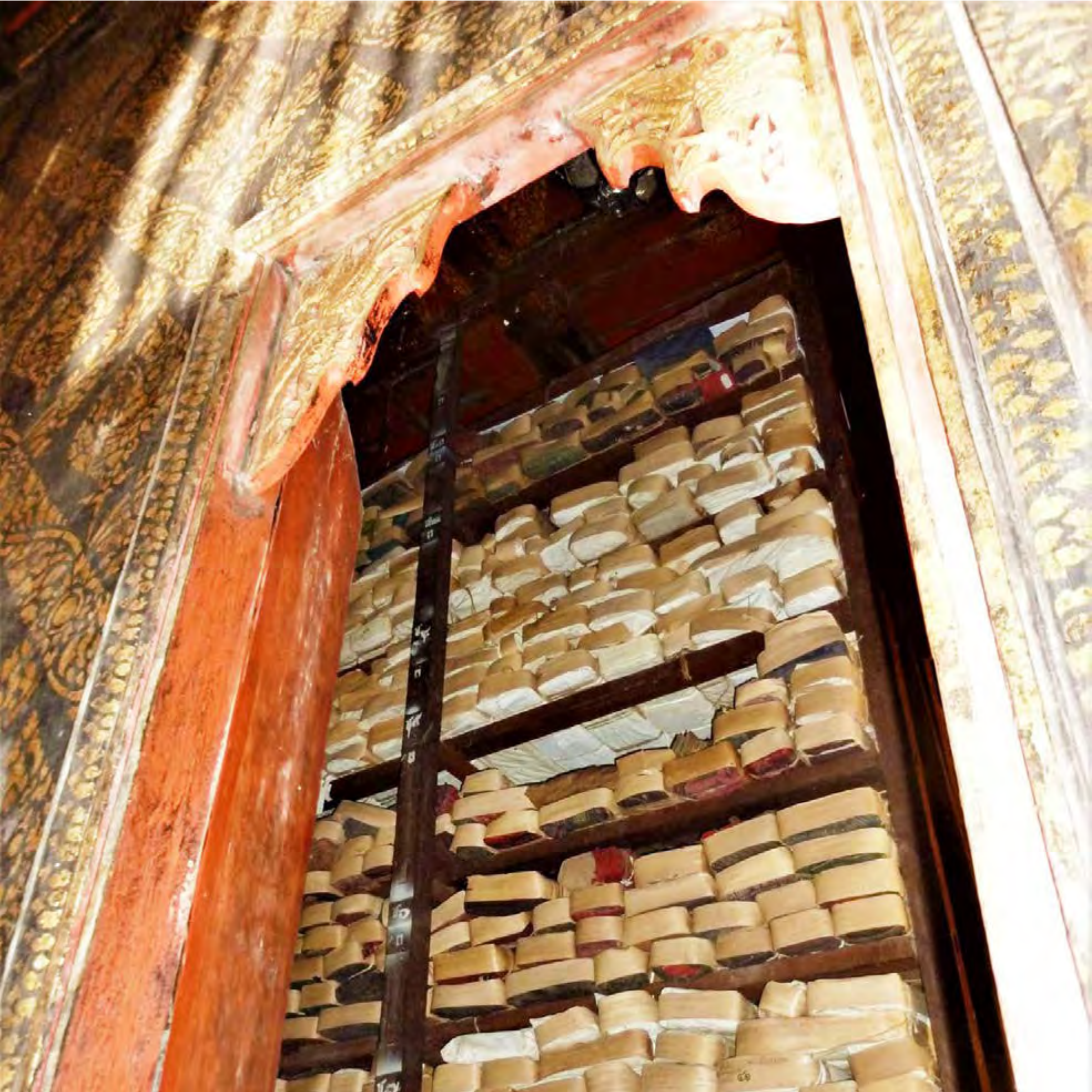
ผู้เขียน เกิดเมื่อ ปีพ.ศ ๒๔๙๒ ที่จังหวัดอุบลราชธานี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีการศึกษามัธยมศึกษา ที่วิทยาลัยวิชาการศึกษามหาสารคาม สาขาภาษาไทย (เกียรตินิยม อันดับ ๒) พ.ศ.๒๕๑๕ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาการสอนภาษาไทย ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้เข้ารับราชการที่วิทยาลัยวิชาการศึกษามหาสารคาม ซึ่งปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๕ จนเกษียณอายุราชการ ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ มีผลงานทางวิชาการทั้งด้านภาษา วรรณคดี และด้านศิลปวัฒนธรรม ประเภทหนังสือ เช่น วรรณคดีการละคร, ภาษาไทยเพื่อการท่องเที่ยว, ศิลปะการแทงหยวกทำปราสาทผึ้งบ้านโพทราย, รุ่งผะเหวดอีสาน, วิเคราะห์งานปริวรรตจากคัมภีร์ใบลานของพระอริยานุวัตร เขมจารี เรื่องสีทน มโนราห์ (สำนวนเอก) และเรื่องคัชชานมาฯ งานวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานจากวรรณกรรมตำรายา, มิติทางวัฒนธรรมจากผ้าห่อคัมภีร์ใบลานอีสานฯ

พ.ศ ๒๕๔๖ เป็นผู้ก่อตั้งโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้พาทีมงานออกสำรวจคัมภีร์ใบลานตามวัดวาอารามต่างๆในภาคอีสานหลายจังหวัด ตั้งแต่ปี ๒๕๔๖-๒๕๖๔ เกือบสองทศวรรษ ทำให้พบคัมภีร์ใบลานและศิลปะที่เกี่ยวข้อง เช่น ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานตู้พระธรรม หีบพระธรรม จำนวนมาก จึงเกิดแรงบันดาลใจในการเรียบเรียงหนังสือ “ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสาน : อัตลักษณ์และการแพร่กระจาย” เล่มนี้ขึ้น เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้จากข้อมูลจริงที่พบในชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นความหลากหลายของวัฒนธรรมผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในภาคอีสานว่า มีความน่าสนใจเกินที่จะละเลยได้

Originating from Ubon Ratchathani, Assoc. Prof. Weenah Weesapen, the author of this book, was born in 1949. She earned her B.Ed. in Thai Language with second-class honors from Mahasarakham College of Education in 1972, and later completed her M.Ed. in Thai Language Teaching at Chulalongkorn University in 1975. Her academic career began at Mahasarakham College of Education (later become Mahasarakham University) in 1972 and continued until her retirement in 2009. Her expertise spans languages, literature, arts, and culture. She has authored several books, including titles such as Literary Drama, Thai for Tourism, The Art of Banana Leaf Crafting for Ban Phon Sai's Wax Castle, Thung Phawed Isan, and An Analysis of the Translation of Sithon Manora and Kashchanam from Phra Ariyanuwat Khemjaree's Manuscript. Her research publications encompass topics such as Isan Local Wisdom from Medicinal Literature and Cultural Dimensions of Fabric-wrapped Manuscripts in Isan, among others.

Assoc. Prof. Weenah Weesapen founded the Northeastern Palm-leaf Manuscript Conservation Project at Mahasarakham University in 2003. From 2003 to 2021, she led a dedicated team in the exploration of palm-leaf manuscripts at numerous temples across various provinces in the Northeast region of Thailand. Over nearly two decades of work, the team unearthed a wealth of palm-leaf manuscripts and their associated art forms, including scriptures, wrapping fabrics, and Dhamma chests and cabinets. It was this extensive research that served as the inspiration for her latest work, “Palm-leaf Manuscript Wrap in Northeast Thailand: Identity and Diffusion.” This book serves as a means to disseminate the practical knowledge uncovered within these communities and to spotlight the captivating diversity of the manuscript-wrapping culture in the Northeast, a cultural heritage too compelling to be overlooked.

เอกสารวิชาการลำดับที่ ๓๑

ผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน ในภาคอีสาน

อัตลักษณ์และการแพร่กระจาย

Palm Leaf Manuscript Wrap in Northeast Thailand
Identity and Diffusion

รองศาสตราจารย์วิภา วิสเพ็ญ

เรียบเรียง

โครงการทุนวิจัยศิลปวัฒนธรรมแบบมุ่งเป้า
งบประมาณ ๒๕๖๔

